

ČASOPIS

ZA

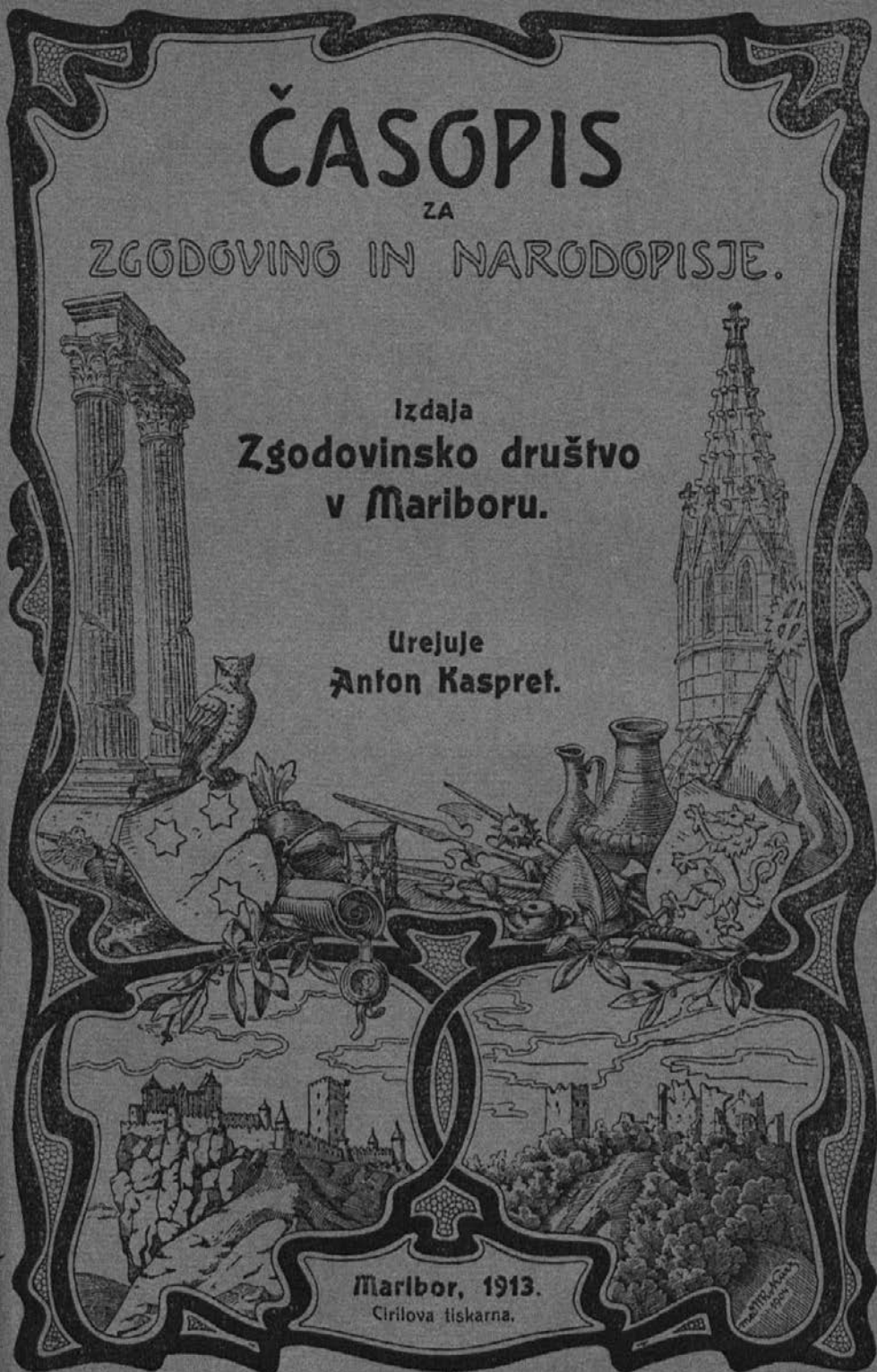
ZGODOVING IN NARODOPISJE.

Izdaja
Zgodovinsko društvo
v **Mariboru.**

Urejuje
Anton Kasperl.

Maribor, 1913.

Cirilova tiskarna.

Vsebina.

I. Razprave:

	Stran
Stegenšek Avg. dr.: Julijan Valens, ptuiski protiškof.	1
Kos Milko: Slovenska osebna imena v „Liber confraternitatum Seccoviensis“	8
Kotnik Fr. dr.: Dvoje slovenskih fevdnih priseg	26

II. Mala izvestja:

Kotnik Fr. dr.: Koroške narodopisne črtice. IV.	36
Kaspret Ant.: Pridvižni zemljevid bovskega glavarstva iz začetka 17. stoletja	37
Kovačič Fr. dr.: Vodole	40
„ „ Naraplje.	41

III. Gradivo za krajevne kronike:

Kovačič Fr., Šoštanj	43
Stegenšek Avg. dr., Sv. Peter na Kronske gori	
I. 1778.	47
„ „ Šmiklavž na Plešivcu.	48

IV. Književna poročila:

Stegenšek Avg. dr., Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota. Dr. Fr. Kovačič	49
Strasil v. Strassenheim Theod. Dr., Bibliographie der im Herzogtume Kärnten bis 1910 erschienenen Druckschriften. Dr. Fr. Kotnik	50
Dostal Jož., Peto izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani. J. Hanžič	52
БЪЛГАРСКИ ХУДОЖЕСТВЕНИ СТАРИНИ.	
A. Stegenšek	53

V. Društvena poročila 54

Spisi se pošiljajo uredništvu pod naslovom: Anton Kaspret, c. kr. prof. v Gradcu, Klosterwiesgasse 9/II.

Redni udje „Zgod. dr.“ dobivajo „Časopis“ brezplačno, cena za neude je 6 K na leto.

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaje
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

10. letnik.

Uredil
Anton Kaspret.

Maribor, 1913.

Tisk tiskarne sv. Cirila.

Vse pravice si pridržuje društveni odbor.

0300.24837

Mlakar dr. Ivan, stolni dekan v Mariboru.

Mlakar Ludovik, cand. phil. v Laporju.

Močnik Fran, kapelan pri Sv. Tomažu.

Moravec Fran, stolni župnik v Mariboru.

Munda Janko, župnik v. p. v Dobrni.

Murko dr. Matija, c. kr. vseučiliščni profesor v Gradcu.

Napotnik dr. Mihael, ekszellenca, knezoškof itd. v Mariboru.

Ogradi Fran, opat v Celju.

Ozimič Josip, kapelan v Grižah.

Ozmeč Josip, deželni poslanec in župnik pri Sv. Lovrencu na Dravskem polju.

Pečnik Franc, župnik v Podgorju.

Peisker dr. Ivan, c. kr. ravnatelj vseučiliške knjižnice in vseučiliščni profesor v Gradcu.

Pipuš dr. Radoslav, odvetnik v Mariboru.

Pirc Matija, c. kr. profesor v Mariboru.

Pišek Fran, posojilnični tajnik v Mariboru.

Pivec Štefan, župnik v Podčetrtku.

Pivko dr. Ludovik, c. kr. učiteljski profesor v Mariboru.

Planinc Fran, kapelan pri Sv. Jakobu v Sl. goricah.

Plepelec Josip, župnik pri Sv. Emi.

Pleteršnik Maks, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.

Ploj dr. Miroslav, c. kr. senatni predsednik na Dunaju.

Podhostnik Andrej, župnik v Rečici.

Podkrajšek Fran, tajnik Matice Sl. v Ljubljani.

Podlogar Leopold, kapelan v Dobu pri Domžalah.

Pollak Fran, farmacevt pri Sv. Jurju ob Ščavnici.

Polovič Ivan, gimn. profesor v Kočevju.

Posojilnica v Brežicah.

Posojilnica v Dolu.

" v Framu

" v Konjicah.

" v Ljutomeru.

" v Makolah

" v Mariboru.

" spodnješt. ljudska v Mariboru.

" okrajna v Ormožu.

" v Gornji Radgoni.

" v Šmarju.

" na Slatini.

" v Trbovljah.

Potovšek Josip, župnik v Vojniku.

Potrč p. Rafael, minorit pri Sv. Trojici v Haložah.

Požar Alfonz, župnik v Frankolovem.

Požar dr. Jos., c. kr. sodnik v Kozjem.

Preglej Viktor, župnik v Stranich.

Prekoršek Ivan, potovalni učitelj v Celju.

Presker dr. Ivan, c. kr. sodni svetnik v Ljubljani.

Presker Karol, župnik v Kapelah.

Pšunder Ferdinand, vikar v Ptuj.

Pučnik Anton, kapelan v Šmarju.

Rabuza Anton, gimn. profesor v Celju.

Rämpre Franc, kapelan v Marenbergu.

Rath Pavel, župnik v Št. Ilju pri Turjaku.

Ravnateljstvo c. kr. gimn. v Celju.

Ravnateljstvo c. kr. gimn. v Gorici.

Ravnateljstvo c. kr. gimnazije v Mariboru.

Ravnateljstvo c. kr. gimnazije v Nov. mestu.

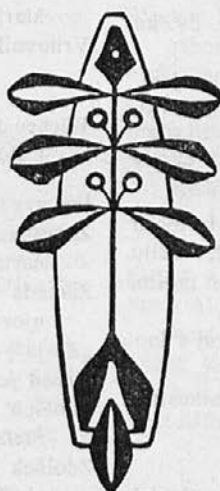
- Ravnateljstvo c. kr. gimnazije v Pazinu.
- Ravnateljstvo kn. šk. gimnazije v Št. Vidu.
- Razbornik Ivan, kapelan v Jarenini.
- Rebol Fran, cand. phil. na Dunaju.
- Reich Anton, c. kr. blagajnični predsednik v Gradcu.
- Repolusk Friderik, župnik pri Sv. Vidu.
- Rojnik Štefan, računski revident v Gradcu.
- Rop Fran, kapelan pri Sv. Ani na Krembergu.
- Roškar Ivan, državni poslanec in posestnik v Malni.
- Rozman Josip, župnik v Črnečah pri Sp. Dravogradu.
- Rožič dr. Valentin v Celovcu.
- Rudolf dr. Ivan, odvetnik v Konjicah.
- Schmoranz Josip, c. kr. učiteljski profesor v Mariboru.
- Schoepl dr. Anton, vitez, ravnatelj kranjske hranilnice v Ljubljani.
- Schreiner Fr., prov. kapelan v Žalcu.
- Schreiner Henrik, c. kr. učiteljski ravnatelj v Mariboru.
- Serajnik Volbenk, župnik v Št. Lipšu.
- Sernec dr. Janko, zdravnik v Celju.
- Sernec dr. Josip, odvetnik v Celju.
- Sernec dr. Vladimir, odvetnik v Mariboru.
- Sila Matija, dekan v Tomaju.
- Simonič dr. Fran, vitez Fran Jož. reda v Radgoni.
- Simonič Fran, stol. vikar v Mariboru.
- Singer Štefan, župnik v Logavesi.
- Sinko Fran, kapelan v Teharjih.
- Sinko Josip, župnik pri Sv. Lovrencu v Slov. goricah.
- Sitar Josip, deželni sodni svetnik v Brežicah.
- Slanc dr. Karol, odvetnik v Novem mestu.
- Slavič Fran, župnik v pok. pri Sv. Lovrencu na Pohorju.
- Slavič dr. Matija, profesor bogoslovja v Mariboru.
- „Slomšek“, literarni krožek v Mariboru.
- „Slovenija“, akademično društvo na Dunaju.
- „Slovenska knjižnica ljubljanskih bogoslovcev“ v Ljubljani.
- Smodej Fr. Ks., korni vikar v Celovcu.
- Somrek dr. Josip, profesor bogoslovja v Mariboru.
- Srabočan Anton, župnik v Pišecah.
- Stegenšek dr. Avgust, profesor bogoslovja v Mariboru.
- Stegnar Feliks, učitelj v p. v Mariboru.
- Steklas Ivan, kr. profesor v Zagrebu.
- Stern Jurij, kov. mojster v Mariboru.
- Steska Viktor, ravnatelj knezoškofijske pisarne v Ljubljani.
- Strelec Ivan, nadučitelj v Št. Andražu v Slov. goricah.
- Strgar Anton, kapelan v Mariboru.
- Stroj Alojzij, špiritual v bogoslovnem semenišču v Ljubljani.
- Suhač dr. Anton, č. kanonik in dekan pri Sv. Ani.
- Svet Alfonz, gvardijan pri Sv. Vidu.
- Šalamun p. Bernardin, kapelan pri Sv. Trojici v Haložah.
- Šelih Jurij, župnik pri Sv. Kungoti na Pohorju.
- Šetinc Josip, odvetniški koncipient v Brežicah.
- Šimone Simon, kapelan v Laporju.
- Škamlec Ignac, župnik v Leskovcu.
- Šket Mihael, župnik v Loki.

- Šlebinger dr. Janko, c. kr. real. profesor v Ljubljani.
 Šmid Miloš, župnik v Solčavi.
 Šola v Framu.
 Šola v Mozirju.
 Šola Franc Jožefova v Ljutomeru.
 Šola v Podčetrtku.
 Šola v Razborju.
 Šolsko vodstvo na Rečici.
 Špindler Fran, kapelan v Brežicah.
 Štefan Peter, vojni kurat v Mariboru.
 Štrakl Matej, župnik pri Sv. Petru.
- Tiplič dr. Fr., zdravnik pri Sv. Lenartu.
 Tkavc Anton, stolni kapelan v Mariboru.
 Tomanič Josip, župnik pri Sv. Urbanu.
 Tomažič dr. Ivan, kn. šk. dv. kapelan v Mariboru.
 Tomažič Marko, dekan v Kozjem.
 Tomišek dr. Josip, c. kr. gimn. ravnatelj v Mariboru.
 Topolnik Ivan, duhovnik v. p. t. č. v Ljutomeru.
 Trafenik Josip, koralist v Mariboru.
 Trstenjak Alojzij, odv. kand. v Celju.
 Trstenjak Anton, kontrolor mestne hranilnice v Ljubljani.
 Trstenjak Ernest, vojni kurat v Inostu.
 Turner dr. Pavel, veleposestnik v Mariboru.
- Učiteljske c. kr. moško v Gorici.
 Učiteljske c. kr. v Mariboru.
 Učiteljsko društvo za šolski okraj Konjice.
 Učiteljsko društvo v Ljutomeru.
 Ulbing Tomaž, župnik v Kazazah.
 Ulčnik Martin, župnik v Doliču.
- Vazzaz Lud., c. kr. gimn. profesor v Gorici.
- Verstovšek dr. Karol, deželni in državni poslanec in c. kr. gimn. profesor v Mariboru.
 Vodušek Josip, župnik pri Sv. Bolfenku v Slov. goricah.
 Vogrin Ivan, župnik pri Sv. Barbari v Halozah.
 Voh Jernej, kanonik v Mariboru.
 Volčič Miroslav, župnik v Breznu.
 Vošnjak dr. Bogomil, vseučilišni docent v Zagrebu.
 Vošnjak Miha, inženir v Gorici.
 Vovšek dr. Fran, c. kr. sodni nadsvetnik v Mariboru.
 Vozlič Leopold, kapelan v Št. Vidu pri Gradcu.
 Vraber Maks, vikar v Celju.
 Vrečko dr. Josip, odvetnik v Celju.
 Vreže Ivan, c. kr. učit. profesor v Mariboru.
 Vrhovnik Ivan, župnik v Ljubljani.
- Wieser dr. Josip, c. kr. avskultant v Celovcu.
- Zadravec Peter, župnik pri Sv. Lenartu pri Veliki Nedelji.
 Zamuda Alojzij, župnik v Črešnjevcu.
 „Zarja“, akad. društvo v Gradcu.
 Zavod šolskih sester v Mariboru.
 Zdolšek Andrej, župnik pri Sv. Štefanu.
 Zdolšek Fran, župnik pri Sv. Juriju ob Taboru.
 Zemljič Matija, župnik pri Sv. Juriju ob Pesnici.
 Zidanšek Josip, profesor bogoslovja v Mariboru.
 Zmazek Fran, župnik pri Sv. Benediktu.
 Zorko Melhijor, kapelan v Hajdini.
 Zupanc Josip v Ptuj.
 Zveza narodnih društev v Celju.

Žagar Ivan, kapelan v Vojniku.
 Žigon dr. Avg., scriptor licejske
 knjižnice v Ljubljani.
 Žiher Fran, nadučitelj v Vurbergu.
 Žizek dr. Anton, zdravnik v Or-
 možu.
 Žmavec dr. Jakob, c. kr. gimn. pro-
 fesor v Ljubljani.
 Žolgar dr. Ivan, dvorni svetnik na
 Dunaju.
 Žolgar Vinko, kapelan pri Sv. Mag-
 daleni v Mariboru.
 Število udov 332

Umrli udje :

Kočevar Ivan, trgovec v Središču.
 Pajk Milan, c. kr. profesor v Lju-
 bljani.
 Pukl Jakob, c. in kr. nadporočnik v
 Maria-Enzersdorfu.
 Robič Fran, deželni odbornik v
 Gradcu.
 Šinko Matija, župnik v p. v Šre-
 dišču.

Vsebina 10. letnika (1913).

I. Zgodovinski spisi.

<i>a) Stegenšek Avg. dr.</i> : Julijan Valens, ptujski protiškof	Stran 1
<i>Kos Milko</i> : Slovenska osebna imena v „Liber confraternitatum Seccoviensis“	8
<i>Kotnik Fr. dr.</i> : Dvoje slovenskih fevdnih priseg	26
<i>Kovačič Fr. dr.</i> : Gospodarska zgodovina dominikanskega samostana v Ptuj	59
<i>Steklasi Ivan</i> : O mejah Savinjske marke	140
<i>Kaspret Anton</i> : Pridvižni zemljevid bovškega glavarstva iz začetka 17. stoletja	37
<i>b) Gradivo za krajevne kronike:</i>	
<i>Kovačič Fr. dr.</i> : Šoštanj	43
<i>Stegenšek Avg. dr.</i> : Sv. Peter na Kronske gori l. 1778	47
<i>Stegenšek Avg. dr.</i> : Šmiklavž na Plešivcu	48

II. Narodopisni spisi.

<i>Kotnik Fr. dr.</i> : Andrej Schuster — Drabosnjak	121
<i>Kotnik Fr. dr.</i> : Koroške narodopisne črtice IV. (Teritev)	36
<i>Ramovš Fr.</i> : Slovski doneski iz Trubarjevih del	144
<i>Pivko Lud. dr.</i> : Pustna kobila	151
<i>b) Kovačič Fr. dr.</i> : Vodole	40, 156
<i>Kovačič Fr. dr.</i> : Naraplje	41
<i>Kotnik Fr. dr.</i> : O Grundnerju	155

III. Književna poročila.

<i>Stegenšek Avg. dr.</i> : Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota. <i>Dr. Fr. Kovačič</i>	49
<i>Strastil v. Strassenheim Theod. Dr.</i> : Bibliographie der im Herzogtume Kärnten bis 1910 erschienenen Druckschriften. <i>Dr. Fr. Kotnik</i>	50
<i>Dostal Jož.</i> : Peto izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani. <i>J. Hanžič</i>	52
ВЪЛГАРСКИ ХУДОЖЕСТВЕНИ СТАРИНИ. <i>Dr. Avg. Stegenšek</i>	53
<i>Gruden Jos. dr.</i> : Zgodovina slovenskega naroda. <i>Dr. Fr. Kovačič</i>	157
<i>Mal Jož. dr.</i> : Grb in barve dežele Kranjske. <i>Profesor M. Pirc</i>	159

IV. Društvena poročila 54, 160

V. Imenik društvenikov 168

Priloga: *Kühner St.*: Národno blágo vogírkij Slověncov.

Inhalt des 10. Jahrganges (1913).

I. Historische Aufsätze.

a) <i>Stegenšek Aug. Dr.</i> : Julian Valens, Gegenbischof von Pettau.	Seite 1
<i>Kos Milko</i> : Slowenische Personennamen im „Liber confraternitatum Seccoviensis“	8
<i>Kotnik Fr. Dr.</i> : Zwei slowenische Lehens-Eidesformeln	26
<i>Kovačič Fr. Dr.</i> : Wirtschaftsgeschichte des Dominikanerkonvents in Pettau	59
<i>Steklasa Ivan</i> : Über die Grenzen der Sanntalermark (Saünien)	140
<i>Kaspret Ant.</i> : Reliefkarte der Hauptmannschaft Flitsch aus dem Anfange des XVII. Jahrh.	37
b) Materialien für Ortschroniken:	
<i>Kovačič Fr.</i> : Schönstein	43
<i>Stegenšek Aug. Dr.</i> : St. Peter am Kronberge 1778	48
<i>Stegenšek Aug. Dr.</i> : St. Nikolaus in Plešivec (Filialkirche der Pfarre Skalis).	48

II. Volkskundliche Aufsätze.

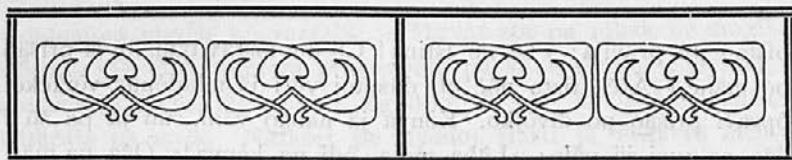
a) <i>Kotnik Fr. Dr.</i> : Andreas Schuster — Drabosnjak. . . .	121
<i>Kotnik Fr. Dr.</i> : Volkskundliche Skizzen aus Kärnten IV (Flachsbrechen in W. Bleiburg)	36
<i>Ramovš Fr.</i> : Lexikalische Beiträge aus Trubars Werken	144
<i>Pivko Lud. Dr.</i> : Umzüge mit dem Fastnachtsroß	151
b) <i>Kovačič Fr. Dr.</i> : Vodole.	40, 156
<i>Kovačič Fr. Dr.</i> : Naraplje — Smitzdorf	41
<i>Kotnik Fr. Dr.</i> : Über Fr. Grundner	155

III. Literaturberichte.

<i>Stegenšek Aug. Dr.</i> : Geschichte der Kreuzwegandacht. <i>Dr. Fr. Kovačič</i>	49
<i>Stratil v. Strassenheim Theod. Dr.</i> : Bibliographie der im Herzogtume Kärnten bis 1910 erschienenen Druckschriften. <i>Dr. Fr. Kotnik</i>	50
<i>Dostal Jos.</i> : Fünfter Bericht des Vereines für christliche Kunst in Laibach. <i>J. Hanžič</i>	52
Bulgarische Kunstaltertümer. <i>Dr. Aug. Stegenšek</i> . . .	53
<i>Gruden Jos. Dr.</i> : Geschichte des slowenischen Volkes III. <i>Dr. Fr. Kovačič</i>	157
<i>Mal Jos. Dr.</i> : Wappen und Landesfarben von Krain <i>Prof. M. Pirc</i>	159
IV. Vereinsnachrichten	54, 160

V. Namensverzeichnis der Vereinsmitglieder . . . 168

Beilage: *Kühlar St.*: Folkloristisches aus dem Gebiete der ungarischen Slowenen. II. Teil.

Národno blágo vogrskij Slovãncof.

Zapísať Števan Kúhar v Brãtonci.

Zapòmba.

Na právopíz glädôc so ščã potrëbnã bilé ätã sprãmëmbã pa pòprafki:

Glásnig «g» já zãfsãma vò òstať. Nãnyãga glädôc valã pravilo: Sãki **g** sã v brãtonskon narëcji prãt srëgnyimi pa prãd visikimi sãmoglãsniki pa prãd **ny** sòglãsnikoň glási tãdi g. Bò zãto: ge äli ge; gibica äli gibica; gũmlo äli gũmlo; gò äli gò; gnyãs äli gnyãs.

Kòncni **n** prãhája v **m**, či zãnyim prídã rêc, štãra sã zãcinya z **m**, **b**, **p**. Nadãlã sã sprãmínì **n** v nasãlis ŋ prãt **k** pa prãd **g** glãsnikoma. Prãd zãgnyin samo tè, či sã glási kag čisti **g**; dà sã pa **g** glási g, te **n** ostãnã nãsprãmënyãni. Bò zãto: ãngão äli ãngão; pomëcãň gũmlo äli pomëcãň gũmlo itd.

Glãsnik «nj» jã písani s črknyof **ny**. Tò já pa potrëbno bilò zãto, ka «nj» tvòri samo ädãn glãsnik, pòkãč štãri drũgi sòglãsnik + j tvòrita sãli dvã glãsnika. Nahãja sã **nj** samo f plur. nom. pr tisti sãmostãlnikaj, štãri sã f sing. nom. kòncãjo na **n**. Npr.: drũžban, plur. drũžbanjã. Nadãlã v ričãj: zvonjãnyé, povrnjãnyé.

Prãdlogi **g** (k), **v** (f), **z** (s, š) vò ostãnjãjo prãd ričmì, štãrã sã s tãksimi sòglãsniki zãcinyajo.

1. *Dvã zalũblãncã.* Na òvoň krãji Mũrã v niksoj mãloj vãsnici sta sã am mladënc pa ana divòjka zalũbila pa s prísãgov zavézala, ka ädãnovoga nigdãr nã otstãvita. Za nikãlko dní já pa mladënc dòbo zãpovit, ka já mògão iti na Taljãjnsko f krvãvi bòj, ge ga já sovražna krũgla vmorila. Nyãgovi pajdãšjã so písali domò divòjki, kã sã z nyin zgòdilo. Divòjka já prãcètëla

pismo pa právila: «Tô nê istina! Čij um mrtäv búu, bi ži prišao po măně.» Āščā tisto nôč ob dāsětoj vōri jā mladěnac vojáčkoj ōpravi prišao po divòjko. Kònya jā naháo vōni, ùn jā pa šò f ižo pa nyoj jā vālo: «Lùba mòja, ōdi na kònya!» Ōča pa māti sta jo stávlala, nāj rākši nēdā ž nyin, ùna jā pa li sílila pa právila, ka brážnyāga nāmri živěti. Šlà jā zátò ž nyin. Sěla sta si obá na kònya pa sta sã jahála na Taljájnsko. Dà sta sã ži práci dālač prjahála, jā mladěnac pítao divòjko: «Mrtvác trđno kònya jāsã, lùba, tã nê stráj?» Divòjka nyāmã nê dála niksāga ōdgovora. Za 'n časük jo jā pítao drgòč: «Mrtvác trđno kònya jāsã, lùba, tã nê stráj?» Dà sta na Taljájnsko blúzi do pokopalisća prišla, jā nãstao vālki vihér. Mladěnac āščā idnòk píta divòjko: «Mrtvác trđno kònya jāsã, lùba, tã nê stráj?» Divòjka jā natò skòčila s kònya pa sã hitro skrila v mrtvāčko kùčo, f štāroj kùči jā am mrtvác lāzao. Mladěnac jā šò k mrtvāčkoj kùči pa jā pròso: «Tí mrtvo tēlo, dāj mi živo vò!» Mrtvác sã žã zdigávo, kaj spùno žalò mladěnci, da nyāmã pa divòjka vālěla: «Tí mrtvo tēlo, počivli!» Mladěnac jā jòčič pròso drgòč: «Tí mrtvo tēlo, dāj mi živo vò!» Divòjka jā pa pá vālěla mrtvāci: «Tí mrtvo tēlo, počivli!» Dà jā štěo mladěnac trätíč pròsiti, te žã prätākla tista vōra, f štāroj sã mòrājo prāminòči nāzāj v gròp povrnòti. Tag jā mladěnac ōdišao nāzāj mād mrtvã, divòjka jā pa ostála v mrtvāčkoj kùči. Dà so zājtra prišli pokòpičjã, jā jā divòjka pitala, gè zāj ùna jé. Pokòpičjã so nyoj tò znàli povědati, gè jé, samo tò so nyoj nê znàli pokázati, f štāri kráj bi nāj šlà domò. Zátò jā mògla tàn ostāti. Ponidíla sã plivánoši za dèklo pa kag nyāgova dèkla jā ōdla na pokopalisćã trávo brát. Dà jā s tistoga gròba brála, ge jā mladěnac zakòpani, sã jā z gròba pokázala ana ròka pa jā nyò prijěla za ròkò pa jā jā vāč nê pistíla tånòdnāt. Prišli so mēsňiki pa so molili nad nyòf, da pa zamán. Ròka prāminòčāga jo jā li držála. Natò jā plivánoš spitáva divòjko po nyénom prvěšnyän živlěni, pa dà nyāmã divòjka sã povědala, te jo jā zdáo s pokòjnim mladěncem. Dà jiva jā po zdávanyi blagoslòvo, sã gròp ōtpro pa pòzro divòjko, ka jā jā vāč nê bilò viditi.

2 *S purgatòrjuma.* V Lipòfci pr 'noj iži so v dāvnon čási živělã trí žānskã: svākrva pa dvě sniě. Sněi sta sã ràdivi mèli

pa ädnaðvo nigdär në razzälili, sväkrvof sta pa nikak në mogli baratäti. Tá jivä zmérom prägányala pa sä svajüvala ž nyima; zäto sta sä jä pa tñj bojäli. Zgödilo sä pa, ka jä ädna snëa zbätäzäla pa mrla. Näskori po nyénoj smíti jä sväkrva mëla trljä, pa jä snëa, kà jä v živlënyi ostäla, zäjtra rano slä k päčnici. Dä jä do prëlaža prišla, jä srëčala svöjjo pokòjno tiväršico pa jo jä s čüdivanyom pítala: «Ô Marjanka, vë si pa ži ti mrla, pa si zäj li näzäj na té svët prišla?» Pokòjna nyoj jä odgovorila: «Ê Äna, či svi sä ži rávno löčili ädna od övä, pa so mäné zakopäli, san zäj zäto li näzäj prišla, kaj tä nikaj pròsila. Znäs, mänä jàko vröčä na òvon svëti, pa trpín välkä mòkä; zäto tä lipò pròsin, povë domäčin, näj däjò kònci na trí čarnä mãšä za mäné, ka mä te s tën rišijo trplënya.» Äna nyoj jä natò právila: «Jäz bi ti rädä žälò spünila paj nyin tò povëdala, samo ka sä bojín, či mi nädo štëli vörvati. Däni mi zäto äti na förtuj kaksä znaményä, kàn nyim mëla pokázati.» Pokòjna natò: «Na förtuj ti räko nä dänän znaménya, zäto ka nõmaš svöjäga, liki sväkrvinoga; ùnaj mä pa znäla präklñnyati paj mä ščä tak samo véksä mòkä sprävila. Ráj ti äti na prëlaz dänän znaményä, pa nyin tò pokäži, či ti övači näj štëli vörvati.» Dä jä tò sprägovorila, jä prtísnoła rokò na soò pòläk prëlaža pa te präminòla. Äna jä pa slä näzäj f 'ižo pa jä nájprlé poglédnoła förtuj, štärä rësan në būu nyéni, liki sväkrvin. Dä jä pa dén nástaò, sä pásčila k prëlazi, kaj rädä vídla, čä pokòjna rësan nahäla kaksä znaményä. Näjšla jä! Bilò jä mèsto, kama jä pokòjna ròkò prtísnoła, žäžgáno nätätko, ka sä poznälo pokòjnä së pét prstòf pa dlän.

3. Äli sò còmprnicä? Äna žänska sä spovidävala pa právila spovädñiki, ka jä ùna còmprnica. Spovädñik nyoj jä právo, ka còmprnic nëga; ùna jä pa li právila, ka jä còmprnica. Tò sä spovädñiki čüdno vidlo, pa nyoj jä välo: «Nò, či si tí còmprnica, te näfči mäné tñj na tò!» Còmprnica jä tò prvòlila pa nyämä välëla, näj na mládi pétäk k nyòj pridä. Spovädñik jo jä bögaò pa sä šò na mládi pétäk fëlt còmprnijä. Dä jä k còmprnici prišäò, jä tá naprë zëla nikšä mazälo, štärím mazàlon jä prlé säbé namázala pot päzijami pa te välëli spovädñiki, näj sä ùn tñj namázä pa näj právi: «Fím brñ, öbär trñya pa öbär glözja!»

Spovädnik sä pa zmêšao pa jä mesto «òbär tñya pa òbär glôžja» právo: «po tñyi pa po glôžji». Kòmaj jä sprägòvoro té riči, pa sta ži lätèla s còmprnicof. Còmprnica jä lätèla òbär tñya pa òbär glôžja, spovädnik pa po tñyi pa po glôžji. Zátò sä spovädnik sä spokúkao pa oblèko zraščèšao. Za nikälko mägnyäny sta prlätèla do anoga vâlkoga gráda. Na vríi tòga gráda jä sèdo vrák, okòli nyäga pa còmprnicä. Vrák jä mōo prät sâov vâlko knigo, f štáro so iména còmprnic bilá zapísana. Dä jä tá còmprnica spovädnikom prlätèla, sä vrák nasmèjao, ka jä rákši zäj pá nõvo kotrigo dôbo. Fčasi jä vâlo spovädniki, naj si srègnyäga pìsta kíř pistí, ka nyämi ùn imé f knigo zapíša. Spovädnik jä natò právo, ka ùn tñj zná písati, paj sä sán rät potpíšao. Vrák nyämä tò dovòlo. Spovädnik jä pa mesto svóga iména zapíšao ätä riči: «Jèzoš Názäränski, pomágaj mi!» Dä jä vrák tò vido, jä tàg zärjòvo, ka so sä còmprnicä prämínolä, pa nyäga tñj vâč nê bilò viditi. Spovädnik jä pa mesto gradá na 'non štòri sèdo, pa tàg däläč od dômi, ka jä trí dní mōo domò iti. Zäj jä vâč nê právo, ka nèga còmprnic.

4. *Zakùnyäni grát.* Na Štájari blúzi Lòtmärka präj jé an grát, f štároñ grádi so sä nigda tàk sträšna dèla godíla, ka sä nìščä nê vùpao v nyän držati. Nazägnjä jä šò an nõvoméšnik s trèmi goréčimi svèčami f té grát pa jä tam Bogá mòlo. Dä jä bilò ädänájsäd vòjr, jä nástao vâlki ropôt. Za ropôton sä pa prkázao an žäréči èlòvik. Nõvoméšnig ga jä pítao: «Kà žälèš, ka ti spùnín?» Nê jä dôbo nìkšäga òdgovora, zátò jä mòlò dälä. Za 'n časäk jä pá nástao ropôt, pa ži nê tàg vâlki kak prlé. Za ropôton sä skázao gospòt, štäri jä mōo dúgi žäréči jázik, pa so nyämi črvjé ž nyäga kápali. Nõvoméšnig ga jä pítao: «Kà žälèš, ka ti spùnín?» Té jä òdgòvoro: «Kà za mănof prídä, ti žè povè.» Zànyin jä rèsam prišäo èlòvik, štäri žä napò bèli búu pa jä právo nõvoméšniki: «Té grát jä po pravici (lást) nìkšä dicé, štära dèca f sirmäštvi živéjo na svèti. Mòj dèdäk, kà si ga tñ säga žäréčäga vido, sä po krvici zasvòjo té grát. Kà jä zànyim prišäo pa mōo žäréči jázik, jä nyägoř sin, jä sam pa vnúk. Či ščétä, kaj v grádi mër nástao, ga mòrätä názáj tòj sirmäškoj dèci spräviti. Te sä mí rišimo trplènya, pa dèca do tñj sräčna!» Nõvoméšnik jä natò gòriskao dèco, štärä dicé jä

būu po pravici grát, pa nyoj ga já názáj správo. S tén já rěšo té trí přáminôčá, ká so zavòlo krvičnoga imánya nê mèli po-kòja mäd' mĩtvimi.

5. *Dvåkrat na světi.* Ana māti, štára já mēla málo dětáčá, já zbütázála pa mřla. Žmätno sä löčila s tōga světa, záto ka sä nyoj já přávěč mĩlilo dětä, štáro já tag málo mōgla povřěti na světi. Zavòlo vālkä lúbězni, štáro já do ditāta čũtila, já nê ostála v gròbi, liki já sàko nōč přišla domò. Dä já vāčér kměčä grátalo, já fčasi bilò čũti, ka já přáminôča pr zĩbāli pa nadāja dětáčä. Mōš jo já jáko lúbø, pøkäč já živēla, zāj pa, ka žä přáminôča bĩla, sä já já li bōjaø. Šò já záto kaplána pĩtat, kà nāj fčĩní. Kaplán nyāmä vālo, nāj spròsi šest mōčnij děčkof, pa či přáminôča pá pridä, nāj jo primäjo, pa já nā pistĩjo názáj. Mōš já tak fčĩno. Vāčér já přišlo šest mōčnij děčkof, pa so čakali pokòjno. Posvêt so nê vgāsili, liki so dũgi lònäc pod-věznoli nānyāga. Za 'n časäk so začũli bašlányä pr zĩbāli. An děčko já zāj hitro zéo lònäc s posvěta. Natò sò si vidli, ka po-kòjna stojĩ pr zĩbāli pa nadāja dětáčä. Nājprlē jo já prijao mōš, zānyim pa sē šéz' děčkof, pa so jo držāli přek pōnōči. Pokòjnaj rāda vũjšla názáj, pa nê mogla. Dä so jo pa pũstili, te žä prätākla tista vōra, f štárož vōri sä mòro mĩtvi názáj v gròbä po-vrnōti. Tag já ostála na tòn světi pa já ščä živēla sādān lēt, samo ka já vāč nigdār nê bĩla vāsēla. Ajnòk jo já mōš pĩtaø, zākaj jé zméron tag žalostna. Ŭna nyāmä pa odgovorĩla: «Tòmi si tí zròk! Jāz bi tí záto zdojĩla gòr dětä, či mä tí rávno nāj tĩ stāvo. Zāj bom pa ščä idnòk mōgla spiti tā britki pähār smĩti.»

6. *Litarájnski bøk.* Nikši kaplán já rāt òdo k fārari, s kēn sta vālkøm pajdāstvi živēla. Vāčkrāt sta si pøgučāvala tũj od vōrskij rěči, f štārij sä fārar za vālkoga modriāša držao. Ajnòk sta si začnola gúčati od Bogá, pa já fārar právo, ka já lita-rájnski bøg zavéksä kak katoličájnski, záto ka já nyűv bøk «òčabøk», pa nadālā, ka ùn znā tākšo molĩtáf, štáro či zmòli, sä nyāmi té bøk fčasi prkázä. Kaplán já natò nikaj nê právo, liki já šò domò pa domā povēdaø plivānoši, kà nyāmä fārar právo. Plivānož bi pa rād vido tōga litarájnskoga bogá, záto

jä zéo sãov božájnstvo, pa sta šlà s kaplánoŋ k fãrari. Dã sta k nyãmi prišla, ga jä plivãnoš pítao, či jä tô rêsan istina, ka jä litarájnski bôk ôčabôk, pa či ùn rêsan znã tak moliti, ka sã nyãmi té bôk prkázã. Fãrar bi ràt tô potřdo, zãto jä zãčao múviti nikšã riči, na štãrã riči jä litarájnski bôk rêsam prišão f'izô. Plivãnoš sã jä k nyãmi obrño pa ga pítao: «Si tí ôčabôk?» Té nyãmã odgôvoro, ka jä ùn «ôčabôk». Natô jä plivãnoš naprê zéo božájnstvo pa jä vãlo tòmi litarájnskomi bogôvi: «Nò, či si tí ôčabôk, te kùšni ãto (božájnstvo), tô jä Smbôk!» Na té riči jä litarájnski bôk názrt skôčo, pa jä najdnôg vrák pôstao ž nyãga, štãrã tàg grdo ãrjôvo, ka jä po sê škráp šô. Fãrar jä zãj gôrzdigno roké pa tak prôso plivãneša, nãj ga sprãvi vô s 'lžã. Plivãnoš jä natô svôjã knigã mòlo nikšo molitãf, po štãroj molitvi sã tã «litarájnski bôk» skôs klúčovã lúknyã potégno pa prãmíno.

7. *Kak so còmprnicã prãmínolã.* Īnda jä bilô vnôgo còmprnic, pa jä jä sã vrák mûo f svôjoj oblãsti. Te sã pa ajnôg zgôdilo, ka jä nikši člôvik mást fkrão anoj còmprnici. S tóf mastjôf jä namãzao motûunico pa jä zãčao môtiti. Čã rávno nikaj vřnya nê djão v motûunico, žã zãto prvi vãčér vnožino žmôčaja namôto. Rávno tag na drûgi vãčér. Dã sã pa na trétji vãčér 'ãpo môtiti, jä prišão k nyãmi čãrno oblêčãni gospôt pa ga jä pítao: «Nò, kãk sã ti kãj vidi tá mãstrija?» Člôvik jä odgôvoro, ka sã nyãmi dôbro vidi do nyé. Natô jä gospôt prãdnyãga djão ano vãlko knigo pa nyãmã vãlo, nãj sã potpíšã v nyô. Člôvik jä dûgo nê štêo tô fçíniti, zãto ka jä f pámad zéo, ka té «gospôt» má na tri kiklé zãlêni kršćák, pa jä tag znão, ka jä tô vrák. Nazãgnyã, dã žã vido, ka sã ga ovãci nãdã mogão rišiti, sã pûsto křf srêgnyãga prsta pa jä mesto svôga iména napisao s krvjôf iméni Jêzoša pa Marijã. Dã jä vrák tô vido, so ga oblãtêli takši čãmérjã, ka jä tá lúčo knigo pa prãmíno mãd grôznof šumlajcof. Člôvik jä pa zéo tô knigo, pa dã jä vido, ka jä v nyôj vnôgo còmprnic zapisani, jo jä nãšão k plivãnoši. Plivãnoš jä natô naprê dão pozvãti sã còmprnicã pa jä f tãmlico zaprêti. Zãto ottistimão nèga vãč còmprnic.

8. *Naôpak obrñnyãna rôbača.* Vãčkrát sã čûjã prãviti, ka komãndjãš nãmrã oslipiti tistoga člôvêka, štãri ga z naôpak

obìnyānof ròbačof prídä glédät. Samo dòbro mòrä takši páziti, ka sä nä ovádi äli nä zagučí, záto ka ga òvači komändjáš vâlko sràmoto postávi. — Ajnòk sä nikša dèkla naòpak oblèkla rokàfcä pa tak slä glédät komändjáša, štärä čüdna dèla znäo kázati. Dä zü dòsta lüdi bilò nazòči, jä komändjáš kázao kokòta, štäri kokòt jü žit nāsäo v répi. Lidjé so sä tòmi jàko čüdivali, dèkla nyin jä pa právila, náj sä nikaj na čüdivajo, ka kokòt slámnato bätvo má v répi, pa në žit. Komändjáš jü tò čüu pa sä nyoj jä poprèto: «Čäk, čakaj, vé ti ráko jä zè postälän!» Në jü bilò nikajsi, pa lä vidla dèkla, ka vâlka vòda täčé prti nyòj. Zavòlo té prkázni sä jänkä do pojása gòrpobrála, ka sä nyoj náj zmočilä. Drügi lidjé so pa në vidli té prkázni, pa so sä záto si smijáli z diklé, štära jü kázala svòjo nágoto. Dèklo jü natò jàko srán grátalo, pa jä fcäsi slä domò. — Tak si jä tru čämérä komändjáš nad diklòf, štära jä ovádila nyägovo sliparijo.

9. *Sramäžliva snèa.* Pod Lípof jä nigda bilò gostüvanyä, na štäron gostüvanyi jä snèa ničäsä nikaj në štèla jèsti. Drüzbanjä so nosili präd nyò sàkojäckü jèdi pa so njoj pontüli, da pa zamán. Niädnä 'ránä sä në štèla tåknòti. Gostjé so si pogučávali, ka znán žalüjü svòj lèdičän stán, pa záto nāsčä jèsti. Da pa në žalüvanya, liki sramäžlívost jü bíla zròk, ka sä tag näsláno držála. Pa zavòlo té näpotrèbnü sramäžlívosti jo jä tuj doségnola näsrača pa sràmota. Vächer sä nájmrä prpätilo, ka jä vgàsno posvét, pa jä f 'izi nastála kmica. Snèa jä pa zàj, dà jo jä niščä në vido, hitro zgrábila záloš mäsa pa jä jèla. Mäsò jä pa bilò žilavo, pa ga jä dùgo në mogla razgrízti. Zèla jä záto nòš, kaj jü na dvòjä vrèzala pa tag läzi požla. Pa kà sä zgòdilo? Kag jä z òstrin nòžom pr vústaj rèzala, jä vâlkoj nágloči në samo mäso, liki tuj spodányo lampo odrèzala. Nástao jä natò tåksi jòč, ka so gostjé fcäsi šli narázno, pa jä gostüvanyä kònäc jamálo.

10. „Dä do lòškä grüškä zrèlä...“ Na Bojnäckon jä živo òca, štärä mòg tré čäri pa ädnoga sinü. Jàko jä lübo čäri, bòla pa ščä sinü, záto ka jä ün jädini büu. Vâlka žalost jä doségnola òčo, dà jä sim mògäo lti g vojákon. Britkü skuzé jä tòčo zànyäga, pa sinòvi jä tuj në jàko tékno vojäckü krüj. Kòmaj jä

čakao svétkā, kaj na nikálko dní šô domô k svôjâmi ôči pa k sâstran. Väsâlûu sâ ôča, dà já vido sinú vojáčkoj ôpravi, tèn vékša já pa bíla nyágova žalost, dà sâ sin nâzâj otprávlao. Stávlao ga jâ domá pa sâ britko jôkao. Dà jâ tô vídla srégnya čí, kâ já bíla stâra 18 lêt, já právila brâti: «Lûbi môj brât, ostâni tí domá, pan já slâ mesto tûbé g vojákôn!» Brât nyoj já natô odgôvoro: «Ê drága sâstra, tâžâk já vojâčki stân, cilô mâni, kâ kônya mân!» Samo ka sâ diklîna nê dâla prâgovoriti. Vlasé sâ fčâsi dâla dôlžrêzati, sâ oblêkla brâtovo vojâčko ôpravo pa jâ slâ g vojákôn. V začétki nyoj já jáko tâško šlò, pa so si ži vojâcjâ začâli pogučâvati: «Kâk já râko tô, ka já té voják prât svétki ži skôro sâ dôbro ràzmo, zâj nyâmi pa sâ tak trdô pa nâprîlično idâ. Da pa tô nê dûgo trpêlo. Dêkla sâ f krátkon čâsi sâ navádila pa tâg vřla bíla, ka sâ sên dôbro vidlo do nyé, pa já ščâ zvêzdâ dobíla. Tô pa, čâ ûna diklîna, sâ niâdân nanč mislo nê. Dà já prâtâklo lêtò dní, sâ diklîna ajnôg zazâbîla pa spêvala: «Dà do lôškâ grúškâ zrêllâ, tê ži jâz vâsêla bôn . . .» Tô jâ pa poslúšao kapitán pa sâ fčâsi začâo mîsliti, ka nâmrî dèčko biti, kâ tô spêvlâ. Dâo já zâto sâ vojâkâ prâglâjûvâti. Pr tòm prâglâjûvanyi so pa nâjšli, ka já té vřli pa lêpi vojâg diklîna, štîra sâ kapitâni tâk povídla pa dopâdnola, ka si jo já zéo za žâno.

11. *Rakičanski grât.* V dávnôn čâsi — tak prpovidâvlo stâri lidjé — jâ rakičanski grôv vâčkrát koli pônôči môgâo pobêgnoti z grâda, tak strâšna dèla so sâ tâŋ godíla. Skôro sâko nôč ob âdânâjstoj vôri já nâstao vâlki ropôt, za ropôtôn sâ pa sâli kaj grôznoga skázalo. Grôf já nê znâo, kaj činûu. Nazâgnyâ jâ zvêdo, ka vési jê an jáko pobôžûin êlôvik. Tôga êlovêka já pözvaô v grât pa ga za bôžovôlo prôso, nâj kônči trí noči spi tân. Sirmák já prvêlo pa já ôstao v grâdi pr grôfi. Vâčér sta si grôf pa sirmâg dûgo pogučâvala pa čakala, kâ dâ sâ godílo. Koli dasétâ vôrâ sta slâ f pôstîllâ. Dà sta zmolîla vâčêrnâ molítvi, jâ fčâsi nâstao vâlki ropôt. Po ropôti sta sâ pa pokâzali dvê grîdivi lâloki: âdna ocpôra f lîži, drúga pa ocpôdi. Sirmák já natô âtag zdâjno: «Gôspodnâ Bôžâ, vê naj pa lâjko z mészín strâj zâmâš!» Na té riči sta lâloki prâminoli. Na drúgo nôč sâ pa prkâzao môčân, vâlki êlôvik, štîrâ vnôgo nožôf prnâso pa jâ

djáo nàsto. Sirmák já pá zdájno: «Gòspodnä Bòžä, vè pa či naj ščèš skòncati, já ädän nõž zadòsta!» Na té riči já prämíno òlòvig z noži vrét. Trétjo nõč já pa nàstao tag vâlki ropôt, ka sta obä, sirmák pa gròf, sä dräveníva grátala. Dä já pa ropôt míno, sä začülo jáko mílo jòkanyä. Sirmák já zäj pítao: «Či si bòžü stvorjényä, povè nama, kà žüläš!» Natò sta dòbila òdgovor: «V tòn grádi sò pènäzi srànyäni, štäri pènäzi so po krvici dòbläni. Té pènäzi mòrüta mät sirmäkä razdiliti!» Na drùgi dén já gròv dáó cèli grát spräglédnoti, pa so te näjšli f pivnici vnožino pènäs. Té pènäzi já gròf razdèlo sirmàkon, pa já te mér mòo v grádi.

12. *Mrtvim mòrü mér dàti.* F pòlajnskoj krèmi so sidèli nikši mòški kàsno vnòči pa so sü vädrali, štärj bñu tak kurážän, kaj šò na pokopalščä, paj prñäso z gròba kríš. Nikši Pòlajnçar sü pòdao, ka räksi ün tò naprávi, či an akòv vína na piti pläčajo. Sèn sä já tò dopälo, záto já vädlayanü sklänýano bilò. Pòlajnçar já šò f kmičnoj nõči na pokopalščä pa lä prñäso za 'n časük kríš f krèmo. Si so ga fälili pa práznili kùpicä na nyägovò kurážo. Ün já pa čidüzä bòlä blèdi gräčivao; obdájao ga já stráj, kag čij naprè znào, kà sä má ž nyin zgoditi. Koli pònòči já näsao kríš näzäj. Dä já do gròba prišao, sä dòlpoklákno, kaj tag läzi kríš näzäj v lúknyo poplò. Samo ka já vâlkoj kmici nè vido, pa já kríš na šòrc djáo pa ga šòrccon vrét poríno v zämlò. Záto ga já pa šòrc näzäj vlèkao, dà já štèò gòrstánoti. Pòlajnçar já zäj mislo, ka ga pokòjni v gròb vlèčä, pa sä tak prästräso, kà já fčäsi dñšo písto.

13. *Mälinčka gräba.* Pòläk Mälinäc jè nikša gräba, štärä grabé sü lidjé väčér, dà sä kòličkaj zamrači, pazlívò ogiblájò. Vnògoga človèka zä obišao škráp, tàksä prkázni já vido pr tòj gräbi. Čäsi nastänä v nyòj vâlka svètlost, štära svètlost trpi nikälko mägnyäny pa te prämíné. Väčkrát já viditi trí pläntavä záfcä, ka sä okòli té grabé nagányajo. Sò pa tñj tàksi, ka so čtli cinjanyä, dà so krä té grabé mímo šli. Sä tá dèla sä pa godíjo záto, ka jil präj na tòm mèsti nikši kmäd za vräjžä pènäzi dáó cigäo dèlati. Tò sä pa zgòdilo ätak: — Té kmät já mòo anoga nòrčastoga stríčäka, kà nyämä svinyé pásao. Dä já

ajnôk té nòrčäk nāmùjti prignao svinyé na pāšo, jā nājšāo lipô oblèčānoga «gospodíča», ka jā na ponyávi pēnāzā sišūu. Nòrčäk jā šô k nyāmi pa ga pítāo: «Kā pa tí tō tālko pēnāzā má?! Pa māni nikaj nā dá?» Gospodíč nyāmā natô tūj tag nòrčasto odgôvoro: «Mā, mā pa tāj dá, či tí šô mānof mātāt pa mā vīzāš!» Natô jā nòrčäk plūno na roké: «Bòk mi rāko pomāgaj!» pa jā prijaō gospodíča pa ga nākla fčāsno. Gospodíč, kā jā nē būu drūgo kag vrāk, jā te pēnāzā sā tām povīgāo pa prāmīno. Nòrčäk jā pa bēžao po taligā pa jā s taligami pālaō domô pēnāzā. Dā so ga domā pītali, gē jū tō zēo, jā pravô: «Jā, tān na pāši būu an lēpi gospodíč; jā šô nyim mātāt, pa mā te tō dāo.» Domāči so zāčnoli čtēti pēnāzā, nòrčäk jā pa šô nāzāj s taligami pa jā ščā idnôk pripālo. Za té vrājzā pēnāzā jā te kmād dāo cigāo pa črēp rēditi. F tistoj grābi, ge so tō dēlali, so sī prkazūvāla čūdna dēla. Zāto sū pa lidjē té grabē ščā gnyāzdén rādi ogiblo.

14. *Prāminôči Īžakofčar.* V Īžakofci jā nē dāvno žīvo am pozōjūn kmāt, Vòjkivič po imēni, štāri si jā po grēšnoj pōti sprāvlaō bogāstvo. Té člòvik, kaj vékšo srāčo mōo pr žīvīni, jā božājnstvo srāno f štālo. Zavòlo tōga jā mōo tāk lēpo pa mōčno žīvīno, ka nyoj jā f cēloj okroglini nē bilô pára. Kobilā so sāsērom pīvo prémijo dōbilā pa so tāk kròtkā bilé, ka jā kōčiši nigdār nē trbēlo biča pa nē držānic. Srāčān jā būu té kmād do kōnca svōjūga žīvlēnya, tēn nāsračēnēši jā pa pōstāo po smīti, štāra ga jā nāglo pa nāpripravno pozvāla s tōga svēta. Zavòlo svōjūga grēšnoga žīvlēnya jā nē nājšāo pokōja v grōbi. Ži fčāsi na kārminī, dā jā lāpāc šô po vīno f pivnico, jā nājšāo tōga prāminôčūga, kā jā pōlāk lāgva na gāntaraj sēdo. Dā so pa kārminō oprāvili, ga jā pá snēa vārāla skōs òkna, ka jā na jāgnyēdi f kōjnskoj tūrbi vīso pa sā 'ūjekao. Zatēn jā pa prišāo domô skōro sāko nōč, jā čāsao kobilā pa nyām polāgao do pōnōči. Čū štō takšūga 'īpa f štālo prišāo, jā prāminôči kāfo āli štrīgāo pōgnaō v nyāga. Domāči so vālkon strāi bilī pa so dāli na māšo za pokōjnoga. Plivānoš jā slūžo māšo, samo ka dā jā štēo pōdigāvati, te nyāmi jā oštija zgorēla, pa ga jā oblšāo tākši strāj, ka jā mōgāo pobēgnoti s cērkvī. Prāminôči jā pa ščā dūgo òdo domô čāsāt kobilā pa nyim polāgat.

15. *Bôltinski dvôrski*. V Bôltinci já žívo an dvôrski, štári já svôjaga psà bôlî lûbo, kak sã drûgo. Kamašté já šô, tòga psà sã sãli sãov zéo. 'Ráno nyämi já tûdi takšo dávaø, kag já ùn sán jò. Či so pa sirmácjã mãd obèdon k nyämi prišli, já já otpòslo z mîmranyom pa brüz álmoštva. Dã nyämã pa pãs pogino, ga já pidéntar mògãø f pûngradi zakopàti pa nyämi na gròp kríš postàviti. Zavòlo tòga bòžnoga dèla ga já dosègnola bòža rôka. Sàko nôč, dà sã dòllégãø, já prišãø an žiréci pãs pa já sò odivalò ž nyäga potégno. Dvôrski sã té prkázni tak sprãstrãšo, ka já straé dóbo pa na smrtjé zbãtãžãø. Bûu já na vãlkoj mántri, pa sã dùgo nè mogãø s tòga svèta lôčiti: nyãgof nigdašnyi lûblänac ga já pa obiskãø sàko nôč pa já potégno odivalò ž nyäga.

16. *Čärãnsoski kmãt*. F Čärãnsocfi já žívo aň kmãt, štãri pr dilftvi scigánivaø svôjo brátjo, pa sã tak po krvici zasvôjo nikšã pënãžã. Za té krvičnij pënãž vòlo nyämi já dùšnavèst nè dála mirã, liki ga já zméron nadigávãla, nãj poravnã krvico. Ûn já pa tò nè fčino. Daj potíšãø dùšnovèst, já dãø pòlãg vési aň kríš postàviti, na štári kríš já pa nè brátjino, liki svôjã imé dãø fsècti. Kríz žã gòrpostãvlãni bûu, pa já Čärãnsocfãr mislo, ka dã mér mòø. Samo ka sã já fkãno. Dã já plivãnoš prišãø kríz blãgoslãvlat, já prilãto an ftíč pa lã začno spévati: «Tò mó kríš, nè tvó! Tò mó kríš, nè tvó!» Pa slètkar, kãlkoštékrãt já šô té kmãt pòlãk kríža, sãli já čûu glãs: «Tò mó kríš, nè tvó!»

17. *Krêmár f pãkãø odãgnãni*. Pr Kãpãli sta dvã tãsãra rûž' dèlala na kapélico pa sta ano zãjtro zaglãdnola, ka dvã gospòda, štãriva sta mèla zãlènã kršćãkã, žãnéta krêmãra na lãnci. Krêmár já bûu viditi pijan, pa já lì mògãø iti z gospòdoma. Tãsãra sta mislila, ka ga vòzo žãnéjo, zãto sta sã pãščila g zãjtrki, kaj rãkši zvèdila, kã já zakrívø. Dã sta f krèmo prišla, sta nãjšla krêmãrico, ka já jãko jòkala. Tãsãr nyoj já prãvo: «Vé bãbã stã tak nõrã, ka fčãsi jòčãtã, či vam mòžé odžãnéjo. Vè žè prídã nãžãj!» Krêmãrica nyima já natò prãvila, ka so nyoj mòžã nè odãgnãli, liki já mîu prãd nikãlkimi minòtami, pa nyima ga já šlà kãzat. Dã sta tãsãra vidla, ka já krêmár

rěsam mřtřf, sta sř jřko prřstrřřila, zřto ka sta řčřři znřla, ka so ga vrazřř f přkřřo odřgnřli, kak sta onyřva tř vidla. — Tř krřmřř jř prřř vodř rřt mřřřřo mřd vřno pa zvřn třga jř po svřtkaj s plřsom pa z igrof lidř vřbo f krřřmo, dř so tř f cěrkřř pa s cěrkvi řřl. Zavřlo tř grřof jř odřgnřni f přkřřo.

18. *Řřřkoski bogřtřř.* V Řřřkofci jř řřvo ař kmřt, řřřri sř jřko zviřřvřřo svřjim bogřřtvon. Vřřkrřt jř rřt prřvo f krřři, ka třlko pěnřs mř, ka pōnyř lřřko v Břltincř prřdř, ři so rřvno Břltinci vřř pō vřřř hřda dřlřř od Řřřkovřř. Pa tř bogřřřvo, řřřřin sř tag zviřřvřřo, ga jř jřko znorilo. řř jř nřřmrř pa jř zřkopřřo pěnřzř v řgradi, zřto ka sř břřřo, ři nyřmi jř řto fkrřdnř. Zatřř ga jř pa posřkřřo třkři břtřk, ka jř zgřřbo poglřt. Zavřlo tř nřřřřřř jř nř mōgřřo pokřzati, gě jř zřkopřřo pěnřzř, znřmřnya jř pa třř nikřřřga nř dřřř. Domřři so natř cěli řgrat mōgli prřkřpati, da jř pa zamřm břř vřř trřt. Pěnřs so nř nřřřli. Tag jř pōřřř sirmřk na řtřř dņi tř nigdařnyi bogřtřř.

19. *Křřř na bistrřřkom pōli.* Na Bistrici jř nigda řřvo ař kmřt, řřřřoga so cōmprnicř prřvřř sovřřřilř. Dřřta so nyřmi zaděvalř nř samo vnřři, liki řřř vignyř. Pa dřřtř jř řř f Čřřřřřsofcř, na vřlkoj cěřti so ga řřli zgrřbilř pa so ga třř zmantrřlř, ka jř skřro nř mogřřo dřlř řti. Vřlkoj nřvřli jř břř tř řlřvik, pa sř řnřři nř mogřřo otslobodřti, ka jř krřř dřř pořtřvřti na řřřom mřřti, ge so ga cōmprnicř nřřvřřkrřd vmřřřjřlř. Tř krřř řřřř gnyřzděř stojř na bistrřřkom pōli.

20. *Posřřnyřnř prřřnyř.* V Rakiřani jř řřvo an skōpi kmřt, řřřř prřvřř slřp strřřřřg dřvřř mřřcon. Am mřtřř ga jř za třga vřlo jřko prřklřnyřřo, pa nř mōř nikřř vřlř mřtřti. Dř jř ajnōg vřřt na gřmlo prřřřř, jř nřřřřř tōga mřřcř, ka jř lřřřř. Kmřta so oblřtřli čřmřřřjř, pa jř kunō mřřcř: «Daj rřko strřla vdřřila f třbř, zřkaj nř mřtřř!» Mřtřř pa: «Daj li grōn řčřřno f třbř, f třkřřga skōpca, kř nas tak trřpiř!» Nř jř trbřlo dřřo čřkati, pa so sř nyřma řřlř spřnilř. Zavřřřř sř nřřmrř cilō mřli oblřk, pa lř vdřro ř nyřga grōn, řřřř břřo vřřta pa mřřcř.

21. *Sřřřnicř.* Člověki sř osřdi cělo nyřřřovo řivlěnyř, dř sř na svřt rodř. Osřdiřo nyřmi pa sřřřnicř, řřřř so trř. řřni

právijo, ka prva sôdi mladost, druga zákonsko živlěnyä, trětja pa stàrost; drùgi pa právijo, ka ädna sôdi väsélo pa sräčno živlěnyä, ädna žalostno pa näsračno, ädna pa sôdi smřt. Tá zägnya jä säli bėlo oblěčäna, òjvi dvě sta pa oblěčänivi òrdäčä, plávo, äli kag ži sôdita. — Stára slovänska naväda jä tó, ka nà-sto polòžijo vřno, pogäčä pa koláč krüa, dà sa dėtä rodí. Tó pa dělajo záto, ka so sòjänicä mäđ ròjstvön za stòlon, pa či bòlä opkläjnni stò nájďäjo, bòla sräčno živlěnyä te sòdijo ditäti, štäro sä na svět rodí.

22. *Kä jä komi osòjäno, sä mòrä zgoditi.* Ajnòk sä nikši člòvik jäko päsčö prti Múri pa si žä pojďòčki släčö ròbačö, kaj šä 'itrě kòpao. Dä žä do vodé prišäo pa štěo v nyò skočiti, jä zäčüu gläs: «Võra prídä, pa člověka väch nädä!» Té čüdäñ gláz ga jä zadržao, ka jä nē skòčö nòtri vodò, liki jä na brěgi òstao pa si záčao prämišlávati, kàj dònok tó poměnilo. Kag jä tak stäo pa si prämišlávao, jä zäčüu za 'n časäg znòva: «Võra prídä, pa člověka väch nädä!» Nē jä vido nindri nikoga, záto ga jä obišäo škrap, pa sä nē vřpao kòpati, liki sä näžáj oblěkäo pa si jä sěo döl pòläg vodé. Zäj sä začülo trätíc: «Võra jä prišla, pa člověka väch nädä!» Kòmaj sä tó začülo, pa sä lä vřgla mála řibica vò z vodé, štära řibica jä člověka málo poškropila, pa jä najnòk mřtäv gräto. — To nyämä bilò osòjäno.

23. *Vrák.* Što nä vòrjä, či jé vrák, näj idä pítad bòltinskoga gäzdo. Té člòvig dä nyämi znäo povědati, ka jé vrák, záto ka ga jä ùn näjšäo pa si jä tñj střpo sädän svòji. — Šò jä nájmrä ajnòk käsno vnòči z Gänčan, pa dà jä raväñ Kòjnščäka prišäo, jä zäčüu, ka sä v gräbi nikaj jòčä. Gäzda jä mislo, ka jä znäñ kaksä säjha dėtä odvřgla, pa jä šò iskat. Näjšäo jä řesan nikaj takšäga, kag jä málo dėtä, samo ka jä f kmici nē vido, kà jé. Zěo jä jä záto gòr pa jä jä štěo nästi domò. Kòmaj jä prišäo na nkälko stopájof, pa ga žä «dětä» škřäbnolo na obräzi; dà jä pa málo dälä prišäo, ga jä zgräbilò za gutänä pa ga jä štělo griliti. «Ohò, te si tó tí, tä 'üdi!» jä zakříčao gäzda pa ga jä fčasno näžáj v gräbo. Natò jä pa nástao takši viher, ka jä gäzdo vřjska vnäsäo pa ga domä pot präg vřgäo. — Té člòvik jä prlé jäko ràt präklñyao, zäj nyämä pa tó väch nē na misli.

24. *Vrāk pēnāzā mālā.* Na Mālinci jā nē dávno živo nikši mlīnar, Lēšnyāk po imēni, na štāroga mlīn jā vrāk ōdo pēnāzā mlēt. Tō sā pa zgōdilo ātak: Té mlīnar sā k šēgi zēo, ka jā mlīn sāki vāčēr ob dāvātij stāvo pa posvēd v nyān vgāso, pa te šō domō spāt. Ižo jā pa nē mōo dālāč od mlīna, tāk ka jā gzdōmi lājko vido, kā sā pr mlīni godī. Dā jā an vāčēr pā domō prišāo pa sā navāčérjao, sā légāo na pōstāo. Nē jā lāžao nikājsi, pa lā vārao, ka sā v nyāgovom mlīni svēti, pa mlīn idā. Tō sā nyāmā prāvāč čalārno vidlo, zāto jā stāno pa šō glēdat. Dā jā do mlīna prišāo, jā dvāri samo mājeko otržno, pa tak lūkāo, ka sā v nyān godī. Pa kā jā vido? Vrāk jā stāo ōcgora na pōdi pa jā v grōt sipāvaō ārjāvā dvājščicā; ocpōdi žā pa sā posōda pūna bīla z lāščēcīmi dvājčicami. Mlīnara jā vālki strāj obišāo, pa jā nē vūpaō lti nōtri v mlīn, samo jā skričāo prti vragōvi: «Tāk ka bō kāj mēričnoga!» Natō jā šō domō, pa dā jā na drūgi dēn v mlīn prišāo, jā nājšāo am pūn cickērān vagān lēpij svētlj dvājščic. Tō nyāmi jā nahāo vrāg za mērično.

25. *Vrāk na bōltinskom pāsniiki.* Āščā nē dávno, ka sā na bōltinskom pāsniiki lidārā skāzao vrāk. Būu jā sāli lipō oblēcāni pa jā mōo zālēni krščāk. — Ajnōk jā nikši Mālinčar vāčēr kāso šō z Bōltināc pa ga jā nājšāo na tōm pāsniiki, ka jā zobmi borōjčān gēm vō mikao pa prēk sābē mātāo. Mālinčara jā prlē nē bilō strāj, liki dā njūmū vrāg zāčao kīmati pa ga zvāti, kaj sā šō ž nyim mātāt, te ga jū obišāo tākši škrāp, ka jā krščāg z glāvā zgrābo pa taō bēžao domō. Té nōrc nōri sā jā tāg zbōjaō vragā, ka jā trī dni nē mogāo rēči sprāgovoriti.

Nikši Bōltinčar, Dēočāc, ga jā pa ōzdālāč ovāraō rāvno na tōm pāsniiki, ka jā pēnāzā sišūu na pōnyāvi. Té člōvig žā pa vāčkrāt čūu prāviti, ka čī nyāmi što takšāga ūpa blāgoslōvlāno čislo vřžā na pōnyāvo, te vrāk prāmīnē pa sā pēnāzā tām povřžā. Naprē jā zēo zāto ūn thj blāgoslōvlāno čislo pa jā potūu šūtāo bližā k pōnyāvi. Vrāg ga nē zēo prlē f pāmāt, dā nyāmā žī čislo na pōnyāvo lūčo. Dā jā pa čislo cilō nākraj pōnyāvā spādnolo, jā vrāk nē prāmīno, liki jā vālo Bōltinčari, nāj si s tistoga krāja pōnyāvī pēnāzā fklūb zgrānā, pa nāj idā ž nyīmi. Bōltinčari sā pa tō prāmālo vidlo, zāto jā posīli vāč grāno na svōj kūp. Dā jā vrāk tō vido, so ga oblētēli čāmérjā, pa jā

Böltinčara dõbro fčasno po zatanķi: «Tõ rako máš, či si tag jáko parõvãn!» Natõ já vrák prãmíno pa sã pẽnãzã tãm po-võgão.

26. *Što prãklinya.* Nikša Põlajncarka jã nabrála vãlko brëmã trávä. Dã si jã na glavõ zdigávala, já kunõla: «Tã pã rako vrák, ka si tag žmãtno!» Brëmã nyoj já natõ nõ ostãlo na glãvi, liki já spãdnolo dõl. Žãnsko so oblãteli čãmérja, pa jã ščã bõlã kunõla, dã sã drgõč zdigávala na glavõ. Zãto nyoj já pa brëmã zãj pãli spãdnolo z glavé. Natõ sã zglédnola nãzãj pa já vidla, ka vrák stojí za nyõf. Tag já bũu vãlki kag 12 lët stãr dičãk, pa sã tag na starõ smijão kak stãri dëdãk. Dã ga jã Põlajncarka zaglédnola, já právila: «Jã, zãto te jãs nãmřãn djãti na glavõ brëmãna, ka si tí tú! Nõ, zãj mi pa te nãj sãm Bõk pomãga!» Natõ sã lãjko djãla brëmã na glavõ, pa nyoj já vãč nõ spãdnolo dõl.

27. *Konõplã.* Nigda svëta já prišla ana mãti glëdat konõplã, či so ži zrëlã. Konõplã so ščã jáko zãlëno bilë, zãto já ãtag zdihávala: «Dãj, gõspodnã Bõžã, kaj kònči põ tẽ konopëo põ-stalo zrëli, kaj 'itrë sprãvila dëci oblëko pa já pošilala f cërkãf!» Bõk nyoj já poslũno prošnyõ, pa já põ konopëo fčasì põstalo zrëli. Ottistimão sã zãj sãko lëto ãdnã konõplã ži dozõrijo, dã so ščã drũgã zãfsãma zãlënã.

28. *Lãstvicã.* Lidjë sãšëron võrjãjo, ka lãstvicã na zimõ f tõplã krãjã odlãtijo. Niksi bõltinski možãcjã pa inãci prpovì-dãvlo. Tẽ nãjmrã právjijo, ka lãstvicã vzìmi spijo võtlon drëvjì. — Prãd ništãrnin lëton já prãj vãč Bõltinčarof odilo f Kobil-jãjnsko gõščo po dũva. Posëkali so an vãlki rást, štiãrã na srdini võtão bũu. Dã so ga ràžžãgali, so nãjšli v nyãn vnožino zmř-žnyãnij lãstvic, štiãrã so — kag ùni právjijo — tãn štlëla prã-spãti zimõ.

29. *Zãkaj pãz za zãfcom bižì?* Zãvãc sã prãj nigda svëta črëvlã dão dëlati pr psõvi, pa da so ži zãfsãma gõtovi bilì, já jã prišão kũšat, či do nyãmì dõbri. Črëvli so nyãmì rávno prãv bilì. Dã já já pa ži na nogãj mõo, já nõ pítão, kã dũ dúžãn,

liki jä skòčo ž nyimi. Päs pa, dà jä vido tò vâlko nâzafálnost, sä zbèrno za záfcon, pa ga ščä gnyâzdén nagánya.

30. *Svéti Lòvränc pa vogrski Slovânci.* Vogrski Slovânci so inda ràdi odili na bòžo pôt k Svétomi Lòvrânci na Štâjarsko. Zâj pa nëdo vâč, zâto ka so jä Štâjarci ajnòk štèli oslipiti. — Zgòdilo sä nâjmrä, ka so Štâjarci dàli poprâvlati podòbo svétoga Lòvrânca, štära zâ jâko zamázana bila. Zavòlo tòga jä svéca në bilò v oltári, nâši rômarjä so sä pa rávno prbližávali prtí cèrkvi. Štâjarci so zâj vâlkoj zàdrgi bilí pa so hitro nâjali anoga človèka pa ga postavili v oltár mesto svétoga Lòvrânca. Rômarjä pa, dà so prišli f cèrkef pa so pôlâk návadä na oltár pa tûdi «svéci» na nogé znadèvali goréčä svèčä, so si präd oltár poklâknoli pa molili. Pa kà sä zâj zgòdilo? «Svéti Lòvränc», štâroga so svèčü žèzgalä, jä skòčo döl z oltára pa bëžao vò s cèrkvi. Tò jä nâšä rômarä tak spùntalo pa spräplâsilo, ka so povrgli cèrkef, pa ottistimáo vâč nâščäjo iti k Svétomi Lòvrânci na bòžo pôt.

31. *Varžèncarjä.* Od Varžèncarof sä prpovidävlä vnògo smèšnoga. Tak:

Ajnòk nyin jä kanžòr¹ odbèžao f 'ajdino, pa so në znäli, kâg bi ga sprâvili vò ž nyé. An lápäc ga jä štèò z bičon zgoniti vò, pa so nyämi tò në dopústili, zâto ka so sä bojâli, či nyin dòsta 'ajdinä döl spoklâči. Nazâgnyä jä vâlo žüpan, nâj štirjä mòški nâséjo tòga lápca na 'non stòli, pa nâj tag gòni vò kanžòra. Tò so tûj fèinili. Tag jä lápäc, istina, bätva 'ajdinä në poklàčo, tèn vâč so jä pa spošamläli štirjä mòški, štäri so ga nâsli.

Nikši Varžèncar sä pa ajnòk pâlaò k Svétomi Križi, ge jä férma bila. Tòmi sä pa prpätìlo, ka jä šäof pâlaò kovòčko štära jä na kolâslini sidèla. Varžèncar jä tò në znào, pa sä šägavo tirao k Svétomi Križi. Dà sä do cèrkvi pripälo, so zâčali pòkati možárjä. Kovòčka sä natò prästrâšila pa jä zlàtèla s kolâslina. Dà jä lüstvo tò vidlo, sä jâko smijälo. Varžèncarä jä pa srám bilò, pa so si pogučávali: «Nò, tòga nan jä ščä pá trbèlo! Zâj dà ščä tò nad nâmi, ka smo kovòčko prpäläli k férmi!»

¹ Prašič.

Ajnòk já pa prplàvala krvaica po Múri, pa jo já vòda rávno rávàn Varžèja na brêg vřgla. Nikši Varžèncar já tò vido pa já bēžao domò pràvit, ka já tàkša stvár prplàvala k nyin, ka dvē glavē má. Varžèncarjá so ot stráa zéli púksä pa so bēžali k Múri. Tàn so ôzdäláč strélali tò čúдно stvár, pa dà so jo sä sprästrélali, so jo šli bližä glédát. Dà so vidli, ka sä kàša ž nyé sípala, so si záčali pogučávati: «Präsmântana živál, kòliko jájác imá! Čä já nābi bilí zaklāli, bi nam tòliko mládih znakòtila, ka bi nas fsä pojādlā!»

Ajnòk so sä pa k nikšāmi goščényi správlali Varžèncarjá paj rādi z Gráca mēli záčimbo. Naprāgli so záto kobilā pa so sä pālāli v Grádäc. Grádäc já pa däláč od Varžèja, pa so prvi dén nē mogli tá priti, ka já já prlé nõč nājšla. Šli so záto nāžáj domò spát pa so sä na drúgi dén pālāli nāžáj. Na drúgi dén so túj nē prišli v Grádäc, záto so pá šli domò spát. Na trétji dén so sä te spòtili, ka rākši tag nigdár nā pridājo v Grádäc, či do na nõč sālì domò šli. Nājbošü dà záto, či do tām pränočivāli, ge já nõč nājdä. Tak so túj fčínili pa so si v nikšoj nēnškoj vāsniči lāgli k pòčinki. Samo ka prlé, kak so záspali, já jü obišāo stráj, či rākši zājtra, dà stānājo, nādo znāli, f štāri kráj bi sä mògli pālāti. Dúgo so si prämišlávali, kāj naprávili. Nazágnyä já já opòto žüpan, štāri nyin já právo, ka do sä f tisti kráj pālāli, f štāri kráj já na kòlaj rūt obñnyāni. Kòla so nājmrä tag naāli, kak so sä prpālāli. Tò já pa čüu an Nè-mäc pa já šò, dà so Varžèncarjá záspali, pa nyin já kòla tàk obrño, ka já rūt prtì Varžèji stāo. Dà so Varžèncarjá stānoli, so sä tántá pālāli, kama jü rúd būu obñnyāni. Pālāli so sä cēli dén, pa dà so vāčér svòjä cérkvi tōrān zaglādnoli, já já obišla vālka rādost. Mislili so nājmrä, ka do ži skòro v Gráci. Āli kag vālko já bilò nyúvo čúdivanyä, dà so sä mesto Gráca prpālāli — Värži!

Varžèncarjá tàk májo tōrān zozidani, ka štòsté lājko do vòža pridā pa zvonì. Ano nõč so sä plivānošovä krāvā pāsłā pr cérkvi pa so túj pot tōrām prišlā, ge visijo vòža zvonòf. Krāvā so sä 'āpilā vòža žvēčiti, zvonòvjä so pa māt tēu klānckali. Tò klānckanyä já Varžèncarü prädrāmilo, pa so bēžali na vùlicä, záto ka so mislili, ka já znāu ge ògān. Dà so pa do cérkvi prbēžali, sò nājšli, ka so krāvā zvonilā...

Imänitna so tñj varženska sãnya. Varženčarjãj si nãjmrã rãdi tãkša sãnya sprãvili, štãraj vãlki glãs mela. Zãto na tã dnãvã mörã sãksi kmãd gnãti nã-sãnyã nikãlko živinã, ãi zã te kodãji ãli nã. Tak sã zgõdilo, ka sta ajnõg dvã Brãtončara na varženskon sãnyi pítala anoga kmãta: «Kãlko cãnã mã tá krãva?» Varženčar nyima pa odgovorí: «Tõta jã pãč ní kodãju, tãmvãč òna, katãra jã dòma».

32. *Dõbro znã nẽnški.* Ajnõk sta dvã litarãna šlã na prošćenyã k nẽnškoj Svetoj Áni. Ádãn sã jiva jã 'vãlo, ka znã dõbro nẽnški, pa jã nãgučãvão toga drũgoga, kaj šlã prẽdgo poslũsat. Tõ sta tñj fćinila. Dã jã pa plivãnoš na prẽdganico prĩšão pa zãčno svõj gõvor: «Heilige Mutter Ána!» jã litarãn, štãrã «znã» nẽnški, prãvo svõjãmi pajdãši: «Čũjãš! Tõ prãvi tã prẽdgar: «Zgrãbitã tãva litarãna!» Natõ sta sã obã najnõk nãzãj obrĩnola pa sta bẽžala võ s cẽrkvi. Nẽmci so mislili, ka jã võni ògãn, pa so sã tñj pãščili za nyima. Litarãna pa, dã sta vidla, ka Nẽmci za nyima ido, sta rẽsam mislila, ka jiva šćẽjo zgrãbiti, zãto sta, kag je štãri mogão, bẽžala prtĩ dõmi. Nigdãr sta vãč nẽ vũpala lti na prošćenyã k nẽnškoj Svetoj Áni. Nẽmci pa šćã gnyãzdẽn nãvẽjo, zãkaj sta odbẽžala.

33. *Lipõfčarjã pa prĩvi piciklin.* Niksi lipõski žnyãci so pšãnico žnyãli põlãg vëlã cistã pa so ajnõk samo zaglãdnoli, ka sã õzdãlãč nikãk na piciklini pãla prtĩ nyin. Lipõfčarjã so šćã piciklina nigdãr nẽ vidli pa tñj nẽ čũli prãviti òdnyãga, zãto so ga ano mãlo glẽdali, pa dã so vidli, ka ãi dùžã bõlã prtĩ nyin idã, so zmãtãli kosã pa srpã f pšãnico, pa kag jã štãri mogão, jã bẽžão vãs pa kričão, ka sã po nãmãti vrãg võzi.

34. *„Lãdãn nẽ pa žẽdãm pãč.“* Dvã Štãjarca sta ajnõk mlãtila v Doklẽžovji. Dã sta žĩ sã zmlãtila, pa jã trbẽlo vẽjati, sta pítala ádãn òvoga: «Pjã, ãli vẽž vijãčkat?» «Jãs ní!» jã bũu òdговор. «Kãj pa tí vẽš?» «Jãs tũdi ní!» «Te pa lã hò-diva!» Natõ sta sã tãm povũgla pa odbẽžala, zãto ka jiva jã niãdãn nẽ znão «vijãčkat».

Ajnõk jã pa prĩšão an Štãjarãc na dẽlo k nikšãmi Prẽk-marci, ge jã vãč tãzãkov bilõ. Dã so sã g zãjtrki sprãvlali, so

prät Štajarca pozábič nê djáli žlicä. Štajarac jä mälö čakao pa sä mislo, ka znán žāmäjo f pämät pa nyämi dājo žlico. Dä žä vido, ka zamán čäka, jä pröso: «Šliso!» Prèkmarci so pa tō nê rāzmili. Mislili so, ka jä Štajarac präbrāni strōškon, pa sä nyämi nä vídi 'rána, štāra jä nā-sto bíla prnāšāna. Rêč «šliso» so pa tåg zarāzmili, ka so ži drūgi tāžácjā šli (šli so) na dēlo, pa jä záto ùn sili, kaj 'itrê jēli pa te tūj šli na dēlo. Prèkmarci so sä rēsam pāščili jēsti, Štajarac jä pa li pröso «šliso». Dä so sä Prèkmarci najēli, so prāvili: «Nò, te pa li òdmo mí tūdi, či so ži drūgi šli!» Tag jä mògāo sirmák Štajarac lāčān iti na dēlo.

35. *Cigām pa fārar.* Ajnōk jä šō cigān krā fārarovä! 'izā. Fārar jä rávno krīčao pa zvāo: «Cigān!» Cigān jä šō k nyāmi pa ga jä pītao: «Tū saŋ ga, kā ga ščētā z mānof?» Fārar nyāmā odgōvoro, ka jä nē nyāga zvāo, liki psā, štāromā «Cigān» imé. Cigān jä natō níkaj nē prāvo, liki jä šō domō pa sä sprāvo dvā psā: ādnomi jä dāo imé «Fā», drūgomi pa «Rār», pa dā jä fārar krā nyāgovā 'izā šō, jä krīčao: «Fā», «Rār!» Fārar jä mislo, ka ga cigān zové, záto jä šō k nyāmi pa ga pītao, kā žālē. Cigān nyāmā odgōvoro: «Vē saŋ ga nē vāz zvāo! Jāz ga mán dvā psā: ādnomi ga jä imé «Fā», drūgomi ga jä pa imé «Rār»; tēva psā san zvāo». Fārar jä sprāvīdo, ka ga jä cigān na rāšāto postāvo, záto sä obrīno pa jä s povišnyānin nōson šō domō.

36. „*Svétī*“ fārar. F Pūconci jä žīvo nígda fārar, štāri jä pō-fsoj sili štēo, kaj ga lidjē za svétoga držāli. Tō jä pa tāk štēo doségnoti, ka jä začno čūdā dēlati. Tag jä ano nādēlo, dā jä šō prēdgat, vālo lāpci, uāj bikā f sōsidov övāz zgōni Lāpāc jä tō fēino. Fārar pa, dā jä prišāo na prēdganico pa povēdao pár rēči, jä najnōg začno: «Īksi, ōksi, bīk jä f sōsidovon ōfsi! Či mi tō nā vōrgyātā, itā glēdat!» Fārniciā so natō povīgli molitvārnico pa so šli lovid bikā, štārā rēsan f sōsidovon ōfsi būu. Tá pīva «čūda» sä fārari posrāčila, pa so si ži fārniciā záčali pogučāvati: «Gyā, nāš fārar so pa svēti, ka ùni skōs stīné vídijo!»

¹ „fārar“ pomēni litarājnskoga pōpa.

Na drúgo nádëlo já pá vâlo fârar lápci: «Gyôzi, ti zâmi anoga bêloga golôba, ga odnâsi v molitvárnico pa ga tãn za oltárom pod râšito dâni, pa dârâ bon gyâ svëtoga dúâ na pomôč zvâo, tẽ ga pistíš, ka dâ v molitvárnici lêtâo!» Lápüc ga já bôgâo. Dâ já fârar zatên na prëdganico prišâo, já šügâvo glédâo po molitvárnici, štâra já zavôlo nyâgovâ «svëtosti» pûna bila poslúšavcof. Pokésnič já zâčno zâto svøj gôvor: «Prídi dÛj svëti, pa rasvëti nášo pâmât!» Dâ já tô povêdâo, já glédâo prti oltári pa čakâo «svëtoga dúâ». Dûgo ga já nê bilô, zâto ga ščâ idnôg zazovê: «Prídi dÛj svëti, pa rasvëti nášo pâmât!» Natô já pa skôčo tâ Gyôzi od oltára pa skričâo: «Gyá, da ga já máčka pogyêla!!»

37. *Židof pa kmât.* Židof sâ ajnôk tôžo f kičmi, ka nyâmi kîd dôsta kvára dëla na sënožati. Tô já čûu aň kmât pa nyâmâ vâlo, nâj pét litrov vína pláča, te ùn povê vrâstvo, ka kîd vâč nigdâr nâdâ rôvâo na nyâgovej sënožati. Židof já pláčaô víno, pa dâ so já spillí, nyâmâ vâlo kmât: «Či ščês, ka kît tâj nâj vâč škôdâ dëlaô na sënožati, jo môrâš odâti». Židof sâ sâ grízâo od čamérof, da pa drúgo nê vûpâo prâviti: «Hû, ví sthâ vò z vôrâ čhâdni!»

38. *Cigán pa voják.* Cigán pa voják sta ajnôg vnôgo pënâs nâjšla, pa sta nê znâla, kâg bi si já razdëlila. Nazâgnyâ sta napravila tâkšo pògodbo, ka štâri jiva vékšo lâž zmislí, ti-stoga do te pënâzi. Cigán já fčâsi zâčno: «Hû, môj ôca ga já tâkši bogatín, ka ga má stô konyôf pa dvêstô ùncof pa sâ ga vòzi ž nyîmi kag grôf». Voják nyâmâ natô prâvo: «Tô bi znâlo biti!» Zâj já pa cigán vâlo vojáki: «Nò, zâj ga lâži tí!» Voják: «Môj ôca já pa bûu sirmák, pa nê môo drúgo, samo âdno stâro kobilo, štâra já âdno lëto skôtila žûrbé, drúgo lëto pa cigána». Cigán na tô: «Hû, tô ga já vrâjza lâš!» Tag já cigán sám potrêdo, ka já voják lâgâo, zâto so si pënâzi nyâgovi bilí; cigán já pa ni krâjcara nê dôbo.

39. *Otprâvlanyâ sêcof.* Ajnôk já prišâo máli Tôkar s krémé pa já nâjšâo zâno, ka já jáko nâvôlna bila. Pítâo jo já zâto, kâ nyoj jé, ka tag nâmilo jáčí. Žâna nyâmâ prâvila, ka so sâ

nyoj sèci spràvili v glavô pa jo nàzgovòrno trgajo. Natô Tòkar: «Vê pa já znán ètèti od sècof pa ti já fèasi pràžanén!» Rêc k rêci, pa sà Tòkar 'àpo ètèti: «Sèci, sèci, vás já dâvâdâsédâvét! Nò, çi vaz já dâvêdâsédâvét, te vaz vnêmär nâj bô stô! Çi stâ dôzdaj f tøj 'obànyi trgàli, trgajtâ zàj äščä bôlä!» Zatên jo já prijaô za glavô pa jo já záçao stèpati. Tòkarica já vídla, ka sâ môš nòrca dèla ž nyé, záto sâ já 'ápila jòkati. Mäd jòçon já zaspála, pa dà sâ zàjtra pràbidila, žä sèçon ni glása në bilô.

40. *Kag já Dokližánac žàno znòro.* Înda so còmprnicâ vâçkrát koga vnòçi prijalä, pa so ga në pústilä domô, liki so ga tàg dùgo gonilä po kakši gràbaj, ka so nyämi ščä çasi oblèko raščësala. Záto sâ vnògi pijánac, štärä vnòçi kâsno prišäo domô, s tèn zgovárjaô, ka so ga räkši còmprnicâ gonilä, pa za tòga vòlo në mogäo prlé domô. Tag já tîj napràvo nikši Dokližánac, štäroga 'rbäd žä vâçkrát çúto žäninä vdárcä. Té èlòvik já svòjim pajdásoŋ kâsno vnòçi šô s krémé pa sâ jáko bôjao, çi ga žàna nâ pisti f'ížo. Pròso já záto pajdáša, nâj idä, pa nâj povèj žàni, ka so nyäga còmprnicâ zgràbila pa ga nâ pistijo domô. Pajdäs já tò fçino. Dä já žàna zvédila, kâ sâ ž nyénim možòŋ godí, sâ jáko pràstrášila pa já koligláva bèžala vò z vési iskat možä pa còmprnicâ. Môš sâ pa té çàs f pòstäo légäo pa žä slätko spáo, dà já žàna po dùgon iskanyi sâ trúdna pa ftäpüna prišla domô.

41. *Gànčki còmprnjäki.* Gànčani so bilí nigda vélko mèsto còmprnijä. F tøj vési já živèlo vâç tak imänitnij còmprnyäkoŋ, ka nyúf spomín äščä gnyäzdén živé mäd lüstvon, pa so tàg znàli còmprati, ka já vnògi èlòvik stráj môo òdnyi. Tak sâ prpovidävlä od anoga còmprnyäka, štäromi já sàki v ròkâ prišëo, što já kâj štéo fkrásti.

Nikša žànska jü ajnòk mälò skälja odnäsla ž nyägovoga drvòtana. Tò skäljü já ži sâ sprnèno pa zavòlo tòga mälò vrèdno bilô. Còmprnyäk já pa záto lì tò fçino tøj žànski, ka sâ dvänäjsät lét në mogla oprèti na nogô.

Ajnòk já pa niksa žànska dvê grlîni nyägovij krùmplof skòpala pa štèla nâsti domô. Tøj já pa tò napràvo còmprnyäk,

ka sã mògla donágoga slèçti pa po svòjoj oblèki iti døl ž nyãgovã nyivã.

Dã já pa tážákã mòu té còmprnyãk, te já nigdár nê bilò dãždza. Zãjtra já òdnãso stònico na vrãta, pa pòkãč já tá stònica na vrãtaj rasprãstrêta bïla, já lãjko gïmilo pa sã bliskalo, dãždza já zãto ni kãplicã nê bilò. Dã já pa vãçér stònico fküb zagïno pa jo k strãni òdnãso, tè sã fçãsi spũsto dãšč.

Nikši Gančãnãc já pa ajnòk kãsno šò z Ivãnãc. Dã já na kržopõtjã prišão, já nãjšão vnògo còmprnic, sãmã Gančãnkã, ka so rávno vãçérjalã. Mèlã so sãkojãčkã pogãčã pa drúgã dòbrã jèdi. Dã so tòga mòškoga zaglãdnolã, so ga pítalã, kãma já òdo, pa so nyãmi pontúdilã pogãčã. Gančãnãc já nê bũu potrêbãn nikšã 'ránã, zãto já nê štèu jèsti. Da sã nyim pa nãj zamèro, já zéo nìštãrãn žãloš pogãč, ka já rãkši domã dèci dá. Dã já pa domò prišão pa štèu dèco nadiliti, já vido, pa sã nê mogão zadòsta naçtúdivatì, ka já mesto pogãč krãvjã pa kòjnskã lãnyã pñãso dèci.

42. *Džilër.* Stanovncjã dølnyãga krãja brãtonskã vési vnòçi lidãrã vidijo džilëra. Nãjbòlã ga znã opisati zvonár, štãri ga žã vãçkrãd vido. Tè òlòvik prpovidãvlã, ka prkãžãm pridã od Doklèžovja pa já zãprvicã cilò mãla. Dã pa ravãn nyãgovã 'izã pridã, te mãlo postojì, pa sã li prkãžã žãrèçã marèla, pod marèlof pa stò, za stãrin džilër sidì. Džilër mã v ròkaj dãlãglèt pa glèda prlè prtì Nënšçãki, zatèm pa prtì bòltinskomi grãdi. Dã já pòglãdno, zãmã v ròkã pãro pa nikaj píšã pa rišã. Sã tò trpì samo nikãlko mãgnyũny. Natò sã zmèša sã prkãžãm pa idã prtì Gančãnon. — Lidjé prãvijo, ka sã tò tisti džilër tũ klãti, štãrã 1866. lèta tũlko škòdã naprãvo nê samo brãtonskin, liki tũj kmãton drúgij vãsníc. Tò lèto so nãjmrã lòçili gròfosko zãmlo ot kmèckã, zãto ka já prlè gròv gešté mãt kmèckov zãmlof mòu nyivã pa sènožati. Pr tòj loçtvi so pa kmãtã jãko obòžali. Kmãtjã so žì prlè prãvãč mãlo zãmle, mèli, zãj so pa šçã te mãnyã dòbili pa tò bòlã bòžno. Pìrvã dnévã já prãj džilër dòbro mèro, pa so kmãtjã zadovòlni bili ž nyin. Dã já pa ajnòg z gròfon fküp prišão, nyãmi já té napũno mošnyò pa ga já nagúçao, nãj drgòç mèri, pa tàk, ka dã zãnyũga bòlã prãf. Džilër

ga jü bógao pa jü kmäton strašajnsko krvico napravo. Nistärnä väsnicü, kag dokležoska pa lipóska, so si na Štajari nájalü fiskálišü pa so sä právdalü. Té väsnicü so te dôbilü malo väc zämlé, ôvü so pa ostälü obôžanü. Tá krvica jü šcü gnyäzden në poravnána, zátö pa džilér tuj nôma pokôja mäd mrtvimi. Tü sä kláti po nylvaj, ge jü sirmakon kmäton tälko kvára napravo.

43. *Mälinčki mantrník.* Na Mälinci jü Múra anoga 'ipa jâko potkápala pa sä prbližávala g vési. Mälinčarjü so jo záčali bú-rati, pa jü zamám bilô sä. Múra jü li dálü kôpala pa žä štela nôtri véz vüjti. Natô so si dogúčali väški poglavárjü, ka ädnoga šädän lét stâroga dičáka živoga zakôpajo pôlák Mürä pa s tén zabránijo, ka Múra nädä dálü potkápala. Tô so tuj fcinili. Blüzi Mürä so skopäli malo vékšo jâmo, f štáro jâmo so mäd dvé blányi djáli šädän lét stâroga Džúrovoga Štévaka pa so ga živoga zakopäli. Sirmáčäk jü präj jâko bréčao, da jü pa smilénja në bilô. S tén dêlon so Mälinčarjü zabránili, ka nyim Múra zäj väc nü potkáplä tak, kag jü potkápala prlé. — Od Džúrovoga Štévaka sä pa prpovidävlä, ka sä jü prät kakšimi pädäsätimi lëti skázao anoj pobôžnoj žänski f sné pa jo jü prôso, näj nâgučí väško poglavárstvo, ka ga vö otkôpajo. Poglavárstvo jü tô dovolillo, pa so ga ži záčali otkápati. Kômaj so párkrád zasékali zämlô, pa žä nastála vâlka dišava. Natô so pa prišli pandúrjü pa so präpovédali otkápati tôga mantrníka. Zatén jü dûgo sä tûu bilô. Samo zágnya lêta jé pá čüti, ka sä prkazüvlä svétlost na tistom mësti, de jü sirmág Džúrof Štéväg živ zakôpani.

44. *Pênäzä sta si dalá dëlâti.* Človëka sigdár žmätno stánä, dà vidi, ka so ga fkänila vüpanya, štära so nyämi prlé vâlko sräčo obétala. Tô znáta povédati dvä Brätončara, štäriva so lêpa vüpanja në samo znorila, liki so nyima šcü zvün tôga näsräčo prnäsla. Obä téva človëka sta si dalá pênäzä dëlâti, samo ka sta ophodila žalostno. — Prät kakšimi trësätimi lëti jü prišao v brätönsko krëmo aň gospôt. Dä sä näjo pa näpüu, jü potüu šôsnyao krëmári, či nyämi räksi trbê pênäzä, ka nyämi jü ün naprávi. Krëmára so omámlilä té ričí, pa jü fčäsi vâlo tihinci, näj ldä ž nylñ f pozôsübnö 'ižo, ka ta si tån läži pogučávala. Dä žä tihínäc sä dopovëdao, jü prôso krëmára, näj nyämi dá

baňka, na štärä glädôč dā ùn te nôvā dèlao. Krēmár jã potégno s postälé túrbico, f štäroj jã mōo pēnāzā, pa jã zéo nájprlé pātko, zatēn dāsātko. Tihínac jã právo, ka jã tō sã prāmalo. Prōso ga jã pēdāsātko, ka rākši 'itrē vāč naprávi. Krēmár ga jã bōgaō pa nyāmā dāo pēdāsātko, túrbico jã pa porlino nāzāj f pōstāo. Natō jã vālo tihínac krēmári, nāj dvāri sã dōlspozaprē, pa nāj si domāci ge prstrāni bōdo, ka nyāga nādo mēšali. Dā jã krēmár domāčā sã kstrāni sprāvo, jã tihínac zéo nē samo pēdāsātko, liki tūj túrbico s postälé, pa jã skōs òkna odišāo ž nyōf. Za pō vōrā jã krēmár f pāmād zéo, ka jã na zāgnyoj 'izi òkno otpřto, pa jã šō glēdat. 'Ižo jã nājšāo prázno! Si so bēžali zāj nā-fsā krājā pa so iskali tihínca, da pa zamán. Nē ga jã bilō vāč. Sirmāka krēmára pa ščū gnyāzdén skuzé pobljājo, dā tō prpovidāvlā.

Nikālko lēt kāsne jã prišāo drūgi tihínac vés. Té jã nē šō krēmári, liki k anomi kmāti. Kmāt sã jã jākō razvésālo, dā nyāmā tihínac povēdāo, ka znā pēnāzā dēlati. Šlā sta fčasi f pozōsābno 'lzo, ge jã tihínac naprē zéo škér. Mōo jã dvē čātvārokiklātivi glāžovini, štārivī glāžovini jã djāo nā-sto pa právo kmāti, ka dā nájprlé dēlao tākšā baňkā, ka rājnski valājo. Djāo jã zāto am mālī papér mād glāžovini pa jã zāčāo hantlāti pa sōktati nikšā riči. Dā jã «molītāf» oprāvo, jã idnōk s pāsničov vdāro po glāžovini, pa jã rājnski gōtov būu. Kmāt sã tōmi dēli jākō čūdivāo pa jã z vāsēljon srāno rājnski. Za rājnskon jã štēo dēlati pātko, samo ka sã nyāmi jã tū kvār zgōdo. Tāk jã vdāro po glāžovini, ka sã potřla. Natō sã pa jākō zāčāo nāvōlivati, kà dā rākši zāj dēlao. Kmād ga jã pítao, či sã tō nāj dalō ge nāzāj kúpiti. Tihínac nyāmā právo, ka sã dobí kúpiti za pēdāsēt rājnski. Kmāt jã zéo pēdāsātko na pōsodo, pa sta te slā v Lōtmārk, kaj tān nāzāj kúpila glāžovino. Dā sta v Lōtmārk prišla, sta slā nájprlé k obēdi. Mād obēdon jã tihínac prōso kmāta pēdasātko, ka dā rākši ùn šō po glāžovino. Kmāt jū nikaj 'idā nē mislo, pa nyāmā dāo pēdāsātko. Tihínac jã odišāo ž nyōv v bōnto. Dūgo ga jã nē bilō nāzāj, zāto jã kmāt šō zānyin. Iškāo ga jã, da pa zamán. Nē jã bilō vāč tihínca pa nē pēdāsātka.

45. *Martjājnski plivānoš pa fārār.* Za tōrskij bojōf sã jã zgōdilo, ka jã nāša slovānska krajína tūj pod tōrsko oblást pri-

šla. Tò já pa bilò rávno tè, dà sã litarájnska vòra zácala širiti mät Slovãnci. Dòsta svájã já bilò f tiston čãsi mäd litaráni pa mät katoličãni. Tak sta sã túj martjájski plivãnoš pa fãrar svajúvãla za cãrkãf. Fãrar já posili štëo molitvárnico napráviti ž nyé, plivãnoš nyãmã pa tò nê dopústo, záto ka já cãrkãf od nigda katoličájnska bila. Fãrar sã natò potòžo tòrskomi bãši, štãri já f Kãnizi môo stanúvãnyã. Bãša nyãmã pa tàkši glãs pòslao, ka či nãdã dòbãr, te ùn sám prídã pa ga fkopí. Fãrar sã tòga zbòjao pa já kríz vrgão na cãrkãf, štãra já ščã gnyãz-dén v ròkaj katoličãnof.

46. *Klàda.* Do 1860. lèta já f sãkoj vési bila klàda, f štãro so hùdodèlnikã zaklèpali. Ìnda já nãjmrã vãško poglavárstvo mèlo oblást, mészã tozbé gòrjamãti pa optòžãncã sòditi. Što já kãj razbljao, komi bòdikãj gúčao, kãj fkrão ãli pa nãčisto živo, tistoga so tòžili vãškomi poglavárstvi, štãro já natò optòžãncia na povrnjãnyé kvãra pa na klàdo opsòdilo. Klàda já stãla z dvé brvni: zgorányãga pa spodányãga. Tèvi brvni sta bilé žãlèznimi vãrigami fkùp prkãpčãnivi pa z lakãti zaklãnyãnivi. Mäd brvnama já bilò šest lúkãny: trí za starèšã, trí pa za mlãjšã hùdodèlnikã. Dã so koga na klàdo opsòdili, so ga fčãsi v nyò zaklãnòli. Zgorányã brvno so zdignoli, pa dà já opsòjãnac nogò v lúknyo porino, so pústili nãzãj dòl pa já z lakãtjov zaklãnòli, ka ga niščã nê mogão vòpistiti. Hùdodèlnik já te na 'noj nõgi mògão stãti ãli pa sidèti tàg dùgo, kag nyãmã tò opsòjãno bilò. Či já kakša žãna zákóm prãlòmila, já 24 vòjr bila f klàdo zaklãnyãna, pa jã mòš mògão vãčkrãt prnãsti z vèdrom mizlo vodò pa jo tàk spoljãti, ka já do niti mòkra bila. Rávno tag já činila žãna, či já mòš prišão f klàdo zavòlo prãlomlãnyã zákona. Klàda já pa bila gòrpostãvlãna na tàkšãm mèsti, ge so lidjé nãjbòlã sèntan odili, ka já tag obsòjãncã bòlã srãm bilò.

Vãčkrãt jé čúti prãviti, ka so v Brãtonci mèli ano kozò, štãro so rãvãj klãdã prvézali tàkšãga 'ipa, dà jã kakši starèši èlòvik prãkãcao kãj tàkšãga, kã sã nyãmã nikak nê spodòbilo. Tò so pa dèlali záto, kaj kòza tàm mäkãtala pa s tèm mäkãtanyon sramotila hùdodèlnika. — V zãgnyi lètãj sã prãj vãčkrãd zgòdilo, ka sã što nogò zlòmo, záto kaj sã ràd vò s klãdã otlòbodo. Zavòlo tòga so klãdã otprãvili, pa ji zãj ži nèga vãč.

47. *Na bòžoj pòti.* Vogrski Slovãnci ži od nigda ràdi òdijo

po bôži potáj. Sako lèto idäjo vâlkä präsäcijä¹ prëk Mûrâ pa pohájajo štäjarskü cärkví. Nê čüda zâto, či sâ žâ vnôgomi rô-mari prpâtílo kaj nôvoga na bôžoj pôti. — Tak sâ prpovidâvlä od nikšäga Lëšnyäka, ka sâ na bôžoj pôti svëcom mâtäo. Samo ka jä svëtäc bolü möčäm bûu pa jä Lëšnyäka ovlädao. — Zgô-dilo sâ nájmrä, ka so na štäjarskoj Čarnoj göri cërkäf poprâv-lali, dâ so naši rômarjä tá prišli. Oltärjä so bilí zavòlo tòga razmâtani, podobä svëcof pa nâkla zdëvanä. Lëšnyäk sâ zägnäo k anomi svëci, kaj ga rât pòglädno. Té svëtäc jä pa na blänyo bûu polòžäni, pa dâ jä Lëšnyäk na blänyo stòpo, te sâ svëtäc prävrgäo nänyäga pa ga tàk spokúkäo, ka ga jä najnòk krí poljâla. Pa zäj ottistimäo sâ ga drží, ka sâ räksi svëcom mâtäo.

Nikša Böltinčarka jä pa natäščä prišla k Svëtoj Trojici, zâto jä prlé, kag bi šlä okòli cërkvi — kak tò naši rômarjä návado májo — šlä f krëmo g zäjtrki. Däla si jä prnästi za 5 krájcarov bëloga krüa pa za 15 krájcarov žganicä. Dâ jä obòjâ dobíla, jä vlijâla žganico na krúj, pa jä krúj spûu sò žga-nico. Zäj sâ Böltinčarka ätak míslila: «Vë pa či té krúj morä spiti tâlko žganicä, te znäñkar mäni tûj nädä škòdila!» Zapo-vëdala sâ zâto ščä za 15 krájcarov žganicä pa jo jä spíla, pa pojëla jä tûdi krúj, štärä žganícov bûu napòjäni. Zäj sâ te na-pòtila, kaj šlä okòli cërkvi. Pa štòj znäo popisati nyéno čüdi-vanyä, dâ jä vidla, ka Svëta Trojica s cërkvjòv vrët òdi okòli nyé, pa tag nyoj nê trbë oditi okòli cërkvi . . .

48. *Dâ mrtvi gòrstanytjüjo.* Nikši Odrájñear jä šò z Räd-gonyä sânya pa jä dòsta pënäs möo prisäbi. Dâ jä do Sòbotä prišäo, jä ži bíla kmiečna nôč, zâto jä nê vûpao dälä iti; f krëmi pa tûj näj rât spáo, ka sâ bôjao, či ga što okrádnä. Šò jä zâto na cintor. Tàn sâ légäo k pòcínki pa jä slätko spáo. Na drúgi dén so pa zarám prišli Sobočänci kosít na cintor, pa dâ so záčali kosé brúsiti, so präbúdili Odrájñeara. Odrájñear jä stäno pa poprävao oblëko násäbi. Dâ so Sobočänci tò f pámad zëli, so zmätäli kosé na rämä, pa kag jä štäri mogäo, jä bëžao domò. Lidjë, štärimi so sâ srëčali, so spitávali, kâ sâ jä zgòdilo. Kòsci so nyim pa prästrášäno odgovárjali, ka räksi mrtvi gòrstanytjüjo. Za 'n časäk jä vnožíno lüstva prbëžalo k cintori, samo ka žä «mrtvij» nê bilò vâč viditi . . .

¹ präsäcija äli präsäcija.

49. *Čudlän vrák.* Pr Kàpàli sta ajnôg dvá Štàjarca f pámäd zälá, ka plivánož dòsta mäsá má f kúnyi gòrzobêšânoga. Tô mäsô bi onyêva ràdiva počùrila, záto sta ano zàjtro zarán šlà na fàrof. Samo ka nyima nê sã tag nàlájci šlò, kak sta si mislila. Dvãri sta nàjšla zaklãnyänä, nad ôkno sta pa tûj nê mogla f kúnyo, záto ka so zülèzni kríži bilí v nyän. Kà sta záto napravila? — Prnásla sta si vòžü pa sta šlà obá gòr na strèo k lôri. Tàn jã tá močnêši vòžü na slabêšäga zadìgno pa ga jã dòl po lôri f kúnyo pústo. Tá slabêši jã te f kúnyi mäsô dòl z drogôf spojémao pa skôs ôkna zmãtao. Dã jã s tèn krédi búu, jã dáo znãmányä tomi močnêšämi, nãj ga vlèčã nãzãj gòr. Močnêši ga jã zãčão vlèčti, pa ka sã nyämi roké nãj po vòži škalilä, jã štèo plúnoti na nyé. Mät plúvanyon sã pa prpãtilo, ka nyãmä vòžü z rôg vùjšlo pa f kúnyo spãdnolo. Kà dã te zãj? — Drúgoga vòža jã nê ftégno iti iskat, ka sã zã dãnilo; tô sta si pa vãlkon strái nê domislila, kaj tá slabêši vòžü skôs ôkna tomi močnêšämi dáo. Záto jã tá močnêši odíšão z mäsôn, tá slabêši jã pa ôstao f kúnyi pa si jã prämišlãvao, kã bô ž nyñ. Mislo si jã ädno-drúgo, pa sã zamán. S kúnyä jã li nê mogão vò. Nazágnýä sã jã donágoga slèkão pa sã sãjami, štärä jã ôbär jêstij nastrúgao, pò-fsün teli tak namãzao, ka jã sã čäräm búu. Kómaj jã tô oprãvo, pa so ži stanyüvãli na fàrofi. Nájprlé jã dèkla štèla iti f kúnyo. Dã jã kúnyinskü dvãri otpřla pa vídla, ka na ognýišči «vrák» ščiči pa nyô grdô gléda, sã jã prästrãšila pa bèzala plivánoši prãvit: «Jòj znátä, gòspom plivánoš, na nãšän ognýišči vam pa vrák jé!» Plivánoš jã natô hitro obúdo kaplána, pa sta šlà obá s kadúunicof pa škropüunicof, kaj prägnàla vragá. Dã sta do kúnyä prišla, sta dvãri na stržãj gòr-òtpřla pa sta sã sãksi na ädãñ kráj dvér sprãvila. Nájprlé sta molila nikšo molítef, po molítvi sta pa kadila pa škropila f kúnyo. «Vrák» jiva jã an časãk sã z bèliñ glédao, pa dã jã vido, ka nã dèlata norijä, liki ga zaistino ščéta otpřãviti, jã stisno svòjo oblèko pot pãzijo pa jã skôs mät plivãnsom pa mät kaplánom pãlisno vò skúnyä pa odbèzao. Plivánoš jã pa zãj šò f kúnyo glédat, ka jã vrák môo tàn za dèlo. Dã sã jã vùjška zglãdno pa vido, ka nèga mäsá, sã čúdivao: «Já, te jã ráko tô tàksi vrák, kã mäsô jè!»

50. *Strèlba v oblákü.* Ana màti jã mèla diklíčko, ka žü

dvanájsät lêt stàra bìla, pa ščä izda nê znàla gúcäti. Tá diklíčka jà ràda gòskä pásla. Dà jà ajnòk pá na páši bìla, jà prišla k nyòj lêpa gospá pa jo jà pròsila ádnoga žípka. Diklíčka jà bēžala domò pa domá, bár prlé nê znàla gúcäti, jà zàj lipò črstvo pítala mätär, či slòbodno dá žípka gospē. Mäti jà od vāsélja, ka či zná gúcäti, välēla, nàj sã gòskä gospē dá. Dà jà diklíčka nàzàj gòskam prišla, jà ščä gospò tòn nàjšla pa nyoj jà právila, ka sã gòskä lājko zãmä. Gospá jà pa natò odgovoríla, ka nyoj nê trbē gòsik, zátò nã zãmä niãdnä. Mättēn sã jà zaòblačilo, pa so záčali v oblákä strēlati. Gospá jà zàj pítala diklíčko, zàkaj tò strēlajo. Diklíčka nyoj jà pa odgovoríla, ka tò zátò strēlajo, kaj tòčò prãgnäli. Gospá natò: «S tēn si ráko rávno tòčò dēlajo!» Na té riči jà prãminòla. Diklíčka pa kòmaj pri-gnala domò gòskä, pa sã žä spistíla tàkša tòča, ka jà sã siljü nànikoj správila.

51. *Zàkaj nã jējo židòvjä svínskoga mãsá?* Nìgda svēta so sã židòvjä z anim plivánošon dòsta štúkali pa so nãšo vòro jàko pònikoj mèli. Plivánoš jà pa jàko vùčäni bñu pa jà jà pr fsãn znàò dòbro zavrnòti. Nazágnjä so ži židòvjä nê znäli drúgo kàj, ádno žãnsko so z ditãtom pot koríto skrili pa so te pítali plivánoša: «Kà ráko pot tēñ koríton jé?» Plivánoš nyãm pa právo: «Pot tēñ koríton jé ádna čòka s praséton». Židòvjä so natò koríto gòrzdignoli, pa jà pòdnyin rēsam bìla čòka s praséton. Ottčémáò židòvjä vãč nãščo jèsti svínskoga mãsá.

52. *Dà sã jã v molitvárnici čũda zgodíla.* Nikši pápinäc bi jàko ràd znàò, kakša jà molitvárnica, zátò jo jà šò ano nãdèlo glédät. Dà jà v nyò prišäò, žä bilò nikälko litaránov v nyòj, štäri so nyämi f stolci ponúidili pròstor. Pápinäc si sädä f stolico pa prägläjüjü to molitvárnico. Kak sã jà f stolici obräčäò pa glédäò gòr pa dòl, sã nyämi jà samo ajnòk pripãtilo nikaj jàko grðoga. Vùjšlo nyämi jà nájmrä nê samo v làčä, liki ščä vò z làč. Dà so litaránjä tò opázili, so s pásnicami šli prtí nyämi, kaj ga bili. Pápinäc sã nyãm pa mòlo: «Či vaz jà ráko gòsponi Bòg dáò, sãmo mi mér dàjtü! Z mãnof sã jà nájmrä čũda zgodíla! Že štíri tjãdnä san nê òdo k svòjãmi pòsli. Präporáčäò san sã f pápínskä cãrkvi pa san jà pohájäò, da sam pa pomòči v niãdnoj nê nàjšäò. Nazágnjä san sã poròčo äsi v äto vãšo molitvárnico, pa kag znáglič san oprávo málo molítvico,

san sã fčãsi zljãkõto nãvõlã!» Litaránjã so nyãmi natõ vãlëli, nãj si lãčã dôlslëčã. Pãpinãc jã jã bõgao pa sã slëkão lãčã dôl. Litaránjã so zãj zëli pãpincovã lãčã, so jã nãsli k fãrari pa so nyãmi dopovëdali sã, kã sã jã zgõdilo. Fãrar pa, štãri sã jã rãvno sprãvlao prëdgar, jã zëo té pãpincovã lãčã pa jã jã nãsão sãof. Dã jã na prëdganico prišão, jã átag zãčno svõj gõvor: «Lûbi mõji fãrnickã! Tãno gãko¹ hasnovito pa gãko¹ glasovito dëlo van naznãnyã dán. Gãto¹ pãpinci sãli dôjnõsijo nãšo võro pa sã z nãs nõrca dëlajo, zãto sã jã zãj z anim pãpincon, štãri jã ási v nãšo érášnyo molitvãrnico prišão pomõč iskat, vãlka čûda zgõdila. Gã,¹ drãgi mõji, té pãpinãc žã štãri tyãdnã² nê õdo k svõjami põsli. Prãporãčo sã jã f pãpinskã cãrkvi pa jã tãn iskao pomõč. Da pa zamán! Nê jã jã nãjšo! Nyãgovã prõšnyã so tãn nê bilë poslũnyãnã! Nazãgnyã sã jã prãporõčo ási vu jãto nãšo érášnyo molitvãrnico, pa kag jã znãglič zmõlo máló molitvico, sã jã fčãsi znëbo nãvõlã, štãra ga žã štãri tyãdnã² mantrãla. Či mi tõ nã võrgãtã,³ gãto¹ glëdajtã!» Natõ jã fãrar naprë zëo pãpincovã lãčã pa jã jã zãčao kãzati svõjin võrnikon...

53. *Prãklãta 'iža.* V Bõltinci f Sramotinskoj vùlici jë ana 'iža, ot štãrã 'izã sã jã v zãgnyãn čãsi dôsta prpovidãvalo nê samo v Bõltinci, liki ščã po drũgi krajë. Zovëjo tõ 'ižo za «prãklãto», zãto ka sã držina, štãra v nyõj stanyũjã, rãda kunë z ričjõf «prãklãti». Pa zvũn té bõžnã nãvadã ščã «Prãklãtovi» dôsta drũgoga májo na rovãši. Lidjë znãjo õdnyi prãviti, ka so si po krvičnon sprãvlali bogãstvo, so morgüvãli na sirmãkã, pa samí mãt sãof so tũj nigdãr nê v mëri žívëli. Stãroga Prãklãtoga so nãjmrã si natãlko õdũrjãvali, ka so nyãmi nê dãli pr stõli jësti pa nê f 'izi spãti. Ajnõk so ga pa ščã prãj f štãlo za jãsli prvézali pa so nyãmi vãlëli: «Stãri, zãj sũni sinõ pa žlëpli vodõ, da si prlë jõ mãsõ pa pũu vïno!» S tõga sã ži lãjko vídi, ka sã 'iža nã zovë zamám «prãklãta».

Pr tõj prãklãtoj 'izi jã niksã nãvidno stvorjënã — ádni prãvijo, ka vrák, drũgi pa, ka pokõjni — dëlalo dùžã čãsa, slãsti pa od zãgnyãga božiča máo,³ dôsta nãvõlã. Zãprvicã so Prãklãtovi sami nê znãli, kãj tõ pomënilo. Mislili so, ka jã što

¹ g = gy: bojnãčko narëčjã.

² ty = bojnãčko narëčjã.

³ Lëta 1909—1910.

s praksänijä ödi dražit pa čämärít. Dà so pa ajnôk f pámäd zéli, ka nyin té nāvôlä nikaj nāvīdnoga dēla, te so pa sã zakrivali, zãto ka so sã bojãli, čij nyin lidjé očinyali nyũvo grēšno živlěnyã. Pa jã nazãgnyã li sã na svēto prišlo. Ot tōga časa jã pa nē bilô vãč nikšãga pokōja pr prãklãtoj 'izi. Lidjé so zã fsē krajōf prihãjali pozvidãvat, pa čakad vragã, vrãk jã pa dēlaō sãkojãčkã nāvôlä. Nãj stoji tũ nikãlko tē čalãrniđ dogōtkof.

Nãjprlě jã to nãvidno stvorjěnyã zãčalo sranyũvãti škér. Vãčkrãt, dã jã Prãklãti štēo krãvã prégati, jã jãrãm būu sã razmãtani, pa jãrãmliki, jãrãncã, gōzãfkã, jã sãko f svõjãñ krãji lãžãlo. Klōkač za slãmo, klũč ot stũdãnce jã sãki narojěni dēn trbēlo iskati. Vráta pa, kakšté so jã vãčér dōlzapřli, zãjtra so sãli na stržãj otrpřeta bilã. — Sã tō jã dũgo trpēlo, pa so Prãklãtovi mĩslili, ka nyin tō štãri sōsit ödi dēlat pa jã čämärít, zãto so ščã tēmbōlä zãčali prãklĩnyati. Dã nyãm pa ajnôk rãca bĩla srãnyãna, ka so jo tri dnĩ mōgli iskati, te so ži prãvivč čãmãrni grãtali pa so sã 'ãpili strãžiti, čij ga rãkši mogli zadrobĩšati, što nyin tō ödi napēkat.

An vãčér jã strãžo mlãjsi Prãklãti, pa dã jã kměčã grãtalo, lã zãčũũ jōkanyã pr òslici. Mĩslo jã, ka mãčkã brãčĩjo, pa jã zãčão lũčati. Āli kã sã zgōdilo? Kaměnyã, štãro jã prti «mãčkam» pogãnyão, jã nãzãj v nyãga lãtēlo pa sã žãrēcã bilô. Prãklãti sã jã natô jãko prãstrãšo, samo ka jã ščã itak nē znão, kãj tō bilô.

Mãttēn so sã prblĩžãvali božĩčni svētki, f štãri svētkaj sã mãd lũstvon tãlko comprniđ dēla. Mlãdi Prãklãti jã tũj sō na svēti vãčér po zdrãvojmãrji vodô zãjĩmat, f štãroj sã jã nakãno mũjvati, kaj bōlä rãpēcã lĩca dōbo. Dã jã prišão do stũdãnce, jã nãjšão dvã dičãka, ka sta rãvno klũč dōl stũdãnce zũlã pa ga nãsla vō na pōt. «Ahã, te sta vũva tĩstiva, ka nan òdita škér srãnyũvat?! Čãkajta, prãklãtĩva, vē vama jã žē pokãžãn!» jã prãvo Prãklãti pa jã šo za nyĩma. Pr vrãtaj nyĩma jã klũč z rōg zēo pa jĩva jã štēo splũskati. Dičãka sta sã pa natô pot plōd vdãrila pa tãg grdō ãrjōvila, ka jã Prãklãtoga škrap obĩšão, pa jã bēžão kstrãni. Kōmaj jã prišão f 'ĩzo, pa žã lãtēlo žãrēcã kaměnyã v òkna, štãro kaměnyã jã zvũnēšnyã glãžã sã spotřlo, znōtrašnyã pa cēlã naãlo. Ot tōga vãčera mão jã te nē bilô vãč nikšãga pokōja pr prãklãtoj 'izi.

Na svéti dén já Prákläti zarán šô f štalo, kaj z lápcon krävâ časäla. Võvao já nájmrä f šatriŋgi, ka štäro živinčä sä na té dém počäšä, tisto te cêlo lèto jáko svètlo dläko má. Ün já tuj štêo tô doségnoti. Pa dà sta sä z lápcon 'ápila čäsäti, sta li prišla dvä «gospôda» f štalo, štäriva «gospôda» sta nyima štriglä z rôk spojémala pa tá zlüčala.

Stára Präklätojca já pa na svéti dén štêla pogäčä päčti. Dä sä môžar krédi prprävila, kaj mäk pála, já to nävidno stvorjênä môžar z mäkön vrét k sôsidi odnäslo pa ga tam pôt-sto sränilo. Stáro so natô oblätêli čämérjä, pa sä já čäräzrét 'ápila präklínyati. S tēm präklínyanyon já pa tāk razdrážila to nävidno stvorjênä, ka nyoj já ot tōga dnéva máo vāč nē dalô mirä.

Väčkrät, dä já Präklätojca štêla lönäc f péč dēvati äli pa s péči jāmäti, nyoj já to nävidno stvorjênä zälô börklä z rôk pa já nāslo vō s kūnyä. Lidärä nyoj já sklêdo z vrêlof 'ránov vrét pod nogé dräpnolo. Posôdä nyoj já pa tälko spotrlo, ka já lápäc vāč dvē vrēci čräpény znoso v gräbo. F 'izi nyoj já mä-tälo kēpä döl stinë; mäloga stôčäka nyoj já nē naälo domä, liki ga jü säki dén na sôsido vā štälä odnäslo. Dä sä jü po zajtrê stára obläčila, já jänko säli döl ž nyé potégnoło pa jo nāslo vō na plöt äli pa na òri. Takšäga 'ipa já väčkräd zväla sinü: «Ivan, ôdi räko, ôdi, ka mi ži té sakrabólski vräk pá kíklo jämlé!» Dä já postiläla, jo já to nävidno stvorjênä lidärä zgräbilo pa plésalo z nyôf po 'izi. Vnôci jo já väčkräd zibalo s pôstäljov vrét, pa dà já štêla zaspäti, te jo jü vrglo na srêt 'izä. Stára já ži nazägnä f tāksoj névoli bila, ka jü sinôvi, na štaroga so krivdo zgrëbali, välêla: «Ivan, vë pa idi, pa sä nindri obësi, ka nāmo tälko nävôlä trpëli!»

Äščä vëksoj névoli kak stára, já būu té nyéni sin, tä mlájši Präkläti. Té sirmäk sä stīpo nē samo sädän svôjj, liki ščä dävét lüčkij. Nyāmi já to nävidno stvorjênä domä nanč jësti nē dalô. — Ano zäjtro sä sprävo pa já šô k spôvidi. Dä sä já spovëdao, já jáko läčän grátao pa já šô domô, ka sä räksi domä prlé najë, pa dà tē šô näžaj k präčiščävanyi. Domä pa, dä nyāmä mäti sklêčiko kává nā-sto prnäsla, já to nävidno stvorjênä zgräbilo za sklêčiko pa jo fčäsnoło za dväri. Ot tōga dnéva máo nyāmä nē dalô vāč domä jësti, ka já mögäo öditi k sôsidi jëst. Pa oblêko si já tuj mögäo k sôsidi znositi, zäto

ka nyämi jo jä domá vrág dàšté vò z omára na srèt 'izä zlíčao. — Světášnyi črèvli, štärä jä na 'izi mò, so lidära f kúnyo spàdnoli pa po kúnyi sami sèntá odili. — Či jä prišäo f štalo, sä mára rästaca postávlala, pa ga nê k sãj pistíla. — Dä jä štèò gzdòmi iti, ga jä to nävidno stvorjènjä pr vrátaj zgràbilo pa pot plòt fčasnolo. Či jä pa òtkäd domò prišäo, te jä pa ná-stao tàksi ropòt, ka so si domáči trápätäli.

Dä so ži Präklätovi té nävòlä pa stràotä dùžä nê mogli pränášati pa zakrívati, so dáli sòsidom pa drúgin lidén naznányä. Odzdaj nyäm pa nê samo vrág dèlao nävòlä, liki ščä lidjé, štäri so ga po vächärè prišli čakati pa strážiti. — An vächér jä prišlo vnògo lúdi, mäd nyimi tuj doklèžoski Brúnac, štärä váo: «Lidjé, zàj pa mòlmo Bogá!» pa jä ségao v žáp po čislo. Nê jä ščä mò v ròkaj čisla, pa nyämä ži to nävidno stvorjènyä vrglo ano sklèco pod nogé pa ga s tèn tak prästrášilo, ka jä bèžao domò. — Ajnòk sta pa prišla dvä kaplána k Präklätovin. Ž nyima jä prišäo tuj am mòčän lápac, štäri bi jiva bráno, čij trbèlo. Dä so f 'izo prišli pa si začali pogučávati, jä posvèt, štärä na srèdi stòla bùu, čidùžä bòlä prti kràjovi šò, pa nazá-gnyä spàdno nàkla pa sä pòtro. Kaplána sta natò z lápcon vrèt pobègnola domò. — Či so Präklätovi tèn lidén, štäri so po vächärè k nyin sprišli, štèli dàti vïno äli žganico, kaj pilí, jä to nävidno stvorjènyä samo zgràbilo za kánto pa jo fčasnolo za dväri.

Tè dogòtki so sä ädnin jàko čúdni vidli, pa so jä nê štèli vòrvati. Mislili so, ka jä tò sä sliparija. Nájšli so sä pa tuj tàksi, ka so sä rústili, ka rükši ùni zè prážánèjo vragá s Präklätovä 'izä, naj samo ajnòk tá prido. Tag ga jä nájprlè nikši Žálik kùšao prägnäti. Pèñäso sä bíkovnico, pa dà jä f 'izo prišäo, jä kríčao: «Vragòvjä, gè stä?» Vragòvjä so sä nyämi nê pokazali, liki an žärèči cigäo nyämä prlläto pot päté pa ga jä tàg zosàgao, ka jä bèžao tànòdnät.

Dä jä bòltinski Orvát, štäromi sä po domáčäm «Bùki» právi, zvèdo, kà sä Žáligon zgòdilo, jä právo, ka žä ùn v bòji bùu pa dòsta straá préstao, liki Präklätovoga vragá sä záto li nä zboji. Zéo sä sädänkrád blägoslòvlänä svèčä pa ščä nikši drúgiä svètä riči, pa jä šò ž nyimi an vächér k Präklätovin. Präklätovi so ga z väseljon gòrprijali pa ga pälälì f 'izo. Dä jä

Orvát vúzgaŋo svêčä pa zmòlo nikšo molítäť, jä vâlo: «Märž vò s té 'izä, vrák! Tü san jâz gospôt! — Či pa mäs môč, pa mä vdäri!» Kòmaj jä sprägôvoro té riči, pa nyämä ži spädno an žäréči cigäŋo na glavô, štäri cigäŋo jä pa nyäga në vdäro, liki dà jä z glavé nâkla spädno, te jä nâstaŋo tákši ropôt, ka so si razbêžali. Orvát jä ščä krščák pa pìpo pr Prâklätovi povrgäŋo pa odbêžäŋo, ka sán në znäŋo, kâma. Nindri na Püsti nyivaj jä prišäŋo mälö k säbi pa te tån záčäŋo krícati: «Gè zäj jä san?! Gè zäj jä san?!» Tô jä začüla nikša Bistrčänka, štära jä rávno prti Bòltincon šlä, pa ga jä te ùna sprävòdila domò. Na drúgi dên jä Orvát domá skòro na smrtjé bätäžän lâžäŋo, pa što ga jä prišäŋo glédäť, sâkomi jä prâvo, ka jä z vragòm bòrmä në dòbro norijä dèlati.

Za Orvátön jä prišla ana stára màmica pa jä právila, ka so inda tàg vragá odgányali, ka so sküali nasláno kâšo pa so nyämi jo nalâkli ge na kakšü skrivno mèsto, pa dà jä vrák prišäŋo pa sä té naslánä kašé näjo, te sä jä raspòčo pa prämíno. Stára Prâklätójca jä natò rêsan sküala ano vâlko kropnyäčö kašé pa jo jä nâsla na 'izö, näj sä räkši tü sakrabòlski vrák nasúnä, pa te näj crknä. Pa prlé, kag jä Prâklätójca dòl s 'izä prišla, jä ži kropnyäča s kâšov vrét na srédi künüyä lâžäla.

Në dùgo po tòn jä šö mládi Prâkläti v 'izakofcä k svò-jämi tésti pa sä jä tån tòžö, kälko sträotä mòräjo domá trpèti. Tô jä pa čüu nikši Štájaräc pa sä jä fčäsi pòdäŋo, ka ga räkši ùn riši té nâvölä. Prâvo jä, ka žä ùn vâč vragóf otrpàvo pa tòga tûj odžäné. Mládi Prâkläti sä jä tòmi jâko razvèsälo pa jä pròšo Štájarca, näj li idä z nyin, ka nyämi ùn dá, kà dä stèŋ mètì, näj ga samo otslobodí, ka nâdä tälko típo.

Dà jä Štájaräc k Prâklätovim prišäŋo, jä nájprlé pròšo púkšo. Prâklätovi so nyämi púkšä në mogli zmòčti, liki bič so nyämi prnâsli. Štájaräc jä zäj nájprlé f 'izi čësäŋo z bičom pot pòstälä pa za omäriä, da jä pa vragá tü në bilò. Natò jä vâlo Prâklätójci, näj zaköri f péči pa näj kaj tákšäga dänä gòr na ògän, ka dà sä jâko kadílo. Prâklätójca jä tò fčínila. Štájaräc pa, dà žä f künuyi pùno dina bilò, jä šö z bičom pod lôr, tàm vùjška čësäŋo pa prâvo: «Tükaj vam jä hudíč, tükaj!» — Štá-jaräc sä në fkàno. Kòmaj jä sprägôvoro rêč «hudíč», pa nyämä ži priläto an lònäc na glavô, štäri lònäc ga jä tàg vdäro, ka

jä mògäo bëžati vò s kúnyä. Pa ščä prlé, kag jä vò s kúnyä vùjšäo, žä drúgi lònäc črépkao po nyägovon 'rpti. Sirmák Štá-jariäc sä jä natò tak prästräšo, ka jä cêlo nôc f 'lizi pr péči sêdo, pa nanč k svòjami pòsli në vùpao sán vò, ka jä mògla stára Präklätójca ž nyin oditi. Dä jä pa zäjtra dén nástao, jä právo Präklätovin: «Vi nimatä samo änäga hudíča, nägo šèst! Če bi samo ädän bia, bi ga jáz žè stira!»

Dä so posvètni lidjé në mogli otpräviti tòga nävidnoga stvorjènya, zátò jä mlájši Präkläti pr méšnikaj iskao pomòč. Nájprlé jä šò Varòždiñ g baráton. Povèdao nyin jä, kakšo nävòlo domá májo, pa jä jä pròso, čij štèli iti, kaj jä té nävòlä otslòbodili. Dä jä pa në pñäso sãof nikšäga svidočájstva, zátò so nyämi barátjä në štèli vòrvati. Mislili so nájmrä, ka sä nyämi pämat mèša, pa so ga s tèn otposlälì, ka räkši za'n časäk pridä am barád v Bòltincä, näj dotèčas čakajo. Präklätovi so an čas rësan čakali tòga baráta, pa da ga jä dùgo në bilò, jä mlájši Präkläti šò g varžènskomi plivánoši. Òdnyi jä dóbo nikšä blägoslòvlänä riči, štärä jä z väséljon násäo domò. Mislo jä nájmrä, ka či tò k 'lizi pñäse, te vrák fèasik odbíži. Pa sä jä fkäno. Vrák jä në pobègno, liki jä ščä čidùžü véksä nävòlä dèlao.

Natò jä mládi Präkläti šò g domáčämi plivánoši pa jä nyij pitaò, kà näj naprávi. Plivánoš pa, komi jä znáno bilò, f kakšoj grèoti Präklätovi živéjo, so välèli, ka näj sì, kà ji jé pr 'lizi, tá püstijo grèšno žívlènyä pa sä näj pobòksajo, ka te vrák tñj präminé. Na drúgi dén so Präklätovi rësan sì šli k mähì pa k spòvidi, samo ka dà so nüzáj domò prišli, so sä páli 'ápili präklinyati. Pa kak so sä znäglič 'ápili präklinyati, tag jä vrák tñj záčao znòva rúziti pa posòdo trèti. Mládi Präkläti jä šò zátò nüzáj k plivánosi pa nyin jä právo, ka jä vrág zäj äščä 'úši, kag jä būu prlé, pa ji jä za bòžo vòlo pròso, näj idäjo pa jä näj otslòbodijo té stráote.

Plivánoš so na drúgi dén rësan zézvali pobiráša, pa sta te slä k präklätøj 'lizi odganyad vragá. Dä sta oprávila nikšä molítvi pa z blägoslòvlänov vodòf spoškròpila, z mérof pa okádila po cêloj 'lizi, so plivánoš právili, ka májo vùpanyä, ka dä otséga-máo mér. Pa jä në bilò tak! Plivánoš so s pobirášon kómaj prišli do sòsidovä 'lizi, pa žü vrák pr Präklätovi naprávo tàkši

ropôt, ka so lidjë, štäri so ščä tån ostäli pa Bogá molili, mögli sã razbëzati. Šipošof Józi já pa bëžao za plivánosom pa nyin já kričao, nãj ričkši idäjo nãžáj, ka vrák ščë 'izo podrëti, tãk rúži. Plivánoš so natô prãvili, ka so ùni stráj za svòjã živlënyã, zãto nãdo šli nãžáj.

Dã já vrág vido, ka sã ga Prãklãtovi pò-fsoj sili ščëjo znãbiti, já ščä vékšã srdé dóbo pa bòlä zãčao razbijati. — Vãčkrát, dà já jësti bilô nã-sto prnãšãno, já já za dvãri lüčo. — Či já što šô na véčar f štãlo, sã sã mãra rãstãca postãvlala. — An vãčër já prišla nikša žãnska, kaj rãda mãlo kúpila. Nê já mëlã zadòsta pënãs, kaj z gòtovim plãčala, zãto já prãvila, ka z dëlon obali dúk. Prãklãtojca nyoj já tag nê štëla mãlé dàti. Vrák já pa prišao vnòci, já mãlo po 'izi rastòro pa te posòdo sã spòtro. — Ôdali so anoga biká, pa nyin ga já mãsár mögäo z mãsnicü nãžáj domô gnãti, zãto ka ga já v nikšo dôp nê mögäo bùti. Tòga biká sta nyin te dvã «gospòda» sãki dën f kúnyo prgnãla, kakštë so dvãri prãd nyima dôlzaklëpali. — Mlãdi Prãklãti já ajnòk štãlo zmãtãvao, pa dà já gnòj poprãvao, so sã nyãmi li pokãzãlã trã mačkinyã glavé vò z gnojã. Prãklãti žã zamãjno z rãsojami, ka já já štëo vdãriti, samo ka so mãčkã f tòn 'ipi prãmínolã.

Prti kònci já ži bilô čüti, ka sã vragòvjã f 'izi pr stòli kãrtajo pa s pënãzi scinãkãvlãjo, f klëti pa ãgrajo pa plëšãjo. — Ajnòk sta prišla k Prãklãtovin dvã štindãra, pa so sã trjë vragòvjã rãvno za stòloŋ kãrtali. Dã sta štindãra f 'izo stòpila, já ãdãn vrák 'itro vò s 'izã prãmíno, pa já za 'n čãsãk kag oficër prišao nãžáj. Štindãra sta sã nyãmi zãj lipô poklonila pa nanízila, oficër jiva já pa po rãmaj potãpkao pa nyima já prãvo, ka ta za 24 lët nyãgojva.

Nazãgnyã so pa ži ti vragòvjã tag dżzni grãtali, ka so 'izo zaklãnòli, či so Prãklãtovi sã ž nyé ftëgnoli odíti. Takšãga 'ipa já te snëa, štãroj so vragòvjã nikaj 'idã nê fčínili, mögla skòs nad òkno iti f 'izo pa jo tag nãžáj otklãnòti.

F tøj vãlkoj névoli sã já te pòđao mlãdi Prãklãti na Tisino kanòniki pa já tån očivëсно vadlúvao, kã já prãgrëšo, ka so vragòvjã tag vãlko mòč dôbili pr nyúvoj 'izi. Nikša dëkla, štãra já pr dvãraj skrmã poslúšala, ka sta si kanònik pa Prãklãti gúčala, znã prãviti, ka já Prãklãti vadlúvao, ka já vãč

božajnstaf pñäso k 'lži. Ädno jä präj vřgäo f stüdänač, ädno jä däo bíki pojěsti, övä jä pa sräno na 'lži. Prävo jä nadälä, ka jä tó nē sán f svöjov völi fčino, liki ga jä mätí na tó năgučávala. S tēm bōžnin dēlon sta nájmrä tó štēla doségnoti, kaj vėkša srāča bíla pr 'lži. Za tōga strašájnskoga grēa vōloj mōgla obá, mládi Prāklāti pa nyāgeva mätí, tākšo pokōro dēlati, kaj 'lžo vūžgala, pa dāj sā nájbōlā gorēlo, tej mōgla v ògān sposkákati pa sā živiva zgorēti. Té grōznā pokōrā sta pa nē mogla včiniti, zátó ka sōsidjä jáko blūzi májo 'rámbā, paj tag nyūvo tūj znālo zgorēti. Oblūbila sta zátó nikšo drūgo pokōro, štāro ta do kōnca svōjāga žívlēnya mōgla vōrno spunyávati. Pa kak sta sā záčala tó pokōro vřšiti, jä vrāk najnōk prāmíno tāk, ka nyāmi zāj vāč nēga glāsa.

Nazágnýä nāj bō ščü zapōmlāno, ka so si strpēli pōlāk tōga Prāklätovoga vrágā bōltinski židōvjā. Tē so nájmrä tūj an vāčér prišli k Prāklätovin, kaj rādi vidli, kag vrāk posōdo tārā. Tō jä pa zvēdo nikši Grškovnyák, pa jū fčāsi krēdi būu, ka nyin rākši ūn zē pokázā, kà jä vrāk. Pñäso sā stārā lōncā pa kaményä pa sā jä sprāvo s tēm pot plōt čakāt. Dā so židōvjā vō s 'lžā prišli, jä Grškovnyák pogānyao v nyé lōncā pa kaményä. Židōvjā so rēsam mislili, ka jä vrāk lūčā, pa so sā tāk sprāstrāsili, ka so krščākā dōl z gláf spojémali, pa kag jä štāri nájbōlā mogāo, jä bēžao domō. Dā so domō sprbēžali pa sā mālō otāvili, so si zāčali pogučávati: «Thō jä pha li vrājshi vrāk!»

54. *Židōska vāčārnica.* Na gostīvanyi, na goščēnyi āli pa pr kakši drūgi prīlikaj, dā so lidjē dōbrā vōlā, mād drūgimi prākosnicami pa norijami tūj rādi slūžijo židōsko vāčārnico, štāra sā ātag glāsi:

Rābinar: Jājthālās máchās!

Škōnik: Thō thālā pha má glāvo!

R: Thō pha nē nikšha glāva!

Š: Khā pha the thō jé?

R: Thō jä žithōskhi lāmphaš, šthāro žithōvjā molgāvlājō¹ pa povālichāvlājō.

¹ ġ = gy: bojnāčko narēčjä

Si (zmêšano): Jakh thi thô! Hàthäthithináj! (hitro pa zmêšano): Hêh richiphichi šhōlin, žithani škhōnik.

Š: Thô thālā pha má nogé!
R: Thô so pha nê nikšhā nogé!
Š: Khà pha the thô jé?
R: Thô so žithòskhā svēčhā itd.

Š: Thô thālā pha má khōžo!
R: Thô pha nê nikšha khōža!
Š: Khà pha the thô jé?
R: Thô jü žithòskha rävärānthia itd.

Š: Thô thālā pha má hrébra!
R: Thô so pha nê nikšha hrébra!
Š: Khà pha the thô jé?
R: Thô so žithòskü òrgholā itd.

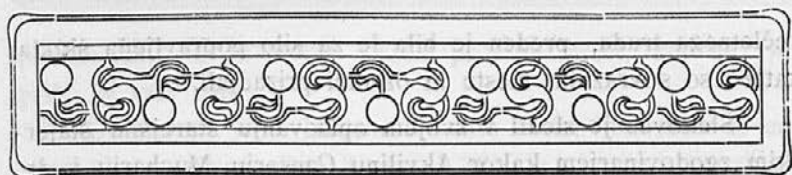
Š: Thô thālā pha má hrép!
R: Thô pha jü nê nikšhi hrép!
Š: Khà pha the thô jé?
R: Thô jü žithòskha škhrophāncia itd.

Š: Thô thālā pha má rith!
R: Thô pha nê nikšha rith!
Š: Khà pha the thô jé?
R: Thô jü žithòskhi šphàravāch itd.

Škōnik: Thô shòithärvēnighi zāšhmrġūchili šphetākhlīn!

Räbinar: Thô shòithärvēnighi ghēnarāhliš sphrākhti ghä-vōjhnt.

Si: Jakh thi thô! Hàthättithináj. (Hitro pa zmêšano): Hêh richiphichi šhōlin, žithani škhōnikh.

Julijan Valens, ptujski protiškof.

Dr. A. Stegenšek.

V drugi polovici četrtega veka, tako pripoveduje M. Slekovec v svojem delu „Škofija in nadduhovnja v Ptuiju, 1889, str. 11“, nahajamo v Ptujju škofa Marka, katerega sv. Ambrozij imenuje škofa občudovanja vrednega spomina. O njegovem času je pravi veri pretila nevarnost, da jo spridi arijanska krivovera, katero so bili zahodni Goti v naše kraje prinesli. Tudi v Ptujju je ona krivovera imela precej privržencev. Ti so, našuntani od arijanizmu udanega sremskega nadškofa Germinija, pregnali pravovernega škofa Marka in posadili na škofijski prestol nekega Julijana Valenta, rojenega Ptujčana. A pravoverna krščanska občina, ki je imela v Ptujju večino, se je kmalu ohrabrila ter je vsiljenca spodila iz mesta. Pa to je za Ptuj imelo žalostne nasledke. Odpadnik Julijan Valens si namreč ni vedel jeze bolje shladiti, kakor da je šel h Gotom, ki so bili Ptuj brezvspešno oblegali ter jim naznanil, od katere strani se morajo mesta lotiti, da ga bodo zlehka obvladali. Vsled tega je prišlo mesto l. 378. v oblast Gotom, ki so ga oplenili in slednjič še razdjali. A ko je leta 380. cesar Gracijan premagal Gote, je pobegnil odpadnik Julijan Valens v Italijo, kjer je posvečeval arijanske škofo in duhovnike. Bival je večjidel v Milanu... Na cerkvenem zboru v Ogleju l. 381. je bil potem Valens zavoljo krivoverstva obsojen in izobčen, Marko pa iznova za škofa v Ptujju potrjen. Z veliko častjo se je slednji vrnil na svoj škofji sedež in tako je krščanska občina v Ptujju imela zopet višjega pastirja. Kako dolgo da je ta vladika pastiroval, nam ni znano, le toliko vemo, da je bilo treba

večletnega truda, preden je bila le za silo popravljena škoda, katero so sovražniki mestu in okolici prizadjali.“

Slekovec je sledil v svojem opisovanju starejšim štajerskim zgodovinarjem kakor Akvilinu Caesarju, Mucharju i. dr., ti pa so v edinem, o Julijanu Valentu ohranjenem poročilu več našli, kakor je v njem. Razne okoliščine so le ugibali, kar je dobro opazil dr. K. Schwach, ki je objavil kritično študijo „o izdajstvu škofa Valenta in o razdejanju mesta Ptuj l. 380“ v uglednem graškem listu *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 1912, str. 161—180. Škoda le, da je tudi on zapustil edino varna tla ohranjenega teksta ter je zabredel v neplodna domnevanja. Škofa Valenta je skušal oprati in je ustvaril novo legendo.

V Ptujju sta bili po njegovem mnenju dve stranki. Arijanec Julijan Valens je bil postavni škof, ki so si ga Ptujčani izvolili kot domačina, katoličanom pa je načeloval mašnik Marko. Julijan se je zameril svoji občini, ker je kot znamenje svoje škofovske časti začel nositi okoli vratu verižice, kakor poganski svečeniki in se je tako nališpan pokazal tudi pred rimsko armado, ki je l. 379. nastopila blizu Ptuja zoper ropajoče Gote. Katoliška stranka je to izrabila, javno čuvstvo se je obrnilo zoper Valenta, ker je nastopil v okrasju, ki je spominjalo na poganske sovražnike. Tako je tudi med arijanci vzrastel odpor. Razglasilo se je, da škof občuje s sovražniki, ker je morda občeval z ujetimi Goti in gotskimi mezdniki, in ob kaki neznani priliki je naenkrat bruhalo na dan sovraštvo našuntanega ljudstva. Razkolnega, bogokletnega škofa so odstavili in rojstno mesto je moral zapustiti kot ubežnik. Šel je v Italijo, da ne bi prišel v roke barbarom... Kmalu potem so oropali Goti Ptuj, kolikor ga je bilo izven obzidja, stanovnike so odpeljali, svetišča oskrunili, mašnike pobili in vsakega umorili, ki se jim je stavil v bran. Tedaj je bil najbrž tudi mašnik Marko umorjen... Ko so barbari odšli, se je raztrosila vest, da je bil Valens tisti, ki je iz maščevalnosti poklical Gote in jim izdal nezavarovani del mesta. Da bi bil hotel s pomočjo Gotov

postati škof, to ni moglo ljudem priti na misel, ker so Goti prišli le radi ropa...

Gotovo pa je o Julijanu Valentu le to, kar sledi iz edinega pisanega vira. Dne 3. sept. l. 381. je namreč zborovalo v Ogleju 24 škofov iz zapadnega rimskega cesarstva ter je obsodilo radi arijanizma dva navzoča škofa, Palladija in Sekundijana iz Mezije. V posebnem listu so potem poročali cesarjem Gracijanu, Valentinijanu II. in Teodoziju in predlagali, naj se omenjena krivoverca odstavita, na njih mesto pa naj odposlanci oglejskega cerkvenega zbora postavijo katoliška škofa. Potem še naštevajo druge krivoverce. Odstavili so mašnika Attala, tudi radi njegovega učitelja Julijana Valenta, ptujskega škofa, naj cesarji škofom pomagajo, slednjič naj zabranijo vsak poskus pristašev Photinovih, da bi se še nadalje zbirali v Sirmiju k službi božji.

Pa premotrimo posamezne stavke tega edinega vira!

*Attalum quoque presbyterum de praevaricatione confessum et Palladii sacrilegiis inhaerentem, parilis sententia comprehendit. Nam quid de magistro eius Iuliano Valente dicamus? qui cum esset proximus, declinavit sacerdotale concilium; ne eversae patriae, proditorumque civium praestare causas sacerdotibus cogeretur.*¹

„Enaka obsodba zadene tudi mašnika Attala, ki je pripoznal svojo krivdo in je pristaš Palladijevih bogoskrunstev. In kaj naj rečemo o Attalovem učitelju Julijanu Valentu? Čeprav je bil v bližini, se je vendar izognil škofovskega zborovanja, da ne bi bil primoran pojasniti vzroke, zakaj je opustošena domačija in izdani meščani.“

Pozneje pišejo škofi, da biva Valent v Milanu, odkar mu je domačija razdejana (post eversionem patriae) in sicer skoro kakor vsled izdaje (ne dicamus prodicionem). Zato moramo zgornji izraz „eversae patriae proditorumque civium praestare causas“ nanašati posebič na ptujsko mesto in ne splošno na domovino,

¹ Migne, *Patrologia latina*, vol. XVI, col. 943.

ter govoriti o „izdanih“ meščanih in ne samo o „ugonobljenih“ državljanih. Vse te nesreče pa je tudi Valent nekoliko kriv. Škofje mu to precej odkrito očitajo. Hudomušno namigavajo, da se zato ni udeležil oglejskega cerkvenega zbora, ker bi ga lahko vprašali po vzrokih padca Ptujkega mesta. O tem bi on nerad govoril, a oni bi ga lahko prisilili (cogeretur).

Qui etiam torquem, ut asseritur, et brachiale, Gothica profanatos impietate, more indutus gentiliū, ausus sit in conspectu exercitus prodire Romani: quod sine dubio non solum in sacerdote sacrilegium, sed etiam in quocumque christiano est; etenim abhorret a more Romano. Nisi forte sic solent idololatrae sacerdotes prodire Gothorum.

„Upal si je celo, kakor se zatrjuje, z verižico in z zapestniki, ki so bili od poganskih Gotov oskrunjeni, po poganski šegi opravljen stopiti pred rimsko armado. Kar je brez dvoma ne samo pri škofu bogoskrunstvo, ampak pri kateremkoli kristjanu. Nasprotuje namreč rimski šegi, tako morda nastopajo poganski svečeniki Gotov.“

Besedica „etiam“ pomeni ali „vrhutega“ in uvaja nov očitek zoper Valenta ali pa se nanaša na prejšnji stavek in znači „celo“ ter nekako poočituje njegovo zvezo z Goti.

Moveat pietatem vestram sacerdotale nomen, quod ille sacrilegus infamat; qui etiam suorum vocibus, si qui tamen superesse possunt, nefandi sceleris arguitur.

„Že škofovsko ime, ki ga je na slab glas spravil ta bogoskrunež, naj gane Vašo Pobožnost; njegovi lastni ljudje, če je mogoče, da jih je še kaj preostalo, ga dolžijo te sramotne hudobije.“

Si qui superesse possunt — lastni privrženci v Ptuj so ga dolžili te krivde in bi ga še sedaj, če je sploh kateri preživel gotski napad. Cesarji že naj radi drugih škofov spravijo Valenta v stran, da jim ne bo delal sramote.

Certe domum repetat suam, non contaminet florentissimae Italiae civitates, qui nunc illicitis ordinationibus consimiles sui sociat sibi et seminarium quaerit suae impietatis atque perfidiae per quosque perditos derelinquere; qui episcopus esse nec coepit.

„Resnično — naj se vrne domov, naj ne omadežuje mest nad vse cvetoče Italije. Sedaj z nedovoljenimi posvečevanji zbira okoli sebe ljudi sebi podobne in skuša po gotovih propalicah zapustiti seme svoje brezbožnosti in nezvestobe.“

Domum repetat suam. Ni verjetno, da bi bil Ptuj njegova domovina. Imenuje se sicer njegova domačija (patria), a to se lahko ume kot polje njegovega delovanja. Ako oglejski zbor sklepa, naj se dva arijanska škofa iz daljne Mezije, Sekundijan in Palladij, iztirata iz svojih škofij, kako bi bilo umevno, če bi želel, da se naj arijanski Valent vrne v bližnji Ptuj? In ptujski metropolit Anemij iz Srema bi naj to prošnjo podpisal?

Po svojem imenu je Julijan najbrž sin kakega suznja, ki je bil od cesarja Julijana (361—363) osvobojen; ime Valent pa si je dodal po cesarju Valentu (365—378), odločnem arijancu in silovitem pospešitelju te krive vere, morda tudi po svojem pokrovitelju. Učenec škofa Valenta Attal nosi, kolikor moremo reči, maloazijsko ime. Menimo, da tudi Julijan Valent ni bil doma v zapadnem rimskem cesarstvu, ne rojak iz cerkvenih provincij, ki so bile zastopane na oglejskem cerkvenem zboru.

Illicitis ordinationibus. Valent je pravi škof, ker posvečuje veljavno (valide), nima pa svoje škofije, zato so njegova posvečevanja nedovoljena (illicitae). Ne gre za posvečevanje škofov, morda niti mašnikov. Zadostuje, če je delil nižje redove. Tedaj so posvečevali le za gotove službe (relative), on pa posvečuje brez ozira na to (absolute), saj še škofije nima. In je nikdar ni imel — qui episcopus esse nec coepit.

Nam primo Petavione superpositus fuerat sancto viro Marco, admirabilis memoriae sacer-

doti; sed posteaquam deformiter dejectus a plebe est, qui Petavione esse non potuit, is nunc Mediolani post eversionem patriae, ne dicamus proditionem, inequitavit.

„Skraja je bil namreč v Ptuj uvrinjen proti svetemu možu Marku, škofu občudovanja vrednega spomina; potem pa, ko so ga verniki sramotno odstavili, je on, ki v Ptuj ni mogel biti, po opustošenju domovine, da ne rečemo po njeni izdaji, prišel v Milano na konja.“

Sacerdos je v starokrščanski dobi običajen izraz za škofa¹, presbyter pa za mašnika. Ni nam treba daljnih zgledov iskati, obilica takih mest se nahaja v aktih našega oglejskega zbora in v sledečih pismih. Ne more biti niti najmanjšega dvoma, da je bil Marko škof v Ptuj in sicer, še predno so vrinili Valenta, za časa zbora pa je bil Marko že mrtev, živel je le še v blagem spominu. Imenuje se svet, ker je bila beseda „sanctus“ splošen naslov za škofo, vendar pa je moral biti odličen mož, ker se dostavi, da je občudovanja vrednega spomina. Zoper njega so torej postavili Valenta za škofa, ali dobesedno, položili so ga čez njega — superpositus fuerat. Izključeno je mnenje, da so „arijanskega škofa Valenta postavili za predstojnika katoliškemu Marku“, ker je bil Marko sam škof, pa tudi ker superponere nima tega pomena.² Tako so že sodili prvi izdajatelji Ambrozijevih pisem o Julijanu Valentu: „qui Petovione in Pannonia intrusus ab Arianis in sedem Marci pii et catholici episcopi adhuc superstis; hoc enim significat superpositus, inde brevi post ejectionem in Italiam fugit...“

V Milano se je lahko zanesel na zaslombo pri cesarici Justinii, materi mladoletnega Valentinijana II. in goreči pokroviteljici arijanstva.

Sklepoma zahtevajo škofo, da se tudi proti Valentu uradno od državne oblasti postopa.

¹ Ducange, *Lexicon mediae et infimae latinitatis*, VI, 19.

² Ducange, l. c. VI, 881.

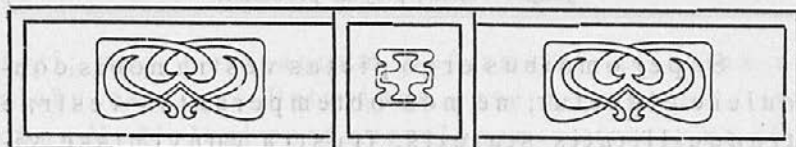
Super omnibus ergo pietas vestra nobis consulere dignetur; ne nos obtemperantes vestrae tranquillitatis statutis, frustra convenisse videamur...

„Radi vsega tega naj Vaša Pobožnost nam pomaga; da ne bo zastonj naš shod, zbran le iz pokorščine do Vaših, v korist miru izdanih zapovedi.“¹

Gotovo je torej, da je bil Julijan Valent kratko časa protiškof v Ptuju in, da so ga smatrali za povod, da so Goti opustošili Ptuj. O pravi izdaji pa ne more biti govora, sicer bi ne bil zbežal pred oči državne oblasti v Milan, pa tudi njegovi strogi sodniki mu tega ne očitajo naravnost (ne dicamus prodicionem). Dolžijo ga samo neke krivde, o kateri ne govori rad. Bil je čuden mož. V Ptuju je nastopil z gotskimi lancii okoli vratu in zapestij, v Milanu pa je posvečeval kar tja v en dan svoje privržence. Oprati se torej nikakor ne da. Kar pa zadeva opustošenje Ptuja, se to z arheološkega stališča ne da tajiti. Poznejše najdenine le pričajo, da so se preostali stanovalci zopet vrnili in mesto vnovič obljudili. Sicer pa bi se morala vsaka najdenina glede lege posebič oceniti in splošno, morala bi se vsa kronologija gotskih vpadov trezno predelati. A tudi potem bo ostal Valentov značaj tak, kakor nam ga riše oglejski zbor v uradnem poročilu, pisanem cesarjem samim.

¹ Neki Valens je bil po izjavi našega oglejskega zbora v zvezi z rimskim protipapežem Ursicinom (l. 366 in nasl.) ter je povzročal tudi v Milanu izgrede. Ker se je to godilo še pred gotskim navalom (378), je bil to najbrž Valens, arijanski škof iz Osjeka (Mursa), obsojen l. 368 v Rimu, ne pa ptujski Julijan Valens, kakor menijo izdajatelji koncilskih aktov.

Slovenska osebna imena v »Liber confraternitatum Seccoviensis«.

Milko Kos.

Sorazmerno majhno število slovenskih osebnih imen v srednjem veku¹ se je precej pomnožilo s kopico imen, nahajajočih se v takozvanem »Liber confraternitatum Seccoviensis«. Prvič je bila izdana ta bratovščinska knjiga l. 1904 po S. Herzberg-Fränklu v Monumenta Germaniae, v drugem zvezku oddelka Necrologia Germaniae, na str. 357—402.

S. Herzberg-Fränkel, izdajatelj knjige, je mislil, da ji je bil temelj položen že l. 1180², pozneje pa pravi v izdaji v MG, da je bila knjiga pričeta pisana še le po l. 1180 in bila nadaljevana v 12. stoletju. Le v 13. in 14. stoletju je dobila nekaj dopisov. Glavni del je pa v teku časa le za malo narastel.³

Original tega »Liber confraternitatum« se nahaja v C. kr. dvorni knjižnici na Dunaju pod št. 511. Rokopis obsega 53 pergamentnih listov v velikem oktavu. Posamezna stran je po sredi razdeljena od zgoraj navzdol potom rdeče črte na dva enaka dela, nad katerima stojijo pod polkrožno zarisanimi loki

¹ O slovenskih osebnih imenih v srednjem veku sta pisala med drugimi Fr. Kos (Ob osebnih imenih pri starih Slovencih, Letopis Matice Slov. za l. 1886, str. 107—151) in J. Scheinigg (Slovenska osebna imena v starih listinah, Izv. Muz. dr. za Kranjsko, III [1893], 8—13, 47—53, 94—101, 140—148). Tudi umrli V. Oblak se je zanimal za slovenska osebna imena v nemških krajih. Pridno jih je nabiral, a do razprave o njih z jezikoslovnega stališča, katero je hotel spisati, ni prišel (Gl. M. Murko, Vatroslav Oblak, Kneževa knjižnica, VI [1899], str. 172, op. 2).

² S. Herzberg-Fränkel, Über nekrologische Quellen der Diöcesen Salzburg und Passau. Neues Archiv f. ält. deutsche Geschichtskunde, XIII (1888), str. 298, op. 1.

³ MG, str. 356.

naslovi posameznih poglavij. Na prvi strani so napisane različne cerkvene molitve, na naslednjih pa imena posameznih bratov in sester sekavskega samostana. Nekatere strani so popolnoma ali deloma prazne, nekatere spodaj odrezane, a kaže se, da ne manjka veliko imen.

Kar ima pa za nas posebno vrednost, so slovenska osebna imena, katerih je v viru okoli sto. Nekako ena tretjina jih je, ki so raztresena po vsej knjigi, največ se jih pa nahaja na zadnjih dveh straneh rokopisa pod naslovom: „Fratres nostri de metallo ferri in montibus Livben“.¹ Bili so to torej očitno delavci in delavke ljubenskih železnih rudnikov na Zg. Štajerskem. Imen pod tem poglavjem je čez 300, a med temi tudi tukaj več drugih kot slovenskih.

Da so pa obstojali po l. 1180 že ljubenski železni rudniki, to nam dokazujejo listine. Že l. 1171 (jan. 31) je potrdil papež Aleksander III. samostanu v Vorau-u na Zg. Štajerskem med drugim tudi „mansum apud Lubene ubi foditur ferrum“.² — V listini istega leta (febr. 10) je potrdil tudi papež Aleksander III. admontskemu samostanu razna posestva, med drugim tudi gore na Zgor. Štajerskem „ubi sal coquitur et ferrum foditur“.³ — L. 1182 je potrdil štajerski vojvoda Otokar IV. samostanu v Žicah med drugim to, da je njegov oče Otokar III. temu samostanu daroval „XX massas ferri in Leuben“. Potemtakem je bilo znano že pred leta 1164, to je še za Otokarja III. ljubensko železo.⁴ — Podobno potrdilo kot zgoraj omenjeno papeža Aleksandra III. je napravil admontskemu samostanu cesar Friderik I. maja l. 1184, kjer se tudi omenjajo na Zg. Štajerskem gore „ubi sal coquitur et ferrum foditur“.⁵ — Isto pove

¹ Na slovanska imena je opozoril S. Herzberg-Fränkell že l. 1888 (o. c., str. 299).

² Zahn, Urkundenbuch d. Herzogthums Steiermark (UB), I, št. 539, str. 499 in Jaffé, Reg. pont. Rom., št. 11876.

³ Zahn, UB, I, št. 543, str. 508 in Jaffé, Reg. pont. Rom., št. 11878.

⁴ Zahn, UB, I, št. 620, str. 588.

⁵ Zahn, UB, I, št. 625, str. 595.

tudi listina papeža Lucija III. za Admont iz l. 1185 (jul. 22)¹ ter listina papeža Urbana III. za Admont iz l. 1187 (maj 26).²

Osebe, kojih slovenska osebna imena nam je ohranil rokopis omenjene sekavske bratovščinske knjige, so pripadale povsem najbrže tudi slovenski narodnosti. Ako smemo torej soditi slovenski živelj po osebnih imenih, ki jih rabi, ga moramo smatrati v drugi polovici 12. stol. na Zg. Štajerskem kot še sorazmeroma precej močnim. Verjetno pa je tudi, da je nekaj v našem viru omenjenih Slovencev prišlo na Zg. Štajersko iz drugih slovenskih pokrajin, posebno delavcev v ljubenskih rudnikih. Seveda moramo verjeti, da je dobilo tudi dokaj Slovencev nemška in krščanska osebna imena, katera tako zelo nadkriljujejo po številu slovenska. Nasprotno se je lahko kako slovensko osebno ime udomačilo med nemškim delom prebivalstva.

Misliti si moramo, da so v drugi polovici 12. stol. obstojale poleg nemških vasi na Zg. Štajerskem še slovenske. A te so bile vedno bolj v manjšini in se polagoma ponemčile. S temi pa so zginila tudi slovenska osebna imena, ki nam jih je ohranila ne le naša bratovščinska knjiga še v precejšnjem številu za 12. stoletje, temveč tudi istočasne in starejše listine iz 11. in 12. stoletja.

V Lindu pri Judenburgu nam je med letom 1006 in 1039 znano 22 imen podložnikov, med temi je šest nemških in šestnajst slovenskih, med temi imena kot Radigoj, Žitivit, Dobrožica, Trdodrag, Trdogoj ali Dobrica.³ Tudi v Scheiflingu pr Neumarktu je živelo v istih letih več oseb s slovenskimi imeni.⁴ Kraja Dümlach in Aflenz severno od Ljubna sta ležala v 11. stoletju v grofiji nekega grofa Trdogoja.⁵

Tudi za 12. stoletje čitamo v listinah nekaj slovenskih imen z Zg. Štajerskega. Tako poznamo okoli l. 1145 nekega

¹ Zahn, UB, I, št. 641, str. 613 in Jaffé, Reg. pont. Rom., št. 15451

² Zahn, UB, I, št. 684, str. 661 in Jaffé, Reg. pont. Rom., št. 15981.

³ Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev, III, št. 19, str. 15.

⁴ O. c.

⁵ O. c., št. 55, str. 35 in št. 69, str. 44.

Predislava, ki je podaril neki dvor v Mauternu, v dolini Liesinge.¹ Leta 1147 je živel v Oeblarnu v dolini reke Aniže posestnik Dedovit.² V bližini Ljubna, v Edlingu je živel ok. l. 1150 neki Stojan³ in plemenitaš Trdoslav s soprogo Slavo je postal takrat ustanovitelj cerkve sv. Valpurga pri Sv. Mihaelu ob Liesingi.⁴

Kakor po raznih krajih se tudi na Zg. Štajerskem omenjajo tekom 11. in 12. stol. slovenske kmetije. Smatramo jih lahko istotako tu za pričo ali sled slovenske narodnosti.

Znano nam je, da je med l. 1060 in 1088 gösska opatica Richarda prepustila solnograškemu nadškofu Gebhardu med drugim tudi dve slovenski kmetiji, ležeči ravno v Ljubenski grofiji „duas Slavenses hobas in comitatu Liubanę sitas“⁵. — Isti nadškof Gebhard je leta 1072 dobil od freisinškega škofa Ellenharda v popolno last od katschskih posestev eno slovensko kmetijo v vasi Peterdorf blizu Muraua na Zgor. Štajerskem („unum mansum Sclauonicum in predicto predio Chatzis in villa quę dicitur Pederdorf“).

Iz 12. stoletja znamo n. pr. za slovenske kmetije pri Voitsbergu zah. od Gradca⁶, a tudi v ljubenskem okraju imamo nje sled. Okoli l. 1150 je namreč svobodni Koloman iz Trofaiacha pri Ljubnu prepustil admontskemu samostanu en mlin pri Trabochu blizu Ljubna in toliko polja, da je znašalo vse skupaj eno slovensko kmetijo („tantum agri quod cum molen-dino mansum unum Sclauonicum apprecietur“).⁷

Pomenljivo je tudi za dokaz slovenske narodnosti na Zg. Štajerskem, da se v neki listini iz l. 1048 (okt. 2) govori o sedanjem Rotenmannu, kraju na Zg. Štajerskem, ki se slovensko zove tudi Cirminah („Rotenmannun ... Sclauonice etiam Cirminah nominatum“).⁸ Oblika Cirminah je najbrže spačenka iz

¹ Zahn, UB, I, št. 239, str. 245. Gl. spodaj.

² O. c., št. 270, str. 281.

³ O. c., II, št. 4, str. 4. Gl. spodaj.

⁴ O. c., I, št. 690, str. 675. Gl. spodaj.

⁵ Fr. Kos, o. c., III, št. 208, str. 129.

⁶ Zahn, UB, I, št. 181, str. 193.

⁷ Zahn, o. c., I, št. 282, str. 295.

⁸ Fr. Kos, o. c., III, št. 188, str. 97.

slovenskega „v črmnelah“. Kraj je dobil svoje ime od besede črmnel=rdeč in Rotenmann bi bila le nekaka prestava prvotnega imena „v črmnelah“.¹

Iz tega nam je tudi razumljiva prikazen sledečih slovenskih osebnih imen v „Liber confraternitatum Seccoviensis“. Nosil jih del slovenskega življa, kateri je, kakor dokazano, bival v 11. in 12. stoletju še po današnjem Zg. Štajerskem.

*Bodigoj*²

Fondegoi (MG, Necrol., II, str. 389, odstavek 111, vrsta 18)

Boleslav.

Volzlav (MG, Necrol., II, 389, 111, 32).

*Borigoj*²

Porgoy (MG, Necrol., II, 401, 137, 34).

Dobrelka.

Dobrelka l. de Arbndorf (MG, Necrol., II, 396, 125, 29).

Ta tu imenovana oseba je bila najbrže doma v današnjem kraju Arndorf pri Kapfenbergu ob Murici, ki se l. 1148 (apr. 13) prvič omenja kot Arbendorf.³

Dobrica.

Dobriza (MG, Necrol., II, 390, 114, 44).

Dobriza je bilo tudi ime eni izmed freisinških podložnic, ki jih je freisinški škof Egilbert med l. 1006 in 1039 dobil v zameno v Scheiflingu na Zg. Štajerskem.⁴

Dobroneg (ž. *Dobronega*).

Dobrunech (MG, Necrol., II, 401, 137, 26).

Ime Dobroneg se nahaja tudi po drugih virih. Tako je l. 945 (jun. 4) podaril kralj Oton I. cerkvi Matere božje pri Gospe Sveti nekatera posestva s podložniki, živečimi blizu te cerkve; med temi sta bila tudi dva Dobronega.⁵

¹ Prim. Črnelo v Brdskem okraju na Kranjskem, nem. Rotenbüchel.

² Pri določitvi posameznih imen sem se opiral med drugim na temeljne razprave: Miklosichevo, Die Bildung der slavischen Personennamen (Denkschriften der kais. Akad. der Wiss., phil.-hist. Klasse, X [1860], 215—330) in Maretičevo, O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba (Rad jugoslav. akademije, 81 [1886], 81—146; 82 [1886], 69—154).

³ Zahn, UB, I, št. 278, str. 288.

⁴ Fr. Kos, Gr. III, št. 19, str. 15.

⁵ Fr. Kos, o. c., II, št. 329, str. 300.

— Tobronega se je zvala tudi svobodna žena (libera mulier), ki je ok. l. 1150 podelila bolnišnici v Admontu svojo dekle Sprinzo z nasledstvom.¹

Dobrost.

Tobrūzt (MG, Necrol., II, 401, 137, 4).

Dobrota.

Tobruta (MG, Necrol., II, 402, 139, 18).

Domagoj.

Domagoy (MG, Necrol., II, 401, 137, 14).

Domago (MG, Necrol., II, 402, 138, 38).

Prim. krajevno ime Domegoiestorf nekje na Sr. Štajerskem, znano nam iz dveh listin solnograškega nadškofa za reunski samostan (1138, febr. 22 in 1140, apr. 26).²

Domonega.

Domnega (MG, Necrol., II, 396, 126, 29).

Dragoča.

Tragotsa (MG, Necrol., II, 393, 119, 32).

Dražič.

Drasizze (MG, Necrol., II, 401, 137, 15).

Podobna imena dobimo v drugih virih večkrat. V Čedadskem evangeliju se omenja neki Dracig.³ — Na Sp. Štajerskem so živeli ok. l. 1280—1315 kmetje z imeni kot Drasi ali Draxe, itd.⁴

Drušiljub.

Drusliep (MG, Necrol., II, 362, 41, 7).

Razen tega nam je znana še ena druga oseba tega imena. Zabeležena je kot »laicus puer Druslibus« v Necrologium s. Lamberti v 13. stoletju.⁵ — A še l. 1474 (?) se nahaja v istem nekrologu neki »presbyter et monachus Drusliebus« šentlambertskega samostana.⁶

Godeslava (m. Godeslav).

Goteszlawa (MG, Necrol., II, 402, 138, 2).

¹ Zahn, UB, I, št. 338, str. 325.

² Zahn, o. c., I, št. 175, str. 176 in št. 181, str. 191.

³ Fr. Kos, Gr. II, št. 328, str. 250.

⁴ Dopsch, Die landesfürstlichen Gesamturbare d. Steiermark, 271, y, 11 in 283, 26.

⁵ MG, Necrol., II, 315, 19.

⁶ O. c., 339, 12.

Godezlawa (MG, Necrol., II, 402, 139, 5).

To ime je bilo, tako žensko kot moško, v srednjem veku med Slovenci precej razširjeno. — Že iz Čedadskega evangelija ste nam znani dve obliki tega imena, namreč Godesclagua in Godesclaua.¹ — Dalje vemo o nekem nesvobodnem Gotislau, da sta ga med l. 1050 in ok. 1065 med drugim neki Scrôth in njegova soproga prepustila brixenski cerkvi.² — Iz neke listine iz l. okoli 1065 in ok. 1075 je razvidno, da je bil na Bledu neki vinograd, katerega je posedoval nekdanji Godizla.³ — Tudi v štajerskih deželno knežjih urbarjih iz ok. l. 1280—1315 je zapisan pri vasi Dragučeva neki posestnik z imenom Goldizlaw.⁴

Godež.

Godes (MG, Necrol., II, 401, 137, 43).

Gojslav.

Gezla (MG, Necrol., II, 389, 111, 46).

Goizlau (MG, Necrol., II, 401, 137, 22).

Goyzla (MG, Necrol., II, 402, 138, 15).

Prim. k temu imenu neko pričo z imenom Goizla, ki je bila zraven, ko je neki Chragil odstopil hospicu Marije Magdalene v Brežah po l. 1139 neko posestvo v Grafendorfu jugovzh. od Brež.⁵

Tudi v krajevnem imenu Goselna ves (južno od Dobrle vesi na Koroškem) tiči najbrže osebno ime Gojslav, kajti med l. 1050 in okoli 1065 se omenjajo »sex iugera arabilis terrę in loco qui dicitur Goslauuise«.⁶

Gojica.

Gowiza (MG, Necrol., II, 363, 43, 25).

Gohza se je zvala tudi ena izmed freisinških podložnic, katere je med l. 1006 in 1039 freisinški škof Egilbert dobil v zameno v Scheiflingu na Zg. Štajerskem.⁷ —

¹ Fr. Kos, Gr. II, št. 328, str. 253 in 255.

² Fr. Kos, o. c., III, št. 144, str. 100.

³ Fr. Kos, o. c., III, št. 241, str. 146.

⁴ Dopsch, Die landesfürstl. Gesamturbare d. Steierm., 268, n, 6.

⁵ Jaksch, Mon. hist. duc. Car., III, št. 605 III, str. 246.

⁶ Fr. Kos, Gr. III, št. 154, str. 104.

⁷ Fr. Kos, o. c., III, št. 19, str. 15.

Prim. tudi moško ime slovenske priče Goin v neki listini iz med l. 1002 in l. 1018.¹

Faronega.

Iarenega (MG, Necrol., II, 402, 138, 10).

Faroslav (ž. Faroslava).

Gerozla (MG, Necrol., II, 389, 111, 33).

Ierazlaw (MG, Necrol., II, 402, 138, 1).

Ierazla (MG, Necrol., II, 402, 138, 9).

Ierazlaw (MG, Necrol., II, 402, 138, 24).

Ierazlaw (MG, Necrol., II, 402, 138, 29).

To kakor razvidno v sekavski bratovščinski knjigi tako v moški kot v ženski obliki pogostokrat se nahajajoče ime, nisem našel po drugih virih.²

Jelen (ž. Jelen).

Geli? (MG, Necrol., II, 401, 137, 41).

Gelena (MG, Necrol., II, 402, 138, 35).

Gelien (MG, Necrol., II, 402, 138, 39).

Kakor je razvidno iz raznih virov je bilo ime Jelen eno izmed najrazširjenějšíh slovenskih osebnih imen v srednjem veku. Najdemo ga zraven moške (Gelen, Gelenus, Geleim, Geleyn, Gelein, Ięłęn, Ielen, Yelen, Jelenus, Ielein) tudi v ženski obliki (Gelinna). Prvikrat ga najdemo v 11. stoletju v Lindu na Zg. Štajerskem kot Gelen-a in potem naprej zelo pogostoma po Štajerskem, Koroškem in Kranjskem tja do 14. stoletja. Po podatkih v Dopschevi izdaji deželnoknežjih

¹ Fr. Kos, o. c., III, št. 11, str. 10.

² Podobna oblika Jurislaw se pač enkrat nahaja v deželnoknežjem urbarju štajerskem iz l. 1280—1315 (Dopsch, Die landesfürstlichen Gesamtbücher d. Steierm., 282, 9), a je le hibridna tvorba iz krščanskega Jurija in slovanske končnice. Take oblike so bile n. pr. v Dalmaciji v srednjem veku kaj pogoste. Zasedil sem razen imenovanega imena v istem viru le še dva Petrislava, enega (Petrusslaw) v Cirknici v mariborskem sodnem okraju, drugega v Blintovcu pri Sv. Kungoti na Štajerskem (Dopsch, o. c., 271, w, 7 in 571, z, 9). — Vas Giesselsdorf v sod. okraju Fehring na Štajerskem se zove l. 1265 Jurizla, l. 1441 Jursleinstorf, l. 1445 Juriczleinsdorf (Zahn, Ortsnamenbuch d. Steierm. i. Mitellalter, 245). Pri Gleichenbergu je pa stal ok. l. 1300 kraj Jerzlowesdorf (?) (Zahn, o. c., 280).

urbarjev štajerskih v srednjem veku se nahaja ime po Zg. Štajerskem tako pogostokrat, da moramo smatrati, da je bilo ime tudi med nemškim delom prebivalstva kaj navadno.¹ Po Spodnjem Štajerskem je bilo ime Jelen eno izmed najobičajnejših. Na Koroškem je bilo razširjeno od Labodske doline do Zg. Dravske doline, na Kranjskem ga najdemo okoli Škofje Loke. Tudi čitamo to ime v raznih nekrologih, kot v Necrologium s. Rudberti², Necrologium s. Lamberti³ in Necrologium Runense.⁴

Lasica.

Lazziza (MG, Necrol., II, 402, 138, 10).

Laznik.

Laznich (MG, Necrol., II, 392, 117, 2).

Lepa.

Lieba (MG, Necrol., II, 389, 111, 38).

Razen iz tega vira nam je znano to žensko ime še iz nekaterih drugih virov. — Dve osebi z imenom Lepa se nahajati v solnograškem takozvanem Liber confraternitatum vetustior iz 9. stoletja.⁵ — V Catalogus fratrum s. Petri dobimo tudi iz 11. stol. ime Lieppa⁶, v Necrologium s. Rudberti iz 11. stoletja ime Lieppa⁷, iz l. 1102 v istem viru pa Liepa.⁸

Ljuba.

Livba (MG, Necrol., II, 363, 43, 24).

K temu imenu prim. ime Liupa, podložne osebe, živeče okoli l. 975 na Lurnskem polju na Koroškem⁹ in dalje l. 1245 Liuba, priimek neke Gerdrude, žene magistra Berchtramma.¹⁰ — Tudi v takozvanem Necrologium

¹ Dopsch, Die landesf. Gesamturbare d. Steierm., 120, 11, 10; 121, 11, 34; 192, 4, 15; 192, 4, 16; 197, 11, 8; 199, 12, 1; 199, 12, 7; 200, 13, 11.

² MG, Necrol., II, 198, 31, C.

³ O. c., 321, 10.

⁴ O. c., 343, 31; 343, 23; 347, 6; 348, 12; 350, 17; 352, 16.

⁵ Fr. Kos, Gr. II, št. 329, str. 256.

⁶ MG, Necrol., II, 57, 3, 23.

⁷ O. c., 101, 31, A.

⁸ O. c., 114, 14, A.

⁹ Fr. Kos, Gr. II, št. 452, str. 349.

¹⁰ Jaksch, Mon. hist. duc. Car., II, št. 573, str. 36.

Milstatense se nahaja neka oseba, ki se je glasila na ime Liuba.¹

Ljubčen.

Lubzem (MG, Necrol., II, 401, 137, 30).

Prim. ime Liubzez iz solnograškega Liber confraternitatum vetustior v 8./9. stoletju.²

Ljubica.

Livbicha (MG, Necrol., II, 363, 43, 28).

Pri Sv. Kungoti na Štajerskem je živela ok. l. 1280 do 1315 neka oseba z imenom Lubichna (Ljubična).³

Ljubič.

Liubrich (MG, Necrol., II, 401, 137, 38).

Prim. ime nekega posestnika v Koroški županiji pri Škofji Loki v freisinškem urbarju iz l. 1291: Lubitzizin (Ljubičičin).⁴

Ljubite.

Lubitte (MG, Necrol., II, 401, 137, 6).

Ljubnik.

Livbenech (MG, Necrol., II, 401, 137, 50).

Tako se je zval tudi neki Slovan živeč l. 827 (avg. 21) na Zg. Avstrijskem blizu sedanjega Linza: Liupnic.⁵

Ljubonega.

Liubnega (MG, Necrol., II, 401, 137, 51).

Lübnega (MG, Necrol., II, 402, 138, 5).

Medved.

Medwet (MG, Necrol., II, 392, 118, 10).

Medwet (MG, Necrol., II, 395, 124, 18).

Medwet (MG, Necrol., II, 401, 137, 6).

Medwet (MG, Necrol., II, 401, 137, 35).

Medwet (MG, Necrol., II, 401, 137, 41).

To v naši bratovščinski knjigi večkrat zapisano osebno ime se nahaja tudi v drugih virih, listinah in nekrologih,

¹ MG, Necrol., II, 465, 19.

² Fr. Kos, Gr. II, št. 329, str. 257.

³ Dopsch, Die landesf. Gesamturbare d. Steierm., 271, y, 7.

⁴ Zahn, Cod. dipl. Austr.-Frising., III, 214. — Sosed imenovanega Ljubičičina se je zval Ljubej (Lubei).

⁵ Fr. Kos, Gr. II, št. 94, str. 83.

a to počenši še le z 12. stoletjem. — Okoli l. 1156 se omenja neka priča Medewed.¹ — V neki listini iz leta 1218 se imenuje neki preco Medwed, priča v neki listini opata v Št. Pavlu.² — Ravnotako je imenovan neki Medwit v listini iz okoli l. 1245 kot podložnik v Leesu, severozahodno od Strassburga na Koroškem.³ — Kar se tiče nekrologov čitamo ime Medved v Necrologium s. Lamberti šentlambertskega samostana iz 12. stoletja (Medwed, Medwet, Meduwet).⁴

Izmed krajevnih imen prim. Medwetsdorf, ime nahajajoče se v dveh listinah iz l. 1181 (pred in po 25. dec.) za sedanjo vas Mebersdorf vzhodno od Judenburga na Štajerskem.⁵

Miroslav (ž. Miroslava).

Mirzlav (MG, Necrol., II, 391, 116, 36).

Prim. žensko ime Merisclafa v Čedadskem evangeliju.⁶ — V istem viru kot omenjeni Mirzlav, se omenja tudi neka Ita de Mirzlaweswerde. Kje je ta kraj, nam ni znano.⁷

Predislav.

Predizla (MG, Necrol., II, 389, 111, 33).

Razen tega Predislava je živel še neki drugi Bridizlaus, ki je okoli l. 1145 podaril admontskemu samostanu neki dvor v Mauternu v dolini Liesinge.⁸ — Tudi v Čedadskem evangeliju se nahajata neki Predezlaus in neki Predeclao.⁹

Kraj Preslanca zah. od Brežic na Štajerskem se zove ok. l. 1500 Predislausperg.¹⁰

¹ Jaksch, Mon. hist. duc. Car., I, št. 193 II, str. 157.

² Jaksch, o. c., IV, št. 1770, str. 99.

³ Jaksch, o. c., I, št. 570, str. 34.

⁴ MG, Necrol., II, 315, 20; 328, 9; 332, 13.

⁵ Zahn, UB, I, št. 615, str. 580 in št. 616, str. 582 ter Ortsnamenbuch, str. 332.

⁶ Fr. Kos, Gr. II, št. 328, str. 252.

⁷ Zahn, Ortsnamenbuch, str. 341.

⁸ Zahn, UB, I, št. 239, str. 245.

⁹ Fr. Kos, Gr. II, št. 328, str. 251 in 255.

¹⁰ Zahn, Ortsnamenbuch, str. 66.

Predobra.

Predobra (MG, Necrol., II, 391, 115, 6).

Radigoj.

Raztegyoy (MG, Necrol., II, 401, 137, 9).

Ime Radigoj je bilo tudi drugje med Slovenci znano in v rabi. Že v Čedadskem evangeliju najdemo obliko Ratgoi.¹ — Med podložniki, ki jih je okoli l. 1030 zamenjal freisinški škof Egilbert v Lindu na Zg. Štajerskem, nahajamo med drugimi tudi ime Ratigoj.² — Ok. l. 1080 se je zval neki posestnik v neznani vasi Peccaz imenovani Radegoj.³

Tudi imamo od osebnega imena Radigoj na Štajerskem in Koroškem več izpeljank v krajevnih imenih. Tako se zove sedanja vas Radersdorf v občini Gross-Wilfersdorf, v sod. okraju Fürstenfeld l. 1197 Radigoysdorf.⁴

Za mesto Radgona nam je iz l. 1211 ohranjena oblika Rategoyspurch⁵, iz l. 1213 Rategoyspurhc⁶ in iz l. 1214 (okt. 24) Ratcoyspurch.⁷ Le tu, v razdobju treh let (1211—1214) nam je popolnoma jasna izpeljanka od osebnega imena. Pred l. 1211 se nam omenja Radgona l. 1182 kot Rakerspurch in Rachersburch,⁸ l. 1185 kot Rakerspurch⁹ in ok. l. 1185 kot Radeihsbuch.¹⁰ A tudi drugim poznejšim oblikam v srednjem veku se ne pozna, da bi jim bila podlaga slovensko osebno ime Radigoj.¹¹

Istotako je za vas Rollsdorf v občini Lohngaben, v sod. okraju Weitz najstarejša oblika lahko izpeljanka

¹ Fr. Kos, Gr. II, št. 328, str. 256.

² Fr. Kos, o. c., III, št. 19, str. 15.

³ Fr. Kos, o. c., III, št. 302, str. 183.

⁴ Zahn, UB, II, št. 27, str. 57.

⁵ Zahn, UB, II, št. 118, str. 178.

⁶ Zahn, UB, II, št. 125, str. 189.

⁷ Zahn, UB, II, št. 132, str. 203.

⁸ Zahn, UB, I, št. 620, str. 588 in 589.

⁹ Zahn, UB, I, št. 644, str. 621.

¹⁰ Zahn, UB, I, št. 653, str. 634.

¹¹ Prim. Zahn, Ortsnamenbuch, 373—374.

od osebnega imena Radigoj, namreč Radegeusstorf iz l. 1326.¹

Za vas Radiga, v občini St. Johann, v sod. okraju Arvež se glase najstarejše oblike Ratigoy (l. 1332) in slično.²

Današnji kraj Radnja ves (nem. Radendorf) v občini Podkloster na Koroškem se zove l. 1180 Radegozesdorf³, med l. 1238—1261 pa Radigoysdorf.⁴

Tudi Rekarja ves blizu Radnje vesi ima med l. 1238—1261 ime Ruodigoysdorf.⁵

Raduše.

Raduzzes (MG. Necrol., II, 401, 137, 8).

Semislava.

Zemizlaua laic. de Treuiah⁶ (MG, Necrol., II, 396, 125, 29).

Semislau se je istotako zvala neka priča iz l. 1201.⁷

Od imena Semislav je izpeljano tudi ime vasi Semisvavče (nem. Skt. Lambrecht) v sod. okr. Rožek na Koroškem. L. 1217 se zove ta vas Zemzlau.⁸

V neki listini iz l. 1232 se omenja kot priča neki Meinhardus de Cemzlawesdorf⁹, v neki drugi listini iz l. 1170 pa neki Rudolfus de Zemzlausdorf.¹⁰

Slavo (š. Slava).

Zlau (MG, Necrol., II, 397, 127, 23).

Ime bo najbrže izpeljano od teme slav.¹¹ Prim. ime

¹ O. c., 399.

² O. c., 375.

³ Jaksch, Mon. hist. duc. Car., III, št. 1271, str. 479.

⁴ O. c., IV, št. 2149, str. 249.

⁵ O. c., IV, št. 2149, str. 249.

⁶ Treuiah je sedanji Trofaiach pri Ljubnu. Prim. Zahn, Ortsnamenbuch, 150.

⁷ Jaksch, Mon. hist. duc. Car., III, št. 1502, str. 584.

⁸ O. c., IV, št. 1747, str. 89.

⁹ O. c., IV, št. 2061, str. 209.

¹⁰ Prim. Zahn, UB, I, št. 517, str. 484 in Ortsnamenbuch, str. 169.

¹¹ Lahko pa znači ime naravnost pripadnika slovanskemu rodu. Prim.: Sclauuenna v Čedadskem evangeliju (Fr. Kos, Gr. II, št. 328, str. 250), dalje nekega Sifridus Sclauus l. 1218 (Jaksch, Mon. hist. duc. Car., IV, št. 1770, str. 99) in nekega Leonardus Sclafo l. 1244 (Jaksch,

Sclauica, nahajajoče se v Čedadskem evangeliju;¹ dalje iz ok. l. 1065 in ok. 1075 ime osvobojenega Zlauco v Gomilah na Koroškem.² Neka Zlawa se omenja l. 1188 (jun. 7) in je bila s svojim soprogom, plemenitašem Trdoslavom (ex nobili ergo prosapia ortus Tridizlav cum uxore sua Zlawa) ustanoviteljica cerkve sv. Valpurga pri Sv. Mihaelu ob Liesingi na Zg. Štajerskem.³

Stane.

Ztene (MG, Necrol., II, 401, 137, 15).

Ztene (MG, Necrol., II, 401, 137, 21).

Stano se je zval tudi neki podložni človek l. 1042 v Göstingu pri Gradcu.⁴ — V Čedadskem evangeliju je zabeležen tudi neki Stano.⁵ — Več kmetov po Spodnjem Štajerskem v l. ok. 1280—1315 se je imenovalo Stane.⁶ — Prim. tudi ime tržaškega meščana iz l. 1202 (okt. 27): Stanco Crabre⁷, ime nekega posestnika v Luši pri Škofji Loki iz l. 1291—1318: Ztantzo⁸ in imena dveh posestnikov iz l. 1291, enega v Zagorju pri Grgarju, drugega v Paljevem pri Desklah na Goriškem: Stancho.⁹

Stanega.

Ztinega (MG, Necrol., II, 402, 138, 5).

Ztenega (MG, Necrol., II, 402, 138, 23).

Stinega (MG, Necrol., II, 402, 138, 35).

o. c., št. 2285, str. 314) ter tržaške meščane iz l. 1202: Joannes Sclavo, Walter Sclauo in Stoianus Sclauo (Tafel in Thomas, Urkunden zur älter. Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig, Font. rer. Austr., XII, 387—396, 96).

¹ Fr. Kos, Gr. II, št. 328, str. 255.

² Fr. Kos, o. c., III, št. 235, str. 143.

³ Zahn, UB, I, št. 690, str. 675.

⁴ Fr. Kos, Gr. III, št. 123, str. 84.

⁵ Fr. Kos, o. c., II, št. 338, str. 255.

⁶ Dopsch, Die landesf. Gesamturbare d. Steierm., 265, g, 5; 266, k, 1; 270, u, 9; 270, u, 16; 270, w, 5.

⁷ Kandler, Cod. dipl. Istriano k l. 1202 (brez paginacije). — Tafel in Thomas, Urkunden zur älter. Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig, Font. rer. Austr., XII, 387—396, 96.

⁸ Zahn, Cod. dipl. Austr.-Frising., III, 219.

⁹ Swida, Archeografo Triestino, Nuova Serie, XIV (1888), 418, 14.

Stanislav.

Stanizla (MG, Necrol., II, 402, 138, 17).

Tudi neki posestnik v Cirknici na Štajerskem se je ok. l. 1280—1315 imenoval Steinzwlaw.¹

Stojan.

Stoian (MG, Necrol., II, 402, 138, 37).

Ime Stojan je bilo med Slovenci v srednjem veku eno izmed najbolj navadnih osebnih imen. Vemo za nekega Stoiana, posestnika ok. l. 1150 ob Vrbskem jezeru na Koroškem²; vemo za nekega Ztoiana, posestnika v Edlingu pri Trofaich-u na Zg. Štajerskem, ki je živel tudi ok. l. 1150³ in vemo za nekega Ztoyna ter njegovega brata Ztoyzse, ki sta pričala ok. l. 1190 v neki listini štajerskega vojvode Otokarja.⁴ — Neki tržaški meščan z imenom Stoianus Sclauo je pričal, ko je mesto Trst sklenilo l. 1202 (okt. 27) mir z Benečani.⁵ — V štajerskem urbarju iz okoli l. 1220—1230 se nahaja neki Stoyne⁶, v onem iz okoli l. 1280—1318 pa dva Stoyana ter eden Stoyantz⁷ poleg več Stojšev in Stojin. — Na Koroškem je živel ok. l. 1270 neki Stoian⁸, na Gorenjskem pri Škofji Loki pa l. 1291 dva posestnika istega imena, eden v Vinharjih (tudi l. 1318), drugi pa v Koroški županiji.⁹

Stojgoj.

Stoigei (MG, Necrol., II, 393, 120, 15).

Istega imena nam je na Štajerskem v Muriški dolini v okraju Stolling severozah. od S. Lorenzen iz l. ok. 1280 do 1315 znan posestnik Dietmar Stoygo.¹⁰

¹ Dopsch, Die landesf. Gesamturbare d. Steierm., 270, v, 7.

² Zahn, Cod. dipl. Austr.-Frising., III, 11.

³ Zahn, UB, II, št. 4, str. 4.

⁴ Zahn, UB, I, št. 707, str. 699.

⁵ Kandler, Cod. dipl. Istriano k l. 1202 (brez paginacije). — Tafel in Thomas, Urkunden zur älter. Handels- u. Staatsgeschichte d. Republik Venedig, Font. rer. Austr., XII, 387—396, 96.

⁶ Dopsch, Die landesf. Gesamturbare d. Steierm., 24, 19.

⁷ Dopsch, o. c., 235, 85; 269, r, 7; 269, s, 19.

⁸ Jaksch, Mon. hist. duc. Car., IV, št. 2149, str. 249.

⁹ Zahn, Cod. dipl. Austr.-Frising., III, 200 in 214.

¹⁰ Dopsch, Die landesf. Gesamturbare d. Steierm., 209, 54.

Tudi nekatera krajevna imena so izpeljana od tega osebnega imena. Najstarejša nam ohranjena oblika za vas Stögersdorf v sod. okr. Voitsberg na Štajerskem, datira iz l. 1140 (apr. 26) in se glasi Stoigoistorf.¹

Neki kraj z imenom Stoigoishofsteten se nahaja v urbarju solnograške nadškofije za Srednje in Spodnje Štajersko iz l. 1322 in je stal morda severozahodno od Ormoža.²

Današnja vas Stegsdorf v občini St. Salvator, v sod. okr. Breže na Koroškem se zove l. 1121 Ztoygoyisdorf,³ l. 1124 pa Stoigoisdorf.⁴

Svegoj.

Zegoy (MG, Necrol., II, 401, 137, 33).

Prim. ime vasi v neki listini iz ok. l. 1130, katero čita Zahn Zegoinezelo (Svegojevo selo?).⁵

Sveslav.

Zewenzlau (MG, Necrol., II, 388, 110, 26).

Prim. ime Zwenzelaw iz 12./13. stoletja v nekrologu šentlambertskega samostana.⁶ — Ravnotako Zwanzlawe, ki je bil priča v Brežah v neki listini na korist admontskega samostana iz ok. l. 1190⁷ ter nekega Zvveizlavs, pričo iz okoli l. 1240.⁸ — Dva kmeta, živeča v letih 1267–1268 pri Greifenburgu na Koroškem, eden v Rietschah, drugi v Rovnich (morda Eben), sta se tudi imenovala Sveizlov (oziroma Sweizlov).⁹

Svetomir.

Zwetvmer (MG, Necrol., II, 365, 48, 8).

¹ Zahn, UB, I, št. 181, str. 193. — V tej vasi je dobil solnograški nadškof kot odškodnino za to, da je daroval neke desetine samostanu v Reinu pri Gradcu, štiri slovenske kmetije (Sclauonicos mansus).

² Zahn, Ortsnamenbuch, 450.

³ Jaksch, Mon. hist. duc. Car., III, št. 564, str. 227.

⁴ Jaksch, o. c., št. 605 I, str. 265.

⁵ Zahn, UB, I, št. 132, str. 143.

⁶ MG, Necrol., II, 313, 1.

⁷ Zahn, UB, I, št. 704, str. 695.

⁸ Zahn, UB, II, št. 389, str. 503.

⁹ Jaksch, Mon. hist. duc. Car., IV, št. 2919, 9 in 10, str. 648.

Znana sta nam razen tega še dva Svetomira. Eden Zwetmer, je bil v Št. Vidu na Koroškem l. 1162 (maj 3) priča,¹ drugi Zwatomer je bil l. 1267 podložnik v Rittersdorfu zah. od današnjega Greifenburga na Koroškem.²

Svetoslava.

Zwiteslawa (MG, Necrol., II, 402, 139, 19).

Mož te Svetoslave že nima več slovanskega domačega imena, temveč krščansko: Iohannes (vir et Zwiteslawa uxor).

Todrag.

Tûdra (MG, Necrol., II, 401, 137, 10).

Tûdrach (MG, Necrol., II, 401, 137, 17).

Trebež.

Trebes (MG, Necrol., II, 401, 137, 4).

Osebna imena s temo treb- tvorjena so bila med Slovenci precej običajna. Prim imena: Trebe, Trebel, Trebena, Trebibor, Trebibrat, Trebica, Trebič, Trebigoj, Trebimir, Trebivit, Trebižnec, Trebnik, itd.

Veligoj.

Welgoy (MG, Necrol., II, 401, 137, 5).

Volkoj.

Wulcoy (MG, Necrol., II, 401, 137, 25).

Prim. ime Uuolconga (Volkonja) nekega nesvobodnega človeka, živečega ok. l. 975 na Lurnskem polju na Koroškem.³

Zdanila.

Ztanila (MG, Necrol., II, 402, 138, 35).

Zdedrag.

Zedrach (MG, Necrol., II, 363, 42, 8).

Zedrach je bilo tudi ime nekega služabnika, živečega med l. ok. 1065—1075 ob Milstattskem jezeru.⁴

Zdeslav (ž. Zdeslava).

Stięzla (MG, Necrol., II, 393, 119, 29).

¹ Jaksch, o. c., I, št. 229, str. 177.

² Jaksch, o. c., IV, št. 2920, 10, str. 656.

³ Fr. Kos, Gr. II, št. 452, str. 348.

⁴ Fr. Kos, o. c., III, št. 242, str. 146.

Sciezlaw a (MG, Necrol., II, 402, 138, 8).

Stiezla (MG, Necrol., II, 402, 138, 14).

Zeminjev.

Zeminech (MG, Necrol., II, 401, 137, 21).

Tudi v solnograškem Liber confraternitatum vetustior se nahaja iz 9. stol. ime Zemigneu.¹

Zverič.

Zwerz (MG, Necrol., II, 401, 137, 43).

Zweriz (MG, Necrol., II, 402, 139, 3).

Zweriz (MG, Necrol., II, 402, 139, 9).

Prim. ime Zwerizza, ki se nahaja v nekrologu Milstattskega samostana iz 12./13. stoletja.²

Zverina.

Zwerina (MG, Necrol., II, 391, 115, 18).

Zwerna (MG, Necrol., II, 402, 138, 6).

Zverinega.

Zweringe (MG, Necrol., II, 401, 137, 35).

Zweringa (MG, Necrol., II, 402, 138, 4).

Zverka.

Zwirka (MG, Necrol., II, 398, 129, 24).

Zuerco se je zvala neka oseba, ki je živela okoli l. 990 v Labodski dolini.³

Zverše.

Zwerse (MG, Necrol., 401, 137, 16).

¹ Fr. Kos, o. c., II, št. 329, str. 256.

² MG, Necrol., II, 463, 27.

³ Fr. Kos, Gr. II, št. 494, str. 386.

Dvoje slovenskih fevdnih priseg.

Dr. Fr. Kotnik.

I.

(Dodatek k spisu v ČZN. 1911 str. 33. sl.)

Slovenske prisege smo doslej cenili le kot jezikovne spomenike in priče slovenstva v preteklih stoletjih. Dr. J. J. pa je objavil v ČZN. VIII. (1911) spis o dveh fevdnih prisegah, ki jih je izkopal iz prisežnih knjig notranje avstrijske vlade v Gradcu. S pravnega stališča je razložil in dognal, kako važni dokumenti so prav prisežni obrazci za slovensko zgodovino. Slovensko ljudstvo ni sestajalo le iz podložnih kmetov, ampak tudi iz cesarskih fevdnih vazalov, reprezentantov gospodujočega elementa, plemstva!¹

Koroška je bila po notranjeavstrijski upravi tesno združena s Štajersko. In zato ne moremo pisati samo zgodovine štajerskih Slovencev, ampak ozirati se moramo na vse Slovence, ki so bili z njimi v Notranji Avstriji združeni. Tudi spis dr. J. I. je pisan s tega stališča. Za to zgodovinsko skupino so se pozneje vnemali tudi nekateri slov. politiki, med njimi v prvi vrsti Andrej Einspieler, ki je izdajal (1861—1863) list „*Stimmen aus Innerösterreich*“. In ko so list ugonobile tiskovne pravde, je sledila leta 1863. „*Draupost*“ (*Innerösterreichische Zeitung für politischen und sozialen Fortschritt*.)

Zato pa pogledjmo, je li bila kaka slov. prisega tudi na Koroškem znana.

Prisego, objavljeno v ČZN 1911. str. 35, 36., je objavil že leta 1849. „*Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie*.“ Hgg. von dem historischen Vereine für Kärnten. Erster

¹ ČZN 1911 str. 46.

Jg. Klgft. 1849 na 17.—19. strani. Naslovljena je tako: „Win-dische Lehenspflicht.“ 1637. (Aus dem schriftlichen Nachlaße des verstorbenen Pfarrers von Moosburg, Urban Jarnik.) Ponatisnil jo je iz Archiva J. Scheinigg v Kresu III. (1883) str. 326. sl. v spisu o Jarnikovi zapuščini.

Dr. J. J. pa je zasledil nehote vir, ki ni bil in ni mogel biti znan ne Archivu (1849), ne Scheinigu.

Jarnikovo zapuščino hrani arhiv koroškega muzeja v Celovcu, a te prisege ni več najti nikjer; tudi Scheinigg je ni našel, ker se sklicuje v Kresu na Archiv 1849. Torej se je ali izgubila, ali pa zanesla mogoče med druge akte; bila pa je samo v prepisu ohranjena, ker stoji za slov. prisego Archiv 1849. str. 18 izrecno: Abschrift. — Prisega je objavljena tudi v Potočnikovi „Vojvodini Koroški“ II. str. 49—50.

Poglejmo sedaj, koliko se razlikuje ponatis v Archivu od prisege v ČZN 1911 str. 35, 36.!

Archiv 1849 ima:

nay mogozhnimu

Zeseriu

Bemskimu Kralu

Gospodu Gospodu

Ferdinandu temu Trétiemu

Vu Korotánu

vu Gorízi

gospúdu

inu

Vam

sa schluschiti

inu

ui

énimu

Suéstimu

schlussahniko

Imenovan je samo Ferdinand, na robu ni

nič popravljenega.

Časopis 1911:

naymogózhnimu

Zesáriu

Pemskimu kralu

Gospódu Gospódu

Ferdinandu temu trétiemu

vu Korotanu

na Gorízi

Gospúdu

inu

vam

sa schlushíti

Inu

vi

enimu

suestimu

schlussábniko

„Vu“ se piše štirikrat z veliko začetnico.
 Za tem sledi takoj sedaj, in ne še le na koncu hrvaške
 prisega vazalov odgovor: „Nach Zusprechen Mit drey aufge-
 rekhten Fingern:

„Kako mene ie sadai naprei brano, y sapouedano, tako
 hozhiu sturiti y Vuse dopernesti, tako meni Bog pomosi, Sueta
 diua Maria Mate bosja y vuse Suetzi“. (Prim. ČZN str. 36; 1911.)!

Abschrift. (Ni podčrtano.)

Za tem sledi prisega „Aliter magis Croaticé, ki se raz-
 likuje v sledečih točkah: Namesto „I nay“ stoji Znay; Zesaru
 — Zesarú; Gospodinu (Ferdinandu) — Gospodinu Ferdinandu
 (brez oklepaja, na robu ne stoji ničesar). Korotanskemu — Ko-
 rotanskému; Cranskemu — Kranskemu; premilouístimu — pre-
 milouistimu; Gospodinu — Gospodu; ali — alli; y uaschim —
 y naschim; otrokom — otrokam; isrochi — isrozhi; skus — skas;
 iskafat — iskasat; napovedat — napouedat; pruti suoimu —
 pruti Suoimu; navadi — nauadi; onoga — vuoga; nam. pra-
 vizi — prauizi. Nato pa: „Nachzusprechen wie beim windischen
 Eid“ brez besedila.

Spremembe v besedilu niso bistvene in so deloma tisk.
 pomote, n. pr.: Znay — I nay, naschim m. uaschim itd. Če vi-
 dimo, da piše Archiv: nauadi, ui, preiéti, moramo z ozirom na
 druge primere v ČZN reči, da je ta pisava prvotna.

Besedilo prisega je torej bistveno isto.

Nekaj je lahko „popravl“ tudi Jarnik.

Fevdnikova prisega (vazalov odgovor) je pa še ohranjena
 v Jarnikovem rokopisu, naslovljenem: „Die ersten christlichen
 Herzoge Kärntens“, str. 37. Spis je spisan v nemškem jeziku,
 vsebino navaja Scheinigg v Kresu III.

Jarnik piše: „Wie die Lehensleute am Herzogsstuhle ge-
 schworen, erübriget noch eine windische Eidesformel, die
 nach der Sprache zu urtheilen in den Zeitraum zwischen das
 zwölfte und fünfzehnte Jahrhundert gehört und welche
 in dieser in sechs Wörtern veralteten Sprachform auch noch
 in den Jahren 1637, 1657 und 1711 ist gebraucht worden.“

Sie lautet mit beygefügtter Uibersetzung in's Latein:

Kako mene ie sadai naprei brano y sapouedano, tako
Sicut mihi est nunc praelectum ac mandatum, ita
hozhiu sturiti y vuse dopernesti, tako meni Bog pomosi sueta
volo, facere et omnia adimplere, ita me Deus adjuvet sancta
diua Maria Mate bosja y vuse Suetzi. (str. 37. rkp.)
virgo Maria Mater divina et omnes Sancti.

(Die veralteten Formen sind: kako jetzt kakor, y jetzt
ino, hozhiu jetzt hozhem, pomosi jetzt pomaj, diua jetzt diuza,
suetzi jetzt svetniki. In Mate und vuse (Suetzi) drückte der
Autor durch das e den auch jetzt gebräuchlichen stummen
Laut aus.) Die deutsche Eidesformel, die in den oberwähnten
Jahren 1637, 1657 und 1711 gebraucht wurde, weicht in etwas
ab, woraus zu schließen, daß die windische keineswegs aus
der deutschen übersetzt worden ist, sondern schon früher da
gewesen seyn mußte. Die deutsche lautet so:

„Wie mir anietze vürgehalten Worden, Vund ich zue thuen
beschaiden bin, dem will ich also treulich Vund gehorsambst
nachkhomben, Alß Wahr mir Gott hölfße Vund alle Heylligen
die gebenedaite Muetter Gottes Maria Vund alle liebe Haylligen.“

(Die windische Formel ist kürzer, und sagt das nämliche,
darum ist sie sicher die ältere: In beyden finden sich einige
Varianten, und besonders fällt auf, daß die deutsche einen Aus-
druck doppelt vorbringt, einmahl vnd alle Heylligen, und das
andere Mahl: Und alle liebe Haylligen.)“ Str. 38. rkp.

Jarnik misli, da se je prisega morala prej drugače glasiti,
da je nastala med 12. in 15. stoletjem — opirajoč se na tistih
šestero „zastarelih“ besednih oblik: kako, y, hozhiu, pomosi,
diua ter suetzi. Edino te besede so mu bile kriterij, po katerem
je določil čas. Ni se oziral na prvi del prisega, ampak samo
na vazalov odgovor. Prvi del pa nima nikakih starih oblik.
Pač se nahaja „vu Korotane“, ime, ki je v drugi prisegi že
pozabljeno, a pomisliti moramo, da ga piše še l. 1811. „en po-
reden pauer v Korantane“ — Andrej Schuster — Drabo-
snjak. Teh šestero besed je res starih — zdi se nam, kakor

bi brali brižinske spomenike, ko naletimo v vazalovem odgovoru na te oblike. Toda Jarnik je povsod iskal sledove slovenstva. Znano je, kako trdovratno se je oprijemal razlage napisu na vojvodskem prestolu na Gosposvetskem polju — „Ma sveti veri“, napis, ki je latinski. Gotovo je tudi pri tej priliki segel predaleč nazaj, — saj je pisal zgodovino prvih krščanskih koroških vojvod — in zate je potreboval slovenskih dokumentov. Zakaj ne navaja Jarnik v rokopisu tudi prvega dela prisega? Pač zato, ker mu je bil na poti, nima nič starih oblik, letnica 1637 pa mu ni bila po volji. Zapisal je samo vazalov odgovor, ker je hotel pokazati s pomočjo „starih“ oblik, kako je prisegal koroškemu vojvodi slovenski koroški vazal.

To pa je tudi pokazal.

Jarnik navaja, da se je prisega v tej, v 6 besedah ohranjeni stari jezikovni obliki še rabila v letih 1637, 1657, ter l. 1711. — 1637. l., ko je Ferdinand III. nastopil vlado, 1657 (1658), ko mu je sledil Leopold I. [1657(1858)—1705] ter za časa Karla VI. (1711—1740). Sklepali bi lahko, da niso v kratkem vladanju Jožefa I. (1705—1711) izvrševali fevdске investiture. (ČZN 1911, str. 37.) Glej pripombe na robu prisega ČZN 1911!

Šestere stare oblike je lahko rabil l. 1637. še narod v krajih, iz katerih nimamo slovstvenih dokumentov. Odperto pa ostane vprašanje, odkod je dobil Jarnik to prisego. Da bi bila specifično koroška, na to ni misliti, ker se je tudi v Jarnikovi zapuščini nahajala prisega „aliter magis Croaticę“, ki bi bila za Koroško brez pomena.

Dokazano pa je, da so tudi na Koroškem še bivali v 17. in začetkom 18. stoletja vazali, reprezentantje gospodujočega elementa, ki so prisegali koroškemu vojvodi (Ferdinandu III., Leopoldu I. in Karlu VI.) v slovenskem jeziku.

II.

Slovenska fevdna prisega krškemu škofu iz l. 1653.

Na Koroškem imamo malo jezikovnih spomenikov iz dobe, ko se še niso tiskale v Celovcu slovenske knjige.

Prva latinska knjiga, ki je bila na Koroškem tiskana, je Schönlebnov: „Orbis universi votorum pro definitione sententiae de immaculata conceptione Deiparae. Clagenfurti, Kramer 1659. Quart.“ Leto pozneje sledi prvi nemški tisk: „Beschreibung oder Relation Vber den Einzug vnd Erbhuldigungs Aktvm In dem Ertzhertzogthumb Kärndten (von H. S. von Ottenfels) Clgft., Kramer, 1660. Folio.“ Skoraj sto let pozneje (1752) je še le izšla prva slovenska, na Koroškem tiskana knjiga: Primož Lavrenčič S. J.: „Missionske Catholish Karshanske Pejssme“. V' Zelouzi, Kleinmayr, 1752.¹

Zato pa so drugi ostanki slovenščine tudi iz pozne dobe za nas dragoceni zakladi.

Da bi bili morali nastati brižinski spomeniki na Koroškem, to še ni dokazano. Mogoče je, da se nam je v njih ohranila slovenščina kakega narečja, ki je že izumrlo. Lahko pa so tudi nastali izven Koroške.

Celovski rokopis, ki ga hrani muzej zgodovinskega društva koroškega, stavimo, sodeč po paleografskih znakih, v prvo polovico 15. stoletja.

V arhivu koroškega zgodovinskega društva se nahaja kodeks pod naslovom: „Gerichtsprotokoll von Viettring“. Ti sodnijski zapisniki obsegajo 366 listov, začeni z letnico 1591 dne 1. avgusta, končujejo pa dne 14. avgusta leta 1619. Med njimi je tudi „Der Aydtswur in windischer Sprach“ pisan z latinico. Roko, ki je pisala slovensko prisego, zasledujemo v kodeksu že leta 1601. dne 16. marca. Po zapisnikih sodeč moramo trditi, da se je slovenska prisega zapisala med l. 1601. in 1609.² Ta vetrinjska prisega dokazuje, da so se sodnijske

¹ Prim.: Dr. Theodor Strastil von Strassenheim: Bibliographie der im Herzogtume Kärnten bis 1910 erschienenen Druckschriften“. Klgt. Ferd. v. Kleinmayr. 1912.

² Prisego je objavil in jezikovno raztolmačil † dr. J. Sket v „Kresu“ 1885 (V.) str. 53 sl. Zasledil jo je arhivar dr. pl. Jaksch.

obravnavo s koroškimi Slovenci vršile v slovenskem jeziku, akoravno so se zapisniki pisali nemško.

Zatem sledi fevdna prisega, za katero je dosedaj dokazano, da se je rabila že 1637, lahko pa tudi že prej.¹ Ta prisega je veljala tudi za slovenske Korošce.²

To so vsi obširnejši jezikovni spomeniki, ki pridejo za koroške Slovence do te dobe v poštev.

Dr. J. Quitt, profesor bogoslovja v Celovcu in bivši knezoškofijski dvorni kaplan, pa je zasledil v knezoškofijskem krškem arhivu v Celovcu slovensko fevdno prisego krškemu škofu.

„Lehensprotokoll mit Anfang 1557“ V. ima takoj na prvi strani „Juramentum Sclauonicum“, ki ga tukaj objavljamo. Nato sledijo fevdni listi (Lehensbriefe) krškega škofa, začenši od l. 1557, seznamek fevdnikov, štajerski fevdni listi, fevdni list iz Slovenske krajine, (Christof von Tschernembl), seznamek štajerskih fevdov, kranjski fevdi, koroški fevdi — 1573. V posebnem, kodeksu priloženem zvezku sledijo nato še posebej kranjski fevdi (Crainerische Lehen) (26. aprila 1681 — 22. junija 1695).

Nas zanima za sedaj le slovenska fevdna prisega, ki je pisana z velikimi, debelimi črkami in obsega celo 1. stran fol. Roko, ki je pisala slov. prisego, ni zaslediti nikjer drugod v kodeksu.

Prisega se glasi:

Juramentum Sclauonicum

Vi bodete, moimo Gnadleuestimo, Firsto, inu Gospúdo, Gospudo, Sigmundo Franco, Erzherzogo, u' Österreichi, Firsto u' Burgundi, Steireske, koroške, krainshke, ino Wirtembershke Deshel, Skoffo u' Augspurgi, ino Gurku, Firstouemo Graffú, u' Tiroli, ino u' Gorici, Deshelskimo Graffu v' Elsassi.

¹ Prim. ČZN VIII. 1. (1911): Dr. J. J.: „Dvoje slov. fevdskih priseg“ str. 33. in sl.

² Prim. ČZN 1913. str. 30 in 1911 str. 33 sl.

Iuramentum Sclauonicum.

Vi bodete, moim Gnadleusimmo, Firsto,
 mu Gospodu, Gospodu Sigmundo Franco,
 Eyherpgo, u' Österreichi, Firsto u' Burgün-
 di, Steyreske, Korashke, Krainshke, ino Wir-
 tembershke Dethel, Skoffo u' Augspurgi, mo
 Gurku, Firstouemo Graffu, u' Tirolu, ino
 u' Gorici, Dethelskimu Graffu v' Elsassi. e
 na uashe Dushe neshi oblubili, nih Fir-
 stouei Suetlosti, sa uolo washeh Lehnou
 pokhorni, mo Streshiotsh biti, nih Firsto
 uei Gnadi, mo Suetlosti, sa uolo Vashch
Lehnou nuž: ino dobroto pomislit, shko:
 do oduerniti, ino kuli kadai, sa eniga
 Firsta smert permeri, supet te Lehne
 saslikti, mo perieti, mo aku bi Vi, gdiro
 Lehne sapadene, nih Firstouei Suetlosti sue
 + Gurskei debi hni shkoffy shlishkoiresh, te ste nih
 Firstouei suetlosti, uedeiotsh pusti, ino
 skasati, ino sicer u' se to seuriti, kulikai
 ie eden u' shlehterni, s' lehni podloshenij,
 zhlouek, suvimo Lehenskimo Gospodu, dol-
 shan, ino sauesan seuriti.

Responsio Vasali.

Vse letu, kulikai ie mene na pred Brans,
 oblubim usi, nih Firstouei Suetlosti, ino
 nih na mestrikom, reshni shno, mo terono
 dershati. ∞.

na uashe Dushe mesti oblubili, nih Firstouei Suetlosti, sa uolo vasheh Lehnou pokhorni, ino Stresheiotsh biti, nih Firstouei Gnadi, ino Súetlosti, sa uolo Vasheh Lehnou nuz: ino dobroto pomislit, shkodo oduerniti, ino kuli kadai, sa eniga Firsta fmert permeri, supet te Lehne saslushiti, ino perieti, ino aku bi Vi, gdire Lehne sapadene † Gurskei / nih Firstoue Suetlosti suedeti* hnih skoffy† shlisho-
* prečrtano iotsch suedeti te iste nih Firstouei suetlosti, uedeiotsh pustiti, ino skasati ino sicer u' se to sturiti, kulikai ie eden u' shlehterni, s' Lehni podlosheni, Zhlouek, suoimo Lehenskimo Gospodu, dolshan, ino sauesan sturiti.

Responsio Vasali.

Vse letu. kulikai ie mene na pred Brano, oblubim iest, nih Firstouei Suetlosti, ino nih namestnikom reshnitshno, ino terdno dershati. ~.

Kedaj je ta prisega nastala? Fevdnik je prisegel krškemu škofu, avstrijskemu nadvojvodi Sigmundu Francu.

Nadvojvoda Sigmund Franc Avstrijski, škof v Augsburgu, je bil od cesarja Ferdinanda III. dne 2. januarja l. 1653. prezentiran za krškega škofa. Konfirmiran je bil 25. februarja in 9. marca 1653 pa po svojem pooblaščenju in svetovalcu Joh. Antonu Sattlpergerju zu Schikhenburg, kanoniku v Brixenu, v Krki inštaliran.

Začetkom leta 1665 je resigniral na škofijo in je 15. januarja l. 1665. umrl v Innsbrucku.¹

Ker so se fevdi delili začetkom vlade, moramo sklepati, da je prisega iz l. 1653.

Ta prisega kaže, da je imel krški škof vazale, ki niso razumeli nemškega jezika; imel je, kakor je razvidno iz fevdnega protokola, posestva na Koroškem, Štajerskem, Kranjskem

¹ P. Beda Schroll OSB: Series episcoporum et s. r. i. principum Gurcensium. Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie. Klagenfurt, 1885. str. 34.

in v Slov. krajini. Žalibog še zgodovinarji niso izčrpali bogatega arhiva krške škofije, ki bi nam pojasnil še marsikatero temno točko v slovenski zgodovini.

Dodatek.

Profesor dr. Fran Ilešič je zapazil, da je bila prisega, o kateri razpravljam pod I., tudi že v Janežičevem „Glasniku slovenskega slovstva“ I. (1854.) str. 74. pod naslovom „Slovenska fevdna dolžnost. 1637. (Iz zapuščine rajnega U. Jarnika)“ priobčena. Janežičeva publikacija ne omenja niti cesarja Leopolda I., niti Karla VI. Razlikuje se tudi v tem, da je končna prisežna formula, ki je v „Časopisu“ (1911) dana na konec slovenske in „bolj hrvatske“ prisege, v Janežičevi publikaciji na koncu slovenske formule, a na koncu „bolj hrvaške“ se čita: „Nachzusprechen wie beim windischen Eid“.

Že naslov, pod katerim je bila ta prisega v Janežičevem Glasniku I. objavljena, kaže, da je prepisana iz Archiva (1849). V Archivu stoji: „Windische Lehenspflicht“ 1637. (Aus dem schriftlichen Nachlaße des verstorbenen Pfarrers von Moosburg, Urban Jarnik), v Glasniku pa: „Slovenska fevdna dolžnost.“ 1637. (Iz zapuščine rajnega U. Jarnika.) Torej dosloven prevod. A tudi tekst sam se vjema z Archivom. Tudi v Janežičevi publikaciji sledi istotako kakor v Arhivu vazalov odgovor takoj za slov. prisego, za hrvaško pa stoji: „Nachzusprechen wie beim windischen Eid“. Smemo torej trditi, da je Janežičeva publikacija ponatisnjena iz Archiva 1849 in ni objavljena direktno iz zapuščine, ker se naslov strinja z onim v Archivu.

Pojasnila je treba tudi o letih, o katerih se trdi, da se je v njih prisega rabila.

Prvotno je prisega veljala Ferdinandu III. (1637–1657). A tudi za časa Leopolda I. (1658–1657) in Karla VI. (1711–1740) so jo še rabili (Glej ČZN 1911, str. 37). To se da sklepati iz prečrtanega imena „Leopoldu“, pod katerim stoji na robu „Carolum“. V publikaciji Archiva 1849 pa ni nič prečrtanega, ampak se v tekstu navaja samo Ferdinand III. In v naslovu stoji letnica 1637, ko je ta nastopil vladati. Vendar pa

vkjub temu Jarnik trdi v rokopisu o koroških vojvodih, da so rabili to prisego še l. 1637. 1657. in 1711, torej v letih ko so nastopili omenjeni trije vladarji notranjeavstrijsko vlado. Odkod pa ve Jarnik tako sigurno, da so prisego rabili tudi l. 1657 (1858) in 1711? Moral je imeti pred seboj pač original, v katerem je bilo to izrecno omenjeno, moral je torej imeti obrazec notranjeavstrijskih fevdnih priseg, ki je bil skoraj popolnoma enak prisegi, ki jo je objavil dr. J. J. v ČZN 1911 ali pa isti vir, ki ga je uporabil dr. J. J., namreč arhiv višjega deželnega sodišča v Gradcu. Prisežni obrazci so bili dostopni organom višjega deželnega sodišča in kaj lahko si je misliti, da je prisego nekdo prepisal in jo dal Jarniku na razpolago.

Prva izmed dveh prisežnih knjig notranje avstrijske vlade, ki ste v rokopisu ohranjeni, je nastala med l. 1637 in 12. oktobrom 1652.¹

Ali je ta slovenska fevdna prisega res še le 1637 nastala? Ne govori li vetrinjska sodnijska prisega iz l. 1601. za to, da smo imeli že prej slične prisega in da so te le prepisi starejših slov. priseg? Za to bi govoril vendar le tudi vazalov odgovor, tistih „šestero starih oblik“.²

¹ Prim. dr. M. Dolenc: Postanek in pomen inštrukcij za krvna sodišča na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem. ČZN 1912, str. 106.

² G. urednik Kaspret mi je dal za ta dodatek Ilesičevo pismo na razpolago, v katerem mu ta poroča o Glasnikovi publikaciji. Opozoril me je tudi na Dolencov spis v ČZN 1912, str. 106., iz katerega sam nisem mogel razbrati, da se določitev časa tiče tudi slovenske fevdne prisega. Hvala mu za to!

Mala izvestja.

Koroške narodopisne črtice.

IV.

Teritev v Slovenjem Plajbergu.

(Po zapiskih dr. Jos. Wieserja sestavil dr. Fr. Kotnik.)

Kakor drugi lepi narodni običaji tako izginja tudi teritev na Koroškem, ki je bila svoj čas domač praznik. Gospodinje so imele velike sklade hodnega prta, iz katerega so izdelovale spodnjo obleko in rjuhe, a tudi moške hlače, predpasnike in drugo. Dandanes pa kupujejo malovredno blago.

Teritev (tritva) se opravlja slovesno. Ko leto leze pod jesen in so druga nujna opravila opravljena, napove ena kmečka hiša za drugo teritev. Pri tem delu pomaga drug drugemu. Ta dan terejo pri tej hiši, drugi dan pri drugi.

Gospodinja vabi pri sosedah, da dobi dovolj žensk. Domači moški zasadijo kole in postavijo kozo, h kateri se trlica pritrdi.

O polnoči se prične delo. Pridna ženska vstane, zaneti trebno (terično) jamo, poškropi ogenj z blagoslovljeno vodo in naloži na kole nad trebno jamo konoplje in lan, da se suši. Ker je to njeno glavno delo, se imenuje »suhlja«. Nekoliko pozneje prihajajo terice. Nekatere spremljajo teračnjaki; to so ljubčki deklet, ki morajo za te nositi trlice in jih trdo v kozo vstavljati.

Teračnjaki odidejo, terice pa začno tretji. Suhlja jim prinaša osušenega lanu ali si pa hodijo same ponj in ga začno v trlici prav marljivo tesati.

Pezdir odpada, predivo pa ostaja. To zlagata dve terici skupaj, da je parček. Po dvanajst parov zvežejo skupaj. Tak zvezek se imenuje skladanek.

Med delom se terice šaliyo in pojejo, vendar pa hitijo in tekmujejo, da čim prej opravijo delo, ker jih po delu čaka veselje. Po dnevi se zabavajo in šaliyo tudi z mimogredočimi. Moškim, katere imajo rade, podajajo pušeljce s predivom ovite, za to pa dobijo ali vina ali pa denar (1—2 kroni). Onim pa,

ki jim niso po volji, dajajo pest pezdirja in če tega nočejo vzeti, vsujejo na nje pezdirja in jih ozmerjajo.

Domača hči in druge kmečke hčere pošljejo po dnevu svojim fantom »korpič«. V korpiču je lep, s prejo povit pušelj, strdeno žganje, različne vrste žita, vsako posebej v papir zavito, lešniki, orehi, čeca (punčika) in drugo. »Korpič« pomeni vabilo, naj pride zvečer fant z godcem in drugimi fanti teritev obhajati. Terica, ki nese korpič, mora biti lepo (belo) oblečena, mora biti korajžna in zgovorna, da ve primerno odgovoriti, če se kdo ž njo pošali, in da zna pregovoriti fanta, če se korpiča brani. Fant vrne v korpiču vina, oni pa, ki ga je prinesla, da krono ali goldinar. Ko je teritev končana, pridejo zvečer fantje, ki so dobili korpiče, t. zv. teračnjaki, z godcem po terice. Preden pa odidejo, se še dolgo zabavajo in plešejo.

Na dan teritve je obilo jedil na mizi, kajti terice so baje zelo »zuštlave« in snedene, da jih nikoli ni mogoče dovolj nasititi. V Slovenjem Plajbergu se pripoveduje, da je kmet stavil s svojim sosedom, ki je trdil, da ne bo nasitil teric. Kmet je sprejel stavo in pripravil različne najboljše jedi.

Ko so pa terice vstale od pojedine, so se vsule v sosedov sadni vrt in tam natrgale sadja. Stava je bila izgubljena.

Predivo: Pezdir se pretrese. Med njim se najde prav slaba preja t. zv. tulava, s katero napolnijo odeje, podiže¹ i. dr. Skladanke odrzajo na »krtači«. Dobi se dvojna preja, slabša t. zv. »hüdnik« (osem) je za močnejše platno in za prt, lepša t. zv. »faži« pa je za niti. S pezdirjem pa obložijo v bučelnjaku sode, da mravlje ne lazijo k bučelam.

Pridvižni zemljevid bovskega glavarstva iz začetka sedemnajstega stoletja.

Med znamenitostmi nekaterih alpskih mest kakor Celovca in Inomosta nahajamo pridvižne zemljevide (Reliefkarten), ki v zmanjšani meri plastično predstavljajo del dežele ali pa vso deželo. Tako izobraževanje neravnega in goratega sveta sega v 16. stoletje; že takrat je Pavel Dox izdelal iz ilovice pridvižno karto kufsteinske okolice. Še večje plastično delo, ki je predstavljalo vse planine in doline bovskega glavarstva

¹ Podiži so blazinice, ki jih nosijo voli-igovci na glavi med rogovi.

(Bovec — Flitsch), omenjajo stari akti iz začetka 17. stoletja.¹ Izdelal ga je tedanji glavar bovskega glavarstva Filip Juri Gera.

Filip Juri Gera, ki je v prvi polovici sedemnajstega stoletja kot zaupnik deželnega kneza glavaril v Bovcu, je kaj vestno opravljal svojo službo. To vidimo sosebo iz tega, da je iz aktov, ki jih je našel v Bovcu, iz prepisov mej sosednih gospostev in iz izposojenih listin določil meje bovskega glavarstva. Iz njegovega poročila zvemo, da je bovsko glavarstvo, ki je v srednjem veku pripadalo rozački opatiji (Rosazzo), obsegalo samo severnovzhodno polovico; to je omejevala Soča od Predzadnice do Žage in Učka dolina; nadalje: Kal, Velika baba, Kanin, Prestreljnik; Krnica, Goričica, Otonica, Prevala, Prazna gora (Golovec), Možnica, Črnjec, Poganica (Seekopf), Predel in Schober, ki je ločil bovsko, bambersko in belopeško gospostvo. Odtod je tekla meja preko Mangarta, Podgrada, Travnika, Velike Duine in Krokla ali Krokve 2110m (falso Kuhla). Na vrhu te gore so v starih časih izklesali iz peči velik križ, ki je nekdanj ločil Koroško in Kranjsko, toda Kranjci so ga s težkim železnim kijem raztolkli. Ta križ je tudi pred letom 1509. ločil Bovsko, kolikor je pripadalo rozački opatiji, in Tolminsko.

Jugovzhodno polovico, ki je pripadala pred benečansko vojno tolminskemu gospostvu, je omejala Predzadnica, Prosek, Zadnica, Beli potok, Pihavec (Bikovec), Triglav in Krma; doslej je mejilo Bovsko z Belopeškim. Od Krme je bila meja Ravna dolina, Travniki, Arshodice (?), Colo (Kal), Marni vrh in Črni vrh; doslej je mejilo Bovsko z blejsko graščino.

Nadaljna meja je bil Prehod, Debeli kamen, Lepena, Za polonie (?) prodom, Mali lemež, Vratni vrh, Crn (Krn?), Na sedlu, Zlatnik, Za jamo, Debeli vrh, Pirhov vrh, Srednik, Polovnik in Žaga, odtod Soča do Predzadnice. Ves ta svet, kakor pač vlečeta voda in kamen k Soči, je cesar Maksimilijan I. l. 1509. odcepil od Tolminskega in ga priklopil bovskemu glavarstvu. V istem letu je cesar tudi ozemlje od slemen Polovnika do sredi Sóče in navzdol po sredi reke do

¹ Statth. Archiv in Graz. Innerösterreichische Akten: Kärnten 111: strittige Landgerichtsgrenze zwischen Flitsch und Weissenfels.

polovice Kobaridskega mosta odcepil od Tolminskega in ga spojil z bovskim glavarstvom.

Filip Juri Gera ni zajemal podatkov samo iz pisanih virov, ampak je, kakor vidimo iz poročila na deželnega kneza (1612, 7. sept.), tudi sam obhajal visoke obmejne gore, strme prelaze in razhodne planine in zavračal krivico, ki so jo delali lakomni Lahi in drugi sosedi bovski graščini. Mogoče, da mu je na takem potovanju šinila misel v glavo, v reliefu upodobiti ozemlje bovskega glavarstva. F. J. Gera je hotel s takim zemljevidom, ki mu ni enakega glede preglednosti, ob slovesni priliki pokazati deželnemu knezu, da je pod njegovim žezlom deželica, katera se sme radi prirodne slikovite lepote primerjati najlepšim predelom alpskega sveta. Za izdelavo takega zemljevida ni bilo ondaj pravih pripomočkov; kolikor toliko pa je bilo vendar treba določiti lego, razsežnost, visokost, položnost in kakovost površja zemljepisnih objektov. Gera ga je zgnetel iz ilovice in osebno izročil Ferdinandu II. v Gradcu.¹ Shranjen je bil v deželnoknežji zakladnici umetnin.

Na ta relief bovskega glavarstva se sklicuje Gera v poročilu deželnemu knezu z dne 28. julija l. 1619. Takrat si je belopeški graščak pl. Moscon krivično prisvajal bovski planini Trento in Karnišlo in obe upisal v belopeški urbar. Nato se je Gera pritožil pri deželnem knezu rekoč: «Moscon si je krivično prisvojil Trento in Karnišlo; ravnal je tako, kakor da bi lastnik gore Schöckel pritegnil k svojemu posestvu vse graško polje! Da si pa Vaša Milost laže ogleda ugrabljeno krajino, naj si da predložiti vse bovsko glavarstvo, ki je zgneteno iz ilovice in shranjeno v kraljevi zakladnici umetnin pod varstvom Flossmanna, in ki sem ga osebno izročil kraljevskemu Veličanstvu; tu si Vaša Milost in Svetlost lahko ogleda svet, kakor bi bila sama v Soči».

Da bi se bil ilovnat relief dolgo časa v dobrem stanu ohranil, na to pač ni misliti. Dandanes bi bil samo starinska rariteta. Vsekako pa je poročilo o tem delu imenitno: Gera

¹ Poročilo Gerovo ima datum 28. jul. 1619; tu že daje Ferdinandu II., ki je bil kronan za češkega kralja 29. junija 1617, naslov „kraljevsko Veličanstvo“. Najbrž je Gera l. 1617. po kronanju ta zemljevid poklonil Ferdinandu v dar!

je bil prvi, ki je plastično izobrazil slikovit del slovenske zemlje. Nad vse obmejne gore in vrhe se je veličastno vzpenjal orjaški Triglav.

Anton Kaspert.

Vodole.

Na Spod. Štajerskem je mnogo krajev s tem imenom. Navadno se to ime izvaja od vode, češ, Vodole so kraj, kjer se vode stekajo zlasti ob nalivih — vodovje, Gewässer. Stvar pa je nekoliko drugačna. G. L. Pintar¹ razlaga to ime iz vodol — convallis, dol, dolina. Ta razlaga se nam zdi popolnoma utemeljena. Staroslovenščina ima namreč *ṽdolъ* m., *ṽdolъ* f., *ṽdolъ* n., t. j. ozka, stišnjena dolina. Hrvatje še imajo dandanes svoj »udoljak« in »udoljico«, Čehi údolí, Rusi *юдоль*, *юдолиц*. Staroslovenski nosnik v začetku besede izraža slovenščina z »vo«, prim.: vogel, vozek, vože, voz, votel, voglje itd. Ta razlaga je popolnoma naravna. Najstarejša oblika tega kraja se v listini l. 1259. (Zahn, O. B.) naravnost imenuje Wdol, nanaša se na Vodole pri Sv. Petru pri Mariboru. Nadaljnji razlog, s katerim še hoče g. P. podpreti to razlago, pa ne drži. On namreč sklepa: če bi se Vodole izvajale od vode, bi bila to kolektivna oblika vodovje, kjer bi se med v in sufiksom ije vrnil l, tega pa da slovenščina ne trpi. Med v in j tudi slovenščina vrivlje l n. pr.: devljem, vlovljen, pozdravljenje, krajevno ime Borovlje na Koroškem itd. Tudi med b in ije se vrine včasih l, n. pr. kraj Žablje na Goriškem. Ravno tako bi lahko bil izostal »majhen nejezikosloven pomislek«, češ, »kako bi naj na mestu vodovja ustanovili vas«? Vas ima lahko ime od vodovja, ne da bi morala biti na vodi, kakor se lahko imenuje Vrbje, ne da bi hiše stale ravno na vrbah!

Zanimivo je še to-le: Vodole imamo pri Žetalah, pa tudi blizu Stoperc, zahodno od velike ceste Majšperg—Rogatec, vzhodno pa — med Stopercami in Žetalami so Nadole; kakor Nadole nimajo z vodo nič opraviti, tako tudi ne Vodole. Stari prebivalci, ki so dajali imena svojim naselbam, so motrili kraj iz različnega stališča. Vodole so imenovali kraj tisti, ki so se naselili v dolu samem, tisti pa, ki so ustvarili ime Nadole, so gledali kraj iz viška navzdol. Če greš od Stoperc proti Že-

¹ Ljublj. Zvon 1913, št. 7; str. 365—371.

talam, se začne občina Nadole na hribu, raztresene hiše so ob pobočju hribovja in po dolini. Iz imena bi torej sklepali, da se je kolonizacija tega kraja razvijala od jugozahoda proti vzhodu, iz viška v dol. «V nadol iti» še sedaj pravi ljudstvo, kjer gre pot iz hriba v dolino. Pravilno bi se pa moralo pisati Vodolje in Nadolje. *F. Kovačič.*

Naraplje.

Naraplje je vas v župniji majšperški, kat. občina Sv. Bolfenk, ob potoku Jesenica blizu Ptujске gore. Ljudstvo pravi navadno Naraplja-ves. Vprašal sem šolarja: Kam hodiš v šolo? in odgovoril je: V Narapljo ves. Nekam čudno in tuje je to ime, med ljudstvom zastonj povprašuješ po pomenu. Tu imamo vzgled, kako nekatere besede počasi popolnoma pridejo iz rabe in izginejo iz zaklada ljudske govornice, vzdržijo se pa v krajevnih imenih, pa tudi ne vselej, ker tudi krajevna imena se spreminjajo. Ime Naraplje je očitno zloženka iz predloga na in samostalnika raplje. Beseda raplja (gl. Pleteršnikov slovar) ali rapulja pomeni mali grozdek, kos grozda, paberek, rāplja pomeni ozobek ali pentljo ozobanega, oziroma ožmikanega grozda. Naraplje so torej kraj, kjer se obira, žmika ali masti grozdje. In so res tudi tamkaj krog in krog sami vinogradi.

Nemški jezik dandanes za to vas nima posebnega imena, ampak se tudi v nemščini imenuje Naraple. A zgodovina pozna tudi nemško ime. L. 1399. je Bernard Ptujski sporočil ptujskim dominikancem in minoritom v skupno posest svoje podložnike pod uradom Jesenica in Podlehnik v Halozah. A vsled skupne posesti so nastali med obema samostanoma prepiri, zato je cesar Friderik IV. z listino, izdano v Gradcu v četrtek po Iljevem l. 1461., razdelil podložnike med oba samostana. Med tistimi vasmí, ki so bile prisojene dominikancem, se omenja tudi Schmitzdorf, v urbarju iz l. 1440. Smitzdorff, v kroniki dominikanskega konventa¹ iz konca 17. stoletja. pa Schmizendorff. Ko pa kronika (fol. 65, 66) našteva vasi, katere je Bernard Pt. sporočil samostanoma, omenja med

¹ Dež. arhiv v Gradcu, spec. arhiv Ptuj, pred. XXXVII, št. 84.

njimi Naraplje, ne pa Schmitzdorf, a Naraplje se ne omenjajo ne v urbarju, ne v Friderikovi listini. Po urbarju je bilo v Schmitzdorfu 10 kmetij in 2 dvorca, isto število ima kronika za Naraplje.

Zahn domneva, da je Schmitzdorf bil neke pri Stattenbergu¹ ali da je to današnja Gornja Pristava nižje Ptujске gore.² Pozitivnega razloga ni navedel, ker ga ni mogel. K zadnji trditvi ga je zapeljala najbrž generalštabna karta. Pri Pristavi je namreč kovačija in na generalštabni karti stoji zapisano Schmid, torej Schmitzdorf iz l. 1440. itd. bo Pristava! Zoper to je že lokalni red, v katerem Friderikova listina in urbar naštevata podložne vasi, potem je pa Pristava bila v »spodnjem« uradu v Podlehniku, Schmitzdorf pa se dosledno omenja v »gornjem« uradu Jesenica. In kronist prišteva Naraplje izrecno k Bernardovi ustanovi, torej se mora ta vas v urbarju in v Friderikovi listini skrivati pod nekim drugim imenom. Lokalizacija vseh ondi naštetih vasi se da določiti³, zagonetno ostane le ime Schmitzdorf. In to je ravno nemško ime za Naraplje!

Schmitzendorf nima prav nič opraviti s kovačijo, ampak v srednji visokonemščini pomeni beseda smitzen⁴ tolči, pomazati, po priliki to, kar naša beseda mastiti (grozdje). Torej nas nemško ime Schmitzendorf vodi do ožmikanega grozdja, kakor slovensko Naraplje, in Schmitzendorf je le prestava slovenskega imena, ki si jo je spisatelj urbarja sam napravil, iz urbarja pa je prešla v Friderikovo listino, splošno pa v uradni nemščini ni obveljala in tako so Naraplje ostale brez nemškega imena.

Fr. Kovačič.

¹ Beiträge XVI., 18.

² Ortsn. B.

³ Pisatelj pripravlja o tem poseben spis, ki obdeluje zgodovino nekdanjega dominikanskega samostana v Ptuj.

⁴ Ziemann, Mittelhochdeutsches Wörterbuch.

Gradivo za krajevne kronike.

Že l. 1905. je „Zg. dr.“ izdalo navod za spisovanje krajevnih kronik, od tega časa je društvo v svojem glasilu „Časopisu“ spravilo na dan marsikatero drobtino za domačo zgodovino, v posebnih publikacijah je pa objavilo celotno zgodovino Jarenine in trga Središče. Tudi pri svojih letnih občnih zborih se navadno jemlje krajevna zgodovina za predmet predavanja. Na ta način je društvo že podalo splošni obris zgodovine Brežic, Ormoža in Slov. Bistrice. Da se vzbudi večje zanimanje za domačo zgodovino in poda kronistom gradivo, je odbor sklenil, uvesti v „Časopis“ poseben stalni oddelek, pod naslovom „Gradivo za krajevne kronike.“ Obseg in vsebino tega zaglavja označuje naslov sam. Ne bodo se tukaj objavljale celotne, sistematično urejene kronike, tudi se objavljanje ne bo držalo kakega gotovega reda, morda po župnijah, dekanijah, okrajih, ali alfabetičnega reda, ampak objavljalo se bo le bolj neobdelano, širjemu občinstvu neznano ali težko pristopno gradivo. Opozarjalo se bo, kje treba spopolniti ali popraviti Orožna, Slekovca in druge zgodovinarje, ki so kaj objavili o tem ali onem kraju.

„Zg. dr.“ ima v svojem arhivu samo precejšnjo kopico gradiva za kronike, vabimo pa tudi vse naše pisatelje, da pošiljajo večje ali manjše prispevke za ta oddelek.

Šoštanj.

Janisch (Topogr. Lex. str. 850) pravi: „Geschichtliche Daten über Schönstein sind äußerst spärlich.“

Glavne podatke šoštanske zgodovine, zlasti cerkvene je objavil Orožen v V. zvezku dela „Das Bisthum und die Diözese Lavant“ (1884) str. 381—479. Po Zahnu (Ortsnamenbuch) se v listinah omenja najprej okoli l. 1200. Schonenstein in sicer v urbarju št. pavelskega samostana. Lapajne¹ misli, da je dobil Šoštanj trške pravice od celjskih grofov, ki so mu l. 1436. dali tudi pravico krčmariti in kupčevati s soljo do Slov. gradca.

¹ Zgodovina štaj. Slovencev 298—299.

Kot najstarejše lastnike šoštanjkega gradu navaja Orožen¹ iz l. 1199. in l. 1222. Eberharda kot fevdnika št. pavelskega samostana na Koroškem, iz l. 1236. pa Eberharda in Hermana. Ti podatki se dajo nekoliko spopolniti. Eberhard in Herman „de Sconensteine“ se omenjata kot priči že l. 1201., v prevažni listini, s katero je solnograški nadškof Eberhard II. v Brežah 27. avgusta i. l. odobril izločitev in določil meje župnije sv. Jurija na Remšniku,² dočim iz l. 1199. pri Zahnu sploh ni nobene listine. Ista se omenjata zopet med pričami v listini, izdani v Brežah 4. junija 1217., s katero je nadškof Eberhard II. prepuštil runskemu samostanu vinsko desetino v Weikersdorfu na Nižj. Avst., samostan pa njemu razna posestva. Eberhard sam se imenuje kot priča v listini istega nadškofa, izdani v Lipnici 15. januarja 1221., s katero potrdi runskemu samostanu neko zamembo iz l. 1157. Meseca novembra 1231. se omenja Herman, oba skupaj izrecno kot brata se pa omenjata v listini Eberharda II., izdani v Admontu 3. decembra 1231., s katero se razsodi neki spor med Reimprechtom Cmureškim in admontskim samostanom. Istotako sta oba navedena kot priči v listini, izdani v Ptuj 26. januarja 1236., s katero nadškof potrdi izročitev velikonedeljske cerkve križnikom. Istega leta dne 26. februarja je zopet naveden Eberhard sam kot priča v listini nadšk. Eberharda II., istotako l. 1241. in 1243. L. 1213. se omenja s Hermanom še tretji brat Peregrin.³ Herman je imel sina Otona, ki se pod imenom Otto „de Trehe“ omenja z očetom vred l. 1210. kot priča v listini, s katero Konrad „de Porta“ povrne sekovskemu samostanu neka posestva, katera mu je bil po krivici ugrabil.

Pozneje je bil grad Šoštanj last Heunburgov, od katerih so ga podedovali Soneški gospodje, pozneje grofje celjski (1322), ki so ga pridržali do izumrtja. Verjetno je tedaj, da so Soneški gospodje dali Šoštanju trške pravice, a mogoče je tudi, da jih

¹ O. c. str. 414.

² U B. II. 72.

³ Zahn, n. d. 188.

je že prej dobil, seveda v gotovem obsegu, primerno takratnemu štadiju zgodovinskega razvoja trških pravic.

L. 1492. v pondeljek po 4. postni nedelji je cesar Friderik IV. zaukazal svojemu oskrbniku, naj zatre po župniščih in v okolici vsako točenje vina, pa kupčijo z žitom, mastjo, sirom in živino; taka kupčija je dovoljena le v trgu.¹ Sol se sme prevažati le po starih cestah, kakor je bilo nekdanj običajno. Ta naredba je bila v velik hasek šoštanjškemu trgu, a trajno ni obveljala. V šoštanjski župniji je bilo že v 16. stol. 9 podružnic z mnogoterimi „žegnanji“, kjer se je točilo vino in barantalo z razno robo, in 100 let pozneje (1586) se pritožuje graščinski oskrbnik ljubljanskemu škofu, da mu je škofov komisar odrekel vogtijske pravice; naj bi rajši odpravil vino-točje po župniščih, da se ne bi noč in dan popivalo in razgrajalo.²

Prvi vladar, o katerem vemo, da je potrdil šoštanjske trške pravice, je bil cesar Maks I. L. 1514. se je mudil v Celju in ob tej priliki je Šoštanjčanom potrdil dne 7. junija trške pravice in svoboščine.

Najstarejša listina, ki se je bila ohranila v trškem arhivu in obsega potrditev trških pravic, je listina nadvojvoda Karola, izdana v Gradcu zadnjega februarja l. 1570. Poleg naslovov in v takih listinah običajnih fraz izjavlja nadvojvoda, da potrdi Šoštanjčanom na njih prošnjo in z ozirom na njih zvestobo svoboščine, pravice in stare dobre šege, katere so si bili pridobili od njegovih slavnih prednikov iz hiše habsburške. Lahko umljivo je, da se nadvojvoda ozira le na pravice, ki so jih dali vladarji habsburške rodovine, ne pa na morebitne svoboščine celjskih gospodov in drugih šoštanjskih lastnikov. Šoštanj je torej bil deželnoknežji trg, četudi prvotno morda le patrimonialni.

Važna za šoštanjsko zgodovino je listina nadvojvoda Ferdinanda z dne 4. februarja 1599. Iz nje zvemo, da je malo poprej požar dvakrat zaporedoma vpepelil šoštanjski trg in v

¹ Janisch, Top. Lex. III., 850.

² Orožen, o. c. 385.

teh požarih so bile vničene tudi stare listine. Sodnik, svetovalstvo in tržani tedaj prosijo, da jim nadvojvoda potrdi stare pravice, zlasti tri sejme, ki so jih imeli od davnih časov, namreč: a) na Ahacijevo (22. junija), b) v nedeljo pred Martinovim, c) na Svečnico (2. februarja). Nadvojvoda je prošnji ugodil ter z drugimi pravicami potrdil tudi te tri sejme pod pogojem, da se vrše sejmi po opravljeni katoliški božji službi.

L. 1575. na novo urejeni graščinski urbar poroča,¹ da pri župni cerkvi sv. Mihaela zunaj trga ni bilo sejma (Kirchtag) in ne proščenja (Kirchweih), pač pa je bilo proščenje pri trški podružnici sv. Mohora na velikonočni in binkoštni torek, na Marjetino, na Ahacijevo, na Mihelovo in v nedeljo pred Martinovim.

Nadvojvoda Ferdinand je potrdil tiste pravice že prejšnje leto 1598 dne 14. februarja. Ta listina se je izgubila, a se sklicuje izrecno na njo listina cesarja Ferdinanda III. z dne 12. novembra l. 1639., če ni morda v tej listini pomota 14. februarja 1598, mesto 4. februarja 1599. Na listino Ferdinanda III. iz l. 1639. se opira potrdilna listina cesarja Leopolda I., izdana na gradu Lavenburgu 10. maja 1665., s katero cesar potrdi Šoštanju vse dotedanje pravice, ki se le splošno omenjajo. Za šoštanske sejme važna in poučna je pa druga listina istega cesarja z dne 31. januarja 1673. Na prošnjo tržanov je cesar potrdil že 300 let staro pravico tedenskega sejma z ozirom na velika bremena, ki so jih takrat tržani nosili. Ako starost tega sejma v listini ni pretirana, sega celo v drugo polovico 14. stoletja, torej v dobo, ko je še Šoštanj spadal pod celjske gospode. Ta tedenski sejem nam spričuje živahen promet in kupčijo v Šaleški dolini že koncem 14. in v 15. stoletju, kakor tudi to, da je trg že takrat moral biti znatno razvit, ker v kakem neznatnem gnezdu tedenski sejem nima zmisla. Cesar Friderik IV. je v torek po cvetni nedelji potrdil tedenski sejem v Šoštanju.²

¹ Orožen, n. d. str. 382—384.

² Schmutz, Hist. Top. L. III. 511.

Trške pravice v občē „v vseh točkah, členih in stavkih“ potrjujejo tudi listine cesarja Jožefa I. z dne 31. avgusta 1707, ki se opira na listino Leopolda I. iz l. 1665., Karola VI. z dne 19. junija 1715., opiraje se na listino Jožefa I., in Marije Terezije z dne 1. avgusta l. 1742. Ta listina je najslabše ohranjena, v pregibih je raztrgana, pismo je zelo obledelo, spoznati se pa da, da govori o trških pravicah v občē in se sklicuje na listino Karola VI. iz l. 1715. Tudi Jožef II. je potrdil trške pravice z listino dne 16. oktobra 1783., z izrecnim dostavkom, da si pridrži pravico po svoji volji in po razmerah spremeniti, odvzeti ali obnoviti dane pravice.

S šoštanjskimi sejmi se zopet izrecno pečā listina cesarja Franca I. z dne 14. decembra 1815. Ta listina dovoljuje Šoštanjčanom 4 letne živinske sejme in sicer: 1. na velikonočni torek, 2. na Ahacijevo (22. junija), 3. na Marjetino (12. julija), 4. na Mihelovo (29. septembra), povrh pa tedenski sejem vsak četrtek. Če bi na katerega omenjenih dnevov padla nedelja, se sejem vrši drugi dan, v ponedeljek, če pa na četrtek pade kak praznik, se tedenski sejem vrši prejšnji dan v sredo. Listina izrecno povdarja, da hoče s tem vzbuditi industrijo in trgu pomagati na noge.

Tedenski sejem je pozneje zopet prišel iz navade in ga je le še zadnji čas obnovila mestna občina. *Fr. Kovačič.*

Sv. Peter na Kronski gori l. 1778.

Vizitacijski zapisnik iz l. 1778 nam poroča o tej zanimivi božjepotni cerkvi sledeče:

Cerkev sv. Petra „in monte coronarum“ v župniji Št. Janža ni župnijska cerkev, pa tudi ne filialka, temveč spada pod nadžupnijo sv. Martina in njeno patronstvo. Župnijski vikar pri Št. Janžu nima do nje nobenih pravic. Oskrbujejo jo dušeskrbni vodja (Director curatus) in dva spovednika (poenitentiarii).

Obenem z velikim oltarjem je posvečena na čast sv. Petru apostolu. Stranske oltarje ima štiri [iste ko dandanes]. Vsi imajo le prenosne oltarne plošče (portatile). Ciborij in monštranca sta srebrna in pozlačena.

Cerkvene stavba je prostorna, sijajna in veličastna, le prezbitერიj je pretesen. Od znotraj je svetla in zelo prijazna. Tla so s sekanimi ploščami potlakana, vsi prostori so obokani. Velika vrata so preozka. Prižnica je čedna. Govornik se le tedaj dobro razume, če je obrnjen proti oltarju sv. Križa. Na prvem koru so elegantne in krepkozvočne orglje. Zvonika sta dva, a levi ob vhodu še ni dovršen. Zvonovi so štirje, večji 19 stotov težak. Ure ni nobene.

Edina bratovščina je pod zaščito sv. Petra. [Njena matična knjiga se še shranjuje dandanes pri Sv. Petru.]

Duhovniška hiša (Domus canonica) obsega v pritličju velik prostor, za duhovni stan pa še le bo celo primerna, ko bodo postavili tudi zgornje nadstropje.

Ravnatelj je Ignacij Kautschiz, Štajerec od Sv. Lovrenca v Puščavi, spovednik je Martin Jošt Lienhard, Štajerec iz Slov. Gradca in ljubljanski škofljan.¹ *Dr. Aug. Stegenšek.*

Šmiklavž na Plešivcu.

Zvon s slov. napisom iz l. 1609. Dosedaj še nepopolnoma objavljeni² napis se glasi:

† IESU XPO DEI VIVI ET MARLÆ VIRGINI (!) FILIO REGI
REGVM ET DOMINO DOMINAN.

* SVETA S. VRSVLA SVOIO »DRVSHBO »ENAIST TAVSHENT
DIVIZAMI MOLITE BOGA SA NAS THOMAS IX. EPVS LAB. F. F.
ET CONSECRAVIT ANNO DNI 1609 *

Na eni plati zvona je podoba Križanega in spodaj odtiska pečatov ljubljanske škofije in malega osebnega škofa Hrena, vsak pod škofsko kapo in črkami TEL (= Thomas episcopus labaccensis).

Na drugi plati pa je Savel, ki je na potu v Damask padel na tla. Spodaj je odtisek velikega pečata škofa Hrena. V sredi sedi na prestolu Marija devica, obdana od treh angelov. Eden drži škofijski, drugi pa škofov osebni grb. Tekst

¹ Štaj. dež. arhiv v Gradcu, rokop. štev. 694.

² Orožen, Dekanat Schalltal, str. 49.

ob robu v gotskih pismenkah se glasi: *Sigillum Thomae Dei, gratia episcopi Labacensis*. Na tronovem podnožku je letnica 1599.

Zvon meri 29 cm pri kroni v premeru, spodaj 60 cm, plašč je 54 cm visok. *Dr. Aug. Stegenšek.*

Književna poročila.

Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota. Spisal dr. Avg. Stegenšek. (Ponatis iz „Voditelja“.) V Mariboru, 1912. Str. 128 vel. 8°. Vsebina te knjige ni morda le teologično-ascetičnega značaja, kakor bi kdo sklepal iz naslova, ampak zasega v kulturno zgodovino in vsebuje zanimive podatke za domačo umetnost in posredno za folkloro.

Bližnji povod tej razpravi so dale kapelice križevega pota v Šmarju pri Jelšah, ki so bile po navodilu c. kr. centralne komisije l. 1911. obnovljene in dne 8. oktobra i. l. po knezoškofu dr. Mihaelu Napotniku slovesno blagoslovljene.¹ Daljni povod pa sta dali dve knjigi o križevem potu, ena v angleškem (Thurston H., *The stations of the Cross*) in ena v nemškem jeziku (Kneller K. A. S. J., *Geschichte der Kreuzwegandacht von den Anfängen bis zur völligen Ausbildung*)², vendar zlasti nasproti slednjemu povdarja g. pisatelj — in po pravici — samostojnost svoje razprave, dočim je Thurstonove posledke itak že povzel Kneller. Zlasti nasproti Thurstonu in Knellerju povdarja misel, da je križev pot direktno jeruzalemskega izvora in se ni razvil na zahodu pod vplivom raznih nabožnih pisateljev (str. 109). Po njegovem izvajanju je treba v Jeruzalemu ločiti „pot trpljenja“ in „pot križa“ in to razliko je opaziti tudi na zahodu, posebej pri nas na Sp. Štajerskem, kjer je pisatelj izsledil najmanj 13 „potov trpljenja“, od katerih so se do danes ohranili le štirje: Celje, Marenberg, Maribor, Šmarje. Kalvarija sama se nahaja v Rušah (str. 14). Lepa, g. pis. menda neznana Kalvarija je tudi v Magdičevem vinogradu v Ljutomerskih goricah ob meji ljutomerske in št. miklavške župnije. (Menda še kje drugod na Sp. Štajerskem?)

Ob pobočju brega sv. Roka v Šmarju je sedaj 14 kapelic, od teh predstavlja 5 najstarejših prvotni „pot trpljenja“, oziroma petere skrivnosti žalostnega dela rožnega venca. Na razdaljo kapelic se g. pisatelj

¹ O teh kapelah je izšla začetkom l. 1913. še druga knjižica „Križev pot ob bregu sv. Roka v Šmarju pri Jelšah“ (str. 80), ki obsega pridigo škofovo ob blagoslovitvi ter natančen opis kapelic po prenovljenju. Knjigo krasijo lepe slike na kartonu, dočim se Stegenškova knjiga ne peča z obnovitvijo samo, ampak bolj z razlago in splošno zgodovinskim razvojem. Tako se obe knjigi o istem predmetu druga drugo spopolnjujeta.

² V razpravi se to delo pogostoma navaja z označbo: Kneller, o. c. a popolni naslov knjige ni nikjer naveden.

ne ozira, pač pa je natančno označena v omenjeni škofovi knjigi „Križev pot“. Če vzamemo stopnico za 1 korak, bi bilo od župnijske cerkve do kapele božjega groba 919 korakov, in se razdalja ne vjema ne z jeruzalemsko ne z drugimi, ki jih navaja dr. St. kot vzorce za postavljanje križevih potov. V razdalji šm. kapelic torej ne vlada predpis in smotrenost, ampak slučaj, ker itak vseh teh 14 kapelic ni v znotranji zvezi s križevim potom. Kapela žalostne Matere božje (sedaj četrta kapela) je služila za uvod „potu trpljenja“, dočim je sedanja 1. kapela sv. Roka (ob vznožju brega) brez organične zveze z ostalimi postavljena l. 1752. kot uvod za romanje k sv. Roku vrh hriba. Postaviti je dal te kapelice šmarski župnik Matej Vrečer med l. 1743–1753 ter je za vzdrževanje napravil tudi posebno ustanovo. Prvotnim kapelam, ki imajo biblično snov, je polagoma Vietscher dostavil druge, ki predstavljajo bolj legendarno vsebino pod vplivom koroškega pasijona. Tudi sedanja druga, škapulirska kapela je izven organične zveze z ostalimi kapelami, postavljena le za škapulirsko bratovščino.

Opazili smo le nekatere netočnosti.

Svetnik v škapulirski kapelici, ki sprejema škapulir od Kristusa (str. 25), ni Janez od Križa, ampak Simon Stock, ustanovitelj škapulirske bratovščine. Na str. 46. v op. 1. se slika table 4. pomotoma navaja, ker se ta slika ne nanaša na dotični predmet. Stik z orientom (str. 73, 78), ki ga g. pis. navaja pri nekaterih šmarskih slikah, je zelo rahel in gotovo samo posreden, pod benečansko-nemškim vplivom. Str. 97: Srednjeveški križev pot v Jeruzalemu iz Sijona ni mogel iti „v severni smeri“ po sedanji bazarski ulici (Hâret el-Bizâr) v Jeruzalemu, ampak vzhodni.

Razdelitev v „pot trpljenja“ in „pot križa“ ne bo lahko obveljala, pot trpljenja je logično širji pojem in zgodovinsko prvotna, še manj določena oblika poznejšega „križevega pota“.

Trdo zvenijo nekateri izrazi, kakor: slečenje, naloženje itd.

Razprava sloni na zelo obsežnem literarnem študiju in le tako je bilo mogoče zaslediti stik šmarskih umetnin z inozemskimi in celo njih direktni vzorec.

Knjiga je ob enem kažipot, kako nam je razlagati razne domače spomenike in versko-ljudske običaje.

F. Kovačič.

Bibliographie der im Herzogtume Kärnten bis 1910 erschienenen Druckschriften. Von Dr. Theodor Strastil von Strassenheim k. k. Bibliothekar I. Klasse an der k. k. Studienbibliothek in Klagenfurt. Cena M 3:50 = K 4. — Klagenfurt 1912. Druck und Verlag von Ferd. v. Kleinmayr. 8°. 116 str.

L. 1911. je izšel register h zgodovinskim razpravam, ki se nahajajo v Carinthiji; sestavil ga je dr. M. Ortner.¹ Izšel je tudi register za naravoslovne spise; tega pa je izdelal Sabidussi. In sedaj je izšla knjiga, ki seznamuje vse na Koroškem do l. 1910. tiskane knjige. Bibliografija

¹ Glej ČZN. IX. (1912) str. 141, 142.

je na dva dela razdeljena. V prvem (str. 5.—97.) so registrirane po abecednem redu vse nemške, latinske in laške knjige, ki so bile na Koroškem tiskane, v drugem (str. 97. do konca) pa slovenske. Pretežno večino slovenskih knjig je tiskala tiskarna Mohorjeve družbe. Zanimivo pa je zasledovati, katere knjige so pred ustanovitvijo Mohorjeve družbe izšle na Koroškem in kdo jih je tiskal. Prva na Koroškem tiskana slov. knjiga so Lavrenčičeve „Missionske Catholish Karshanske Pejssme“, katere je tiskal Kleinmayer l. 1752. Na podlagi te bibliografije zasledujemo lahko razvitek slovenske književnosti na Koroškem. Za slovenski del bibliografije je avtor rabil Simoničevo Slov. bibliografijo, ki sega do l. 1900. Slov. bibliograf bo torej našel v tem delu knjige, ki so bile po l. 1900. na Koroškem tiskane. Naletel bo pa tudi na knjige, ki jih Simoničeva bibliografija ne omenja, pri nekaterih pa je treba naslove popraviti in dopolniti.

Pod značico „Petje“ (Simonič str. 382) je dostaviti: „Meshnu petje, Litanie inu Molitve, kaker so per Novci Napravi Boshje slushbe h' povsodnemu shpoganju bile priedpisane. V' Zelouzi, Vtisnjene per Joh. Schoterju Shtamparju, 1784. per katirem fe tudi naprude naidejo. 8°. str. 40.“

Tudi Strasil ne omenja celega naslova. A že naslov je zanimiv, ker je knjiga iz jožefinske dobe. En izvod hrani knjižnica koroškega zgodovinskega društva v Celovcu. Vsebina: Str. 15.—30.: „Litanie od vseh svetnikou“ z molitvami. Str. 30.—37.: „Lauretanske Litanie“ z molitvami. Str. 37.—40.: Notersdelenje teh vur Na katire fe per dveh farah, inu Zirkvi fvetega Duha v' mefti Zelouzi fkus zielu letu ima boshja fhushba dershati.“ — V redu božje službe nas zanima odstavek, ki se tiče celovških Slovencev. Str. 38.: „V Zirkvi fvetega Duha fe sa Slovenze is dveh miftnih far, inu is predmiefne fare ob teh fpoda pftaulench vurah boshja fhushba dershi. Na vfedne dni (= delavnike): Shegenfka Mefha s' Ziboriam vfaki den ob poufedmeh. Na Nedele inu Prasnike: Shegenska Mefha s' Monfhtranzo ob ofmeh. Na Nedele Pergodna prediga ob poufedmeh s' eno tiho fveto Mefho. Druga prediga ob devetch. Katekiesmfku podvuzhenje ali kerfhanfki Vuk Po simi ob dveh. Po leti ob poutreh. Litanie inu shegen. Po simi ob treh. Po leti ob poufhtrijeh. Povdenji fe bojo te na vfaki den v' farah priedpfane molitve flovenfku shebrale, inu k' fklenenju fe bo fveti shegen s' Ziboriam dau.“ Danes imajo celovski Slovenci pri sv. Duhu ob nedeljah samo še sv. mašo in po nji slov. pridigo. V jožefinski dobi, ki ni bila naklonjena slov. življu, so imeli več. — Na koncu knjige stoji: „Vfe druge fzer navadne ozhitne andohti inu Novenne imajo vunoftati.“ Tu je iskati vzroka v jožefinskih cerkvenih odredbah. — Simonič meni, da je to knjižico morebiti sestavil o. Ožbalt Gutsman. Za njega bi govorilo podjunsko narečje, v katerem je knjiga spisana. — Na str. 436. Simoničeve bibliografije je uvrstiti pod značico „Red“: „Službeni red“ veljaven za Pliberški rudarski okraj na spod-

nem Koroškem". Quart 21 str. nem.-slov. — Dienst Ordnung für das Bergrevier Bleiburg in Unter-Kärnten. Druck von Ferd. v. Kleinmayr in Klagenfurt. 1862. — Klgft. Bertschinger (1901) 32 S. (Strastil: Bibliographie str. 21.)

Izpopolniti je treba naslov v Simoničevi knjigi str. 140.: „Bukvice molitovne v' katireh se naidejo Juterne, inu Vezherne Molitvize. Tudi MOITVE per fvetei Mefhi, per Spovedi, inu fvetem Obhaili. S' premifhluvanjem Chriftofovega terpenja; sraven drujeh posebnch Molitviz k' Svetei Divizi Marii k' boshjem Svetnikam inu sa mnogotere Potriebe. S' perpushanjam teh Vifheh. V' Zelouzi vtisnjene per Josh. Schoterju Shtamparju 1788 per katirem se tudi naprude naidejo.“ Niso li „Bukvice“ str. 54. Sim. le nova izdaja navedene knjige? — En izvod Bukvic l. 1788 hrani župnik Singer v Logi vasi pri Vrbi ob Vrbskem jezeru. — In tako bo mogoče zasledil bibliograf, ki bo prelistaval koroško bibliografijo še tu pa tam knjigo, ki je ostala dosedanjim slov. bibliografom neznana. — Zanimivo je, da bibliografija ne omenja nobene Drabosnjakove (Schusterjeve) knjige. V koroških javnih knjižnicah ni nobenega Schusterjevega dela. Marijin pasion (1811) je iz francoske dobe — in bržkone tudi druge brošure. In tako ostane še vedno odprto vprašanje, kje so izšle Drabosnjakove knjige.

Slovenski del koroške bibliografije je dober in zanimiv, še bolj pa nemški del, kjer naletimo med avtorji tudi na marsikaterega Slovence. Škoda, da niso sprejeti letaki tudi po l. 1848. Do 1848. leta jih knjiga navaja, a radi stroškov ni mogel pisatelj navesti tudi onih po 1848. l.

Knjiga nudi torej tudi slovenskemu slovstvenemu zgodovinarju in drugim zgodovinarjem dober pripomoček.

Dr. Fr. Kotnik.

Peto izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani 1907—1912. Ljubljana, 1913. Založilo »Društvo za krščansko umetnost.«

„Društvo za krščansko umetnost“ je izdalo svoje peto Izvestje in sicer za dobo šestih let, katero je po naročilu društvenega predsednika, prelata Janeza Flisa uredil društveni tajnik Jožef Dostal. Izvestje je namenjeno predvsem društvenikom, pa tudi vsem onim, ki se zanimajo za sedanje gibanje in delovanje na polju krščanske cerkvene umetnosti na Kranjskem.

Prvo temeljno načelo društva je bilo: Varujejo in ohranijo naj se stari spomeniki cerkvene umetnosti, ako imajo le količjak zgodovinske in umetniške vrednosti. Pri novih napravah je paziti na umetniško vrednost. Sledeč temu načelu je društvo pomagalo povsodi, kjer se je kaj prenavljalo ali novega napravilo in je tako obvarovalo marsikak zanimiv spomenik pred porušenjem.

V teku let si je društveni odbor nabral dokaj izkušnje. Tu bodi omenjenih samo nekaj praktičnih opomb. Prvič glede uporabe cementa: Pri temelju in zidu naj se le rabi cement, nikdar pa ne pri ometu cerkve, to pa zato, ker cement skoro vse barve sne. Drugič: Nikdar naj se ne

naroča prehitro, ampak naj se počaka do tedaj, ko se bo stvar res rabila. Tretjič: Tudi v domovini imamo dosti tehnično izšolanih moči, da jim moremo z mirno vestjo prepustiti delo. Zadnje naj si zapomnijo posebno tisti, ki mislijo, da znajo tujci vse, domačini pa nič ali le malo.

Izmed drugih spisov Izvestja bodi omenjen le daljši spis „Varstvo spomenikov in naše cerkve“ društvenega tajnika Jožefa Dostala. Spis je naperjen proti onim, ki hočejo v cerkvi vse „modernizirati“, zlasti proti onim, ki hočejo podreti vse stare cerkve in postaviti nove ali notranjo opravo cerkev nadomestiti z novo. Pri tem pa ne gledajo na to, ali je stara stvar kaj vredna in ali ima kako zgodovinsko in umetniško vrednost ali ne, ampak brez pomisleka vse poderejo in odstranijo, medtem ko nova reč pogosto ni nič boljša, dostikrat še celo slabša.

Varstvo spomenikov ima trojno nalogo: 1. Raziskovati in proučevati spomenike, 2. varovati jih porušjenja ali prezidave radi spremenjenih razmer, v katerih živimo, in 3. skrbeti za tehnično ohranitev v sedanjem stanju.

Celo izvestje je jako zanimivo in se vsakemu priporoča, posebno še duhovnikom, kajti ti so v prvi vrsti poklicani skrbeti, da se v njih cerkvah ohrani, kar je zgodovinsko in umetniško vrednega in marsikdo bo, ko bo Izvestje prebral, drugače mislil in sodil o „stari šari“.

Ivan Hanžič.

БЪЛГАРСКИ ХУДОЖЕСТВЕНИ СТАРИНИ. Bolgarske umetniške starine. II zvezek. 1911 (izšel 1913). Prva dva zvezka je izdala arheološka komisija pri ministrstvu za narodno prosveto, zanaprej pa je delo prevzela bolgarska znanstvena akademija. Pričujejoči zvezek obsega osem v barvah litografiranih listov po srednje-bolgarskih rokopisih XV. do XVI. stol. Kratek bolgarski in francoski tekst uvaja v njih umevanje. Vzorci bodo zanimali paleografe, še bolj pa zgodovinarje umetnosti. Slovenci nimamo podobnih umetniških motivov, ker nismo bili nikdar pod vplivom bizantinske kulture. Starejši izmed reproduciranih motivov kažejo bogato zapletene motvoze s pticicami in drugimi živalmi v presledkih, mlajši pa samo prepletene motvoze z mnogimi vozli. Prvi ornament je bil svoje dni jako razširjen. Rabili so ga Kopti ravnotako ko Armenci ali pa Irci v svojih samostanih. Drugi pa se strinja s turškim okrasjem. Barve so svetle in nežne in se po njih bolgarski ornamenti ločijo od ruskih. Publikacija ima tudi praktičen pomen. Risarska šola v Sofiji uvaja te motive zopet v življenje. Celó zapad se divi nenavadnim ornamentom. Kakor je bilo opaziti v ilustrovanih listih, se je Paris med bolgarsko-turško vojsko naenkrat navdušil za bolgarsko otroško nošo. Pariške otroke si videl odete v bele halje, okrašene s pisanimi bolgarskimi vezeninami.

Reprodukcije so prav dobre in v čast novoustanovljenemu chromotipografskemu zavodu „Bolgarija“ v Sofiji. *A. Stegensch.*

Društvena poročila.

Poroča društveni tajnik.

X. redni občni zbor v Mariboru,

dne 29. decembra 1912 v čitalniških prostorih. Predsednik g. dr. Turner povdarja v svojem nagovoru, da se ta občni zbor vrši v očigled velevažnih zgodovinskih dogodkov, ki se ravnokar razpletajo na Balkanu. Spominja se rajnih udov dr. Štreklja in dr. Sketa ter prof. Koprivnika, ki je bil prevzel nalogo, urediti prirodoslovni odderek društvenega muzeja, česar pa vsled bolezni ni mogel izvršiti.

Na to predava g. dr. Anton Medved o Slomškemu v zgodovini štajerskih Slovencev. L. 1912. je slovensko ljudstvo na nešteti shodih proslavljalo velikega Slomška, „Zg. dr.“ je s svojim predavanjem ob koncu leta hotelo dostojno zaključiti slovesnosti v spomin 50letnice Slomškove smrti. G. govornik je orisal v glavnih potezah Slomška kot literata, kot pedagoga, kot prenositelja škofijskega sedeža in kot pospešitelja zgodovine.

1. Kot literat je Slomšek najizrazitejši štajerski slovenski pisatelj. a) Kot pesnik sicer ni na vrhuncu pesniške popolnosti — bil je preveč zaposlen na drugih poljih, in se ni mogel intenzivneje baviti s pesništvom —, a njegove pesmi vro iz srca in gredo v srce ljudstvu; postale so prave narodne pesmi. b) Kot življenjepisec je bil Slomšek mojster, da mu med Slovenci ni enakega. c) Kot cerkveni govornik stoji Slomšek istotako na vrhuncu in se lahko meri z največjimi govorniki drugih narodov. d) Kot pripovedovalec je Slomšek zaslužen zlasti kot ustanovitelj slovenske mladinske književnosti.

2. Slomška po pravici štejemo med največje slovenske in avstrijske pedagoge. Kot kapelan, dekan, kot škofijski nadzornik in škof je bil v ozkem stiku s šolo in mladino. On je ustanovitelj slovenske šole. Njegova knjižica „Blaže in Nežica“ je klasično pedagoško delo.

3. Premestitev škofijskega sedeža iz Št. Andraža v Maribor je največje Slomškovo delo. Govornik poda zgodovinski

pregled lavantinske škofije in oceni pomen preustrojitve po Slomšku.

4. Za domačo zgodovino si je stekel Slomšek velikih zaslug. Ena izmed prvih in najboljših župnijskih kronik je njegova kronika vuzeniške nadžupnije. Kot škof je dal naročilo in navodilo za spisovanje župnijskih kronik. Tudi sicer je v svojih spisih mnogokrat obdeloval domačo zgodovino.

Govorniku se izreče iskrena zahvala.

Zapisnikar dr. Lj. Pivko in tajnik dr. Kovačič poročata o delovanju odbora in društva v zadnji triletni dobi, zlasti od zadnjega občnega zbora. Zgodovinsko društvo nastopi sedaj 10. leto. Deset let njegovega obstoja je deset let trpljenja in borbe. Blagajnik dr. Pipuš poda pregled o gmotnem stanju društva, ki je kaj neugodno.

Na to se vrši volitev novega odbora. Za predsednika se enoglasno izvoli g. dr. Pavel Turner. V odbor so izvoljeni naslednji gg.: prof. Kaspret, dr. Kovačič, dr. R. Pipuš, prof. Kožuh, dr. F. Kotnik v Celovcu, dr. Arneje, dr. Pivko, dr. Vrstovšek, prof. Pirc, dr. Stegenšek. Za namestnike: G. Majcen, dr. Medved, prof. Vreže. Za pregledovalca računov se izvolita dr. Rosina in dr. Anton Jerovšek. Prof. Pirc priporoča, naj bi društvo prirejalo več predavanj. Na to predsednik zaključí občni zbor.

Prva odborova seja 29. decembra 1912.

Takoj po občnem zboru se je novoizvoljeni odbor konstituiral: podpredsednik prof. A. Kaspret, tajnik dr. Fr. Kovačič, blagajnik dr. Pipuš, zapisnikar dr. L. Pivko. Za knjižničarja se naprosi g. F. Stegnar. Sklene se, za 10 letnikov „Časopisa“ izdati stvarno kazalo. Na posredovanje g. dr. F. Mayra se sklene mestni občini šoštanski oskrbeti avtentičen prepis listine cesarja Franca I. glede šoštanskega tedenskega sejma. Prof. Kaspret nasvetuje, naj se časnikom za objavo dopošilja ponatis kazala, da ga objavijo.

Druga odborova seja 25. januarja 1913.

Navzoči: dr. Turner, prof. Kaspret, prof. Kovačič, dr. Pipuš, dr. Vrstovšek, prof. Pirc, dr. Arneje. Zapisnik zadnje seje se odobri. Sklene se, v raznih časopisih od časa do časa poročati kaj o društvu. Blagajnik predloži račun za l. 1912.

A. Dohodki:

Prebitek leta 1911	K 643·92
Podpora: a) denarnih zavodov	K 210—
b) članov	„ 89·20 „ 299·20
Članarina, plačana leta 1912 (brez prispevkov denarnih zavodov): a) za predidóča leta	K 216·45
b) za leto 1912	„ 266·06
c) za naprej	„ 44·10 „ 526·61
Skupilo za prodane knjige	„ 144·49
Razni dohodki, obresti pri poštni hranilnici	„ 6·54
Skupaj	K 1620·76

B. Izdatki:

Za knjigo „Trg Središče“ na račun pisateljske nagrade	K 172—
Pisateljska nagrada za IX. letnik „Časopisa“; na račun	„ 20—
Tisek in vezanje VII. in VIII. letnika „Časopisa“; na račun	„ 505—
Nabava knjig za knjižnico	„ 48·10
Muzej, najemnina, postrežba, nabava prirodopisnih in starinskih predmetov, popravila itd.	„ 376·44
Razni stroški: poština, koleki, papir, tiskovine itd.	„ 62·48
Skupaj	K 1184·02
Ako odbijemo od dohodkov	K 1620·76
izdatke	„ 1184·02
ostane koncem leta 1912 prebitka	K 436·74

Ta prebitek je naložen:

a) pri Posojilnici v Mariboru na hranilni knjižici št. 6744	K	50.82
b) pri poštni hranilnici na Dunaju na račun št. 64387 „		354.89
c) v gotovini v blagajni	„	31.03
Skupaj	K	436.74

Dolgovi

koncem leta 1912:

1. Pisateljska nagrada	K	1065.—
2. Tiskarni sv. Cirila za tisek in vezanje VII. in VIII. letnika „Časopisa“ ostanek	„	1271.67
3. Tiskarni sv. Cirila za tisek in vezanje IX. letnika „Časopisa“	„	1083.23
Skupaj	K	3419.90

Dr. R. Pipuš l. r.

V redu! dne 24. januarja 1913. Anton Jerovšek l. r.

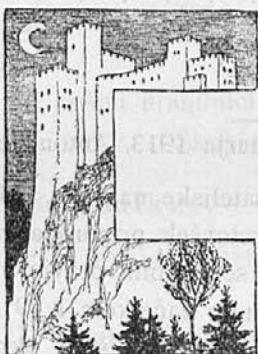
Določijo se pisateljske nagrade, ki se postavijo v račun za l. 1913. — Dr. Vrstovšek priporoča, naj bi se kak strokovnjak lotil zgodovine servitutnih pravic.

Izstop je naznanilo začetkom l. 1913. 17 udov. Sklene se, razposlati na slovensko razumništvo okrožnico, da se pridobi več udov in sploh vzbudi zanimanje za domačo zgodovino. Ne le da pomanjkuje delavcev na zgodovinskem in narodopisnem polju, ampak še ti, ki so voljni delati, ne najdejo opore v občinstvu. Povdarja se potreba ljudskih predavanj o domači zgodovini, a govornikov ni dobiti.

Tretja odborova seja 1. maja 1913.

Navzoči: dr. Turner, prof. Kaspert, dr. Pipuš, dr. Arneje, dr. Pivko, dr. Kotnik, dr. Kovačič. Glavna točka dnevnega reda je vprašanje o ustanovitvi podružnice, oziroma zgodovinskega društva za slovenski del Koroške. Po daljši razpravi se na-

vročemu koroškemu odborniku dr. Kotniku da nasvet, naj se za Koroško osnuje samostojno društvo, mariborsko in celovško društvo, pa bodeta v najožjem stiku ter se bodeta medsebojno obiskovali pri občnih zborih in predavanjih; skupno glasilo obeh društev bo „Časopis“. — Sprejmejo se novi udje. Sklene se, v „Časopisu“ uvesti nov odstavek z naslovom „Gradivo za krajevne kronike“. Na to se seja zaključí.

Gospodarska zgodovina dominikanskega samostana v Ptuj.

Dr. Fr. Kovačič.

Dominikanski ali „gornji“ samostan v Ptuj spada med najstarejše samostane dominikanskega reda v Avstriji. Ustanovljen je bil l. 1230. po prizadevanju solnograškega nadškofa Eberharda II. in s sodelovanjem Mehtilde, vdove po Frideriku (I.) Ptujskem. Vsled gubernijalnega ukaza z dne 29. decembra l. 1785. je bil samostan 17. januarija l. 1786. po okrožnem glavarju mariborskem, grofu Karlu Frid. Gleisbachu zaprt in samostansko premoženje zaplenjeno.

Glavni del samostanskih posestev in dohodkov je tvorilo vililo Bernarda Ptujkega iz l. 1399. Nekatere nepremičnine je dobil samostan že pred tem vililom potom ustanov in daril, nekatere si je pa pridobil pozneje po nakupu in sporočilih, nekatere tudi izgubil ali razprodal.

Dočim so za znotranjo zgodovino tega samostana viri precej pičli, podajajo tem več snovi za gospodarsko zgodovino, posebno urbarij iz l. 1440., 1443. in 1451. v rokopisu c. kr. državnega in dvornega arhiva na Dunaju št. 141 „Collectaneum bei dem Predigerkloster zu Pettau“, ki obsega 130 listov.¹

¹ Kopija v štaj. dež. arhivu, spec. arh. Ptuj, pred. XXXVI, 80. C. kr. namestniški arhiv v Gradcu ima „Repertorium actorum“ (št. 11, 12¹¹) do l. 1774, ki našteva 3215 dokumentov, razdeljenih v 53 skupin; v 1. in 2. sk. so bili urbarji, v 3. samostanski računi; seznamek v dež. arhivu, napravljen po razpustu samostana, pa izkazuje iz 13. stol. 4 listine, iz 14. 10, iz 15. 84, iz 16. 50, iz 17. 351 in iz 18. 208 listin. Kam je prešlo to obsežno arhivalno gradivo, ni znano, mogoče ga niso nikamor spravili in se je potem razteпло, ko je iz samostana nastala vojašnica, ali pa še kje tiči. V vojašnici ni od arhiva in knjižnice prav ničesar. K sreči nam repertorij pove kratko vsebino listin.

Vsebinsko tega važnega a nepopolnega rokopisa (najbrž iz druge polovice 17. stoletja) je sicer objavil že Zahn (Beiträge XVI. str. 3–24), a le deloma in se ni oziral na druge tozadevne vire; v določevanju raznih krajevnih imen je pa njegov spis netočen in poln napak. V naslednjem želim tedaj podati nekako celotno sliko ne le o gospodarstvu samostana samega, ampak tudi podložnikov. Snov obsega tudi precej podatkov za krajevno zgodovino zlasti gornjih Haloz, ki so bile glavno turistično dominikanskih podložnikov.

1. Dominikanska posestva v 13. in 14. stoletju.

Ustanovitelj dominikanskega reda, sv. Dominik je želel, naj bi njegovi sinovi živeli v popolnem uboštvo, edino od tega, kar si dan za dnem priberačijo. V prvem generalnem kapitolu l. 1220. v Bolonji se je sprejela redovna določba, da se posestva in redni dohodki ne smejo sprejemati.¹ Toda dejanske razmere in potrebe so mnogokrat močnejše kakor ideali. Številna, daleč razširjena družba, v kateri imajo pozamezniki natančno načrtan delokrog, ki se ne vjema s skrbjo za vsakdanji živež, se ne more trajno vzdržati brez gotovih materialnih dohodkov. Na to praktično stran se ozirajo tudi papeška pisma, s katerimi je red potrjen, in v določenih mejah puščajo prostost, da red ko tak sme imeti tudi posestva.²

Prva posest, brez katere konvent sploh ne bi bil mogel obstati, je bil prostor za samostansko poslopje, dvorišče in vrt. Ta prostor je dominikancem odstopila gospa Mehtilda pod gradom, na zahodni strani mesta ob dravski obali. Za vrt jim je nakupil še nekaj sveta ptujski meščan Hilprand, ki je umrl že v jeseni l. 1230.³ Da se je mogel vrt povečati, jim je l. 1291. ptujski meščan Tomaž s privoljenjem svoje žene prodal svoje zemljišče pod mestnim zidom za 1½ marke srebra, 20 penezov

¹ Possessiones seu redditus nullo modo recipiantur. *Analecta S. Ord. Fratrum Praedicatorum*. Romae 1893. I., str. 76.

² Prim. *Bullarium O. FF. Pp.* Romae 1790. T. VIII.

³ *Memorabilium pars I. Conv. Pettoviensis* v dež. arhivu v Gradcu, specialni arhiv Ptuj, pred. XXXVII., št. 84.

pa je določil za večno luč. Dotični svet se je imenoval „Cerdonum“ (Šardinje?).¹

Zahn trdi,² da je samostan zgodaj t. j. v prvih desetletjih dobil mogo posestev, ki so se razprostirala na Dolenjsko in gori do Hartberga. Res, da kronist — na podlagi starega vira — našteva lepo število zaščitnikov in dobrotnikov mladega samostana v cerkvenih in svetnih krogih, toda to so bili pač dobrotniki in prijatelji samostanu, da bi mu pa bili odstopili tudi kaj posestev, tega nam kronist ne poroča. Neki Walter, s primkom Dens, je n. pr. l. 1280. med drugimi sporočil tudi dominikanskemu samostanu v Ptuj 1 tisočnjak (millearium) železa,³ enako so lahko drugi na različen način obdarovali samostan, pa ne ravno s posestvi, katerih red iz prva tudi ni smel sprejemati.

Pač pa zasledimo v 14. stoletju dominikanska posestva na Gornjem Štajerskem v Weizu in v Fürstenfeldu. Dne 23. junija l. 1324. spričuje Herman Stumberg,⁴ da je njegova mati Gertruda podarila ptujskim dominikancem in graškim minoritom svoj dvorec v trgu Weits (Weiz nad Gradcem). Dotično listino je pečatil Hermanov ujec Konrad v. Hoerneck.⁵ Kronika imenuje Hermana pomotoma Starnberga, ker je pisatelj v listini ime krivo bral. Imenu Weiz je v kroniki (fol. 87) poznejša roka pripisala končnico — schah, torej so Weiz zamenjali z Vičavo (Weitschach) pri Ptuj, kjer si je konvent v 15. stoletju pridobil več posestev. Za časa luteranskih homatij je samostan izgubil

¹ Listina v dež. arh. v Gradcu št. 1411.

² Beiträge XVI, 12.

³ Dež. arh. v Gradcu št. 1182.

⁴ V katastralni občini Apače pri Sv. Lovrencu na Drav. polju se nekaj raztresenih hiš imenuje „Štumperšek“, enako se imenuje istotam velik travnik turniške graščine. Ime Štumperšek izhaja očitno od nekdanjih lastnikov Stumberg. Morda sta ta dva Stumberga — mati in sin — imela tukaj posestva in sta se tako bližje seznanila s ptujskimi dominikanci, ker je drugače težko umeti, kako najde ptujski konvent svoje dobrotnike v daljnem Weizu, ko je vendar v Gradcu in drugod na Gornjem Štajerskem bilo takrat samostanov dovolj, katere bi bila lahko obdarovala.

⁵ Dež. arh. v Gradcu št. 1920. b.

svoj dvorec v Weizu kakor tudi v Fürstenfeldu. Tukaj jim je l. 1331. na sredpostno nedeljo (15. marca) sporočila Adelheida Kapfensteinska s svojim sinom Konradom in drugimi dediči svoj dvorec brez kake protiobveznosti. Tako kronika, ki se sklicuje na (sedaj izgubljen) izvirnik v samost. arhivu pod označbo Q., listina z dne 30. marca l. 1337.¹ pa nam kaže, da je prior Jurij in konvent prodal svoj del v Fürstenfeldu v dosmrtni užitek imenovani Adelheidi in njenemu sinu. Po njuni smrti zapade vse samostanu. Vsekako so v Fürstenfeldu imeli nekaj posesti že v 14. stoletju.

Okoli l. 1547. je bilo v Fürstenfeldu luteranstvo tako razširjeno, da se je ondoto meščanstvo za nekaj časa polastilo celo avguštinskega samostana, ki je imel takrat le enega duhovnika. Slično je bilo v Weizu.² Ni čuda, da so ptujski dominikanci ondi prišli ob svojo posest.

L. 1362. na Rupertovo je prevzel prior Lenart in konvent neki vinograd „an dem Hausberg“ pri Ljutomeru z vsemi pripadki za dolg Jurija Plumler in njegovih dedičev.³

Po urbarju iz l. 1443. je samostan imel v Ptujju 6 hiš in povrh 2 prodajalni (voščeni ali krušni mizi).⁴ Kronist, ki se sklicuje na izvirne, a sedaj izgubljene listine samostanskega arhiva, nam poroča o pridobitvi ptujskih hiš naslednje:

L. 1338. na Galovo (16. oktobra) je kupil od dominikancev Friderik Jablanach hišo v Ptujju na grajskem bregu (Burgberg),

¹ Dež. arh. št. 2110 d.

² Pr. Otto Em., *Reformation u. Gegenreformation in der Oststeiermark*, Zeitschrift d. H. V. f. St. 1913, str. 85—208.

³ Št. dež. arh. št. 2128. V Ljutomerskih goricah dandanes ni znana vinogradna parcela s tem ali sličnim imenom, morda je to Aženski vrh (Hasenberg) v gornjeradgonskem sodnem okraju. Na ta vinograd se menda nanaša tožba dominikancev iz l. 1669. zoper magistrat radgonski in ljutomerski, ker sta konventu pridržala 75 štrtinjakov vina. (Kronika.) Repertorij v c. kr. nam. arhivu kaže pod št. 944 na celi sveženj (fas. 31) o tem procesu.)

⁴ Gl. Zahn v *Beiträge* XVI, 16.

ki je bila nekdanj Alhaite Goldischer, pod pogojem, da po njegovi smrti zopet pripade samostanu.¹

L. 1342. je Friderik Jablanski (von Jablanach) prodal konventu svoj dvorec v Ptuj, ki je bil nekdanj last Grete Burster. Konvent mu je plačal 10 mark srebra.² Isti je imel od dominikancev neko hišo pri Ptuj, ki jo je z dovoljenjem konventa prodal l. 1338. Katarini Lönsberg za čas njenega življenja.

L. 1395. na Ožbaldovo sporoči Henrik Luxberger konventu svojo hišo in dvor s pripadki v Ptuj v ulici „Mingasleinslein“, kjer se vozi na grad. Ta hiša je bila nekdanj last Ahacija Sternwirta, a Luxberg jo je bil kupil od konventa, kateremu jo sedaj vrača.³ Torej najmanj v drugi polovici 14. stoletja je bil konvent že lastnik te hiše.

L. 1416. na dan sv. Barbare (4. decembra) sporoči Gertruda, hči Petra Dorna konventu davščino (ein Marksgelt in 2 kopuna) od svoje hiše in dvorca v Ptuj nasproti Pfisterjevi hiši, kjer je stanoval Nikolaj Spor, in še od nekega drugega dvorca (1½ fl. p.) v Ptuj ob Dravi med hišo nekega kotlarja in Lukeža, črevljarja, kjer je bil nastanjen usnjak Ulrik. Za to so menihi morali opravljati večno obletnico zanjo in njenega očeta.

L. 1417. v petek pred cvetno nedeljo proda ptujski meščan Rupert Grebandtler konventu svojo kočjo pred mestom, a še v mestnem obzidju, kjer se je ob cerkvenih slovesnostih tržilo. Istega leta na binkoštni pondeljek sporoči Peter Pöltel, ptujski meščan, konventu svojo kramarijo pri sv. Ožbaltu (v predmestju) in 2 funta pen. od hiše Pavla Mosingerja na Ribjem trgu brez kake protiobveznosti. L. 1419. dne 26. marca pa je isti Peter Pötel s svojo ženo prodal dominikanskemu priorju Mihaelu kramarijo z obleko, ki je stala v predmestju znotraj

¹ Zapisnik dominikanskih arhivalij v štaj. dež. arhivu, spec. arh. Ptuj, pred. XXXVI, 79. Število dotičnega regesta 627. — Kjer se v naslednjem navaja ta zapisnik, se označuje le število regesta.

² Štaj. dež. arh. št. 2627.

³ Izvirna listina z dvema pečatoma je bila v arhivu zaznamovana s št. 70.

mestnega obzidja na oglu poleg kramarije za obleko Janeza Piblerja z vsemi pravicami in dohodki.¹

L. 1425. je na Erhardovo Andrej, sin ptujskega meščana Meinharda, prodal meščanu Ernstu Lederer letnih 60 pen. od hiše in zemljišča ob Dravi, ki je bilo last dominikanskega konventa.²

L. 1428. v nedeljo pred Vnebohodom pa je ptujski meščan Jurij Friedauer s svojimi dediči prodal konventu hišo, stoječo na oglu poleg hiše Andreja Wagnerja, od katere se je vsako leto na Miholje plačevalo $\frac{1}{4}$ fl. pen. in 2 kopuna.

L. 1434. dne 6. decembra je zopet ptujski meščan Rudolf Frawndinst prodal dominikancu Pavlu svojo kramarijo, imenovano „Wiener Hütte“, ki je stala blizu cerkve sv. Ožbalda med kramarijo dominikancev in Janeza Nolle.³

Razume se, da v kramarijah niso menihi sami trgovali, ampak dajali so jih v najem in so se dobro obrestovale. Urbar izrecno pravi, da je dve prodajalni mizi imel v najemu pek Silber, dve drugi pa jim je ptujski magistrat l. 1433. odstranil in obljubil dati ob mestnih vratih drugi dve, kar pa se dotle, ko je bil urbar pisan, ni zgodilo in najbrž tudi pozneje ne. L. 1480. je konvent prodal Juriju Hafner neko grabo (Grueben) in kramarski prostor blizu sv. Ožbalta. Morda je to eden izmed tistih prostorov, kjer jim je magistrat odstranil prodajalne mize.

V Mariboru je plačeval vsako leto ob Miholjem neki Jurij Posavec (Jorg von der Saw) 1 fl. pen. gornine,⁴ tudi v

¹ Potrdilna listina v dež. arhivu v Gradcu št. 4724a.

² Po kroniki izvirnik listine izgubljen, prepis pa je bil v urbarju fol. 88.

³ Izv. list. v dež. arh. v Gradcu št. 5448.

⁴ L. 1548 jim je ces. svetnik in vicedom štajerski Krištof Resek (Režek) za to gornino (v Počehovem, Potschgau) dal svojo njivo in nekaj drugega zemljišča pri Mariboru. Kronika šteje to med izgubljena posestva. L. 1609. dne 19. marca je konvent dal neko njivo med Mariborom in Kamnico v najem mariborskemu meščanu Pavlu Lingo in sčasoma je menda prišla konventu popolnoma iz rok. Sicer so pa dominikanci imeli pri Mariboru „za Lebarjem“ še drugo njivo, ki je bila med njivo mariborske bolnišnice in nekim vrtom, v gornjem delu pa se je dotikala poti,

Lipnici je imel ptujski konvent neko hišo blizu župne cerkve, med hišo ptujskih gospodov in hišo bosonogih minoritov v Mariboru. Plačevalo se je od hiše vsako leto ob Miholjem 40 p.; ko je bil urbar pisan, je imel hišo neki tkalec, ki ni samostanu nič plačeval, ker je sam dajal deželni davek in popravljal hišo.

Kronika (fol. 62) pravi, da so od teh hiš dobivali davščino že od l. 1398. do gotovih bojnih homatij.

Pod temi bojnimi homatijami je najbrž umeti dolgotrajne vojne med ogrskim kraljem Matjažem in cesarjem Friderikom III. Nekaj desetletij pozneje se pa začnejo verske homatije in samostan je takrat prišel skoraj ob vse te hiše in dvorce. Sploh pa ti dohodki niso bili toliki, da bi mogli vzdrževati velik konvent, kakršni so bili po drugih deželah, kjer so imeli celo visoke šole in gojili umetnost, zlasti slikarstvo. „Pičli dohodki, slabi časi, mnogi požari so bili vzrok, da je število redovnikov ostalo le majhno“, pravi Caesar Aquilinus,¹ konvent se ni mogel povzdigniti do večje znamenitosti.

Glavna gmotna opora konventu od sredine 15. stoletja naprej je bilo volilo Bernarda Ptujkega, dasi ga tudi to ni moglo kaj posebno povzdigniti.

2. Volilo Bernarda Ptujkega.

Bernard, sin Hartnida III. je bil ob smrti svojega očeta († ok. 1380) še maloleten, zato je bil pod skrbništvom svojega sorodnika Ulrika IV. Walsejca, ki ga je popolnoma dobil zase.² Bernard je bil slaboten in bolhavi človek ter ni pričakoval potomstva, zato je prepustil več solnograških len Ulriku in l. 1396. mu je za slučaj, da umrje brez otrok, v oporoki zapustil deželno maršalstvo štajersko ter gradove Fram, Ptuj, Vurberg, Ormož in Središče. Leta 1399. pa je obdaroval tudi

ki je vodila do „belega pota“ (an den weißen Weg); kupili so to njivo l. 1473. od Sebalda Mitterhueberja. Njivo, imenovano „Schlussfeld“, so l. 1613. prodali mestnemu župniku Juriju Pileatorju.

¹ Staat- und Kirchengeschichte des Herzothum Steyermarks, Graz 1786. IV. 238.

² Doblinger, Die Herren v. Walsee, Graz 1906, str. 151.

ptujske dominikance in minorite, sporočivši jim kot skupno last urada (župi) Podlehnik v Halozah in Jesenico. Volilo je bilo zvezano s pogojem, da rodovina ptujskih gospodov izumrje v moškem kolenu.¹ Bernard je pa l. 1403. od svoje druge žene Valburge dobil sina Friderika, s katerim je rodovina ptujskih gospodov v moškem kolenu izumrla l. 1438. V dejansko posest po Bernardu sporočenih posestev so torej dominikanci in minoriti prišli šele po l. 1438. Po želji Bernardovi naj bi konvent imel zmiraj poleg priorja in pridigarja še po 10 duhovnikov in 4 brateljke.

Stalni gmotni dohodki so bili s tem konventu zagotovljeni, a z druge strani mu je bilo to posestvo v moralno škodo. Kronist iz konca 17. stoletja naobrača na dominikanski samostan v Ptuj besede Filipa Nerija: če časne dobrote gredo skozi ena vrata notri, gredo skozi druga duhovne dobrine vun.² Samostan se je radi svojih posestev zapletel v dolgotrajne pravde z lastnimi in tujimi podložniki, z meščani in plemstvom, s cerkvenimi predstojniki in z minoriti. Na posestvih so se dogajale tatvine, grabeži, dominikanci so prišli na vse strani v zamero, sledili so drug za drugim ogledi, prizivi na „nepristranske“ sodnike in celo na deželnega vladarja, kar je povzročilo znatne stroške. Skrb za premoženje in gospodarstvo je kakor trnje zadrževala v rasti duševno življenje v konventu.

Najprej so nastale homatije s podložniki, ki so se branili dajati menihom iste davščine kakor prej ptujskim gospodom.

¹ Reverz minoritskega gvardijana Filipa v. Tulln v dež. arh. v Gradcu št. 3983b: Werab, das er her Pernhart von Pettau an leib eigen abgieng, da gott vor seij, also das des namen von Petaw nicht mer wer, so hat er uns vnd vnserm chlofter vnd alln vnsrn nachkomen gebn vnd gemacht mit seine brief ewigleich ze besizn vnd inzenemen halb nuz aws den zwain ambtan, aws der Jasseniz vnd von Liechtenekh...

Uradnik, ki je l. 1796. sestavil popis posestev razpuščenega konventa, imenuje Bernarda Walsejca. Po Doblingerju (n. d. str. 151) je mati Ulrikova, Liza bila sestra Bernarda in njegovih mlajših bratov, ki so najbrž pomrli v zgodnji mladosti.

² Doslovno: „Filii, si volueritis, poteritis utique aliquando bona possidere temporalia, sed intransibiles hisce per portam unam, experiemini, bona spiritalia exitura per alteram.“

Mislili so, da je sedaj ugoden čas, olajšati si podložniško breme. Spor je razsodil cesar Friderik III. z listino, izdano v Ptuj na dan Najdbe sv. križa (3. maja) l. 1447.¹ Cesar je določil, da morajo podložniki dajati obema samostanoma in njunim uradnikom iste davščine kakor prej ptujskim gospodom, bodisi desetino, gornino ali zemeljnino. Isto velja glede tlake s težaki ali vozniki pri dovažanju drv. S kako novo tlako ne smeta samostana obteževati podložnikov, tudi jim ne nalagati novih davkov in doklad, ampak vse naj ostane pri davščinah, kakoršne so bile v starih časih.

Sploh imata glede svojih posestev in podložnikov oba samostana iste pravice kakor prej ptujski gospodje in kakor jih imajo drugi samostani, zlasti v slučaju, če posestva postanejo prazna. Ščitništvo nad samostanoma ima deželni vladar sam, oziroma tisti, kateremu ga on izroči. V imenu vladarjevem ščiti in brani oba samostana in njune podložnike deželni glavar, ki razsoja tudi sporne zadeve.

L. 1451. na dan sv. Lucije (13. dec.) je Friderik v Gradcu izdal drugo listino, s katero znovič potrdi ustanovo Bernardovo in sprejme oba samostana v svoje ščitništvo,² enako tudi z listino, izdano v Gradcu v četrtek pred praznikom Marijinega rojstva (4. sept.) l. 1466.³ Isto je potrdil Friderikov sin in naslednik, cesar Maks I. v torek po Martinovem l. 1493, Gradec, in Bruck l. 1494. v petek pred tiho nedeljo v postu ter l. 1496. dne 23. junija. Nekaj dni pozneje, namreč 1. julija je cesar oprostil dominikanski samostan vseh davščin, razen onih, ki bi jih naložil vladar. Saj še je te davke pozneje morala večkrat iztirjevati vojaška eksekucija!

Po Bernardovi določbi naj bi oba samostana skupno posedala, kar jima je bilo sporočeno, a celo naravno je, da je

¹ Izvirnik je bil nekda v domin. arhivu; listina je prepisana v kroniko in kopija se nahaja v dež. arhivu.

² Prepis list. v kroniki fol. 34. Listina je bila prepisana tudi v urbar in domin. arhiv je hranil nemški prepis in latinski prevod.

³ Izvirnika te listine ni bilo v samostanskem arhivu, pač pa kopija. (Kronika.) Muchar VIII., 40.

pri tem kmalu prišlo do prepиров in nesporazumljenj. Zato je cesar z listino, izdano v Gradcu v četrtek po Iljevem l. 1461., (3. sept.)¹ razdelil vasi obeh uradov med dominikance in minorite, kar je potrdil tudi cesar Maks I. 10. septembra l. 1506. V gornjem uradu so bile dominikancem prisojene naslednje vasi, katere navedemo po besedilu listine: Gedersdorf, kmetije v Dobbrechten Thal, Petigabernikgh, Kerschbach, Swetzdorf, Skerblach, Schephendorf, Jureingshiess, Podlas mit Schwertzlenshoff, Jelabez an berg, Schmitzdorf, Meynno, Latzenitz, Seyrndorf, Cubsetenthal, Marinschendorf, Schiltarn, bei undteren Stein, Rogatniz, Nabadal, Meros, Wullischizendorf, Kodron, Radendoll, ober Razzenikh, nider razenik, 2 kmetiji med bregovi (zwischen bergen).

Minoritom so pa v gornji župi bili odkazani naslednji kraji: Stramoschitz — veliki in mali, Zabersch, Groslach, Stainpfaren, Rasdelnik, Granberg, Fridreichsperg, Schützen, Stermetz, Naladischlaff, Rabovisch, Press, Rain, Seundorff, Stogesdorff, Weinzurl, Kreuz, Wulischendorf, Tomain am Pichel, Chubsenberg, Doll.

V spodnjem uradu — Podlehniku so dominikanci dobili: Grossdorf, Lichtenegg, SeBELsdorff, Desentkhorb, Gorizen, Schwarzberg, Dragoschitz, Radavan, Roffze, Radenoj, Strandorf, am Prekris, Supislauez, Mayerhöfel.

Minoritom so pa tukaj pripadli kraji: Ambtmannsdorff ali Blasendorf, ober-, nider-Jablovez, in dem Sakel, Paulouez, Ibansdorff, Steinafin (Stanoschin), Cusminiz, Gobaliz, Warabasel, Juriasch, Lubstan.

Žitno in vinsko desetino so vsako leto popisali in potem razdelili, enako gornino. Tako dejanski dovršeno razdelitev je potem cesar znovič potrdil z listino, izdano v Dunajskem novem mestu v petek pred nedeljo Reminiscere (2. postna ned.).

O imenovanih podložnikih v uradu Jesenica in Podlehnik je bil l. 1440. sestavljen urbar, za gornino pa l. 1451. Za gospodarsko zgodovino je ta popis zelo poučen, važen pa tudi za zgodovino posameznih vasi. V listini in urbarju navedeni

¹ Chmel, Regesta II., 138, Muchar, VIII., 22.

kraji dominikanskega in minoritskega samostana so raztreseni po gornjih Halozah.

Zapustil je torej Bernard obema samostanoma hriboviti svet ob meji celjske grofije in hrvaške kraljevine. V delitni listini med hčerama Ano in Nežo l. 1441. se ne omenja nobeden teh krajev, bili so torej že popolnoma izločeni iz obsega ptujskih posestev. V tistih starodavnih časih je bil ta svet pač težko pristopen in dokaj zapuščen. Nekatere naselbine, kakor n. pr. Žetale segajo še pač v rimsko in predrimsko dobo, skozi dol Jesenica je šla že v starih rimskih časih vozna cesta, enako v bližini Žetal, sicer pa je bil ta kraj precej zaprt svetu. V cerkvenem oziru je spadal pod daljne Hoče in je tvoril skrajni rob razsežne hočke pražupnije, kamor je pač menda redko prišel kak hočki duhovnik. Ta zapuščenost v duhovnem oziru utegne biti vzrok, da je Bernard ravno ta del odstopil obema samostanoma.

Naselbine v zgornjih Halozah niso bile solnograška lena, zato tudi ni trebalo potrdila solnograškega nadškofa. Koncem 10. stoletja — po odgonu Madžarov — so ti kraji spadali najbrž k Rachvinovi grofiji, katere meja na jugozahodu je šla čez Boč in Donačko goro,¹ na jugu pa po priliki tam, kjer je dandanes v Halozah meja med Štajersko in Hrvaško.

Nekako oporo za to nam daje določitev mej prastare hočke župnije. Pri zaokroževanju prvotnih župnij so gotovo imeli neko podlago in najnaravnejšo podlago je poleg zemljepisnih razmer podajala pač upravopolitična skupina. V čigavih rokah so bile gornje Haloze v 11. in 12. stoletju, kako in kdaj so prišle v roke ptujskih gospodov, o tem imamo le zelo pičla zgodovinska poročila. Več ali manj pa je gotovo, da so te kraje posedali Sponhajmci. Po smrti zadnjega Sponhajmca Bernarda (1148) so prišla obsežna posestva na Travenske (Traungau) mejne grofe, sploh na deželne vladarje. Vendar deželnoknežji urbarji iz časov Babenberžanov in Habsburžanov nam za Gornje Ha-

¹ Hasenöhr, Deutschlands Südöstliche Marken. Archiv f. öst. Gesch. 1895, str. 511. Felicetti, Beitr. X. 106.

loze ne podajajo nič določnega in torej ne moremo sklepati, ali so v 13. veku ti kraji bili v rokah deželnih vladarjev ali že ptujskih gospodov ali koga drugega. Le nekatera imena iz babenberskega urbarja bi se mogla nanašati na Haloze, n. pr. „Aput Stanossen“¹ = Stanošina, Radon = Radendol, „Jurisdorf“ = Jurjevo selo, „Podasendorf“ = Podlož i. t. d.² Ptujski gospodje so te kraje deloma podedovali morda po Hollenburgih, ki so imeli tudi obsežna posestva od Celovca doli do Borla, deloma nakupili ali dobili v dar od deželnih vladarjev. Za Žetale zvemo slučajno, da jih je začetkom 13. stoletja posedala rodovina Harsee in Gotšalk von Harsee jih je l. 1228. prodal Hartnidu Ptujskemu.³

Pri uradu v Podlehniku so ptujski dominikanci že davno pred Bernardovo ustanovo imeli neke dohodke. L. 1329. dne 31. oktobra potrjuje namrečne ki Benedikt von Hessen, da mora njegov sin Konrad dajati od kmetij na bregu pri Podlehniku in od nekega vinograda ptujskim dominikancem vsako leto 1 četrtinko pšenice in 10 veder vina in bosonogim (minoritom) 10 veder vina. Dotične kmetije je Konradu kupil njegov gospod Eberhard, mariborski meščan, od „svojega služabnika“ Penntza, vinograd je pa kupil od nekega Spartena.⁴ Ta slučaj nas upravičuje do sklepa, da sta morda ptujska samostana tudi drugod v gornjih Halozah že prej imela kake dohodke in je bil tudi to eden izmed sovzrokov, da jima je Bernard prepustil ravno ta dva urada.

Razdelitev, ki jo določa in potrjuje Friderikova listina, je imela za podlago brezdvomno kak dogovor, ki sta ga sklenila konventa sama, zato so naštetna imena več ali manj zanesljiva, četudi jih je pero nemškega pisarja nekoliko izopačilo. Imena krajev v Friderikovi listini se ne vjemajo povsod z

¹ Dopsch, Die lf. Gesamturbare der Steiermark, str. 18, smatra ta kraj za negotov, Levec je mislil najprej na Starošine, potem na Stanosko. (Pett. Stud. II, 132; III, 181.)

² Dopsch, n. d. str. 105.

³ Zahn, UB. II, 354.

⁴ Listina v dež. arhivu v Gradcu št. 1987a.

onimi v urbarju, urbar namreč najbrž ni popoln, bržkone so izpuščeni nekateri kraji, ki so spadali k volilu Bernardo-vemu, drugi pa, ki prvotno niso spadali k volilu, so pridejani; te so dominikanci dobili po drugi poti.

V naslednjem se držimo urbarja in ž njim primerjamo Friderikovo listino ter skušamo določiti, kje nam je iskati do-tičnega kraja. Da ne raztegnemo preveč spisa, se omejimo le na dominikanske podložnike.

A. Gornji urad ali županija¹ — Jesenica.

1. Schepphendorf, kjer je bilo 9 kmetij, 1 travnik in 1 mlin. Župan je dajal od svoje kmetije kozliča, drugih 8 kmetij pa vsaka po 3 mernike pšenice, 3 m. ovs, 15 jajc, 3 kure, 2 mernika pšena, zemljiške obresti ali zemeljnine 17 penězov. Od travnika se je dajalo letno 16 pen., od mlina 23 p. in 2 ko-puna. Prosene desetine je dajala vsaka kmetija po 2 kuplenika in 1 pišče. Razen tega je valpet dobival v tej vasi po 2 kuple-nika pšenice in ovs, pa 1 povesmo.

V kroniki (fol. 65') so označeni naslednji dohodki: 120 jajc, 8 rokoveti povesma, 16 mern. boba, 8 kuplenikov prosa, 8 kupl. ovs, 8 kupl. pšenice, 8 vozov drv, zemeljnine 5 gl. 58 kr., davčne naklade 42 gl. 59 kr. 2 v., doklade 4 gl. 30 kr.

Ob koncu ima kronika opazko, da se je tukaj plačeval davek imenovan freymansrecht in dvojni osebni davek. (Alda wird auch geben freimannsrecht nach inhalt Urbari auch dopelt leibsteuer.)

V kroniki se imenuje ta vas Walpotschadorf² in so jo l. 1669. prodali rogaškemu graščaku Petru Curti. Slekovec misli, da so to Apače v župniji Sv. Lovrenca na Drav. polju,³ Zahn pa stavi to vas nekam jugovzhodno od Ptuja.

¹ Listine same rabijo včasih mesto Amt Suppaney in besedo Amt za navadno župo, kjer je bil le župan z majhnim okolišem n. pr. Amt in Suppaney Schiltern. Za „Amt“ v večjem obsegu, v kolikor ima pod seboj več županov, rabimo besedo županija, za manjši okoliš posameznih žu-panov pa župa.

² V Friderikovi listini pa enako kakor v urbarju Schepphendorf. Ime Schöpfendorf se še omenja tudi l. 1696 v listini, s katero je ondotna občina 15/2 zamenjala neko zemljišče z Janezom Vičarjem.

³ Župnija Sv. Lovrenca na Dr. p., Maribor, 1885, str. 15 in 105.

Županija Jesenica se imenuje po potoku in dolu istega imena, le nekaj raztresenih hiš v katastralni občini Čača ves se imenuje tudi Jesenica, torej je naravno, da je iskati vas „Schependorf“ najprej v bližini, in če tu ni nobene take vasi, je treba pogledati nekoliko dalje. Imamo pa vas Amtmannsdorf, slovensko Apače ali Apačka vas (ljudstvo pravi Vapače) v katastralni občini Stogovce, kjer ozki dol Jesenica prehaja v Dravinjsko dolino. Tu je bil sedež urada Jesenice. Kraj je kakor nalašč ustvarjen za urad, ki je bil pač nameščen tam, od koder je bil lažji promet.

Ta vas pa ni jugovzhodno od Ptuja, ampak jugozahodno za Ptujsko goro.

Ime samo te vasi nudi zgodovinarju zanimive snovi. Apače ali Apačka vas se ne imenuje po dominikanskem opatu, kakor je l. 1885. pisal Slekovec,¹ izvor nam odkriva ime, ki ga tej vasi daje kronika koncem 17. stoletja: Walpotscha dorf, Valpečja vas ali Apačka vas — od valpeta, Amtmann, po katerem ima vas nemško ime Amtmannsdorf.

Iz dveh razlogov sklepamo, da je ta vas poznejša naselbina, ki je nastala v okviru ozemlja starejše vasi Stogarce s slovensko koreniko stog² = krog močnega kola zložen visok kup žita, sena ali slame. Ker je vas dobila svoje ime od nemško-bavarskega walputo ali Waltpot, je sklepati, da je nastala takrat, ko je ta uredba prišla pri nas v veljavo, oziroma dotična graščina je ustanovila svoj urad in z uradom vred (ali pa pozneje) naselila podložnike. Če bi bila vas starejša in potem kot sedež valpeta izgubila prejšnje ime, bi takih slučajev moralo biti mnogo več, ker uradov je bilo veliko, „valpečjih vasi“ (Apač) pa je primeroma malo. Za Apače pri Sv. Lovrencu zgodovinarji celo trdijo, da je bila ta vas naseljena z nemškimi kolonisti,² torej vsekako precej pozno. Drugi razlog, ki nas k

¹ N. d. str. 15. Dominikanci sploh nimajo opata in l. 1196. še se celo po dominikanskem opatu ne more vaš imenovati, ker še takrat dominikanskega reda sploh na svetu ni bilo!

² Levec, Pettauer Studien III. 195; Hauptmann L., Zeitschrift des Hist. Ver. f. St. 1912, str. 194.

temu navaja, je ta, da ta vas ne tvori za se katastralne celote, ampak je podrejeni del katastralne občine Stogarce. Iz tega je pač dovolj razvidno, kateri izmed dveh vasi je pripisovati višjo starost.

Pa tudi nemško ime samo ima zanimivo zgodovinsko ozadje: Schephendorf — Amtmannsdorf — in slovensko ime kaže, da so vas imenovali Nemci kdaj tudi Walpoltsdorf ali slično. Nemški zgodovinarji se že dalj časa pulijo za to, kakšen pomen in kakšno službo za pravo ima „schepho“ na slovenskih tleh?¹ Kar je že Levec slutil,² je zadnji čas obširneje razložil dr. Hauptmann, da namreč Schöffe — schepho pomeni sodnika (sententiarus, Urteiler) in ob enem iztirjevalca davkov (exactor). V prilog te trditve navaja krajevna imena,³ kjer Slovenec imenuje Sodnjo vas ali slično, Nemec pa Schöpfungsdorf. Škoda, da ni vzel v pretres tudi naše Apačke vasi, v starih časih imenovane Schöpfungsdorf, zakaj ta vaš predstavlja problem iz čisto druge strani, ker nam v tem slučaju kaže, da se je služba schephona vsaj deloma krila s službo valpeta. Iz vsega je razvidno, da nazivi različnih uradnikov niso bili natančno določeni, polagoma pa in pretežno je vendar beseda „schepho“ dobila pomen sodnika. Tako n. pr. Teharčani dobijo pravico, voliti si „schephona“ t. j. predstojnika z nižjo sodno oblastjo. Naše ljudstvo še sedaj razločuje med „rihtarji“ t. j. predstojniki cele občine in „župani“, upravitelji skupnega premoženja in namestniki predstojnikovimi v posameznih soseskah. Nemškim zgodovinarjem se čudno zdi, da se v enem in istem kraju omenja več županov v starih urbarjih in listinah. To je povse naravno in še mnogokje dandanes v navadi; občini, ki obsega več vasi

¹ Pregled o tozadevnem slovstvu gl. v članku „Das Schöffentum auf slowenischem Boden“ dr. L. Hauptmanna v „Zeitschrift d. H. V. f. St.“ 1912, str. 181—207. Mimogrede bodi omenjeno, da se ni vinogradniška večja (Bergtaiding), kateri je prisostvoval „sententiarus“ Jurij, vršila v Slov. Gradcu, ampak v Slov. Bistrici, in ni je sklical studeniški samostan, ampak kartuzijanski v Žičah.

² Pettauer Stud. III., 166—167.

³ Zeitschr. str. 198.

ali sosesk, načeluje obč. predstojnik („rihtar“), županov pa je lahko več. Posamezne vasi so zopet mnogokrat razdeljene v zaselja, soseske in druge manjše celote s posebnim imenom. Za vse te male skupine se morda v listini jemlje le eno, važnejše ime, in tako dobimo več županov v enem kraju. Pa iz tega ne sledi, da so župani tvorili kak poseben, celo drugoplemenski sloj.

Zanimivo je tudi, da je v tej vasi poleg gosposkega oskrbnika (Amtmann) še župan.

2. Smitzdorf, po kroniki Schmizendorff, kjer je bilo 10 kmetij in 2 dvorca. Župan je dajal kozliča, druge kmetije pa vsaka po 3 mernike pšenice, isto toliko ovsa, 3 kure, 15 jajc, 1 mernik pšena, zemeljnine po 8 p. Vsak dvorec pa je dajal po 24 p., 3 kure, 10 jajc, 2 kuplenika prosa, 1 pišče, 1 povemo. Valpetu je dajala vsaka kmetija po 2 kuplenika pšenice in ovsa. Urbar ima pri „Villa an dem perg“ ob robu pozneje pripisano opombo, da je 40 kmetij v Narapljah, Larsch, Maino, pri Sv. Bolfenku in v Jelovcu ne samo pustih, ampak celo zaraščajo s šumo in komaj 15 jih je obdelanih; temu so krive vojne doklade.¹ Čudno je, da kronist ne išče vzroka za opustošenje kmetij v turških navalih, ampak le v vojnih dokladah. Po l. 1532. Dravsko polje s sosednimi Halozami tudi res ni več tako hudo trpelo, ker od l. 1546. so Turkom v bližnjem Čakovcu branili dohod junaški Zrinjski.

L. 1669. je tudi Naraplje kupil Peter Curti.

V kroniki (fol. 65, 66) sta v gornjem uradu dve vasi, ki se v Friderikovi listini in v urbarju ne omenjata in vendar ji kronist šteje k Bernardovi ustanovi. Ti dve vasi sta Náraplje in pa „Napladech-dorff.“ Naraplje so ob potoku Jesenica, južno od Vapač. Krajevna lega in vrsta, po kateri urbar našteva kraje, kaže na to, da nam je pod Smitzdorf ali Schmizendorff iskati Naraplje. Iz urbarja vemo, da je v Smitzdorfu bilo 10 kmetij in 2 dvorca. Kronika ima isto število kmetij, in davščine, ki jih našteva

¹ Scias hos 40 fundos in Naropla, larsch, Maino, monte S. Bolfangi et Joleuce non tantum esse desertos, sed etiam siluescere et vix ex his sunt exculti 15 — contributiones belli hoc fecerunt.

kronika, odgovarajo deseterim kmetijam. Po kroniki namreč so Naraplje dajale: 165 jajc (po urbarju brez župana 155), 41 piščet (po urbarju 36), 10 povesev (po urbarju 9), 9 mernikov boba (v urbarju 9 m. pšena), 27 kuplenikov prosa, 25 ovsa in pšenice, poleg tega še našteva kronika davke v ptujski meri: 24 p. t korcev ovsa in 21 korcev pšenice, pa 9 vozov drv. V denarju so Naraplje (po kroniki) plačevale 4 gl. 26 kr. zemeljnine, 31 gl. 56 kr. 2 v. davčnih naklad in 3 gl. 45 kr. doklad (Contribution). Vse skupaj predstavlja z županom vred po priliki 10 kmetij in 2 dvorca.¹

3. Lazzenitz (Vlasitz), v kroniki Lazniz. Tu so bile samo 4 kmetije, ki so plačevale po 21 p. zemeljnine, 1 kuplenik prosene desetine in $\frac{1}{2}$ povesev ali 2 p. Bile so torej le majhne kmetije in po opombi v urbarju opustošene. Pod imenom Larsch v prej navedeni opombi ni moči drugo umeti, kakor krivo zapisano ime Lazniz (Vlasitz je najbrž krivo zapisano v Lazih). L. 1669. je tudi ta kraj kupil rogaški graščak.

Zahn² misli na Ložnico pri Stattenbergu blizu Makol. Čemu segati tako daleč, ko je stvar tako blizu! V občini Gruškovje blizu Žetal je soseska in katastr. občina Ložina s skupino hiš, imenovano „Lazi“. Ta vas je spadala pozneje pod rogaško gosposčino,³ pa vendar v rogaškem urbarju l. 1576. ta kraj ni zaznamovan,⁴ kar je umljivo, če jo je kupil šele l. 1669. Peter Curti.

4. Meynno — 4 kmetije in 1 njiva. Tri kmetije so plačevale zemeljnine po 48 p., po 2 hleba kruha ali 1 p., 3 kure, 15 jajc, $\frac{1}{2}$ kupl. boba ali pšena, četrta kmetija je plačevala samo 20 p. na leto. Vrhtega so prve tri dajale po 2 kuplenika prosene desetine, $\frac{1}{2}$ povesev ali 2 p. in po 1 pišče.

Po kroniki so plačevale te kmetije v denarju skupno 1 marko 4 v, 9 kokoši, 45 jajc, boba ali pšena 3 kupl., 6 kruhov ali 3 vin., 6 kupl. prosene desetine, 3 povesev ali 6 p. Sod-

¹ O imenu Smitzdorf-Naraplje gl. Časopis 1913, str. 41—42.

² Beiträge XVI, register.

³ Orožen, Dekanat Rohitsch str. 367.

⁴ Orožen, n. d. str. 181—185.

niku (Amtrichter) je dajala od 3 kmetij vsaka po 2 kupl. pšenice in 2 kupl. ovsa.

Pri Meynno misli Zahn (z vprašajem) na Menoberg pri Stattenbergu. Toda ni verjetno, da bi urad Jesenica imel tako daleč raztresene podložnike. Verjetneje je to Menik v občini Nadole. Menik spominja na starodavno mejo med zemljišči ptujskih in celjskih gospodov. Sčasoma pa je dobilo to ime drug pomen. „Meniški“ je v okolici Žetal še dandanes nekoliko zaničljiv izraz za tiste, ki so spadali pod ptujske minörite in dominikance, toda ime je starejše in prvotni pomen mejnik, ne menih.

5. An dem perg willa z 9 kmetijami. Brezdvomno je to današnji Sv. Bolfenk, dasi se to Zahnu dvomljivo zdi. Zakaj ravno pri tem kraju stoji v urbarju prej omenjena opazka o opustošenih kmetijah in se med njimi omenja hrib sv. Bolfenka? „An dem perg willa“ se v kroniki imenuje „Napladehdorff“; da sta ta dva kraja istovetna, ni dvoma, ker vas⁹ ob pobočju sv. Bolfenka se še dandanes imenuje „Na plateh“ ali Plate.

Župan je dajal od svoje kmetije kozliča, ostalih osem je plačevalo po 17 p., 3 kure in 10 jajc. Prosene desetine je dajala vsaka kmetija po 1 kuplenik prosa, 1 pišče, 1 povesmó ali mesto tega 4 p. Valpetu vsaka kmetija po 2 kupl. pšenice in ovsa. Po kroniki (fol. 66) pa: 105 jajc, 36 piščet, 9 rokov. prediva, 9 kupl. prosa, 7 ovsa in pšenice; 9 voz drv, zemelnine 3 gl. 42 kr., naklade 26 gl. 38 kr. 2 v., kontribucije 4 gl.

6. Jelovec — jugozahodno od Bolfenka, a ne pri Makolah, kakor misli Zahn, ondi je drug Jelovec. Tu je bilo 17 kmetij, a 10 je bilo celo pustih, ostalih sedem, ki so bile obdelane in naseljene, je plačevalo po 11 p., 3 kure, 15 jajc, kot proseno desetino 1 kuplenik, 1 povesmó, 3 piščeta, ali mesto povesmá in piščet po 4 p. Tudi v kroniki se jemlje ozir le na 7, oziroma 8 kmetij. Puste kmetije je imel deloma bržkone župan za pašo in košnjo. Krónika zaznamuje naslednje dohodke: 1 kozliča, 105 jajc (kakor v urbarju od 7 kmetij), 28 komadov kuretime, 8 povesem, 8 kuplenikov prosa, v denarju pa 3 gl. 17 kr. 2 p., davčne naklade 23 gl. 40 kr. 3 p., doklade 3 gl. 30 kr.

7. Seykendorff. Zahn bo pač imel prav, ko domneva, da je to ista vas, ki se v urbarju l. 1451. imenuje Seytendorff, a za čudo v spodnjem uradu. Tukaj sta imela oba samostana gornino, zato pa Seykendorff ne more biti Župečja ves v župniji Sv. Lovrenca na Dravskem polju, ker tam ni vinogradov. Zahna je zapeljalo sedanje nemško (izopačeno) ime te vasi: Saukendorf.¹ V tej vasi je bilo 6 kmetij, ki so po kroniki „že dolgo let“ bile dane v najem svetnim ljudem. Za Seytendorff imamo v tej okolici dva kraja, ki se slično glasita: Sotensko v Rogaškem okraju, kat. obč. Stojno selo in pa Sitež (nemški Sittesch) v hofenski občini. Red, v katerem se vrste kraji v urbarju, govori za Sitež, Sotensko je vrh tega bilo izven ozemlja ptujskih gospodov. Seitendorf se imenuje v nemščini tudi Žitečka ves blizu Gornjega Dupljeka niže Maribora, zatoorej mislimo, da je tudi tukaj Sitež nemško pobarvani Žitež ali Žitečka ves.

Župan je dajal od svoje kmetije kozliča, 4 kmetije so dajale po 48 p., 3 kure, 15 jajc, 1 mernik boba, ena kmetija pa je plačevala 35 p., 3 piščeta, 15 jajc, 1 m. boba in od mlina 32 p. in 2 kopuna. Prosene desetine so dajale 4 kmetije po 2 kupl. prosa, ena pa 1 kuplenik, 1 pišče, 1 povosmo ali mesto tega 4 p. Valpet je dobival po 2 kupl. pšenice in ovs.

8. Lubsetenthal. Zahn pravi splošno, da je to okolica Jesenice. V resnici se je staro ime v okrajšani obliki ohranilo do danes v „Pšetni grabi“, ki se vleče v smeri od zahoda proti vzhodu med Narapljami in Žetalami v občini Kočice. V dolu je bilo 5 kmetij, med temi ena prazna. Kakor nam poroča kronika (fol. 63), so bile pozneje zastavljene svetnim ljudem. Te kmetije so plačevale po 19 p. zemelnine, po 3 kure, 10 jajc, 1 m. boba; prosene desetine 1 kupl. prosa, 1 pišče, 1 povosmo. Od prazne kmetije je dobival samostan 20 p., menda so jo drugi kmetje rabili za pašnik. Valpet je dobival od vsake naseljene kmetije 3 kupl. pšenice in 2 kupl. ovs.

9. Marinschendorff — Marina ves v občini Nadole je imela 8 kmetij in 1 mlin. Pozneje so bile tudi te kmetije

¹ V starejših maticah pravilno Supen- ali Saupendorf.

zastavljene (kron. f. 63'); 7 kmetij je plačevalo po 19 p. zemeljnine, 3 kure, 16 jajc, 1 m. boba. Eno kmetijo je imel Jernej (najbrž župan) in je plačeval od nje po 80 p. Od mlina se je plačevalo 20 p. in 2 kopuna. Prosene desetine je bilo po 1 kupl. prosa, 1 pišče, 1 povosmo ali 4 p. Valpet je dobival po 3 kupl. pšenice in 2 kupl. ovsa.

10. Wultschitschendorf — Volčna ves z 9 kmetijami in mlinom. V listini Friderikovi se poleg te vasi omenja kot posebno selišče Kodron, a urbar nam pojasni, da se je Kodron zvala le županova kmetija, od katere je dajal kozliča. Ostale so plačevale po 19 p. in dajale po 3 kure, 10 jajc, 1 m. boba, od mlina pa 20 p. in 2 kopuna. Prosene desetine 1 kupl. prosa, 1 pišče, 1 povosmo ali 4 p. Valpet je dobival po 3 kupl. pšenice in 2 kupl. ovsa. Pozneje so bile te kmetije dane v najem.

11. Radendol — se še dandanes tako imenuje vas pri Nadolah, 5 kmetij, od teh dve pusti, pozneje vse zastavljene. Tri naseljene kmetije so dajale po 19 p. zemeljnine. Prosene desetine po kupl. prosa, 1 pišče, 1 povosmo ali 3 p. Valpet je dobival po tri kupl. pšenice in 2 kupl. ovsa.

12. Gornji (Razzenigk) Resenik — 8 kmetij, ki so bile pozneje zastavljene. Šest kmetij je plačevalo zemeljnine po 19 p. 3 kure, 10 jajc, 1 m. boba. Ostali dve kmetiji sta plačevali po 29 p. — najbrže je obe imel župan. Prosene desetine po 1 kupl. prosa, 1 pišče, 1 povosmo ali 4 p.

13. Spodnji Resenik — 5 kmetij, pozneje v najemu. Vsaka kmetija je plačevala po 19 p., 3 kure, 10 jajc, boba 1 m. Prosene deset. po 1 kupl., 1 pišče, 1 povosmo ali 4 p. Valpet po 3 kupl. pšenice in 2 ovsa.

14. Žetale. Tu je bilo 5 kmetij, ki so bile pozneje zastavljene, l. 1669. pa so jih z drugimi vasmi prodali Petru Curti. V listinah se Žetale prvič imenujejo l. 1228., ko je Gotšalk v Harsee prodal to vas Hartnidu Ptujskemu.¹

¹ Zapisek vurberških listin v dež. arhivu št. 3175. Zahn, U B. II. 354.

Dasiravno so štele Žetale le 5 kmetij, so imele župana, ki je dajal samostanu kozliča, druge 4 kmetije pa po 36 p., po 2 četrtinki ovsu ptujske mere, 3 kure, 10 jajc. Prosene desetine po 1 kupl. in 2 p. V Žetalah je bil tudi neki slobodnjak (freymann), kije plačeval 24 p. V 17. stol. je imel samostan tukaj svojo vapnenico.

Z rogaškim graščakom Petrom M. Curti so imeli dominikanci dolgoletne razprtije in drage pravde zaradi vasi Žetale. O teh pravih je znano le to, da so se l. 1666. pravdali zaradi malega lova (Reifsgejayd) v Krhica pri Pečah poleg Dobrine in v Prekrižah l. 1667. in 1668., po priliki istočasno pa zaradi motenja posesti pri kleti cerkve sv. Sebastijana, štarodavne žetalske podružnice ob cesti od Rogateca proti Žetalam, ker so Curtijevi podložniki ondi do krvi pretepli dominikanskega podložnika Gašparja Žirovnika¹, dominikanskim podložnikom je Curti tudi živino vzel na paši, pretepi med podložniki so se večkrat ponavljali. L. 1669. meseca julija so napravili konec tem prepirom s tem, da so imenovano vas prodali rogaškemu graščaku in dobili za to 4038 gl. Baron Curti je hotel sicer pogodbo razdreti, češ, da so bremena pretežka, dohodki pa prepičli, da je dejanski 17 *fl.* davkov manj, kakor bi jih moralo biti in da dominikanci niso pravočasno dobili za prodajo dovoljenja iz Rima. Vendar je kupna pogodba obveljala in Curti je izgubil pravdo. Ponavljajo se pa zaporedoma pritožbe, da novi lastnik zvišuje podložnikom davčna bremena.² S kupnino so dominikanci poplačali dolgove in nakupili razna zemljišča: pri Ptuj blizu ogrskih mestnih vrat neki travnik, od Simona Moškona so kupili za 290 gl. 37 kr. 2 v. nekega kmeta Drevenška v Podlehniku, ki je bil med njihovimi posestvi. Meseca oktobra t. l. so kupili v Maibergu pri Podlehniku od Sigismunda Scherziebla vinograd za 400 gl., v novembru pa zraven istega vinograda še drug vinograd od Jeronima Hotemburga za 145 gl. Potem so še kupili za 161 gl. 31 kr. dva vinograda od dveh

¹ Repertorium dom. arh. v arhivu c. kr. nam.

² Repertorij v c. kr. nam. arhivu.

kmetov, ki so ju v juniju 1671. zamenjali za neki drugi vinograd v Dragošiču, ki je bil med njihovimi vinogradi.

Tako so poplačali dolgove, razširili in zaokrožili posestvo, ostalo pa je še precej denarja v gotovini.

15. Spodnji Gaj (Nider Gaj) in „vnter dem Stain“. Dandanes je le Gaj, morda je v starih časih Brezje veljalo za Gornji Gaj, „pod kamenom“ bo pa sedanji kraj Pod goroj. Tu je bilo 6 kmetij, ki so bile pozneje zastavljene, in pa mlin. Kmetije so plačevale po 27 p., 3 kure, 10 jajc, 1 merico boba, od mlina pa 2 kopuna. Prosene desetine po 1 kupl., 1 pišče, 1 povesmo ali 4 p. Valpet je dobival po 3 kupl. pšenice in 2 k. ovsa.

16. Rogatnica — vas ob potoku istega imena je imela 6 kmetij in mlin, od katerega se je plačevalo 12 p. in 2 kopuna, kmetije so pa imele enake davščine kakor v Sp. Gaju.

Za časa, ko se je pisala kronika t. j. koncem 17. stoletja, so bile tudi te kmetije že zdavna zastavljene.

17. Nabadol vnd Meros: 2½ kmetije, pozneje v najemu. Davščine enake kakor pri Gaju; polovična kmetija je dajala polovico od vsega. Nabadol bi utegnil kdo iskati v Nadolah in Zahn res istoveti Nabadol z Nadolami.¹ Toda proti temu govori krajevna lega. Urbar združuje oba kraja, kjer je bilo le malo število kmetij, Nadole in Mrže so pa daleč narazen. Ker se urbar sicer pri naštevanju podložnih vasi drži krajevnih bližin, bodeta tudi Nabadol in Meros nekje blizu skupaj, zato pa Nabadol niso Nadole, ampak izopačena oblika za Vodole blizu Žetal (Nabadol = na Vodol). Slovenski v Nemec rad spreminja v b, nosni o pa je izrazil z a, tako je dobil Nabadol = na Vodolah. Meros so današnje Mrže ob veliki cesti iz Rogatca v Žetale, v kat. občini Črmožiče, pa blizu Vodol.

18. Geydersdorf (Grasdegna): 9 kmetij in mlin. Zahn misli, da je to vas iskati nekje blizu Majšperga. Toda okoli Majšperga ni kraja s sličnim imenom. Dominikanska kronika našteva med podložnimi vasmi „Gerdina-dorff“, torej je Gey-

¹ Beiträge XVI, register.

dersdorf današnja Grdina ves pri Stopercah. Za „Geradinaberg“ je bilo v dominikanskem samostanu več kupnih pisem, znak, da je imel tu svoje podložnike. — V Grdini vesi je plačeval župan 50 p. in od nekega drugega zemljišča 2 kopuna, 7 kmetij je dajalo po 3 mernike pšenice in 3 m. ovsa, po 26 p. v denarju, po 4 kure, 8 jajc; osma kmetija je dajala $4\frac{1}{2}$ m. pšenice in ovsa, 26 p., 4 kure, 10 jajc. Od mlina se je plačevalo 32 p. in 2 kopuna. Prosene desetine je dajalo 8 kmetij po 1 kuplenik, 1 pišče, $\frac{1}{2}$ povesma. K tej skupini prišteva še urbar kmetijo v Dobrenjem dolu (Dobrechtenthal), ki je dajala 3 mernike pšenice in nič drugega. Kronika (fol. 66) našteva v tej vasi naslednje davščine: 90 jajc, 45 piščet, od mlina 2 kopuna, 1 kozliča, zopet 2 kopuna, 9 povesem, 18 kupl. prosa, pšenice 9 kupl., ovsa 9 ptujskih korcev, zopet pšenice 27 ptujskih korcev, 9 vozov drv, zemeljnine 6 gl. 10 kr., naklade 44 gl. 29 kr. 3 p., doklade ali kontribucije 4 gl. 47 kr.

19. Cherspach — v kroniki Tschreschnavadorf — s 6 kmetijami ni Črešnjevca pri Slov. Bistrici, kakor misli Zahn, ampak Črešnjeva graba pri Stopercah pod občino Sveča (h. št. 4—10). Te kmetije so plačevale po 26 p., 4 kure, 10 jajc; prosene desetine po 1 kupl., 1 pišče, $\frac{1}{2}$ povesma ali 2 p. Valpet je dobival po 1 kupl. pšenice. Po kroniki (fol. 65): 60 jajc, 28 piščet, 6 povesem, 6 kuplenikov prosa, $5\frac{1}{2}$ kupl. pšenice, 5 voz drv, zemeljnine 3 gl. 12 kr., naklade 23 gl., doklade 2 gl. 37 kr.

20. Petergabernikh — Gabernik — ni Gabernik pri Slov. Bistrici, kakor domneva Zahn,¹ ampak dol jugovzhodno od Stopere. Tu je bilo 6 kmetij, ki so plačevale po 21 p., 3 kure, 10 jajc. Prosene desetine je bilo po 1 kupl., 1 pišče, $\frac{1}{2}$ povesma ali 2 p. Valpet je dobival po 1 kupl. pšenice. Po kroniki pa (fol. 66): 50 jajc, 20 piščet, 2 kopuna, 5 povesem, 5 kupl. prosa, 5 voz drv, zemelj. 3 gl. 52 kr., naklade 24 gl. 37 kr., doklade 2 gl. 30 kr.

¹ Beiträge XVI., 136. Dostavek osebnega imena Petra pozneje izgine.

21. Swetzdorff — v kroniki Schwetscha — s 7 kmetijami ni iskati nekje jugozahodno od Ptuja pri Črešnjevcu, kakor hoče Zahn, ampak je vas Sveča ob veliki cesti med Majšpergom in Stopercami. Tukaj je plačeval župan od 1 kmetije 50 p., od neke šume 12 p., od mlina 20 p. in 2 kopuna. Štiri kmetije so dajale po 3 mernike pšenice in ovsa, 26 p., 3 kure, 10 jajc. Ena kmetija je dajala 2 m. pšenice in ovsa, 26 p., 4 kure, 10 jajc, ena pa 37 p., 4 kure, 10 jajc, Prosene desetine je dajalo 6 kmetij po 1 kupl., 1 pišče, $\frac{1}{2}$ povesma ali 2 p. Tukaj sta bila še 2 dvorca, ki sta plačevala po 12 p. Valpet je dobival po 1 kupl. pšenice in ovsa. Kronika (fol. 65) pa ima: 70 jajc, 33 piščet, 6 povesev, 14 kupl. prosa, 7 kupl. pšenice, zopet 14 ptujskih korcev pšenice, 14 ptujskih korcev ovsa, od 1 mlina 2 kopuna, 7 vozov drv. Zemelj. 3 gl. 30 kr. 2 p., naklade 25 gl. 13 kr. 1 p, doklade 2 gl. 57 kr. 2 p.

22. Zkerblach — Sgerbledorf — in Juryssgschiess 10 kmetij.¹ Zkerblach so Skrblje ob pobočju hribovja, ki se spušča v Dravinjsko dolino. Juryss-gschiess je isto kakor Jurjevo² selo ali Jurovec; v starih matrikah in listinah se n. pr. tudi sv. Peter na Medvedovem selu imenuje S. P. im Bären-gschiess. Župan je dajal kozliča, ostalih 9 kmetij pa po 2 mern. pšenice in ovsa, 11 p., 3 kure, 10 jajc, 1 m. pšena. Dvorec je dajal 20 p., 2 kopuna, 10 jajc. Neki slobodnjak Gregor je plačeval 24 p. Prosene desetine je bilo po 2 kupl., 1 pišče, 1 povismo. Valpet je dobival po 2 kupl. pšenice in ovsa ter $\frac{1}{2}$ povesma od vsake kmetije.

Kronika fol. 65) pa našteva v Jurjevem selu (Juriofo sello) naslednje dohodke: 70 jajc, 14 piščet, 6 kopunov, 14 vencev luka, 7 kuplenikov prosa, 42 korcev ovsa, 16 korcev pšenice, 1 korec rži, sedem vozov drv, raznega drugega žita 1 korec. V denarju: 9 gl. 21 kr. 2 p. zemeljnine, 67 gl. 26 kr. 2 p. naklade. Od mlina na 4 kolesa se je plačevalo 4 gl., kontribucije

¹ Ne 7 kakor ima Zahn n. m. str. 18.

² L. 1771. dne 28. avgusta so prodali 1 kmetijo v Jurjevem selu Ani Winkler.

5 gl. 37 kr. 2 p., dače (Zins Steyr) in doklade 3 gl. 30 kr. L. 1675. se v nekem kupnem pismu omenja mlin na 3 kolesa in pa stopa; konvent je takrat dobival od mlina 2 korca pšenice, 1 korec rži, 1 korec soržice, 2 kopuna in 4 gl. 22 kr. 2 p. v denarju 1 gl. pa je dobivala ebensfeldska graščina.

Jurovčani so od starih časov donašali konventu vsak teden tudi ribe in rake in sicer od Mihelovega do Jurjevega skledo rib, od Jurjevega do Mihelovega pa 100 rakov. Branili so se tega davka in večkrat pritoževali, ker tega ni bilo v urbarju. Večkrat so se pogodili ter spremenili to v žito ali denar. Naposled je tožba prišla pred vlado, ki je 15. avgusta l. 1582. imenovala posebno komisijo, ki naj to razsodi. Uda te komisije sta bila ptujski župnik Sebastijan Khobl in minoritski gvardijan Bonaventura Zoia, ki sta zaslišala podložnike in razsodila: Jurovčani morajo konventu dajati vsak teden v poletnem času 50 rakov, v pozimskem pa vsak petek skledo rib, sicer zapadejo kazni 3 tolarjev.

V Jurovcu so dominikanci dajali žitno desetino in vršnik spodnjepolskavskemu župniku, a spodnjepolskavski urbar iz l. 1504 je nima zaznamovane, pač pa je izpričana v 18. stol. (1747–1758).

23. Podloss — Podlož pri Ptujski gori — $3\frac{1}{2}$ kmetije, 1 dvorec (Swertzleinschhof) in 1 mlin. Po kroniki (fol. 63') so bile te kmetije dane v najem nekemu Holungerju, potem pa so šle v zgubo za konvent. Vsaka teh kmetij je dajala po 3 mernike pšenice, 3 kure, 10 jajc; polovična kmetija je dajala polovico tega. Prosene desetine po 1 kuplenik, 1 pišče, 1 povismo. Od dvorca se je plačevalo o sv. Ožbaldy po $\frac{1}{2}$ fl. stare graške veljave, od mlina pa 4 kopune vsako leto. Valpet je imel neki travnik pri potoku Polskavi, a samostan mu ga je lahko odtegnil, kadar je hotel.

Na Podlož se nedvomno nanašajo naslednje listine: L. 1465 prepusti mladi Schwarzl (Sunne Schwärzl) svoje pravice do dvorca Simona Schwarzla Janezu Rens, l. 1466. pa proda Jurij Schwarzl

¹ Zapisnik arhivalij dominik. samostana v dež. arhivu št. 221.

(menda isti) ptujskim dominikancem svoj podedovani del kmetij ob Polskavi blizu Nove Štife, l. 1467. pa daruje prej imenovani Janez Rens konventu svoj Schwarzelhof pri Novi Štifi.¹

Ni dvoma, da nam je prej omenjeni „del kmetij“ iskati v Podložu, ker se tam izrecno omenja „Schwerzleinshof“. Podlož se deli v Zgornji in Spodnji ter tvori z Jurjevim selom eno katastralno občino. Imenovani Schwartzli ali Schwertzlein so bili kaki „freymanni“ ali ministerijalci ptujskih gospodov, zato se v Friderikovi listini Podlož prišteva k Bernardovemu volilu, ker so bili Ptujski zemljiški gospodje te vasi. Ne bomo se menda motili, če trdimo, da se pod „Schwatzlom“ skriva slovenski Černenšek; to ime je ravno okoli Ptujске gore zelo razširjeno.

24. Pleterje. Kronika (fol. 65) šteje med podložne vasi gornjega urada tudi Pleterje, toda ta vas prvotno gotovo ni spadala k darilu Bernardovemu, ker je ne omenja ne Friderikova listina, ne urbar, pač pa jo našteva delitna listina med Ano in Nežo, sestrami zadnjega Ptujčana, in sicer je Pleterje pripadlo Ani, omož. Schaunburg.² Dominikanci so šele pozneje dobili podložnike tukaj, kakor bomo videli.

Pleterje je dajalo: 116 jajc, 24 piščet, 6 funtov prediva, 4½ korca ovs, 12 korcev rži, zemelnine 5 gl. 28 kr., davčine naklade 39 gl. 24 kr. 1 p., navadne doklade 3 gl.

Pod urad Jesenice je torej spadalo (brez Pleterja) 157 kmetij, 3 dvorci, 8 mlinov; župani se omenjajo le (po eden) v 8 vaseh, poleg njih in nad njimi pa valpet (Amtmann). Posameznih kmetov „Collectaneum“ ne našteva, ampak omenja le skupno, koliko kmetij je bilo kje in koliko so plačevale.

B. Spodnja županija — Podlehnik.

1. Grassendorf: 8 kmetij. Kronika (fol. 67, št. 5) ima Grossdorf in to je Velika ves v katastralni občini Jablovec v Haložah, blizu Sv. Trojice.³ Šest kmetij je dajalo po 4 četrтинke

¹ Repertorij, št. 2066, 2182, 199 v c. kr. nam. arhivu.

² Slekovce, Wurmberg, str. 43.

³ Zahn pravi nedoločno: južno od Ptuja. Beiträge XVI. kazalo.

pšenice in 4 ovsa, 1 kmetija 3 četrt. pšenice in ovsa, župan je imel (poleg cele kmetije) še polovico kmetije, ki je dajala po 2 četrt. pšenice in ovsa, razen tega je sedem kmetij plačevalo 18 $\%$ zemeljnine, pa vsaka 1 kozliča, 20 jajc, 2 mernika boba, 6 kur; $\frac{1}{2}$ kmetije polovico tega. Prosene desetine je dajala vsaka kmetija po 1 vršnik in 2 p., $\frac{1}{2}$ kmetije pa 2 kuplenika. Za valpeta vsaka 1 kupl. prosa in 1 p. Po kroniki: 85 jajc, 25 piščet, $2\frac{1}{2}$ kozliča, 5 kupl. prosa, $3\frac{1}{2}$ mernike boba, 22 celjskih škafov ovsa, 24 c. šk. pšenice, 6 vozov drv, 3 gl. 51 kr. zemelj., naklade 27 gl. 44 kr. 1 p., doklade 3 gl. 16 kr.

2. Liechtenegh — Podlehnik. V tem okolišu je bilo 12 dvorcev, ki so plačevali po 18 p., 2 kuri, 10 jajc. Povrh še valpeta v denarju. Po kroniki (fol 67) pa: 122 jajc, 40 piščet, 3 kozliče, 2 kopuna, 4 kupl. prosa, 3 mernike boba, 20 celjskih škafov ovsa, 20 c. šk. pšenice, 9 voz drv, zemeljnine 8 gl. 15 kr. 2 p., naklade 59 gl. 28 kr. 1 p., doklade 5 gl. 44 kr. V Podlehniku je bilo več slobodnjakov, ki so (po kroniki) plačevali 10 gl. 37 kr. 2 p., 22 kopunov in $\frac{1}{2}$ štrtinjaka vina „Freymannsrecht“.

3. Suppislawetz, Zahn je bral Luppislawetz in je mislil na okoliš Lubstovo v Halozah, ker pa ima tudi Friderikova listina Suppislawetz, je težko spraviti to ime v zvezo z Lubstovo, zakaj Friderikova listina imenuje ta kraj Lubstan, kjer so minoriti imeli 4 kmetije. Ker so drugi, dominikancem pri-sojeni kraji na zahodni strani podlehniške doline, nam je tudi „Suppislawetz“ najprej iskati tu. V katastralni občini Strajna imamo kraj Župnjak. Listina Friderikova omenja tudi kraj Rovce, ki so poleg Župnjaka in spadajo v isto katastralno ob-čino, urbar in kronika pa tega kraja ne omenjata, ampak je najbrž skrit pod Suppislavcem t.j. Župnjakom, ki seveda nima nikakšne zveze z novoslovenskim župnikom, marveč s staro-slovensko župo in županom.

Tukaj je bilo 18 kmetij in 1 mlin.

Število 18 je ali pomota, ali pa nekatere kmetije niso nič dajale (so bile morda puste?), ker urbar navaja dohodke le od

13 kmetij; 4 kmetije so dajale po 2 četrtinki ovsa, druge 4 pa po 1 četrtinko, 5 kmetij pa je plačevalo po 22 p.; povrh vsaka kmetija po 2 piščeti in 10 jaje, od nekega mlina se je plačevalo 12 p. Dohodki so bili od teh kmetij zelo pičli, bile so najbrž slabe in majhne.

4. Strandorf. Zahn ima Krandorf, kar je menda tiskovna pomota. Tu je bilo $7\frac{1}{2}$ kmetij (siben halb huben), ne $6\frac{1}{2}$, kakor ima Zahn, pozneje je konvent izgubil te kmetije. Šest kmetij je dajalo po 1 četrt. pšenice in 2 četrt. ovsa, Strandorf je današnja Strajna.¹

5 Radventz — 9 kmetij in dva dvorca, današnji Rodni vrh jugozahodno od Sv. Trojice v Halozah. Te kmetije je pozneje konvent izgubil. 7 kmetij je dajalo po 17 p. denarja, 1 četrt. pšenice in 2 čet. ovsa, 4 kure, 10 jaje, 1 m. boba; dve kmetiji sta bili pust, a je od ene župan Urban plačeval 60 p., dokler ni naseljena, od nekega travnika pa je isti župan dajal 2 kupa. Od dvorcev je eden plačeval 45 p. in 2 piščeti, drugi pa 41 p. in 2 piščeti. Prosene desetine je dajala vsaka kmetija po 1 kupl. in 2 p.

6. Am Schwarztzberg — 5 kmetij. Kronika imenuje ta kraj Tschernenadorf in utegne biti Čerjeni breg blizu Sv. Trojice.²

Vsaka kmetija je dajala po 1 četrt pšenice in 2 četrt. ovsa, 17 p. v denarju, 4 kure, 19 jaje, 1 mernik boba. Prosene desetine po 1 kupl., 2 p. Valpet je dobival po 1 kupl. pšenice in 1 povsmo. Iz opombe zvemo, da je ena kmetija bila tukaj opuščena, pa „novejši čas“ zopet obdelana. Kronika (fol. 67) našteva naslednje dohodke: 50 jaje, 20 piščet, 6 kupl. prosa, 5 mernikov boba, 30 celjskih šk. ovsa, 15 c. šk. pšenice, 5 vozov drv, zemeljnine 2 gl. 26 kr. 1 p., naklade 17 gl. 34 kr., doklade 2 gl. 30 kr.

¹ Zahn, O. B. Strajna.

² Schwarzberg je najbrž kriva prestava za Čerjeni breg, ki ne pomeni črnega brega, ampak skalnat, kamenit breg (od besede čer). Enakobno s Črno ali Ptujsko goro, katero ime legenda izvaja odtod, da je cerkev na Gori pred Turki počrnela in se tako skrila njihovim očem.

7. Dragoschitz — Dragošič blizu Sv. Trojice, v občini Rodni vrh. Tu so bile 4 kmetije in 1 dvorec. Dve kmetiji sta dajali po 1 četrt. pšenice in 2 čet. ovsa, 15 p., 4 kure, 10 jajc, 1 m. boba; dvorec je plačeval 16 p., ena kmetija pa 3 šilinge, o 4. kmetiji ni nič zaznamovano. Prosene desetine se je dajalo po 2 kupl., valpetu je bil dolžen vsak podložnik 1 tlako.

8. In der Deschene — Dežna: 7 kmetij. Štiri kmetije so plačevale po 10 p., 2 četrt. pšenice, 2 č. ovsa, 4 kure, 10 jajc, 2 m. boba, 1 kozliča. Ena kmetija je plačevala po 40 p. in 2 piščeti, ena pa 60 p; 2 piščeti, sedma kmetija pa 6 šilingov in 6 piščet. Prosene desetine je bilo v vsem 8½ vršnikov in 15 p.

9. Chorb in der Chaltz, tudi Korpaberg s 3 kmetijami. Zahn misli na Skorbo više Ptuj, toda že red, v katerem se naštevajo kraji, izključuje to. Korpa se je marveč nekda ime- imenoval svet pri Sv. Trojici, dokler ni bila l. 1654. pozidana cerkev, ki je potem dala kraju ime. Listina z dne 1. sept. 1720. izrecno pravi, da je „Korpaberg“ nad Sv. Trojico v Halozah.¹ Ime Korpa gora pa je še ostalo do današnjega dne za nekaj raztresenih hiš (h. št. 4—12). Kronika (fol. 67) že našteva med podložnimi vasmi Sv. Trojico z naslednjimi davščinami: 20 jajc, 8 piščet, 1 kozlič, 1 kuplenik prosa, 6 celjskih škafov ovsa, 6 c. šk. pšenice, 4 voze drv, zemeljnine 3 gl. 39 kr. 2 p., dav- ščne naklade 26 gl. 6 kr., doklade 3 gl. 59 kr.

Število podložnih hiš je moralo vsekako med tem narasti, ker za samo tri kmetije, ki jih ima „Collectaneum“, je ta račun previsok, a števila kmetij nam kronika ne pove. Po urbarju so te tri kmetije plačevale po 15 p., 1 čet. pšenice, 2 čet. ovsa, 4 kure, 10 jajc in 1½ kozliča, po 2 kupl. in 2 p., prosene desetine.

¹ Zapisnik dominik. arhiva št. 59 v deželnem arhivu v Gradcu. — Nad današnjo Sv. Trojico je v starodavnih časih stal grad, drugi grad pa je stal ravno nasproti na vzhodni strani podlehnške doline. Ta dva gradova sta v prastarih časih čuvala najbrž cesto skozi podlehnško do- jino, včasih pa morda služila tudi roparskim vitezom. Simon Povoden je še videl ostanke razvalin. Gl. nj. delo Hauptpfarrliches Geschichten- Buch 1833. Rokopis v proštijem arhivu v Ptuj.

10. Goritzen auf dem puchl — Gorica, severozahodno od Sv. Trojice v Halozah, 3 kmetije, katere je konvent pozneje izgubil. Plačevale so po 44 p., 2 piščeti, prosene desetine vsaka kmetija po 2 vršnika in 2 p. Valpetu je dajala vsaka kmetija 1 kupl. prosa in 1 roboto.

11. Gebelstorff ali Czebelstorff in tudi Sebelsdorf. Tukaj je bilo 6 kmetij in mlin. Po kroniki je konvent pozneje izgubil te kmetije. Vsaka kmetija je dajala po 20 p., 4 četrтинke pšenice in istotoliko ovsa, 4 kokoši, 1 mernik boba, 10 jajc in $\frac{1}{2}$ kozliča. Od mlina se je plačevalo 12 p. in 2 kopuna; valpetu je dajala vsaka kmetija po 1 kuplenik prosa in 1 roboto. Kje nam je iskati to vas, še zgodovinarji niso dognali. Zahn jo stavi nekam jugovzhodno od Ptuja,¹ Levec pravi, da je neznano, kje bi bila ta vas, le z vprašanjem jo stavi blizu Podlehniku,² Slekovec tudi ni mogel določiti lokalizacije.

Ker se prejšnje in naslednje vasi, med katerimi se omenja Gebelstorff, dajo določiti in so vse blizu Podlehniku, je nedvomno tudi ta vas bila nekje v bližini.

Gebel nam je znan iz urbarja kot rodbinsko ime; dominikanci so imeli v Vičavi hišo nekega Gebela.³ Mogoče, da je rodovina Gebel imela posestva in podložnike tudi v Halozah in po njej bi se imenovala vas Gebelsdorf ali pa narobe rodovina po vasi. A direktnega dokaza za to ni in s tem še tudi ni prav nič rešeno vprašanje, kje bi bila ta vas. Morda nam pa pokaže pot ime. Beseda Gebel pomeni v srednji visokonemščini glavico, vrh gore⁴ (Κεφαλή). Ako pregledamo dolino okoli Podlehniku, najdemo na dnu doline (na južni strani), kjer se stisne v ozko sotesko, zaselje Gorence v katastralni občini Kozminci. Gebelsdorf bi bila torej le prestava za Gorence, kakor n. pr. Schmitzdorf za Narapljo ves. Spodaj teče potok Rogatnica, torej je lahko bil mlin tukaj. Prestava slovenskega

¹ O. B. Gebelstorff.

² Petauer Stud. III., 178.

³ Zahn, Beitr. XVI., 16.

⁴ Ziemann, Mittelhochd. Wörterbuch str. 94.

imena nam kaže na poznejšo kolonizacijo, s tem se vjema to, da Gorence spadajo v katastralno občino Kozminci, ki nimajo posebnega nemškega imena, so torej starejšega izvora, ko še nemški vpliv ni bil tako močen, pozneje pa se je nemško ime izgubilo ravno tako kakor Schmitzdorf. V Zahnovem repertoriju krajevnih imen Gorenc sploh ni, sicer je pa kraj z enakim imenom tudi v laškem okraju v katastralni občini Sv. Marko blizu Trbovelj, analogno imamo ondi blizu tudi Dolence, ravno tako v Halozah, v katastr. občini Podlehnik.

Iz dominikanske kronike dalje zvemo, da je l. 1572. v Gebelsdorfu prior Pavel Bigius prodal Juriju Sedlašek neki dvorec, ki je konventu nesel na leto 40 kr., 4 tlake in nekaj druge dače. Ravno nasproti Gorencam, na vzhodni strani podlehniške doline se celi okoliš in tudi vas imenuje Sedlašek nedvomno po nekdanjem posestniku, ki je bil najbrž kak priseljen Čeh. Če je Gebelsdorf iskati v Gorencah, mu je bil pač dotični dvorec celo na roko. Vse kaže, da je naselbina Gebelsdorf ali celo izginila ali pa jo je iskati v Gorencah, drugega izhoda ni.

12. Mayrhöfel — Pristava (Spodnja), $8\frac{1}{2}$ kmetij, ne $9\frac{1}{2}$ kakor ima Zahn. Vsaka kmetija je dajala po 2 p., 4 mernike ovsa in pšenice (2 mernika = 1 četrt), 4 kure, 10 jajc; $\frac{1}{2}$ kmetije je spadalo k župnici (županovi kmetiji).

Kronika (fol. 67) našteva naslednje dohodke: 90 jajc, 36 piščet, 47 ptujskih korcev ovsa, 48 pt. k. pšenice, $7\frac{1}{2}$ voz drv, 6 gl. 7 kr. zemeljnine, naklade 44 gl. 3 kr., doklade 4 gl. 29 kr. Razen kmetij še omenja urbar tukaj neki dvorec, od katerega se je plačevalo 18. p.¹

Iz regesta neke listine (c. kr. nam. arhiv) zvemo, da so žitno desetino in vršnik l. 1660—1679. imeli v najemu minoriti, potem so pa dominikanci odpovedali najemnico.

¹ Poznejša roka je na robu pripisala opombo: Pristava uilla, isti habent propriam mensuram tritici et facit quantum unum gerz, sed dant aliqui 6 et alii plus, alii 9 gerz et in tota summa reperitur idem per diuisionem.

13. Chanding — Hajdin, 4 kmetije in 1 dvorec; vsaka kmetija je dajala po 3 četrt. rži in ovsa ter 47 p. dvore pa 33 p.

Te 4 kmetije so bile v Gornji Hajdini in niso prišle h konventu vsled Bernardovega volila, ampak l. 1461. v torek pred Jurjevim jih je sporočil konventu kot ustanovo za 4 obletnice z vigilijami Andrej Holeneški.¹ V urbarju so torej šele poznejši dostavek.

14. Sdressendorf. Tu so bile 4 kmetije, ki so dajale po 39 p., 6 korcev pšenice, rži in ovsa. Gregor — menda župan — je dajal vsega skupaj od svoje kmetije 1 marko.

Sdressendorf smatra Zahn za isto kot Drasendorf² ali Drasendorf in to bi bili Draženci južno od Hajdina ali pa Dragonja ves pri Cirkovcah. Toda viri nam delajo tukaj precejšnjo zmešnjavo. Med podložnimi vasmi kronika ne omenja ne Stressendorf, ne Drasendorf, pač pa ima (fol. 67) Streinskadorff z naslednjimi davščinami: 120 jajc, 50 piščet, 9 kuplenikov prosa, 12 mernikov boba, 72 celjskih škafov ovsa, 33 celjskih šk. pšenice, 12 voz drv, zemelj. 4 gl. 58 kr., naklade 35 gl. 35 kr. 2 p., doklade 4 gl. 42 kr. 2 p.

V Friderikovi listini se ne omenja ne Sdressendorf, ne Streinskadorf, pač pa imamo tam kraj „am Prekris“, ki se pa ne omenja ne v urbarju, ne v kroniki. Stvar nam nekoliko pojasni regist v repertoriju samostanskih listin v c. kr. namestniškem arhivu pod št. 1408 in 1409, ki poroča, da je baron Curti l. 1667. in 1668. neopravičeno lovil v župni šumi (Supwald) dominikanskega samostana v Prekrižah pri „Streinskadorf“ ali Streinadorf. Prekriže ali Prekrše so v katastr. občini Dobrina, vendar v bližini Strajne, v tej občini je pa tudi skupina hiš, ki se imenuje Strganca, zatorej Streinskadorf v kroniki krije morda vas Sdressendorf, oziroma Prekrše in Strganco pri Strajni. Da bi bili imeli dominikanci podložnike v Dražencih ali Dragonji

¹ Izvirnik listine je bil izgubljen, prepis je bil v samostanskem urbarju fol. 44. (Kronika.)

² Beitr. XVI. register.

vasi na Dr. p., nam noben znan vir ne poroča, pač pa red, v katerem urbar našteva to vas, govori za Dravsko polje.

15. Zw dem Hartlein 3 kmetije, ki so dajale po 9 škafov rži, 3 škafe ovsa, 8 p., 1 mernik pšenice, 1 pišče, 1 pustnega kopuna, 10 jajc in o Veliki noči vse tri kmetije skupaj 1 jagnje.

Zahn stavi „Härtlein“ nekam južno od Ptuja. Če bi bil ta kraj prvotno spadal pod urad Podlehnin in k volilu Bernardovemu, tedaj bi ga morali iskati nekje v bližini Podlehnika. Ime „Härtlein“ je od besede hart, ki pomeni v srednji visokonomščini isto, kar slovenska dobrava — lat. nemus. In res imamo na severnem robu haloškega hribovja nad Dravinjo v občini Dolena, jugovzhodno od Ptujске gore gradič in skupino hiš z imenom Neustift ali Dobrahof in Dobrova (h. št. 2—16).

Kronika pravi (fol. 63), da je konvent te kmetije izgubil. Delitna listina Friderikova nima tega imena, zato je te kmetije ne spadajo k volilu Bernardovemu, potem nam je „Härtlein“ iskati nekje na Dravskem polju, pa ne južno od Ptuja, ampak okoli Račjega. Hard in Härtlein se je imenovalo več vasi na Dravskem polju, ena izmed njih so gotovo Dobrovci pri Skokah.¹ V „Herdlein“ na Dravskem polju so dominikanci imeli podložnike že pred l. 1433., ker tega leta dne 10. marca spričuje Walseejev podložnik Peter v „Herdlen“, da mu je dominikanski subprior Tomaž Steindl in konvent prepustil kmetijo v „Herdlen“ proti temu, da jo on in njegovi nasledniki obdelujejo ter ob navadnem času plačujejo vsako leto 9 škafov rži, 2 škafe ovsa, 1 mernik pšena (grewz), davčnega in pustnega kopuna, 10 jajc in 8 p. v denarju.²

Te tri kmetije so dominikanci dobili najbrž od Walseejev ali od deželnih vladarjev.

16. Gimberz — Niverce — 9 kmetij. Kronika (fol. 65) stavi to vas v zgornji urad. Ta vas je bila že l. 1369. pusta,

¹ Levec, Pettau Stud. III., 171.

² Izv. listina v štaj. dež. arh. št. 5376a. Listino je pečatil mari-borski oskrbnik Haidenreich Gloyacher.

enako tudi l. 1500,¹ tudi urbar iz l. 1440. jo navaja kot pusto, vendar se je polje nekoliko obdelovalo in potem kosilo. En težaški dan se je računil za 1 četrtinko žita. Pozneje je bila zopet naseljena in najbrž priklopljena gornjemu uradu. Fridrikova listina ne omenja te vasi, dominikanci so jo dobili že pred Bernardovo ustanovo.

L. 1390. dne 24. aprila sta Ulrik Sefner in njegova žena ustanovila pri dominikancih 4 obletnice ter izročila za to konventu devet kmetij v Nivercah (Kniebotzdorf) na Dravskem polju, ki sta jih bila kupila od Otleina v. Griffen.²

Rodovina Sefner (Safner) je menda istovetna s Schaffnerji pri Negovi. Konvent je opravljal obletnico za Andreja Saffner, ki je bil v šumi umorjen in mu je prej imenovani Ulrik bil stric, ter za njegova potomca Jurija in Walterja.³ Zato so mu Zupanič in drugovi (Schaffnerjevi podložniki) v Cogetincih ob potu proti Radgoni dajali vsako leto ob trgatvi $\frac{1}{2}$ soda mošta. To je dobival konvent že od l. 1398., pa je za časa vojne med cesarjem in ogrskim kraljem v 15. stoletju šlo v zgubo.⁴

Po kroniki (fol. 65) so Niverčani dajali 76 jaje, 28 piščet, 10 funt. prediva, 16 korcev ovs, 28 korcev rži, zemeljn 7 gl. 28 kr. 1 p, naklade 53 gl. 55 kr., doklade 3 gl. 12 kr. 2 p. 17. Sibendurfftigen — po Zahnu Siebendorf = Hodoše.⁵ Tukaj so bile 3 kmetije, ki so plačevale po 1 marko, 20 jaje in 2 piščeti. Te kmetije so bile nekda last Antona Holleneckerja. Kronika ne omenja te vasi, bile so te kmetije najbrž že prej prodane ali izgubljene.

Če je ta vas prvotno spadala k volilu Bernardovemu, potem ni treba misliti ravno na Hodoše više Ptuja, ker Hudoše (ne Hodoše) imamo tudi v Halozah v bližini Podlehnik v katastr.

¹ Levec, Pettauer Stud. II., 130; III., 190.

² Dež. arh. v Gradcu št. 3698.

³ L. 1450 je bil ta Walter Sefner bistriški oskrbnik. (Samostanska kronika.)

⁴ Samost. kronika fol. 63.

⁵ Nemško ime izvaja Levec (Pett. St. III. 192) od števila 7 kmetij po 28'08 ha, slovensko ime pa od osebnega imena, oziroma korenike hot.

občini Dolena (h. št. 4—11). Veliko naravnejše je, da so pod urad Podlehnik spadale te Hudoše, ne pa Hodoše precej daleč nad Ptujem. Od besede hot^o se dalje pač lahko izvaja Hotinja vas, ne pa Hudoše. Nemška beseda — durftigen je le prestava slovenskega imena.

Listina Friderikova omenja med drugimi vasmi Rovce, katerih pa nima urbar in tudi kronika jih ne omenja. Rovce in Hudoše so v isti krajni občini (ne katastralni). Morda sta ti dve imeni zamenjani?

18. Czinkoffze — Cunkovci pri Moškanjcih. Tu je bila le 1 kmetija, ki je plačevala na leto 1 $\mathcal{M}$. in 2 kopuna. To kmetijo je imel nekdanj Holleneckerjev podložnik Ulrik.

19. Zodonitzzi — Sodinci nad Veliko nedeljo. Tu so bile 3 kmetije in urbar pravi, da je dajal Miha od 1 kmetije 20 veder mošta, 3 piščeta, 10 jajc, 3 hlebe kruha ali pa 3 p. Od druge kmetije je dajal Štefan 20 veder mošta, 3 piščeta, 10 jajc, 3 hlebe ali 3 p. Isto je dajala tretja kmetija. To vas menda misli kronika pod Veliko nedeljo (fol. 67'), kjer našteva le denarni davek: zemeljnine 5 gl. 30 kr., naklade 39 gl. 38 kr., doklade 2 gl. 30 kr.

20. Rassigoscze — vzhodno od Ptuja (Zahn, O. B.) 3 kmetije. Ena kmetija je dajala prvotno 1 sod mošta in 2 kopuna, pozneje pa 1 marko v denarju, od druge kmetije je dajal Štefan 1 marko, 2 kopuna in kozliča o Veliki noči; tretja kmetija je bila pusta. Natančneje se ta vas ne da določiti, ker se v tej obliki omenja le na tem mestu; Zahn jo stavi nekam vzhodno od Ptuja,¹ kjer pa ni kraja s sličnim imenom. Morda so to Mezgovci, ker tudi tam so imeli nekaj lastnine. L. 1573. je sam cesar razsodil, da od nekega travnika v Mezgovcih nimajo drugo plačevati, kakor 80 kr. na leto.

Kronika navaja na 6. mestu tudi vas Tlake (Tlatschadorff), ki je urbar in Friderikova listina ne omenjata. Davščine: 60 jajc, 15 piščet, 2½ kozliča, 5 kupl. prosa, 2½ m. boba, ovs

¹ O. B. str. 382.

27 celjskih škafov, pšenice 27 celj. šk., 4 vozovi drv. Zemelj. 3 gl. 35 kr., naklade 26 gl. 10 kr. 3 p. doklade 2 gl. 30 kr.

Če vštejemo pod ta urad tudi tiste vasi, ki ne spadajo k Bernardovemu volilu, je imel urad Podlehnik: 108 celih kmetij, dve polkmetiji, 17 dvorcev in 2 mlina.

C. Gornina.

Urbar našteva gornino skupno za oba samostana in sicer pod gornjim uradom „Jazzenitz“ in „Zkralnitz“ v naslednjih krajih: Schependorff 8 (Vapače), „Zkerblach nagradischa das ist am Purkhstal“ 13, Zkerblach aus Jelovetz 31, Smitzdorf (Naraplje) 3, aus der Lazzenikh 28, aus der Lazeh 30, Mejno 28, na bregu župa Vrato 6, Križ 8, Toroški vrh 4, in der Prao 7, Zdolska 7, Pleinsko 5, aus der Chrainnen 4, Stare Laze 4, „ob der Weinczurl pach“ — Vinarje 12, Tschertwes 12.

Pod „spodnji urad“ šteje urbarij naslednje kraje, ki so dajali gornino in spadajo sicer pod urad Jesenica: Seyttendorf 22, Tomajno „aus der Gogotschavetz“ 4, Tomajno iz brega 18, Weintzurl (Vinarje) 22, Lubsetendoll (Pšetna graba) 16, Strmec 2, Seyttendorff aus Meynikh 4, Tomajno aus Chubsenperg (Kopčni vrh) 133. Tukaj je najbrž skupno več krajev, ki niso imenoma naštet. Po Zahnu¹ vsaj 23 krajev in okoli 433 gornjakov.

L. 1668. se je konvent v gornji županiji pogodil s podložniki tako, da so odsle plačevali gornino v denarju in ne več v vinu in sicer po tisti ceni, kakor jo je imelo vino med Martinovim in Jurjevim. Ta pogodba je bila l. 1686. na novo potrjena.²

* * *

Urbar nam podaja precej jasno sliko o gospodarskih razmerah v gornjih Halozah v 15. stoletju, posredno pa še dalje nazaj. Med poljskimi pridelki se goji pšenica, proso, oves, bob. V vaseh po Dravskem polju se je dajalo tudi precej rži, ki se je menda v haloškem hribovju malo sejalo. Zelo je razširjena

¹ Beitr. XVI., 19.

² Arhiv. zapisnik št. 350 v dež. arhivu v Gradcu.

kuretna, kakor je razvidno iz velikega števila jajc, piščet, kur in kopunov, ki so jih dajale kmetije. Med domačimi živalmi so kozliči in jagnjeta, ki kažejo, da so Haložani takrat redili mnogo ovac in koz, ki so dandanes ondi skoraj celo izginile.

Zanimivo je, da n. pr. prebivalce žetalske župnije še dandanes imenujejo kozarje, kar spominja na one stare čase. Sir se sploh ne omenja, dasi bi bil za samostan ž njegovimi mnogimi posti kaj primeren. Lemberški urad jim je vsled ustanove Friderika Celjskega dajal vsako leto 200 sirov za to, da so menihi vsak dan molili za Celjske „Salve regina“,¹ tudi solnograški nadškof Eberhard II. jim je bil nakazal 1000 sirov od svojih podložnikov pri Ptuj, kar pa se pod njegovimi nasledniki ni več dajalo. Iz tega in pa iz velikega števila koz je sklepati, da je bilo goveje živine takrat v gornjih Halozah zelo malo. Še dandanes je mlekarstvo in sirarstvo v teh krajih zelo nerazvito. Veliko bolj kakor živinoreja je bilo razvito vinogradstvo. Tudi čebelarstvo je bilo v starih časih gotovo na nizki stopinji, drugače bi bila nastavljena davščina tudi na to panogo, kakor imamo vzglede drugod. Vendar regist nekega akta nam pove, da so okoli l. 1697. dominikanci kuhali in ob proščenjih točili med, vsled česar so se ptujski medicarji pritožili na notranjeavstrijsko vlado. Kaj je vlada na to ukrenila, ni znano, a pozneje več ni zaslediti enake pritožbe. Med so menda za kuhanje kupovali.

Mera je zelo neenaka; uporablja se celjska in ptujska mera, pa zopet „mes“, „messel“ in „kuplenik“. Poznejša roka iz sredine 17. stoletja je pripisala (fol. 93^v) razlago kuplenika: dva navadna kuplenika sta tvorila moderni ptujski korec, v nekaterih krajih pa trije. Četrtna (Virtl) drži dva korca in še več, zatorej 6 kuplenikov da 1 četrtno. Kuplenik je po priliki tista

¹ L. 1521. dne 14. oktobra so dominikanci predložili Ferdinandu I. listino, s katero je Friderik Celjski napravil to ustanovo in jim nakazal v lemberškem uradu 200 sirov, in cesar Friderik kot dedič celjskih posestev jim je to potrdil. Ferdinand je tudi ustregel njih prošnji. Kron. fol. 27, 28. Ustanova se je pozneje izgubila in dajatev celo prenehala.

mera, ki jo v vzhodni Štajerski imenujejo „drevenka“, dve drevenki dajeta 1 korec. Celjski škaif je ista mera kakor kuplenik. Gl. „Časopis“ 1905, str. 141.

Fol. 112—115 dunajskega rokopisa obsegajo občne gorinske pravice in dolžnosti ter spadajo k najstarejšim tozadevnim pisanim spomenikom na Štajerskem.¹ V zgodovino ptujskega konventa pa ne zasegajo, zato se ne moremo na tem mestu z njimi natančneje pečati.

Tlake ne našteva ne urbar ne kronika (razen dovažanja drv), ampak zvemo za njo natančneje šele iz ekonomičnega popisa turniške graščine, s katero je bila po razpustu združena dominikanska gosposčina. Po tem popisu so dominikanski podložniki bili dolžni opravljati naslednjo tlako: Imenovane ročne tlake s hrano po starem običaju je bilo v vsem 676 dni, brez hrane pa 306 dni. Neimenovane tlake je bilo s hrano 6850 dni. Imenovane enovprežne tlake s hrano je bilo 31 dni, neimenovane pa 346 dni. Dalje so morali zvoziti domov iz gosposkih šum 48 sežnjev drv vsako leto, a so za to dobivali malo odškodnino: za 10 sežnjev 38 kr, za 34 sežnjev 30 kr. in za 4 sežnje 15 kr.

K tlaki je spadalo tudi to, da so v gosposkih šumah morali nasekati vsako leto 15 sežnjev drv, drugo so nasekali najeti težaki. Podložniki spodnje županije so morali tudi oskrbeti za 2 vinograde v Dragošiču ob kopi in trgatvi toliko težakov, kolikor je bilo potrebno.

Dne 6. marca l. 1821. so se podložniki odkupili od vse te tlake, a od strani gosposke je bil odkup preklicljiv. Za čas od novembra 1820 do decembra 1832 so plačevali na leto odkupnine 463 gl. 5 kr., a so dobili 20% popusta.²

Isti zapisnik ima naslednjo skupno svoto „male davščine“: 1320 jaje, 12 kur, 419 piščet, 30 kopunov, 8 kozličev, 57 *fl.* prediva. Tudi to so za l. 1820—1832 odkupili za letnih 43 gl. in dobili 20% popusta.

¹ Objavil Zahn, Beitr. XVI., str. 19—24.

² C. kr. nam. arhiv v Gradcu št. 11, ¹²bb⁴.

Sodnija bivšega dominikanskega samostana je po ekonomičnem popisu iz l. 1796.¹ imela pod seboj 46 vasi in 1415 duš.

3. Samostansko gospodarstvo od 15. do 18. stoletja.

Kakor smo rekli, so dominikanci volilo Bernarda Ptujskega iz l. 1399. dejanski prevzeli šele l. 1438., ko je izumrl moški rod ptujskih gospodov. A dotični urbarijalni popis nam ne predstavlja celotnega posestnega stanja dominikanskega konventa, imamo še celo vrsto drugih nepremičnin, ki so si jih pridobili po l. 1440. v 15., 16., 17., in 18. stoletju po nakupu ali vsled sporočil, katere so deloma zopet prodali ali drugače izgubili. Najprej torej naštejemo razne pridobitve, potem si ogle-damo znotranje gospodarstvo in razne razprtije, ki imajo več ali manj gospodarski značaj ali vsaj gospodarske vzroke.

Na razne ustanove, za katere je bil denar založen, kakor tudi na darila v denarju in razni cerkveni opravi se ne oziramo, ampak le na posestne kupno-prodajne in darilne zadeve.

A.

L. 1445. je Ulrik Weispriach prodal dominikancem dvorec in 2 kmetiji v „Weingartpichl“, a pozneje so to izgubili. Istotam jim je l. 1465. prodal Viljem Reichsperger dvor in 2 kmetiji in zraven stoječi streški dvorec s travnikom. Vse to je bilo nekje v bližini Dornave. A to je kmalu potem prior Maksimiljan prodal Sigismundu Weispriachu in povrh še l. 1467. vinograd v Črešnjevcu s tiskalnico. Imenoval se je ta vinograd „Hausendarm“ in jim ga je istega l. prvo nedeljo v postu bil sporočil z dovoljenjem solnograškega nadškofa Markvarda Stelling za ustanovo in zraven še neka druga posestva. L. 1495. pa je Ulrik Weispriach vse skupaj prodal nazaj dominikancem; zgoraj omenjeni travnik je bil ob Pesnici in ograjen. Isti Ulrick Weispriach je v sredo po drugi povelikonočni nedelji istega leta prodal konventu tudi neki dvor pri Ptuju z dvema kmetijama in vinograd v Črešnjevcu. Ta vinograd je bil prost vsake desetine in gornine.²

¹ C. kr. nam. arh. 11, ¹²u3.

² Izvirna listina je bila v samostanskem arhivu pod št. 41, izvleček v kroniki.

L. 1450. jim je gospod Jurij Poppendorfski prodal nekaj vinske in žitne desetine pri Mariboru in okoli Sv. Vida ter pro-sene pri Maidburgu.¹ Iz drugega regesta² pa je znano, da jim je l. 1450. bistriški oskrbnik Baltazar Sefner podaril v last od Jurija Poppendorferja kupljeno vinsko in žitno desetino pri Mariboru. Ko je kronist pisal kroniko, so od tega imeli le še vinsko desetino. (Kron. fol. 68.)

L. 1454. v petek po Gregorijevem spričujejo Viljem Hebenstreit i dr., da je Nikolaj Zeisberger sporočil dominikancem v Ptuj svoj travnik med Dravo in vasjo Hodoše. V Hodošah jim je tudi prodal neki mali travnik l. 1460. v ponedeljek po Jurjevem Pavel Plekl in še neki drugi travnik, ki ga je posedal skupno s Pankracijem Reichspergerjem. (Kron. fol. 68.)

L. 1459. v ponedeljek po Ožbaldovem je Hans Breuner napravil ustanovo pri dominikancih ter jim je v ta namen izročil vinograd s kletjo in stiskalnico v Črešnjevcu pri Ptuj (Kerschbach bei Pettau).

L. 1460. v ponedeljek pred Vnebohodom sporoči Andrej Holenečki svojo gornino na Jörgendorfskem zemljišču (v Juršincih?) in dva dela ondotne vinske desetine dominikancem v ta namen, da se vsako soboto na oltarju sv. Dominika opravi peta maša v čast devici Mariji.³ Istega leta dne 28. decem. je Janšo Neunzenov sin (Janže Majcen?) prodal poleg dominikanskega vinograda v Črešnjevcu pri Ptuj kos njive za cesto k vinogradu.⁴

L. 1467. so prodali korarjem v Stainzu več posestev v Mettersdorfu pri Stainzu.⁵ Kako so bili prišli do teh posestev, ni znano, najbrž sta to tisti 2 kmetiji, ki ji je 22. jul. l. 1466. prodal Novi kloster v Sav. dol. ptujskemu konventu in sta bili pri Stainzu.

¹ Zap. dom. arh. štev. 462.

² Repertorium actorum št. 2144 v c. kr. nam. arhivu.

³ Izv. v dom. arh. št. 89, v urb. fol. 43.

⁴ Istotam.

⁵ Muchar VIII., 47.

L. 1482. v soboto po Svečnici so prodali Juriju Hafnerju posestvo in kramarijo pri Sv. Ožbaldu v ptujskem predmestju z dohodki: 1 funt p., 10 jajc, 2 piščeti. (Kronika.)

L. 1489. v pondeljek po Mihelovem proda Valentin Müllner konventu v Vičavi hišo, dvor in pod stubenberško gorninsko pravico stoječ vinograd (imenovan Greisser) do polovice. Do smrti ima njegova žena zavžitek in dominikanci ji povrh plačajo na leto 20 gl. Po njeni smrti pripade vse konventu. (Kronika.)

L. 1493. je Urša, žena Petra Müllnerja zapustila dominikancem brez kake obveze kmetijo, ki je bila pod imenovanim Breunerjevim vinogradom. L. 1494. so pa prodali 2 dvorca v Vičavi nekemu Juriju Moisseju.

Na Dravi je imel samostan tudi svoje mline. Že l. 1455. mu je prodal ptujski pek Janez Meichsner svoj mlin z vsemi pravicami, trinajst let pozneje, namreč 24. januarija 1468. pa jim je ptujski pek Janez Höttl prodal zopet mlin na Dravi, tudi l. 1489. so z Müllnerjevo hišo v Vičavi dobili mlin. L. 1507. so dali neki dravski mlin v najem Vidu Šurku proti temu, da ga sam popravlja in prestavlja, l. 1573. pa so dali v najem Rupertu Kranjcu svoj mlin v Zabovcih. Koncem 17. stoletja, ko je bila pisana kronika, pa konvent ni imel nobenega mlina več.

L. 1491. so dobili vinograd Rauscher v Mestnem vrhu. Ta vinograd so bili solnograški nadškofje najbrž prepustili v žitek lavantinskim škofom, ker Albreht v Kainach, oskrbnik pri Sv. Andražu v Lav. dolini (da bi bil škofov oskrbnik, ni naravnost povedano, a je zelo verjetno) ga je l. 1445. v torek po beli nedelji (Quasi modo geniti) prodal ptujskemu meščanu Juriju pl. Lahu. Imenuje se že takrat „am Ravschergrund“ in je dajal nadškofovi kleti v Ptuj na leto 16 veder mošta in 2 marki denarja. Jurij Lah je pa v pondeljek pred pustom l. 1450. prodal ta vinograd bratoma Blažu in Juriju Lahu (najbrž nečakom) in Blaž Lah ga je posedal do l. 1491., ko ga je na dan sv. Kungote s svojo ženo sporočil dominikancem.¹ Doživotno mu dajejo vsako

¹ Zapisnik dominikanskih listin št. 247—249 v deželnem arhivu.

leto 2 štrtinjaka vina iz lastnega pridelka (ne morda desetinskega) in pa ob žetvi 6 četrtink pšenice. Opravljali bodo tudi večno obletnico z mirtvaško mašo in vigilijami ter toliko tihih maš na dan obletnice, kolikor bo duhovnikov v samostanu.

Kakor pravi kronika (fol. 40'), je vinograd Rauscher slovensko ljudstvo imenovalo Blažič, brezdvomno po dolgoletnem posestniku Blažu Lahu.

L. 1506. dne 26. sept. je cesar Maksimilijan ta vinograd oprostil gornine in desetine; dotle so dajali deželnemu vladarju od tega vinograda 15 veder vina in dva dela desetine.¹

Pozneje je ta vinograd (ali morda samo del) prišel v druge roke. V repertoriju dom. aktov je namreč pod št. 2. pogodba, vsled katere je ptujski meščan Jurij Zehentner l. 1530. kupil od Luka Gamsena vinograd Rauscher ali Blažič, ta ga je pa l. 1544 prodal zopet dominikancem (št. 3). Nastale so tudi pravde zaradi tega vinograda. Že l. 1544. so dominikanci vložili neko tožbo zaradi tega vinograda proti gospe Spangerjevi, nasprotno se je pa Urban Spanger² (menda njen sin) pritožil, da so mu dominikanski ljudje odpeljali žito iz Rauscherjevega zemljišča, in l. 1545. je bila izrečena neka sodba zastran Rauscherja proti dominikancem, a vsebine nam regest (št. 30) ne pove. Še l. 1743—1745. se je vlekla neka pravda zaradi tega zemljišča z gospo Charlotto Rauscherjevo, roj. Rabl, ker si je ondi lastila neko šumo, imenovano Spitz-Wald (št. 506, 1513, 1514). Najbrž so izgubili to šumo, ker pozneje pri tem vinogradu ni bilo nikakšne šume.³

Vdova Marjeta Breuner je l. 1521. v pondeljek po Veliki noči prodala dominikancem v Črešnjevcu⁴ pri Ptujju neki travnik, na katerem je bil prej dvorec.

¹ Od l. 1494. so namreč solnograška lena v Ptujju v cesarskih rokah.

² Regest ima Spanier in Spanger.

³ Popis v c. kr. nam. arh. št. 11, ¹²bb⁴.

⁴ Vas Črešnjevec se v starejših listinah omenja večkrat (Kerschbach), to pa ni Črešnjevec pri Slov. Bistrici, ampak nekje blizu Dornave pri Ptujju. Morda je to starejše ime za „Dominikanerdorf“, ker krajevne imena Črešnjevec v bližini Ptujja dandanes ni. L. 1460. je kupil tukaj konvent neko trnišče in njivo za napravo vinograda. Repert. act. št. 2052.

L. 1554. na Magdalenino (22. jul.) je kupil konvent od jerobera Šullijevih otrok, Luka Freismutha neki vrt z njivo onstran Drave.¹ L. 1619. so oboje dali v najem na tri leta nekemu Juriju Hindlerju. Pozneje ni zaslediti več tega posestva.

Ana, vdova po Hermanu Aihornu je bila konventu sporočila neki vinograd, a je 30. marca l. 1644. dovolila, da se ta vinograd proda in denar porabi za popravo velikega oltarja v cerkvi.

L. 1647. so vzeli od dežele naprej v najem, potem so pa kupili severno od Ptujja zadolženo pristavo Magdalene Kacherl.

Ta je l. 1646. sporočila konventu 10 f. 8 p. gosposke davščine od 4 kmetij v Pleterju, potem v Nivercah 6 kmetij, $\frac{2}{3}$ žitne desetine in pristavo pri Ptuj. Oporoko pa je napravila ustno, zato so jo sorodniki po njeni smrti spodbijali. Umrli je nekje začetkom l. 1646., ker 12. maja istega leta je že izšel ukaz od višje oblasti, naj se zaslišita dva dominikanca, ki sta bila priči pri Kacherličini oporoki. Posestvo je bilo zadolženo in med drugimi so tudi dominikanci imeli svoje tirjatve. Zastavljene podložnike v Pleterju in Nivercah² je konvent prevzel že 12. jul. l. 1647., a ti so se kmalu pritožili, da jim novi gospodarji nalagajo nova bremena. Enake pritožbe so bile zelo običajne pri spremembi zemljiške gosposke. V svoji prošnji dne 4. aprila l. 1671. pa pravi prior Albert Ernest Prank, da je Kacherlica nedavno umrla, naj se torej imenovano sporočilo v zemljiški knjigi prepiše na konvent.³ Magdalena, omož. Kacherl je bila hči Janeza Baumanna, oskrbnika ptujske graščine, in je po njem podedovala to pristavo. Njen oče je bil dosegel od svojega gospoda, kneza Ulrika Eggenberga, kateremu je bila pristava podložna, popolno oprostitev vseh davščin. V 16. stoletju je bila pristava lastnina gospodov Lambergov, od

¹ Repert. act. št. 1448.

² L. 1785. dne 25. junija so prepustili $\frac{2}{3}$ desetine v Nivercah na 3 leta Matiju Šenoviču, župniku hajdinskemu.

³ Gültaufsandten v dež. arh. v Gradcu Bd. XXI., str. 402—403.

njih je pa prešla na obitelj Grübner in neka gospa Grübner jo je prodala Janezu Baumannu.¹

Za čas od septembra 1647. do konca aprila 1649. je konvent položil račun o tej pristavi deželnemu glavarju Janezu Maksu grofu Herbersteinu. S Kacherličino dedinjo Ano Letino, roj. Treman, so se 12. sept. l. 1649. pogodili tako, da jim je prepustila dvorec ter gosposčino v Pleterjah in Nivercah proti temu, da so prevzeli dolgove in ji še doplačali 1200 gl. (Repert. št. 1598.) Vsled tega se je konvent zakopal v dolgove, ki so ga dolgo tlačili. Ekonomični popis iz l. 1796. pravi, da je to posestvo² mejilo ob cesti, ki gre iz Ptuja v Uhrmacherscheg, z državno lastnino Stanaria, s posestvi minoritov ter posestnikov Stiglerja in Jakoba Mesariča, pa na posestva graščin Račje in Arvež (Arnfels).

Kacherličina pristava je v katastr. občini Nova ves severno od Ptuja. V starih listinah in še v ekonomičnem popisu l. 1824. se ta vas imenuje Dominikanerdorf, med ljudstvom se je še obranilo ime „Meniška ves“. Pristava je imela 15 or. 948 č. s. njiv, 54 or. 283¹/₂ č. s. travnikov, 528 č. s. vrta in 12 or. 1074 č. s. pašnika.

L. 1650. so od Agate Lautherjeve kupili neki vinograd v Mestnem vrhu.

Volf Žiga bar. Herberstein je l. 1651, dne 6. marca prepustil dominikancem njivo v „Šajbah“³ pri Ptujju zato, ker je konvent dovolil v cerkvi grobnico njegovi ženi in prednikom.⁴

¹ Hönisch, Geschichte des 1785. aufgelassenen Dominikanerklosters von Pettau str. 86. Rokopis v dež. arhivu štaj. XXXVII., 85. — Janez Sigmund Kacherl, najbrž mož Magdalenin je bil kurator Lambergovim dedičem in je ko tak l. 1631. dne 7. avgusta dobil od deželnega glavarja ukaz, naj ne moti dominikancev in minoritov pri njihovih proščenjih v Podlehniku. Imel je tudi razne druge pravde z dominikanci. Regest v repertoriju št. 105.

² Dotična pristava se še dandanes vulgo imenuje Kacherl, a ima nekoliko zaničljiv pomen.

³ Šajbe so se imenovalle občinske livade proti Rogoznici.

⁴ Ob koncu fol. 68' kronike je v kotu pripisana letnica 1653, znak nadaljevanja na naslednji strani, a nekdo je iztrgal liste, preden je pa-

L. 1678. dne 8. dec. je konvent kupil neki vinograd v Kappenbergu od Blaža in Marije Lovrenčič. (Kronika.)

L. 1680. je dne 26. avgusta ptujski tkalec Matija Vidovič sporočil konventu svoje zemljišče za ptujskim gradom poleg samostanskega posestva. (Kronika.)

L. 1692. je magistrat ptujski dne 24. dec. prodal samostanu Morenzijevo kočo, ki je stala ob potu blizu samostana tik do cerkve, ob enem je dovolil, da to kočo podrejo.¹

V Popovškem v županiji Podlehnik je l. 1699. konvent kupil neki vinograd od Ospete Deželič (Deselitsch).

L. 1754. so kupili v Litzenbergu dvor od dr. Ant. Gründla, zdravnika v Gradcu, po njegovi smrti in žene Marije Frančiške jim je hči Marija Ana prodala še vinograd s poljem in pašnikom dne 3. febr. 1770. Dvorec so dominikanci zopet prodali.

Gründlovo posestvo je bilo nekdanj last obitelji Kohlhammer. L. 1701. je bil napravljen inventar po umrlem Volfu Gašparju Kohlhammer o pristavi pri Ptuj, l. 1718. dne 13. marca pa je podpisala Roza Veronika Gründl, roj. Kohlhammer cenilno pismo o dvorcu zunaj Ptuja pri vislicah (Hochgericht). Ta Roza Veronika je bila mati dr. Antonu Gründlu, ki je s svojo ženo Frančiško² l. 1754. sklenil kupno pogodbo z dominikanci.

ginacija bila zaznamovana. Sedaj se na fol. 69 začne latinski seznamek raznih privilegijev.

¹ Izvirnik je bil v samost. arhivu pod št. 390. — G. Škrabar, c. kr. konservator v Ptuj me je opozoril na neki kamen v ptujskem muzeju, dolg 95 cm, širok 69 cm., ki so ga našli pri kopanju temeljev za novo mestno hišo v Ptuj. Kamen ima napis: In Dominicanae Religionis Decorem expensis conventus constructum est hoc aedificium anno Domini MDLXXI. Torej ena izmed hiš, ki so jih imeli dominikanci v ptujskem mestu, je stala tam, kjer sedaj stoji novi rotovž. L. 1571. pozidana hiša je morala za tisti čas biti precej lepa, da je služila v diko dominikanskemu redu.

² Gültanfsandten Bd. 34, f. 21', 22.

³ Hči Marija Ana je bila omožena z nekim Warnhauserjem. Dr. Anton Gründl je bil najbrž sin dr. Josipa Benedikta Gründla, ki je ob času kuge bil mestni fizik v Mariboru in je umrl l. 1705. ter bil pokopan na pokopališču sv. Ulrika. Mestni magistrat mariborski je zadnji čas imenoval po njem neko ulico v Magdalenskem predmestju. Ivan Gründel

Kronika pravi, da je že l. 1767. bil od Gründlove zapuščine prodan vinograd Kolameršek v Mestnem vrhu, a najbrž se to nanaša na prodajo l. 1770. Vendar je še tudi pozneje bil pri tej pristavi vinograd Kolamaršek, ki je imel 6 or 696 č. s. vinograda, 2 or. 301 č. s. njive, 2 or. 470 č. s. travnika in 10 or. 299 č. s. šume.¹ Prodaja, o kateri govori kronika, se torej more nanašati le na del vinograda. Iz raznih preprirov, ki so jih prej imeli z Gründlom, je razvidno, da so to posestvo kupili zaradi prostega dovoza do svojih zemljišč.

L. 1755. dne 20. sept. je konvent kupil od Franca Antona Peršona posestvo ob Grajeni.² Kakor poroča kronika, je bil namreč Peršon konventu dolžen 300 gl. in konvent ni mogel dobiti drugače denarja, kakor da je prevzel posestvo, imenovano „Rosgraben“ proti temu, da je še drugim upnikom izplačal 250 gl. Od posestva se je plačevalo 4 gl. 1 β 1¼ dl dominikalne dače. V deželni katastru je bilo posestvo prepisano na dominikance 22. januarja l. 1756.³ Na Peršonovovem posestvu je imel samostan ribnik, iz katerega je dobival krape. Obsegalo je 5 or. 325 č. s. njiv, 3 or. 1575 č. s. travnikov in vinograda 1 or. 350 č. s. v Mestnem vrhu.

B.

Za Friderika III. nastopi v naših deželah splošna gospodarska kriza, ki tlači gospodo kakor podložnike. Vzroki gospodarskega propada so mnogovrstni, a okvir te razprave ne dopušča, da bi jih naštevali. Posledica je judovsko oderuštvo, nezadovoljstvo med podložniki, prepiri in pravde ter krvavi upori. Verska kriza v 16. stoletju je v mnogih krajih svetni gospodi spravila v roke znatno premoženje, zato pa je cerkve in samostane občutno oškodovala.

(menda ded) je pa l. 1687. izdal popis Rogaške Slatine „Ausführliche Beschreibung des roitscher Sauerbrunnen“.

¹ C. kr. nam. arh. 11, 12^{bb}.

² Gültaufsandten Bd. 32, f. 538 v dež. arh. v Gradcu.

³ Štaj. dež. arhiv. Kataster, Marburger Kreis, akt 140.

Ptujski dominikanski konvent je, kakor smo videli, v 15. stoletju poleg Bernardove ustanove dobil še precej drugih dohodkov. Vrhtega je bil ta konvent okoli l. 1436—1438. reformiran, obnovljena je bila v njem strožja disciplina, potratno življenje in lahkomišljeno razsipavanje samostanskega premoženja je na ta način bilo izključeno.

Konvent je koncem 15. stoletja imel celo med gospodo dolžnike, ki so mu dolgovali znatne svote. Tako n. pr. potrdi l. 1492. ptujski župnik Tomaž Meruli dolžno pismo Sigismunda Weispriacha, župana in stotnika v Šopronju iz l. 1471 s katerim priznava, da je ptujskim dominikancem dolžen 700 zlatih ogrskih gld. Samo to seveda še ni dokaz, da je samostan takrat bil v ugodnih gmotnih razmerah, zakaj tudi 200 let pozneje je imel dolžnika s še večjo svoto, dasi je ravno takrat bil sam v dolgovih, a ker nasprotnih poročil ni, smatramo ta dolg za ugodno znamenje takratnega gmotnega položaja. Doba reformacije v prvi polovici 16. stoletja je v toliko zadela ta samostan, ker mu je znižala število kandidatov in odtegnila marsikatero bolj oddaljeno posest, a s tem, da je število redovnikov padlo, ni trpel samostan gmotno, ampak nasprotno.¹ Precej občutno je cerkve, samostane in duhovščino na Štajerskem v sredini 16. stoletja zadela od deželnega vladarja naloženi turški davek.

Že l. 1522. je bilo zaukazano, po cerkvah pobirati za turško vojno ter popisati vse cerkvene dragocenosti; nekako istočasno je papež Hadrijan VI. (1522—1523) dovolil Ferdinandu I., pobirati $\frac{1}{3}$ vseh dohodkov enega leta cerkev, samostanov in duhovščine (t. i. terca).² Ko je Ferdinand I. po smrti ogrskega kralja Ludovika II. dobil še ogrsko krono, so bili naloženi l. 1527 in 1528. zopet novi davki, 1529. pa se je naj-

¹ Motivacija, s katero Ferdinand I. (l. 1529) po svojih odposlancih zahteva od samostanov štrti del dohodkov, izrecno pravi, da imajo samostani sedaj boljše dohodke, ker imajo manj osebja, kakor bi ga vsled ustanov morali imeti. Loserth, Das Kirchengut in Steiermark im 16. und 17. Jahrh. Graz, Wien 1912., str. 15.

² Loserth, n. d. str. 1—9.

prej obravnavalo, da duhovščina prostovoljno odstopi $\frac{1}{4}$ dohodkov ter zastavi nekaj svojih posestev in skupilo prepusti deželnemu knezu, potem se je pa to dejanski naložilo.¹ Vsled tega je bržkone tudi dominikanski samostan moral to in ono prodati, a v koliki meri je bil zadet, nimamo poročil do l. 1541. Cerkvene dragocenosti je moral izročiti že l. 1526. L. 1541. je na ptujske dominikance prišlo 200 gl., na minorite 100 gl. in na studeniški samostan tudi 200 gl.² L. 1543. je dominikanski konvent dal za vojno enega opremljenega konja, enako tudi minoritski samostan.³ L. 1546. so imeli iti odposlanci cesarjevi na cerkveni zbor v Trident. Da se pokrijejo stroški, se je štajerski duhovščini naložil poseben davek. Na ptujske dominikance je odpadlo 50 gl., na minorite pa 30 gl.⁴ Iz teh svot je razvidno, da je takrat dominikanski samostan bil premožnejši kakor minoritski.

L. 1545. je ptujski konvent preiskovala cesarska komisija, o čemur je še samostanski kronist imel pred seboj avtentičen nemški zapisnik.⁵ Poleg priorja Jerneja Peera je bilo takrat v konventu 9 duhovnikov in nekaj bratov, večinoma Ogri in Hrvati. Poprejšnja leta je bilo v samostanu po 26 redovnikov, ki so vsako noč o polnoči vstajali in peli ves oficij. Dolgov za časa cesarske vizitacije konvent ni imel drugih, kakor pri raznih rokodelcih okoli 100 gl.

L. 1563. je bilo zaukazano, da se duhovska (in cerkvena) posestva ne smejo prodajati brez dovoljenja deželnega vladarja.

Proti koncu 16. stoletja so se pa gospodarske razmere v konventu znatno izpremenile. Že l. 1573. dne 23. febr. se je pritožil podložnik Peter Šedleršak, da je dominikanskemu priorju posodil nekaj denarja, pa mu ga neče vrniti. Vsled dolgov so proti koncu 16. stoletja morali zastaviti župo Pristavo ne-

¹ Isti str. 13 - 23.

² Muchar VIII., 461.

³ N. d. 478.

⁴ Muchar, I. c. str. 496.

⁵ Kronika fol. 45 ob robu.

kemu Gregoriju Amanu, ki jim je 30. novembra l. 1591. vrnil Pristavo, ko so mu vsled njegove tirjatve izplačali dolg 817 gl. 21 kr. Naravnost pa zvemo slabo za gospodarstvo v konventu okoli leta 1630. Takrat je postal prior Rajmund Antonetti, rojen v Luki na Laškem. Kronist ga hvali kot modrega, resnega in podjetnega moža. Pred vsem je izkušal urediti in povzdigniti precej zavoženo gospodarstvo ptujskega konventa. Kmalu po nastopu porske službe meseca avgusta 1630. je začel spisovati neko vrsto kronike, „liber consiliorum“, pred vsem iz gospodarskih ozirov, da bi namreč poznejši priorji in oskrbniki imeli nekak pregled samostanske lastnine in raznih pravic. Koj v začetku je zapisal opomin, naj prior in oskrbnik nikar ne puščata v nemar samostanskih pravic in lastnine, ker radi brezbriznosti in zanikrnosti oskrbnikov je že marsikaj samostanskega premoženja šlo v zgubo in pohlepni ljudje so si mnogokaj prisvojili. Če nastane kaka poteškoča ali prepir, naj prior ne verjame na lahko roko kmetom in raznim poročevalcem, ampak naj gre in se na svoje oči prepriča, kako stvar stoji; če je le mogoče, naj spor prijateljsko poravnava, da se izogne prepirom, pravam, stroškom, raznim zoprnostim in celo telesni nevarnosti. — Prizadevanje, spraviti v red gospodarstvo, je bilo večkrat povod nemirom in uporom med podložniki. Včasih je bilo seveda povod krivično nalaganje novih bremen in brezozirno iztirjevanje raznih davščin, potem kruto postopanje valpetov napram podložnikom; toda ne smemo pozabiti, da so se ljudje tudi večkrat razvadili, kjer je bila slaba gospodarska uprava. Če je potem prišel upravitelj ali gospod, ki je hotel urediti gospodarstvo in natančno pazil na svoje pravice, je seveda nastala nezadovoljnost med razvajenimi podložniki. Prepiri in očitni upori so se vedno ponavljali. Kakšne razmere so bile med dominikanskimi podložniki, nam osvetljuje naslednji slučaj: l. 1565. je neki tuji podložnik gonil živino na dominikanska posestva, ko so mu pa samostanski ljudje hoteli vloviti živino, jih je natepel.

Nekaj let pred glasovito „seljačko buno“, namreč l. 1568.

so samostanski podložniki predložili vladi vsakovrstne potežkoče; za časa, ko je v Posavju in na Hrvaškem trajala vstaja, je vrelo tudi po Halozah, a do očitega upora vendar ni prišlo, ker je bila vstaja prehitro zadušena.

Iz nekega kratkega regesta zvemo, da je l. 1572. dne 17. novembra bila uvedena preiskava proti dominikanskemu valpetu Benediktu, ker je od podložnikov iztirjeval preveč davkov in jih vtikal v svoj žep. Izid ni znan, a slučaj sam nam dovolj osvetljuje takratne razmere.

L. 1621. dne 13. julija se je konvent pritožil na deželnega glavarja, da so mu gorničniki odrekli gornino. Če je gorničnik zanemaril svojo dolžnost, je gospod vinograd zaznamoval s križi v znamenje, da podložnik ne sme vanj, a haloški gorničniki so ta znamenja pometali vstran ter prišli razgrajati celo v konvent, kjer so se dejanski polotili priorja in nekega brata Martina. Ta upor sega še nazaj, ker je že l. 1620. bil obsojen Mihael Kmetec na štrtinjak vina, ker je odrekel gornino. Pravde so se vlekli še l. 1622., ko je med drugimi neki Vid Ložinšek bil obsojen na tri štrtinjake vina, ker je zanemaril tlako pri samostanskih vinogradih¹.

Novi spori so nastali, ko je prior Antonetti izkušal urediti samostansko gospodarstvo. Samostanski kronist poroča, da je l. 1630. izbruhnil upor med kmeti in je trajal 11 mesecev. Iz raznih aktov pa je razvidno, da so se nemiri začeli že l. 1627. dne 15. avgusta² pri mejnem obhodu v Podlehniku in sicer je prišlo najprej do poboja med podložniki obeh samostanov ter podložniki Sebastijana Lamberga, katerim so se pridružili nezadovoljni samostanski podložniki. Celo menihi so bili napadeni, ko so se vračali v Ptuj. Dne 11. marca 1631. se je pritožil konvent na deželnega glavarja, da so mu podlehniki podložniki odrekli tlako.

Nezadovoljnost je rasla in podložniki so ji dali konkretno

¹ Repert. act. v c. kr. nam. arh.

² Prim. A. Gubo, *Aus Steiermarks Vergangenheit*. Graz, 1913. Str. 94 i. d.

obliko v pritožbi, da se jim nasproti pridobljenim svoboščinam nalagajo vsakovrstne novotarije in služnostna bremena, z druge strani so dominikanci zagotavljali, da podložniki nimajo tehtnega razloga za pritožbo proti priorju ali konventu, ampak vse hujskanje izhaja od enega človeka, župana Tomaža Senice (podložnik Sebastijana Lamberga). Preiskava je dognala, da sedanji prior in konvent ne nalagata kmetom novih bremen, ampak zahtevata le to, kar je pravično in že od prej v navadi. Kmetje tudi niso mogli podrobno navesti, kaj se jim je novega naložilo, ampak so se le splošno sklicevali na svoje svoboščine. Po tem takem bi se pa na zadnje lahko odtegnili vsem dolžnostim. Vendar, če primerjamo kroniko in urbar, so res v kroniki navedene dolžnosti, ki jih še urbar nima. Prior Antoinetti morda ni naložil novih bremen, a z novimi časi so prišle nove potrebe; v 15. in 16. stoletju se je sploh podložnikom marsikaj naprtilo, česar „stara pravda“ ni poznala.

Dne 24. julija l. 1631. so se pogodili kmetje in dominikanci: kmetje bodo še naprej opravljali tlako, obdelovali zemljo, sekali in vozili drva in opravljali svoje opravke kakor pri drugih graščinah v onem obsegu, kakor je nekdanj določil ustanovitelj in kakor določajo cesarske postave, popisane v starem urbarju.

L. 1647. so se zopet Niverčani uprli, delati tlako, dež. glavar jim je zagrozil s kaznijo 100 dukatov¹.

Za priorata Pavla Merenda je prišlo do prepиров z rogaško gosposko. Oskrbnik rogaškega gosp. barona Egga je siloma posegel v sodne pravice dominikanskega samostana v Žetalah. Zaradi čarovništva so zaprli neko žensko pri županu Puhu v Žetalah. V tem prihiti Eggov oskrbnik z biriči in odvede žensko iz ozemlja samostanske sodnije v Rogatec. Med potom so psovali dominikance in jim pretili, češ, če pride Pavel Merenda² semkaj, mu slečemo haljo in ga razsekamo na kosce. Poklicana komisija je l. 1636. dne 26. julija poročala

¹ Repert. act. nr. 1655.

² Ne Morenda, kakor ima Gubo, n. d. str. 98.

na notranjeavstrijsko vlado, da ima v Žetalah dominikanski samostan neposredno deželjsko sodno pravico ne le na lastnih zemljiščih, ampak tudi na zemljiščih druge gospode, ki mejijo z Žetalami. V tem smislu se je glasila tudi vladina razsodba in podložnikom se je zabičala pokorščina in spoštovanje napram samostanu kot sodni oblasti. Prepiri z rogaško graščino so se vkljub temu vlekli naprej, dokler niso Žetal prodali rogaškemu graščaku.

L. 1633. je prior Merenda poslal v Rim prošnjo, naj se skrčijo ustanovne maše, ker so se dohodki zmanjšali in ker je marsikaj šlo v zgubo, kar so bili ustanovitelji naklonili samostanu. Zaradi mnogih ustanov so morali imeti več redovnikov-duhovnikov, kakor jih je samostan mogel vzdrževati. V prošnji navajajo tele vzroke slabega gmotnega stanja: turške vojne, verske homatije in velike davke, ki jih morajo plačevati deželnemu vladarju, k čemur jih je obvezala apostolska stolica.

Rimska kongregacija jim je l. 1634. nekoliko skrajšala ustanove, tudi generalni magister je l. 1634. načeloma dovolil, da se skrči v ptujskem konventu število redovnikov in poprečno računi za vzdrževanje letnih 100 gl. za osebo. Ko je dne 10. maja 1634. generalni vikar, ob enem vizitator za Poljsko in Prusko, prišel v Ptuj, je določil, ptujski konvent imej za naprej le 13 redovnikov, med temi 6 duhovnikov s priorjem vred, 4 novice in tri konverze (brate laike).

Iz 17. stoletja zvemo, da so zaradi turške dače že v 16. stoletju morali zastaviti več podložnikov in celih žup, dočim so druge izgubili v luteranskih homatijah. O slednjih so si l. 1641. dali napraviti zemljeknjižni izpisek. Nekateri podložniki so bili zastavljeni slovenjebistriškemu graščaku Janezu Vajkardu Vetterju, nekaj gornine gospe Lamonovi, nekaj žup, zlasti blizu Rogatca je imela v zastavi gospa Elizabeta Triebenegg (Tribnik) ter so pozneje bile med zaplenjenimi posestvi Erazma Tattenbacha in so jih dominikanci zahtevali nazaj. Precej podložnikov in gornine je bilo zastavljeno graščini v Račjem, ki je potem morala vrniti 30 podložnikov in nekaj gornine. Z Jurijem

Ernreichom Regalom, graščakom v Račjem so se še l. 1693. pravdali zaradi vrnitve nekaterih žup.

Samostansko gospodarstvo je v 17. stoletju zmiraj hiral. Šele priorju Karolu Moškonu (1650—1661) daje kronika častno spričevalo, da je uredil gospodarstvo in poplačal dolgove. Praktični mož je spoznal, kje je glavni vir slabemu gospodarstvu, uvidel je, da so oskrbniki samostanu le v škodo. Oskrbniki, valpeti in župani so si polnili žepe, samostan pa je lezel v dolgove, da še davkov ni mogel redno plačevati. Tako je n. pr. meseca julija l. 1644. zagrozil ptujski magistrat samostanu z eksekucijo zaradi zaostalega davka od dveh vrtov na mestnem ozemlju. Nekako v tej dobi ali nekoliko poprej (dotični akt v repertoriju nima datuma) je grof Nikolaj Drašković tožil konvent, ker mu je bil dolžen davek za 7 let od nekega posestva, ki je bilo usluženo graščini pri Sv. Marku. L. 1650. je prišla v samostan vojaška eksekucija in zahtevala 682 gl. zaostalega davka. V sili so spravili skupaj 312 gl., ostalih 370 gl. pa so si morali izposoditi in potem z vinom poplačati. V enako zadrego, pripomni kronist, je samostan večkrat prišel.

Takoj prvo leto svojega priorata je Moškon odpustil takratnega oskrbnika Jerneja Novaka, ki je dobival 100 gl. letne plače. Tudi valpeti in župani za naprej ne dobivajo več denarja v roke, ampak le prokuratorji t. j. oskrbniki-redovniki, ki vodijo in nadzorujejo vse gospodarstvo. Valpetom in županom se pa po razsodbi priorjevi da primerna odškodnina za njihov trud.

L. 1652. je konvent dobil veliko pravdo z Lavrencijem Lampertičem, ki mu je 30. aprila i. l. moral izplačati v gotovini 375 gl. ter odstopiti vinograd pri Sv. Lovrencu v Slov. gor. in njive v Spuhlji (Pueldorff).

Ta pravda je nastala radi tega, ker je Lampertičev brat Dominik Marija (redovno ime) bil stopil v dominikanski red ter je redu izročil svojo dedščino; umrl je kot vojaški duhovnik l. 1647., brat Lavrencij pa se je branil izplačati konventu njegov dedni delež.

Istega leta je konvent prodal nekaj zemljišč, ki so manj

nesla; nedotaknjena so pa ostala takrat zemljišča Bernarda Ptujkega. L. 1654. so zopet razprodali nekaj zemljišč, ki so jih dobili v pravdi z Lampertičem. Tako si je konvent opomogel in se izkopal iz najhujših dolgov. Med tem so l. 1641. obnovili strožjo disciplino v samostanu in nasledniki Moškonovi so se tudi bolj brigali za gospodarstvo. Tako se je gmotni položaj konventa od leta do leta dvigal. Benediktinski samostan v Št. Lambertu je bil ptujskemu dominikanskemu konventu dolžen 1000 gl. in jih je obrestoval po 5 %, dočim je konvent svojim upnikom moral plačevati obresti po 6 %. L. 1668. so tedaj ta dolg iztirjali in tako poplačali razne dolgove, zlasti za Kacherličino pristavo.

Okoli l. 1670. pa se začnejo zopet pravde in praske; najprej s ptujskimi meščani, ki so si lastili veliki prostor pred samostanom, l. 1670. pa so zahtevali, naj jim konvent odpusti dvojno zaostalo gornino, kar jim je pa takratni prior Albert Ernest baron Prank odbil. To je Ptujčane še bolj razjezilo. Nekako istočasno so nastali prepiri z minoriti.

Vkljub razdelitvi podložnikov so se neprestano ponavljale posestne pravde med obema samostanoma pa tudi s podložniki. Posebno hude so bile te pravde v sredini 17. stoletja. Najprej so se dominikanci pritožili zoper minoritske podložnike Sebastijana Hriberšeka i. dr., da so jim s silo izpustili zaprtega kmeta Gašparja Kopšeta, na samostanske ljudi so kamenje metali in v zasedi čakali na prokuratorja, da bi ga ubili. Potem se začnejo prepiri med samostanoma. Iz pogodbe¹, sklenjene med obema samostanoma dne 12. januarija l. 1678. zvemo, da je predmet dolgotrajnim pravam bil naslednji:

1. Deželskosodne pravice. Prepirali so se, koliko imajo obsojenci plačati enemu ali drugemu samostanu, ker je deželska sodnija bila skupna. Pogodili so se tako: na katerem zemljišču vjamejo in obsodijo zločinca, tistemu samostanu plača sodne stroške brez odškodovanja drugega samostana. Če pa vjamejo kot zločinca samostanskega podložnika na zemljišču

¹ Zapisana v samostanski kroniki, fol. 49—51.

drugega samostana, se mora v treh dneh izročiti svojemu gosposodu, oškodovanemu pa dati odškodnino. Na svojem zemljišču pa sme vsak samostan neodvisno od drugega kaznovati vse zločine in prestopke.

2. Pobiranje mestnine ob cerkvenih proščenjih, polaganje cerkvenih računov in nastavljanje cerkvenih ključarjev. Na ozemlju skupne deželsko-sodne oblasti je bilo šest podružnih cerkev, do katerih sta si lastila pravice oba samostana: Sv. Trojica v Halozah (sedaj župnijska cerkev), Sv. Duha¹ (v trojiški župniji), Sv. Bolfenk (v župniji Majšperg), Devica Marija v Podlehniku (nekdanja župnijska cerkev, sedaj trojička podružnica), Sv. Anton (Stoperce), Sv. Mohor in Fortunat (v žetalski župniji). Pri vsaki cerkvi se je ob določenih časih vršilo proščenje in ob tej priliki sejmarilo, vsaka cerkev je imela nekaj premoženja, katero so upravljali cerkveni ključarji. Pogodili so se: cerkve sv. Trojice, sv. Duha, sv. Bolfenka stoje na dominikanskem zemljišču, torej pri njih pobirajo mestnino, sprejemajo račune in nastavljajo ključarje dominikanci. Cerkev device Marije stoji sicer na dominikanskem zemljišču, a pri njej izvršujejo imenovane pravice minoriti, enako tudi pri cerkvah sv. Antona, sv. Mohora in Fortunata, ki stoje na njihovem zemljišču. Sploh velja (izvzemši Marijino cerkev): čigar zemljišče, temu pripada tudi pravica do cerkve. Ostale pravice, kakor vinščina² (Weinschankgebühr), deželskosodni obhod itd. se izvršujejo skupno, kakor poprej.

3. Sodstvo v Žetalah. Podložnike žetalske župe je dominikanski samostan prodal rogaškemu graščaku Petru Curti z deželskosodnimi pravicami vred. Curti si je pa sam lastil sodstvo in hotel minorite izključiti od sosesi. V pogodbi

¹ L. 1675. dne 31. oktobra so se graški minoriti, ki so imeli župnijo Sv. Vida pri Ptuj, odpovedali pravici, sprejemati račune od cerkve sv. Duha, ki je takrat spadala v župnijo Sv. Vida (pozidana l. 1662.), dominikanci so se pa odpovedali enaki pravici pri cerkvi device Marije v Podlehniku, ne pa nadzorstvu nad vedenjem ondodnega lokalnega kapelana. (Akt v dež. arhivu v Gradcu.)

² Ta beseda je iz zbirke zgodovinsko-tehniških izrazov, ki jih je iz starih listin in aktov nabral prof. Anton Kaspret.

se je določilo: če pride v sodno obravnavo stvar dominikanskega samostana, ne dobi minoritski samostan nikakšne odškodnine, če pa ima minoritski samostan kako pravno stvar z baronom Curtijem, jo izpelja sam brez odškodnine dominikanskega samostana.

Končno se je v pogodbi določilo, da morajo prenehati vsi dosednji prepiri in razprtije ter med samostanoma zavladati prejšnja zastopnost, složnost in ljubezen; če pride kaj navzkriž, naj prijateljsko poravnata stvar oba samostanska predstojnika. Obenem se smatrajo za poravnane vsi računi glede prejšnje mestnine in sodnih stroškov.

Stranka, ki bi vedoma in nalašč s kakšnimkoli izgovorom prekršila to pogodbo, plača 500 cekinov globe.

Pogodbo sta podpisala provincijala obeh redov, devet dominikancev ter sedem minoritov in jo je potrdil deželni glavar Janez Maks Herberstein. Še istega leta pa je nastal prepir zaradi mestnine v Podlehniku. Ondi je namreč minoritski župan Vido Širec dne 26. junija pobral mestnino na dominikanskem ozemlju, kar je v smislu pogodbe bilo prav, toda hotel je pobirati tudi na ozemlju, ki so ga dominikanci kupili od Moškona in ki ni spadalo pod pogodbo. Dominikanski župan mu je to zabranil. Zadevo je preiskoval in priče zaslišal ptujski mestni sodnik Ottavio Bonnicelli¹, a daljnih nasledkov menda ni imela ta praska.

Okoli l. 1670. je hudo vrelo tudi med minoritskimi podložniki v Halozah; prišlo je tako daleč, da so l. 1674. celo umorili minoritskega gvardijana p. Frančiška Bonoma. Nezadovoljstvo pa je seglo tudi na dominikanske podložnike; dne 24. februarja l. 1672. je bil sestavljen zapisnik z upornimi dominikanskimi podložniki Gašparjem Kopšetom, Adamom Kovačičem, Val. Bezjakom, Pavlom Redlinom in Vidom Pišekom. Mesec dni pozneje je deželni glavar izdal poziv na dominikanske podložnike, naj se nikar ne vtikajo v spletke upornih minoritskih podložnikov. A duhovi se niso pomirili; l. 1673. so mnogi podložniki dominikancem odrekli tlako in 6. marca se je radi tega sešlo nepri-

¹ Akt v dež. arh., spec. arh. Ptuj.

stransko sodišče; izid nam ni znan, a ga ni težko uganiti. Umora minoritskega gvardijana so bili deležni tudi dominikanski podložniki, da, njih kolovodja, Matej Kovačič, je bil dominikanski podložnik in je po dovršenem zločinu pobegnil. Konvent se je vsled tega obrnil na notranjeavstrijsko vlado, da se zarubi njegovo premoženje, kar se je dovolilo, sicer so pa morilci ušli brez občutnejše kazni.

A komaj so se nekoliko polegale te razprtije, so se začeli novi prepiri in tožbe, vsled česar je 15. januarja l. 1683. s posredovanjem Janeza Maksa Herbersteina ter Simona Moškona v Lančivasi po mnogih zaslišbah in lokalnem ogledu bila sklenjena nova pogodba. Zdi se, da je tem prepirom dal povod takratni upravitelj dominikanskih posestev Dominik Majhen.

1. Nastali so prepiri radi sekanja drv, lova in paše v hostah v Završah, v Kamnem grabnu in Kugelšku do pota, ki gre med Kugelškom in Bezjakom do gornje skale, v Kamnem grabnu pa med ondotnim potokom in minoritskimi gornišniki.

Te šume imajo posedati skupno, tudi skupno loviti in nalovljeno divjačino enako razdeliti. Če bi ena stranka določila dan za lov, druga pa bi hotela drug dan za lov in bi se to trikrat zgodilo, tedaj prva stranka po trikratnem pozivu lahko lovi po svoji volji.

Kar veter potare ali odpade kot suhljad, si smejo pobrati obojni podložniki. Če bi pa hotel kateri samostan ali njegovi podložniki sekati les, se naj to zgodi dogovorno z drugim samostanom in prej ogleda, kaj se naj seka. Če bi druga stranka tega ne hotela, lahko za tistikrat prva stranka sama seka.

Pašo naj imajo skupno oboji podložniki, če se pa žir da v najem, se denar razdeli med oba samostana.

2. Šuma Bezjak ostane minoritom, kakor je bilo do l. 1661., do prokurate Dominika Majhena.¹

¹ Iz tega sklepamo, da je ta bil povod prepirom, tudi v drugem oziru je dominikanski konvent radi njega imel razne pravde. Dolžili so ga grozne krutosti napram podložnikom, da je pustil ljudi v verige

3. Mestnina na Cirkveniku (sv. Trojica?) in na Drevenški pripada dominikancem, kakor je bilo določeno že l. 1678.

4. Vsi dosedanji prepiri med obema samostanoma se smatrajo za končane.

5. V veljavi ostanejo vse prejšnje pogodbe iz l. 1675. in 1678. — Ako katera stranka prekrši tudi v najmanjšem to pogodbo, jo naj druga stranka opozori na to, in če nič ne pomaga, zapade globi 200 cekinov, katerih polovico dobi oškodovana stranka, drugo polovico pa dvorna komora.

Posamezne točke te pogodbe je določila posebna komisija notranjeavstrijske vlade dne 10. aprila l. 1682. ter je potem pogodbo potrdil celo cesar Leopold I. 5. marca 1683. Iz cesarskega potrdila zvemo, da je ta prepir trajal celih 20 let.¹

Vsakdo pa lahko razvidi, da tudi oblika te pogodbe pusti dovolj prostora za prepire med obojnimi podložniki ali pa med gospodarjema. Skupna posest je vselej bogat vir nesporazumljenju in pravam.

Med tem je konvent že zopet zašel v dolgove. Iz zadnjega četrtnetja 17. stoletja našteva repertorij več dolžnih pisem, ki jih je izdal konvent čez večje in manjše posojene svote. O priorju Andreju Schmidu (1663—1687) pravi kronist, da je poplačal razne dolgove, vendar še tudi njegov naslednik Jurij Sailer mora plačevati dolgove, katere je nekdo izmed prednikov napravil vsled brezbržnosti, tudi drugi naslednik Silvester Georgi je l. 1690. poplačal okoli 4000 gl. dolga, kar je za takratni čas pač velika svota.

O naslednjih priorjih je malo kaj znanega, a gospodarilo se je slabo, ker o priorju Avguštinu Guettmannu (1721—1727) vklanjene statii pod milim nebom v najhujšem mrazu, da so mnogi vsled ozeblin pomrli. Dominik Majhen je bil pozneje v Novem kloštru v Sav. dolini in ta konvent je tožil obrekovalce Majhenove. V Ptujju pred mestnim sodnikom zaslišane priče so izpovedale, da morejo o Majhenu le dobre reči poročati, da je dobro gospodaril ter se potegoval za pravice konventa pa tudi podložnikov. Izkazalo se je, da je celo gonjo proti njemu povzročil bivši prior Moškon, ki mu je bil oseben sovražnik in je pred obravnavo pobegnil. (Akt v dež. arhivu v Gradcu.)

¹ Prepis v samostanski kroniki v dež. arh. v Gradcu fol. 52.

pravi kronist, da je nastopil svojo službo v zelo težavnih razmerah, ker je bil konvent ves zakopan v dolgove. S skrbnim gospodarstvom in varčevanjem je ta prior znatno izboljšal gmotno stanje.

Proti sredini 18. stoletja so zopet nastale pravde z graškimi in ptujskimi minoriti. Graški minoriti so si lastili pravico nadzorstva nad cerkvijo Sv. Trojice v Halozah, a vsled razsodbe dunajske nuncijature l. 1744. so izgubili pravdo, ker je ta cerkev stala na dominikanskem ozemlju in pod njihovim patronstvom. S ptujskimi minoriti pa so se pravdali zaradi neke šume Streittswald in se okoli l. 1750. pogodili tako, da so si šumo razdelili.

Med tem so tudi mnogo zidali, kupovali posestva in delali dolgove.

Prior Antonij Königsmann (1750—1752) je popravil del samostana, žitnico, drvarnico, klet in ledenico, njegov naslednik Karol Murner (1752—1757) je pri Sv. Trojici pozidal lepo poslopje s kletjo (sedanje župnišče), kar je stalo nad 3000 gl. in nakupil Gründlovo pristavo za 2900 gl. Ko je l. 1763. Murner postal drugič prior, je kupil še vinograd Gründlov za 1500 gl. in nekaj posestva ob mestnem zidu na severni strani samostana za 250 gl. Zato ni čuda, da energični prior Hijeronim Freytag l. 1767. ni našel drugega kakor nered in dolgove. Nepoklicane elemente je spodil iz samostana, druge pa ugnal, gospodarstvo uredil in poplačal okoli 1200 gl. dolga.

Iz naslednjih let nimamo nobenih poročil, a gospodarilo se je menda nekoliko bolje, ker pri razpustu ni bilo ravno veliko dolgov. L. 1771. dne 18. sept. je vlada zaukazala, da noben kandidat, ki stopi v red, ne sme prinesiti v samostan več kakor 1500 gl.

Po 535. letnem obstanku se je ptujskemu konventu dan nagnil, nastopil je zanj večer, Jožefova roka ga je izpraznila.

4. Samostansko premoženje ob razpustu.

Aktivno samostansko premoženje je bilo cenjeno na 68.096 gl. 7 kr., passiva so znašala 1537 gl. 10 kr., torej je

bilo čistega premoženja 66.558 gl. Stavbe in posestva, opekarno, gosposčino, ribištvo in lovščino so cenili skupaj na 48.070 gl. V gotovini je bilo pri priorju 2262 gl. 42 kr., pri zakristanu pa 1 gl. 43 kr. Od tega je prišlo v verski sklad 160 gl. 25 kr.¹ Glavnice raznih ustanov so znašale 6222 gl. Kameralni urad je od vsega premoženja dobil le 19.418 gl.²

V primeri z drugimi spodnještajerskimi, pod Jožefom II. zatrtimi samostani je ptujski dominikanski konvent zavzemal glede gmotnih moči srednje mesto. Zaostajal je daleč za studeniškim ženskim samostanom, katerega premoženje je bilo cenjeno na 181.764 gl., premoženje žičke kartuzije pa na 305.116 gl., celo dominikanski „Novi kloster“ v Savinjski dolini je bil bogatejši kakor ptujski, cenili so ga na 92.005 gl.³ Niže pod ptujskim konventom so stali pavlinci v Olimju (60.652 gl.), mariborske celestinke (28.779 gl.), slovenjebistriški minoriti (24.133 gl.), najslabše so stali ormoški frančiškani, katerim so premoženje cenili na 10.811 gl. Znotranja oprava pa tukaj ni bila cenjena, ker je zatvoritev samostana predlagal frančiškanski provincijal sam⁴ in so jo večinoma spravili v Varaždin.

Raznih pridelkov je bilo v samostanu ob razpustu prime-roma malo: 4 avstr. merniki ječmena, 44 m. ovsa, 62 m. pšenice, 18 m. zimske rži in 2 m. jare, 3 m. prosa, 17 m. ajde, 8 m. koruze, 12 m. boba, 3 $\frac{3}{4}$ m. fižola; repa, zelje, krompir se niti ne omenja v zapisniku. Vina je bilo v vsem 720 veder, zadnji trije letniki; cenili so ga na 2412 gl. 30 kr. Živine je bilo na Kacherličini pristavi 4 p. volov, 1 bik, 2 teleti, 11 krav, 4 krave so bile pri viničarijah v Dragošiču, 12 svinj. Perutnina: 3 gosi, 6 rac, 3 purani, 6 kopunov, 10 kokoši, 2 petelina. Nekaj živine je bilo gotovo že prej razprodane, konvent je med drugim brezdvomno imel tudi svoje konje, ki jih pa inventar ne omenja.

¹ Inventar v c. kr. nam. arhivu.

² Wolf A., Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich. Wien 1871, str. 121.

³ Isti str. 161.

⁴ Isti str. 124.

Do zadnje žlice je bilo vse popisano in precejeno in večinoma previsoko, kakor pravi neki poznejši akt. Sobno opravo so prepustili patrom, razno drugo opravo so spravili na Dunaj, kjer menda dandanes tiči v kakem muzeju ali pa diči salone dunajske gospode. Marsikaj se je z dovoljenjem vlade razpoklonilo, drugo razprodalo.¹

Ob času razpusta so dominikanska posestva obsegala 9 vinogradov z 39 orali 1502 č. s., s poprečno letno trgatvijo 45 štrtinjakov, 3 vedre; štrtinjak se je cenil na 50 gl., njiv je bilo 32 oralov, travnikov 71 oralov, 40 č. s., šum pa 743 oralov, 1019 č. sežnjev. Zemljišče se je upravljalo na pristavah: Kaherlšek, Personšek, Kolameršek. Ovčarij, mlinov in gostiln ni bilo na gosposkem posestvu; ribniki so l. 1796. bili že vsi spremenjeni v travnike, pustih zemljišč ni bilo nič.

Iz narodno-gospodarskega stališča bi bilo želeli, da bi se bila posestva zatrtih samostanov razkosala in razprodala med kmečko prebivalstvo. To se je pa zgodilo le v mali meri. Pri ptujskem konventu so razprodali nepremičnin le za 8477 gl.² drugo je ostalo nerazdeljeno kot gosposko posestvo. Nekdanji vapački urad, enonadstropna hiša z gospodarskim poslopjem in velikim travnikom v obsegu 2 or. 1123 č. sežnj., je l. 1805—1813 bil dan v najem Ivanu Marinšku, l. 1856. dne 26. maja ga je pa kupil od barona Vilj. Walterskirchen profesor dr. Ivan Jordan. Travnik je bil deloma spremenjen v njivo in vrt.³ Dejanski torej dotedanje samostansko posestvo ni prišlo v ljudske, kmečke roke. Mnogi samostani so bili tako zadolženi, da so si sami želeli razpusta, ali celo predlagali vladi, naj stori konec njih klavernemu životarjenju. Dominikanski samostan v Ptuj sicer ni bil tako hudo zadolžen, a če bi mu ne bila zadala smrtnega udarca Jožefova roka, bi v 19. stoletju gotovo bil zabredel v dolgove in bi se še manj mogel povzdigniti do večjega pomena kakor v prejšnjih stoletjih.

¹ G. Škraber v Ptuj še ima sedaj solidno izdelan dominikanski sod z izrezljano podobo Matere božje iz 60 let 18. stoletja.

² Isti str. 121.

³ Št. dež. arh. Kataster, akt 140.

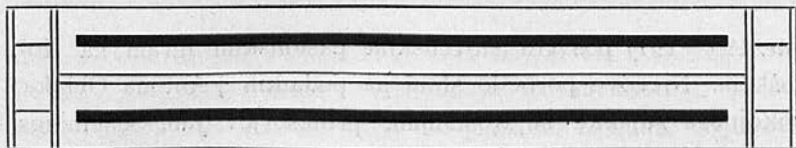
Uprava državnih posestev je 7. jul. l. 1790. predlagala, naj bi se verskemu zakladu pripadajoča posestva bivšega dominikanskega samostana združila v katastru z graščino Turnišče, nekdanj lastnino benediktinske opatije v Neubergu, nasprotno bi se naj posestvo Freispurg ločilo od Turnišča in priklopilo graščini Rottenturm. Uprava bi bila na ta način ceneja in lažja.

Ta zadeva je nastopila dolgo birokratično pot, v zemljiški knjigi so se res dominikanska posestva združila s Turniščem, a v višjih krogih so iztuhtali drugače in dvorni dekret z dne 31. januarja l. 1791. ter dopis dvorne računske komore z dne 28. oktobra 1791. sta zaukazala zopetno ločitev, kar se je potem tudi izvršilo vsled gubernijalnega ukaza 18. julija 1792.¹

Posestva, ki jih je bivši konvent sam obdeloval, so bila precej raztresena, kar je bilo naravno, ker so v raznih dobah, v raznih krajih in na razne načine prišla konventu v roke. Da je ta raztresenost bila v kvar gospodarstvu, je samo ob sebi umljivo, ni čuda tedaj, da so slabe gospodarske razmere od 16. stoletja naprej tem občutnejše pritiskale na konvent. Že okoli l. 1440. je od 451 kmetij bilo 61 praznih t. j. 13½ %. Večino dominikalnih posestev pa si je konvent pridobil šele pozneje.

¹ Gültaufsandten Bd. 40, f. 175.

Andrej Schuster — Drabosnjak.

Spisal dr. Fr. Kotnik.

I.

Prvo vest o Andreju Schusterju-Drabosnjaku je izporočil V. letnik „Kresa“ (1885), kjer naznanja Jan. Scheinigg pod naslovom „Knjiga, pisana v koroškem narečju od l. 1811.“ (str. 424—426) „Marijin pasion“, ki je bil do takrat neznan slovenskim bibliografom. O Drabosnjakovem življenju in delovanju nam ničesar ne poroča.

Drugo vest je objavil urednik „Mira“ in izdajatelj „Koroških bukvic“ Lipe Haderlap. Objavil je popolnoma nekritično in potvorjeno na str. 57—61, 115—118, 197—201 tri dele Schusterjevega „Svovenjega ABaCeja“.¹

V uvodu pravi:

„To pesem je zložil Andrej Šoštar p. d. Draboznik, kmet v Lipi pri Vrbi, že za časa francoskih vojsk. V prepisih se je ohranila med koroškimi Slovenci. Natisnemo jo, da naši bralci vidijo, kako so naši očetje v tistih časih presojali svet. Pisana pa je še s starim pravopisom. Mi smo ga nadomestili z gajico in še nekaj drugih malih reči spremenili. Jedro pa je ostalo nedotaknjeno. Pisana je v štirih oddelkih.“²

Pri verzih:

„Saj veste, kako so z menoj naredili,
Mi škodo na glavo navalili“³

stoji v opombi: „Drabozniku so knjige z Vernbergi (Wernberg pri Belaci) tiskane pobrali in mu nadaljno izdavanje prepovedali, torej je imel veliko škodo.“

O Schusterju poroča nadalje Anton Trstenjak, ki je v knjigi „Slovensko gledališče“, Ljubljana 1892, zadnje poglavje

¹ „Draboznikov A-B-C“.

² Kor. bukv. str. 57.

³ Str. 117.

(str. 194—197) posvetil slovenskim pasionskim igram na Koroškem. Njegovo poročilo sloni na podatkih † Antona Oblaka, pokojnega župnika na Kostanjah, profesorjev Jan. Scheinigga in † dr. Jakoba Sketa in umrlega vodje Mohorjeve tiskarne Vekoslava Legata, † profesorja Jožefa Lendovška v Beljaku, ki mu je poslal 4 prepise kostanjske pasionske igre; od teh se prve tri nahajajo v knjižnici seminarja za slovansko filologijo na dunajski univerzi. O Drabosnjaku pravi Trstenjak:

„Okoli l. 1810 je živel na Koroškem kmet, ki nam je prvi preložil pasijonsko igro na slovenski jezik in poleg tega spisal še drugih stvari. To je bil Andrej Drabošnjak, doma iz Št. Jurja na Strmcu (St. Georgen am Sternberg) nad Vrbskim jezerom. Žal da o tem vrlem kmetu nimamo dosti podatkov. Kadar je Andrej Drabošnjak oral, je imel na vsakem koncu knjigo, v katero je zapisaval „rajme“, katere je izumil pri vsaki brazdi. Pravi se, da je A. Drabošnjak imel svojo tiskarnico, v kateri je sam knjige tiskal; toda ne vem zakaj mu je vlada konfiscirala črke. Andrej Drabošnjak je bil jako priden pisatelj. Glavno delo mu je: „Komedijska od zeliga grenkiga terpljenja ino smerti Jesufa Kristufa nafhiga ljubiga Gospoda. Popisano od Andrea Drobošniaka eniga pavra v Korantane, iz nemfhkiga v korofhko fhpraho v rajme napravljano. V letu 1811.“¹ Andrej Drobošnjak je spisal nadalje: „Trpljenje device Marije“ (Marijin pasijon) leta 1811. (Kres 1885), ki pa ni v rajmah in tudi ne v dialogu. Potem je od njega „Bogati mož“ (Der reiche Prasser),² „Pastirci ali rojstvo Kristusovo“ in „Izgubljeni sin“. Vse te igre predstavljajo danes gozdanjski igralci. Poleg teh iger je spisal Andrej Drabošnjak mnogo smešnic, med katerimi so neki jako zanimive litanije. S tem sem popisal vse književno delovanje slovenskega kmeta Andreja Drabošnjaka.“³

Nadaljna izvajanja Trstenjakova obravnavajo uprizoritve pasionske igre in način uprizoritev.

Janko Maierhofer, župnik v Pokrčah pri Grabštanju, ki je bil nekaj časa provizor na Kostanjah — torej v bližini Drabosnjakovega doma — je objavil v „Miru“⁴ črtico o našem ljudskem poetu. Objavil je Drabosnjakov „ABC“,⁵ a preuredil ga je in moderniziral. Ta črtica ima to vrednost, da natanč-

¹ Naslov ni natančno naveden.

² Dosedaj še ni znano, ali je ta igra v resnici Drabosnjakova. Nimamo še nobenega izvoda te igre.

³ „Slovensko gledališče“ str. 194—195.

⁴ „Mir“ 1906. št. 1.

⁵ Št. 4. 5. in 13.

neje določa njegov rojstni kraj, kjer naj bi bil Schuster okoli l. 1820. kot starec umrl. Pripoveduje tri anekdote o našem kmetu poetu, ki žive še sedaj v ljudskem izročilu. Njegovo literarno delovanje pa slika tako-le:

„Čuditi pa se res moramo, kako je mogel čisto preprost kmet, ki je bil daleč od mesta v tihi samoti, v zapuščenem gozdu, v tistih časih toliko pisati in spisovati knjige. Kako je pač prišel na misel, iskati si tiskarne, založnika? Prestavil je namreč po nemškem izvirniku: „Marijin pasijon“ ter ga dal tiskati pri Leonu¹ v Celovcu. To knjigo, ki se še sedaj nahaja tu in tam, kaj radi berejo po hišah v postnem času. Poznam staro ženico, ki jo zna skoro celo na pamet. Tudi „Kristusovo trpljenje“ s predigro „Betlehem“² in „Dobri pastir“ je prestavil Drabosnjak v slovenski jezik“.

Nato opisuje knjižico „Svoenji OBAČe“, ki jo je našel pri starem Rupleju v pokrški fari. In za tem pravi:

„Pa tudi tako med priprostim ljudstvom se je ohranilo veliko pesmic. Naperjene so na različne osebe, stanove in razvade. Navadno so šaljivke, ostre in pikre. Največ jih ve na pamet stari možak, p. d. Kleber v Logu ob Vrbskem jezeru. Hvalevredno delo bi bilo, če bi jih kdo o priložnosti zapisal ter jih tako otel za prihodnost v pouk in zabavo starim in mladim kakor tudi v spomin koroškega pesnika „Starega Drabosnjaka“.“³

Toliko je bilo do l. 1906. znanega in pisanega o Andreju Schusterju Drabosnjaku.

Drabosnjakovo življenje.

II.

a) Mladost.

Vzhodno od Št. Jurja na Strmecu, ki je oddaljen približno uro hoda od znamenitega letovišča Vrbe ob Vrbskem jezeru, sta dva kmeta, ki samevata na gozdnem obronku. Ta sta spodnji in „zvrhnji Drabosnjak“. Tukaj se je porodil „pri zvrhnjem Drabosnjaku“ 6. maja l. 1768. ob dveh zjutraj naš kmet-poet Andrej Schuster. Njegov oče je bil Peter Schuster, mati pa Magdalena, rojena Karpnica p. d. Urhinja iz Trešč. Krstil ga je tedanji kostanjski župnik Franc Jožef Stubelli in mu dal

¹ Ni res. Tudi časovno nemogoče.

² To je božična igra.

³ Ibid.

ime botra Andreja Jeliča, p. d. Zajzernika, ki je bil krojač v bližnem Spodnjem Jezercu. Botra pa je bila Kristina Drabosnik, p. d. Knutličinja iz Strmca.¹

Tedaj sta spadali obe Drabosnjakovi kmetiji še pod Kostanje, kajti v „Katalogus deren de iure zur pfarr Köstenberg gehörigen behausungen“ je naveden tudi kraj Drabósinje „Drabofsinia“ z zvrhno in spodnjo Drabosnjakovo kmetijo.²

Malo pred Andrejevim rojstvom, dne 21. marca 1768 je umrl njegov ded Peter Schuster, ki je doživel približno 73 let.³ Ded se je torej rodil približno l. 1695.

Andrej je bil 6. in najmlajši Drabosnjakov otrok. Že 9. decembra l. 1759. se je rodila Petrova hčerka Lucija, 30. marca 1761 zopet hčerka Kristina. Prvi sin je bil Matevž, ki se je porodil dne 15. septembra 1763., drugi Gašper, rojen 1. decembra l. 1765. Matevž je umrl že 15. septembra 1767, 4 leta star.⁴ O sestrah in o bratu Gašperju ne vem ničesar poročati.

O Schusterjevi mladosti prav za prav ne vemo ničesar pozitivnega. Ali je obiskoval šolo, ni znano. Pač pa vemo, da so tedaj tudi na Koroškem reformirali ljudsko šolo.⁵ Deželna oblast koroška je predlagala 30. sept. 1767 v poročilu na Dunaj:

¹ Matricula Köstenbergensis. Liber baptisatorum á 1743–1770. Dotično mesto v knjigi se glasi:

17 Annus 68

Post	celebratam 27. et 28. Aprilis Synodum
6. Maji	Natus est horâ 2 dâ matut: Andreas Petri Schuster, vulgo superioris Drobofsinigg, et Magdalena ejus conjugis, nata Karpniggin vulgo Ulrichin ex Terlach, filius Igt'mus Baptizatus levantibus Andrea Jöllitsch vulgo Seyfernigg Sartore infra Jefserz, et Christina Drabofsniggin, vulgo Knutlizin ex Sternberg, ab eodem qui supra ⁶ , — namreč Fr. J. Stubelli.

² Ime Drabosnjak se v listinah različno piše: Dräbošinjägg, Dräbošinjagg, Drabošinnig, Drabošnig. Schuster sam se je pisal „Drabosniak“.

³ „aetatis suae circiter 73 annos“.

⁴ Vsi ti dati, ki se zde suhoparni, so važni za nadaljne študije o Drabosnjaku. Vir: krsne knjige na Kostanjah.

⁵ Prim. o tem J. Apih: Die thesesianisch-josephinische Schulreform in Kärnten. Carinthia I. 1903, 1904.

„Durch die Herren Ordinarien soll allen Stiftern und Ordensgeistlichen aufgetragen werden, daß alsogleich ordentliche deutsche Schulen von lesen, schreiben und rechnen und Katechismo an nachstehenden Orten angelegt und die Bewerkestellung umständlich anher angezeigt werden“.

Nato navaja poročilo kraje, med njimi tudi Vernberg, kjer so bivali tedaj benediktinci, in pa Osoje (materni samostan za Vernberg).¹ Med šolami, ki se naj bi na deželi na novo ustanovile, se navajajo tudi Šmihel pri Rožeku, Moosburg in pa Vrba.² Za našega Andreja bi v prvi vrsti izmed navedenih krajev prišla Vrba v poštev, ker ni več kakor tri četrte ure oddaljena od Schusterjeve domačije.

Na podlagi došlih odgovorov je sestavila policijska komisija, ki je bila tedaj organ deželnega glavarstva, drug načrt, v katerem je predlagala, naj se ustanovi v Vrbi nemška šola. Deželno glavarstvo je odobrilo predlog in poročalo na Dunaj. (1770).³ Kedaj so ustanovili vrbsko šolo, ne moremo iz Apihove študije natančno posneti. Toda ob smrti cesarice Marije Terezije je bila tudi na Koroškem ustanovljena ljudska šola. Jožef II. je vpeljal za vse dečke od 6.—12. leta šolsko dolžnost. Tedaj pa je bil Andrej Schuster že 12 let star.

Mogoče je torej, da je obiskoval nemško šolo v Vrbi, ako je bila ta pred letom 1780. ustanovljena.

Ni še dolgo, ko je bila na Koroškem navada, da so slovenski kmetje pošiljali svoje sinove na „nemško stran“, kjer so se učili kot pastirji itd. nemščine. Tudi Jarnik govori v spisu „Kärntens Germanisierung“ o tej stvari. A tudi Nemci so pošiljali sem pa tje svoje otroke na Slovensko. Bilo je izmenjavanje otrok. Toda v našem slučaju molčijo o tem vsi viri. Tudi ni lahko misliti, da bi si bil Schuster prilastil nemški jezik na ta način v toliki meri, da bi bil mogel prevajati nemške knjige. Pomisliti pa moramo, da leže Kostanje na

¹ Apih str. 100—101 (Carinthia 1903).

² Ibid str. 101.

³ l. c.

slovensko-nemški jezikovni meji. Z občevanjem z Nemci si je vsaj praktično prisvojil tudi njih jezik.

III.

b) Poroka — deca — gospodarstvo.

Nadaljnjo sigurno vest o našem ljudskem poetu nam podaja poročna knjiga šentjurske fare na Strmcu.

Ko je prevzel od svojega očeta Petra malo prej zvrhnjo Drabosnjakovo posestvo, se je poročil 23. septembra l. 1793. z Nežo Weiß.¹

Drabosnjaka sta imela mnogo otrok; 12. septembra l. 1794. se jima je rodil prvi otrok, fant, ki so ga krstili za Gregorija, kateremu so sledili zaporedoma drugi do l. 1810. Botra sta bila Gregor Oraš iz Nove vasi in Marija Florjančka iz Skočidola, posestnica Florjančeve kmetije ali pa Jožef Florjanc, posestnik Florjančeve kmetije in Liza Oraš, kmetica Peršovove kmetije v Novi vasi. Babica je bila Magdalena Schuster, bržkone Schusterjeva mati „na Drabosni“ („an der Drabosna“) h. št. 22, ker se nahaja ta številka pri rojstni hiši.

Dne 21. decembra 1795 se je porodil sin Jožef, 16. septembra 1797 hčerka Liza, ki pa je kmalu po krstu umrla.²

Malo potem (19. septembra 1797) je umrl Peter Schuster, pesnikov oče. V hiši je vladala žalost, ker jo je zadela dvojna nesreča.³

¹ „Agnes Weißin, ehelich erzeugte Tochter des Martin Weiß, gewesten Besitzer der Kamnigg Keusche zu Jefertz und deßo Eheweib Maria, einer geböhrener Hermanin in dieser Pfarr am Sant, kath. 21. J. unverehelicht“. Trauungsbuch Tom II. Str. 6.

² V mrtvaški knjigi stoji 15. sept., rodila pa se 16. sept. Tu je napravljen vodja matrik napako.

³ Mesto, ki govori o očetovi smrti v matrikah pravi: „Datum 1. Sept. 1797. (Ort) Drabofona bey Jeferz, ist mit allen h. 3 Sakramenten etliche Tag vor der — (nečitljivo) von mir Pfarrherrn versehen und von mir Ortspfarrer in den Pfarr Gottes Acker begraben werden. H. N. 22. (Name) Peter Schuster / Bauer an der Drabofna Hube, / (Alter) 66 Lebensjahre / in den Wahnsinn gestorben“.

21. septembra 1798 je bil rojen sin Šimen, 20. marca 1800 pa sin Gregor. Sledili sta dve hčerki, 28. januarja 1802 Marija in 12. junija 1803 Liza.¹

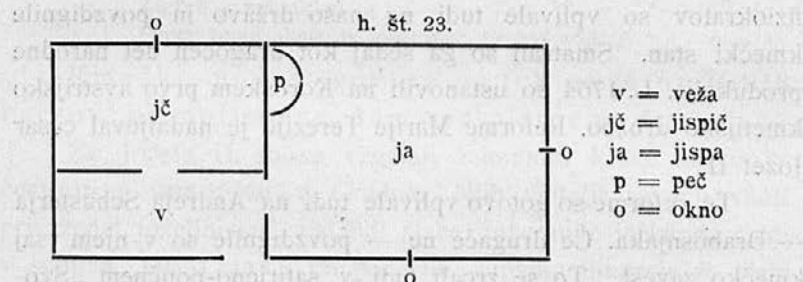
23. decembra 1805 je zagledal luč sveta sin Joannes Evangelist, ki pa je že umrl naslednjega leta, 10. avgusta 1806. Janeza pa so morali imeti doma, zato so krstili fanta, ki je bil 12. avgusta 1807. l. rojen zopet za Janeza. L. 1809. je sledila 13. marca hčerka Sofija, zadnji otrok našega kmeta-poeta pa je bil sin Martin, ki se je porodil 24. oktobra l. 1810.

Imela sta torej Drabosnjaka 11 otrok, od katerih jih je živel leta 1810. še 9, 6 fantov in 3 deklice.² Žena in mož, ki kot poet ni rad bival doma, sta imela dosti skrbi, da sta preživela mnogobrojno družino.

O življenju Schusterjevih otrok, se ne da nič sklepati iz matrik.

Zvrhnja Drabosnjakova kmetija je imela za časa Andreja hišo, hlev, dve pašvi (zvrhnjo in spodnjo). Izmed teh poslopij ima danes samo še zvrhnja pašva svojo prvotno obliko, a tudi to bodo prezidali, če je že niso.

Ta pašva je lesena in stoji 50—60 korakov nad hišo. Ima pa 3 dele: vežo, kuhinjo, ki se imenuje jispič in jispo.

Kmečko hišo so pred kakimi 50 leti prezidali in ima sedaj takozvani „zgornjenemški“ tip. (Po Meringerju).

¹ Dete istega imena je umrlo že l. 1797.

² Le pri hčeri Sofiji, ki je bila rojena 13. marca 1809 stoji v matriki opomba: „Exoffo — Taufschein ausgestellt am 1. November 1893.“

Vemo pa tudi, kakšna je bila pred prezidavo. Bila je hiša-dimnica in obsegala vežo, dimnico in še dve jispi, izmed katerih je ena pač lahko služila našemu „poetu“ za knjižnico in učilnico. Spredaj je imela hiša, ki je bila obrnjena proti Šent Jurju, lesen hodnik.¹ Razen „zvrhnje“ paštve je stala prej še spodnja paštva, od katere pa ni ničesar več ohrajenega, le zidovje še se vidi. Zvrhnja Drabosnjakova kmetija spada med srednje kmetije vrbske okolice in je sedaj tolika, da posestnik lahko redi 6–7 glav živivine. Sedanji posestnik Henrik Soher je Slovenec in se je priženil k hiši iz šentjakobske fare v Rožu.

Politične in socijalne razmere.

IV.

Andrej Schuster — Drabosnjak je živel v času, v katerem so se vršile važne gospodarske in politične reforme, bilo je razburkano valovje razburkane dobe, ki je valovilo tudi po Koroškem. Veliko zaslug za povzdigo kmetijskega stanu v Avstriji in posebno še na Koroškem si je pridobila cesarica Marija Terezija. Uradniška organizacija, uradniška država, ki se je jela javljati, je pokopala fevdalno državo. Ideje francoskih fiziokratov so vplivale tudi na našo državo in povzdignile kmečki stan. Smatrali so ga sedaj kot dragocen del narodne produkcije. L. 1764 so ustanovili na Koroškem prvo avstrijsko kmetijsko družbo. Reforme Marije Terezije je nadaljeval cesar Jožef II.

Te reforme so gotovo vplivale tudi na Andreja Schusterja — Drabosnjaka. Če drugače ne — povzdignile so v njem vsaj kmečko zavest. To se zrcali tudi v satirično-poučnem „Svojenjem OBACEju“: Ni bil gospod ali bogataš, ki je začel zemljo kopati, bil je od „gmajn“ ljudi. Kmet je bil prvi, ki je nam kruh pridelal. Če svet ne bi bil imel kmeta, bi se ne bil nobeden gospod znašel.

¹ Poročilo „starega Cavznika“ v Jezercu, ki je rojen l. 1830.

„Yaz zahualmte o buch ti nash
 Da skues paura nam kruh dash
 Moja pamat menc taku vezhi
 Da od paura pridajo vse rezhi
 Zeiu sviet biv nezhi dr pauer kruh kna biu dobiu
 Se tudei obedem gospued nabiv rodiv
 Sazhi ftan pride od paura knam
 Te graf noi firsht inu kaisher sam.“

(OBACe verz 206—213).

Prvi mož na svetu je kmet.

„Okueli sabe je kopou Odam
 Pa obedem grof bel edelman.“

Toda gospod ga zaničuje, akoravno vse vino in „prate“ le od njega ima, on ga ima za norce, (prim. nemškega kmeta „Mihlna“ v humoreskah!).

„Le sam pauer puele (polje) dieva noi skerbi.
 Da gospued pian noi sët braskerbi spi.“

„Če cesar novico venej da, gospod hitro kmetu vedeti na“ (pusti), — vkljub vsem dobrotam, ki jih kmet deli, ga zaničujejo vsi ljudje, še tisti, katere on živi.

„Ima shounjer kruh inu mesu
 Gospoedi pagre dnar noter kebi sovv (sul.)
 Kadar panra vezh nabode
 Tudi gospued vmrieti more
 Kier ti raimi sklenajo se
 Pauer tuoja zheft pa gmerase“. (v 246—251.)

Kmečki ponos govori iz teh skrotovičenih verzov; ne motimo se, če ga pripisujemo duhu časa.

Za Jožefa II. so se vzgajali duhovniki krške škofije v centralnem semenišču v Gradcu. Njih učitelji so bili vneti privrženci jožefinizma. Pa tudi slabe duhovnike-jožefince slika v svojem „OBACEju“. Po poročilu župnika Singerja so slabi duhovniki v vrbski okolici, ki je bila že v Iliriji, vstopili v francosko službo.

Centralističnim stremljenjem Jožefa II. odgovarja tudi, da je Koroško priklopil v političnem oziru Štajerski. Pod Leopoldom II. je dobila Koroška zopet lastno deželno vlado. L. 1790. je bil generalni seminar v Gradcu odpravljen, krški

in lavantinski alumni pa so morali še obiskovati predavanje v Gradcu in so dobili v ta namen štipendije.¹

Leta 1797. so prišli Francozi na Koroško in prodrli do Celovca (Hermann III. str. 148.) Toda že 1. junija 1797 so zopet odšli. Leta 1800. so šli Rusi pod vodstvom Suvorova skozi deželo v Italijo. Drabosnjak je doživel vse te dogodke in je lahko gledal na vojskine trume s svojega posestva, kjer je imel lep razgled na državno cesto in v bližnji zvrhni Rož. Dežela je morala mnogo prestati, kajti nebrojne čete, ki so jih premikali v Italijo, so marširali skozi deželo. Avstriji vojskina sreča ni bila mila. Posledica je bila, da je Zgornja Koroška prišla pod Francoza. Meja med avstrijsko in ilirsko Koroško je vodila skozi Vrbsko jezero. Francoska vlada je trajala od 1809—1814. Ker leže Drabosnje severnozahodno od Vrbe, je bil Drabosnjak od 1. 1809—1814 francoski podanik. Marijin pasion, edina knjiga, o kateri vemo, kedaj je nastala (1811), je iz časa francoskega medvladja. Ilirijo so Francozi razdelili v okraje, okraje zopet v kantone. Beljaški okraj je obsegal 7 kantonov, namreč Beljak, Trg (Feldkirchen), Spittal, Gmünd, Obervellach, Greifenburg in Šmohor. Vsak kanton pa je obsegal po velikosti več ali manj „mair“ (župe). Beljak je obsegal sledeče: Beljak, Nemški Plajberg, Rožek, Vrbo, Wernberg, Treffen, Ariach, Afritz, Straßfried, Podkloster in Bekštanj. Drabosnjakova kmetija je morala spadati ali k „mairi“ Vrbi ali pa pod Vernberg. Za tožbe do 500 frankov je bil v vsakem kantonu nastavljen sodnik „juge de paix“, ki je oskrboval tudi inventure in cinitve.²

L. 1813. so se vršili blizu doma našega kmeta-poeta v Rožeku in v Bistrici v Rožu hudi boji s Francozi. Vendar pa te zgodovinsko bogate dobe Drabosnjak v svojih spisih, ki so nam dosedaj znani — kajti še vedno Drabosnjakov zaklad ni izkopan, vedno nove vesti o knjigah — niti ne omenja. Ljudski pesnik koroški, tkalec Miha Andreaš (1762—1821),

¹ Cf. Hermann, Geschichte Kärntens III 11—13, 50. sl.

² Hermann III. 272 sl.

sodobnik Drabosnjakov, s katerim sta se po ljudskem izročilu poznala in govorila vedno v „rajmah“, je zapel 1793 pesem o francoski vojni:

„Kje ste leta vi pokoja
Mirné leta, kam ste šle?“

„Ti Paris mestó hudó
Svojga kralja si vmorilo
Kakor volk jagne mladó“ —

„Vsa Evropa omaguje,
Ker se ji hudó godi.“

Drabosnjak molči. Grundner je v „pesmih za deželski bran“, ki jih je prevedel iz nemščine, bodril slov. Korošce na boj proti Napoleonu (glej ČZN 1911 str. 80. sl.). Ko so prišli francoski vojaki na Koroško, je zapel Jarnik pesem, v kateri pravi:

„Vina iz Šampanije
Ino iz Burgundije
Nam obivno natočíte
Vam na zdravje pijemo
Ino na glaže trkamo
Z nami se prav veselíte“. (5. kitica).

„Temu se ne hujajte
Da se možna vam odpre
Tudi mi smo plačovali
Da je možna luknjasta
Ino skrinja spraznjena
Kir smo zvesto vse dajáli.“ (zadnja kitica).

In kakor nobeden slovenski pesnik, je povzdignil Jarnik (1784—1844) glas o mogočnem Napoleonu in zložil v aprilu 1809 pesem:

„Podríte se gore, visoke planine
Pokrite z gradami vse méste, vesi
Po zemli celej se razdej pokončanje
Kir s tega ime njemu novo cveti.“

„On pravi: Le jaz imenujem se stvarnik
Podobe se stvarijo nove skóz meč
Kar starega je, se sprebrni v novine
Skóz oginj vojníkov gre staro že preč.“

In vse evropske narode kliče proti Napoleonu:

¹ Iz Jarnikove zapuščine.

„Moči Evropejski rodovi napnite
Stoletnikov let vam svoj jarem proti
Raztrgajte ketine gnusne hlapčije
Da mirno podnebje vam srečo deli (rosi)“.¹

L. 1809 toži v pesmi „Na mojo domovino“, da je bila odločena (tudi Ziljska dolina) od Avstrije.

„Kdar jes gori k vam pogledam
Solze meni pertečó,
Kir jes vidim, da vas k čedam
Ptujam zdej perdružijo“.²

Ko je bil nekaj časa mir v deželi, se ga tudi pesnik Jarnik veseli, kajti „Tòrk“³ ne truska več z „gromenjam“ in „Modrice so spet perpele“.

„Zarja lepa se razliva
Čez Slovenji Goratan“⁴

Ziljska dolina, Zvrhnji Rož, Beljak, Rožek so dva- celo trikrat menjali gospodarje. Vojne množice, ki so marširale tod, so živele skoraj večinoma od dežele. Težko breme je težilo ljudstvo, ki je morala skrbeti za ta vojna krdela in jih zalagati s proviantom.

Posledica tega je bila, da je nastala v deželi velika lakota. Število prebivalstva se je skrčilo, med ljudstvom so razsajale nalezljive bolezni.⁵

Toda tudi pred temi dogodki ni bilo boljše. V to dobo je posvetil R. Dürnwirth, ki je objavil razpravo: „Volkswirtschaftliches aus Kärnten vor hundert Jahren.“ Pisatelj je črpal iz poročil l. 1803—1804, ki sta jih poročala oskrbnika tedanjih državnih posestev Osoj in Vetrinja vladi na nje zahtevo. Povsod sledovi, povsod rane, ki jih je vsekala prva koalicijska vojna h koncu XVIII. in druga v začetku XIX. stoletja tudi koroški deželi.

¹ Kitica 6 7. in 8. Iz Jarnikove zapuščine.

² „Na mojo domovino“, Vodnikov album str. 115.

³ Tòrk = slov. Mars.

⁴ „Na Slovence“ Carinthia 1811 št. 5.

⁵ Hermann III. 330 sl.

Vsled tega povsod pomanjkanje delavcev, mržnja proti delu, malo veselja do dela, vse je počivalo, namesto da bi se poprijelo z novim pogumom dela. Zato so povsod tožili o slabih časih (tudi Drabosnjak) in visokih cenah živil. Delavske plače so bile zelo majhne. Namesto življenja v deželi — počivanje.¹

Živine je manjkalo — snedle so jo vojske.

Dvorni sodnik Franc Hirzegger iz Osoj poroča, da bi se lahko odpomoglo pomanjkanju poslov tako, da se sprejemajo samo omožene dekletke za gostinje („oferce“), neomožene pa morajo stopiti v letno službo. „Gostinje“ (die Gästinnen) so bivale po kočah, po zimi niso delale, samo poleti so pomagale kmetom delati ter so imele zato prosto stanovanje in hrano. Imele pa so ljubavno razmerje s kmečkimi fanti. In ti izrodki socialnega življenja se zrcalijo tudi v Drabosnjakovih verzih:

„Ti ta ueči uesele si zanstuam imaš
Ti za špot gor neč ne maraš,
Še babe zmirom kne naš (pustiš)
Še gustje² u paštibah maš.“

Socialne razmere za časa Drabosnjaka so bile žalostne. In te razmere razsvetljujejo marsikatero temno stran njegovih rajmov. Posebno pa se zrcalijo v „Svovenjem OBAceju“. Naj sledijo po vsebini dotična mesta: Mi imamo zategadelj slabe čase, ker nekateri kmetje komaj nedeljo pričakajo, da se dovolj žganja napijo in pečenk najedo, doma so pa žena in otroci napol nagi. Akoravno je dragota, se v mesto vozijo in tam brez skrbi nečistost uganjajo, popivajo in visoko igrajo, doma pa ni ne soli ne moke. (Sledijo verzi o slabih ženah, kajti ni vselej mož vzrok nesreč pri hiši, slabo je, če je žena nezvesta, kajti „Tedei nie mosh anu rivno shivljenje ma“.) Fantje se vdajajo nečisti ljubezni in

„bo nekatieri shovnier skues tu gratou
deklza pa ana varjemi moj perjatou“.

¹ Carinthia I. (1905), str. 118—119.

² gostinje — gostije.

Pravica je med ljudmi zašpala, ni je mogoče zbuditi, brumnost se je skrila, pot pravice je zarastel, pomočnik je zbežal iz hiš, in strašen čas je prišel, usmiljeni ljudje so že pomrli sedanji ko gledajo, kje bi eden drugega odrli, pri ljudeh ni ljubezni ne mira, ljubezen je zelo bolna, pri nekaterih celo mrtva. Otroci znajo kvartati in vsako igro, veliki pa samo nečistost čistijo.

„Ta liepe zhednosti mad ludmi ni
Ane shlaht zaite smo doshčveli mi.“

Resnice nobeden ne govori. Čistost je pokopana, nečistost pa zelo „štimana“. Pri ljudeh je pregovor, da se ljubiti ni več greh. Goljufiga in opravljanje je razširjeno. Kmet-poet bere, da so se deklice pomujale „brumne“ biti, sedaj pa celo svoj plod ubijajo! Prej so bile čiste, sedaj pa se sramujejo, če morajo biti same. Fantje se po noči derejo kakor vrane in zapeljujejo deklice. In na koncu pravi, da želi, da bi „skues to šrift vsi brumni gratali“, kajti vsi so njegovi bratci, sestre in prijatelji.

„Zait je mene od tah raimov vgerati
Navas jas vezh naviem pegerati
Kuker dakna bodite nausmileni taku kaker kamen
Da bom mogov vesievo rezhü Amen“.

Globoke so socijalne rane slov. koroškega ljudstva, ki jih nam odkriva Drabosnjak v teh okornih verzih. Mogoče je prečrno videl, a veliko resnice je v njih, oni so slika tedanje dobe.¹

Ustno izročilo o Schusterjevem življenju. — Avtobiografski podatki.

V.

Med ljudstvom se je do današnjih dni ohranilo ustno izročilo o življenju našega kmeta-poeta, naš Drabosnjak še danes

¹ Prim. tudi: Beiträge zur Volksliteratur Kärntens. Gymn. Progr. Klgt. 1909/1910. str. 7. in 8.

živi med rojaki. Tu pa tam govori Schuster v svojih spisih tudi o sebi.

Haderlap navaja:¹ „Drabozniku so knjige z Vernbergi (Wernberg pri Belaci) tiskane pobrali in mu nadaljno izdavanje prepovedali, torej je imel veliko škodo“. O neki neprijetni stvari govori poet tudi sam v svojem „OBACeju“. Mesto, ki se nanaša na to, se glasi:

„Lubi moi periatou
 Jas sim an paver gratou
 Qumei sim se shribou pa knism utgnou bol²
 Jas main³ bras ta deua dovol
 V davonik mam jas zvelko deva
 Svezhiera pa seshano ukupa leizh greva
 Radi pridajo kmen unediū⁴ ludi
 Da prad niemi pokoja ni
 Tu sim jas stuerou koperskakuje⁵
 Da vjeste foushijo mad ludmi prov kakuje.
 Sedei mena shkoda suo modraga vezhi
 Vender mam pomenkenje velko rezhi
 Jas sim se na ta vezha perjatela sanesou
 Pa glih te je menci rozhe terdu svesou
 Tu viefte dasim mou dober kruh breshkode vsah ludi
 Sai viefte usi kai se meni godi
 Da utam buase⁶ velko dnarjou bo
 Jas si vendar pomagati namo⁷
 Vino pyje moi sovrashnk noi gre prate jeft
 Jas mam pa glih tui doro damam ano doro viet.“

Tudi brez „rajmanja“ ima poet dovolj dela, ker je kmet. Mesto, ki pravi:

„Radi pridajo kmen unediū ludi
 Da prad niemi pokoja ni“

¹ Koroške bukvice str. 117 v opombi.

² Mesto je težko razumljivo. V „Svoenjem OBACeju“ je vse polno tiskovnih napak. Ta verz naj bi pač pomnil: Komaj sem sešribou (spisal), pa nisem bolj (boljše) utegnil.

³ Tiskovna pomota: mam.

⁴ v nedel (masc)-praznik, posebno kmečki praznik in tudi nedelja.

⁵ Mogoče: Tu sim jaz stuerou, ko perskakuje (priskakuje).

⁶ = v tem blagu.

⁷ = ne morem.

odgovarja popolnoma poročilu „starega Cavznika“ v Jezercu pri Vrbi, ki mi je pravil da so Drabosnjaka ob nedeljah ljudje pred cerkvijo in doma kar oblegali. Posebno mlada dekleta so baje rada hodila k njemu, da jim je ta „prerok“ prerokoval.

S pisateljevanjem je vendar nekaj zaslužil:

Tu viefte dasim mou dober kruh
brashkode vsah ludi
Sai viefte usi kai se menei godi
Do u tam buase velko dnarjou bo
Jas si vendar pomagati ne mo.“

Dober kruh je imel — ali naj to obrnemo na pisateljevanje?¹ In prijatelj ga je izdal in knjige so mu konfiscirali, ki jih je ljudem ponujal.

Tudi stari Cavznik je vedel praviti, da so nekoč Drabosnjaku vse knjige vzeli, in sicer „Kolomonov žegen“, „Salomonove bukve“ ter „Šibilje“. In stari Kleber v Logu pri Vrbi mi je pravil, da je imel Drabosnjak doma tiskarja, ki mu je v hiši tiskal knjige. O tiskarni poroča tudi Anton Trstenjak. Kleber mi je tudi pripovedoval, da so Schusterja radi knjig zaprli v Rožeku, ker ga je ovadil sovražnik, češ da ima doma tiskarja in da potem sam tiskane knjige prodaja. Da bi bil sam knjige tiskal ali doma imel stavca in tiskarja, to ni verjetno. Tiskane knjige, ki jih poznamo, niso take, da bi bile nastale v zapuščeni kmečki hiši. Izključeno je, kakor poroča poročilo, da je stala Drabosnjakova tiskarna v njegovi kleti, kjer je vlaga in kjer ni luči! Knjige so pač morale nastati v kaki mestni tiskarni — brezdvomno pa „Marijin pasion“, ki je lepo tiskarsko delo in ima tudi Marijino podobo spredaj. Pripovedka o tiskarni je pač na ta način nastala, da je ljudstvo preneslo prepoved izdajanja knjig (ali posamezne knjige — mogoče Svovenjega OBACeja) na dom, kjer se je kaka komisija oglašila in konfiscirala tiskovine.

Gotovo pa je, da je na kak prepovedan način obelodanil svoje „rajme“, kajti nahajajo se v njih mesta, ki bi jih bila

¹ Mogoče je imel kako drugo službo, ki mu je nekaj nesla.

² Slov. gled. na koncu.

zaplenila vsaka avstrijska cenzura — posebno za časa Ferdinanda I.! Mogoče pa je Svovenji OBACe nastal pod Francozi.

Verjetno je, kar poroča A. Trstenjak: „Kadar je Andrej Drabosnjak oral, imel je na vsakem koncu njive knjigo, v katero je zapisaval svoje „rajme“, katere je izumil pri vsaki brazdi.“ (Slov. gled.) Da je tudi med delom pesnil, potrjuje poet sam na koncu „Svojega OBACEja“ verz 402: „Te raime sim naredov per moimi dele po lete“. Toliko „rajmov“, kakor jih je on zložil, ni mogel v glavi obdržati in jih je moral sproti zapisovati. Stari Cavznik mi je pripovedoval, da je Drabosnjak nosil zmeraj usnjato torbico seboj, v kateri je imel svinčnik in „šrifte“. Tudi pri delu jo je nosil.

Poročam še to, kar je vedel stari Cavznik o Schusterju pripovedovati: Drabosnjak je bil mož srednje postave. Govoril je navadno v „rajmah“. Tak mož je bil tudi Brančik v Borovničah, s katerim sta se vedno v vezani besedi pogovarjala. Ljudje so tudi pripovedovali, da je imel v Rožu moža, ki mu je tiskal knjige. Gospodaril je slabo in se ni dosti brigal za gospodarstvo. V svoji hiši je imel nagačene živali in podobe raznih rastlin. Slikal je tudi na končnicah, na panjih ptice, živali, posebno rad pa medvede in dimnikarje. Tudi ure je popravljal. Bil je gladko obrit, kakor še dandanes stari kmetje v slov. delu Koroške. Nosil je hlače in obleko iz domačega platna in sukna. Na klobuku s širokimi krajci je bilo polno „šriftov“ zataknjenih. Bil je šaljivec in je večkrat hodil s kmeti zaklade vzdigat, ki jih je zagovarjal s Kolemonovim žegnom.

VI.

Zadnja leta.

O zadnjih letih Schusterjevega življenja vemo jako malo. Cavznik mi je zatrjeval, da ga je še poznal in sicer, ko je bil 8 do 9 leten fant in ko je hodil na Strmec v šolo. Drabosnjak je šolarje večkrat klical k sebi in jim razkazoval knjige, podobe in slične reči. Cavznik je rojen januarja 1830. Po njegovem poročilu bi bil Schuster torej še leta 1838 in 1839

živel na svojem posestvu. Če sodimo po visoki starosti njegovih staršev, bi še lahko živel.

Toda poročilu, da je še takrat Drabosnjak-Schuster bil na svojem posestvu, nasprotuje poročilo v mrtvaškem registru šentjurske fare, kjer stoji, da je umrl 8. septembra 1824 na Drabosni (zu Drabosen) pri zvrhnjem Drabosniku („bey oberem Draboſnig“) h. št. 22. Gašper Hafner v 88. letu svoje starosti. („Senectus ipsa mors“). In 12. marca 1834 je umrla na Drabosni h. št. 22 Katarina Hafner, vlg. Drabosnica (Draboſnigg Bäurerin) 72 let stara, pokopal pa jo je župnik J. B. Lesiak. Leta 1824 je bil torej bržkone že Gašper Hafner posestnik Drabosnjakove kmetije, kajti izrecno stoji, da je umrl pri h. št. 22. Ni navedeno, da bi bil kmet, toda pri smrtne datumu njegove žene 1834 stoji izrecno: „Draboſnigg Bäuerin“. Zato je Cavznikova trditev, da bi bil še poznal Andreja Schusterja — Drabosnjaka kriva.

Cavznikova poročila o našen ljudskem poetu imajo tedaj le v toliko svojo vrednost, ker so od moža, ki jih je slišal od ljudi, kateri so Schusterja še osebno poznali. — Dne 24. oktobra 1810 se je porodilo zadnje Drabosnjakovo dete. V krstni knjigi je zapisano: „vlgo obere Drabosenig“. Leta 1810 je bil torej še kmet. Leta 1811 je izšel Marijin pasion. Tedaj je bil še na kmetiji, kajti v naslovu stoji: „u druk dane u tem lete od Andreja Shuefterja Drabosnika, eniga poredniga Paura u Koratane“. Vemo tudi, da je l. 1818 prevedel pasionsko igro. V najstarejšem prepisu iz leta 1841 stoji: „Popisano od Andreja Drabofnjaka eniga paura v Korantane is nemzhiga v koroshko fpraho v rajme napraulano v letu 1818.“

Gotovo je skoraj, da je l. 1818 bil še posestnik. Vpoštevati bi bilo seveda tudi to, da ljudstvo še potem, ko kdo ni več kmet, kliče tistega po vulgarnem imenu, a tu stoji izrecno „paura“! Čudno pa je, da je zvrhnji Drabosnjak Gašper Hafner, ki je l. 1824 kot posestnik kmetije v visoki starosti (88 let) umrl, kot starec kupil ali prevzel kmetijo, kar sledi

iz navedenega, kajti posestvo je pač med leti 1818—1824 prišlo v Hafnerjeve roke.

Pregledal sem tudi uradno „Klagenfurter Zeitung“ te dobe; naletel sem na veliko dražb, a Drabosnjaka nisem našel med žrtvami.

V mrtvaških knjigah strmske (šentjurske) župnije zaman iščemo našega porednega kmeta. Cavznik mi je pravil, da je bil Drabosnjakov sin sodar v skočidolski fari, in da je tam živel v neki koči; mogoče, da je Drabosnjak ondi umrl. Toda župnik Gabron mi je na vprašanje odgovoril, da tam ni Andreja Schusterja Drabosnjaka med mrtvimi.

Drugo poročilo pravi, da je umrl kot delavec na Turah. Ker spada en del Tur h Kostanjam, drugi pa k Osojam, sem pregledal z župnikom Lavrincem mrtvaško knjigo na Kostanjah — toda ni ga. Župni urad v Osojah pa mi je sporočil, da tam ni umrl nobeden Andrej Schuster. In pa še nekaj se govori o Drabosnjaku. Neko poročilo trdi, da je umrl kot zločinec na ljubljanskem gradu.

Nepopolno bi bilo poročilo o Drabosnjaku, če ne bi vpoštevali tudi mrtvaške knjige v Domačalah. Tam stoji:

Damtschach. Sterberegister I. „Den 22ten x ber 1825, Umberg 9 (Kamnik Hausname) + Andreas Schuster ein verheurater armer Taglener, 61 Jahre, an Brand, Provisus cum ss. sacramentis begraben von Andreas Juh zu Umberg.“

Ta umrli Andrej Schuster je bil 61 let star, torej je bil rojen 1764. Naš Andrej Schuster pa je bil rojen 1768. Leta 1825 bi bil še le 57 let star, ta pa je bil 61. Če se je zmotil župnik Juh v letnici, — mogoče je, ker bi bil Drabosnjak iz druge fare, — bi ta Andrej Schuster utegnil biti naš kmet-poet.

Andrej Schuster se je vdal pijančevanju. To dokazuje posebno „Ena nova pesem od napitah bratrov.“ Hodil je po gostilnah in zapravljal. A toži, da nima več denarjev, doma ga žena vselej „puca“, v gosilni pa „biert“ za denarje „truca“. Prej ga je gostilničar hvalil in mu ukazal, naj še pride. Sedaj

pa ga je pred njim sram in gre od njega ves potrtr. Gotovo je tudi alkohol uničil kmeta Drabosnjaka.

Skušal sem na podlagi skromnih virov naslikati življenje našega Drabosnjaka. Delo ni in ne more biti popolno. In če sem posvetil v temo Schusterjevega življenja, o katerem prej skoraj nismo ničesar vedeli, zadovoljen sem.¹

O mejah Savinjske marke.

Spisal Ivan Steklasa.

Meje nekdanje na početku 9. stoletja osnovane Savinjske marke se dado le po priliki določiti. Vemo, da je na severu mejila z marko Ptujsko ali Žitinesfeldsko (Žitomislavo). Na vzhodu so spadala v to marko selišča Pilštajn, Rogatec, Kozje, Kunšperg, Četrtek, Bizelj, Sreda, Planina in dr. ter je segala vse do Sotle, ki je bila že takrat meja proti Hrvaški. Na severozapadu so zapirale mejo Savinjski marki Alpe; semkaj je spadal tudi Motnik, ki je ostal še dolgo potem, ko je marka prenehala, pod arhidiakonom savinjskim. Na jugu je pripadal Savinjski marki tudi del na desnem bregu Save med Mirno in Krko ter tudi velika župnija svibenjska.

¹ O Schusterjevem književnem delovanju o priliki zopet kaj več. Za sedaj pa primerjaj:

1. Beiträge zur Volksliteratur Kärntens. 60. Programm des Staats-Obergymnasiums zu Klagenfurt 1909/1910. Kritika v Lj. Zvonu 1910.

2. Nekaj črtic o slovenskih pasionskih igrah na Koroškem. „Dom in Svet“ 1912 XXV. l. str. 11. in sl.

3. Nekaj opomb o koroškem pesniku A. Schusterju-Drabosnjaku. Čas. 1911. V. l. str. 142.

4. Iv. Grafenauer: O „Duhovni brambi“ in nje postanku. Č. Z. N. 1907.

5. „Donesek k zgodovini praznoverja med koroškimi Slovenci“ Č. Z. N. 1906. — Srčna hvala vsem č. g. župnikom v Drabosnjakovi domovini, ki so podpirali z iskanjem po matrikah to delo. Podatke iz matrik na Strmcu in na Kostanjah sem sam izpisal.

Poskusimo po darovnih listinah malo pobliže določiti kraje, ki so spadali v to marko. Po listini, izdani v Bambergu dne 15. aprila 1016., je dobil grof Viljem Seliški od cesarja Henrika II. 30 kraljevskih kmetij v Kozjem in razen tega tudi vse ono, kar je imel cesar med rekami Savo, Sotlo in Mirno.¹ Po listini izdani tudi v Bambergu 11. maja 1025, je prejel isti Viljem od cesarja Konrada II. 30 posestev v svoji marki, ki se prostira med vodami Hodinjo, Koprivnico in Voglajno ter Krko in Savo na Kranjskem.² In vse to, kar je Viljemu podaril cesar Henrik II. ter Konrad II. sam v poprejšnjih listinah navedenih krajih, je potrdil Konrad II. iznova z listino, izdano 30. decembra 1028. v Avgsburgu.³ Da se je raztezala Savinjska marka tudi na Kranjsko, imamo tedaj dokaz že v najstarejši listini za Kranjsko iz leta 895., ko je kralj Arnulf podaril Valdunu Krško, potem v treh zgoraj omenjenih listinah, v katerih se omenjata kranjski reki Krka in Mirna ter slednjič v listini, izdani 18. oktobra 1130. v Würzburgu, s katero potrjuje kralj Lotar III. nekaj posestev v Savinjski marki krški škofiji. V tej listini se imenujejo meje in kraji darovanih posestev precej obsežno. Omenja se Dobrič, Stenice (hrib pri Vitanju), Breznica (Freniz), Kozje (Trahendorf), Rogatec (Roas); potem vode Sava (Save), Savinja (Savine), Sotla (Zotel), Mirna (Niringe), Koprivnica (Kopriunick), Hodinja (Chodnie) in Voglajna (Ogwanie), Škrljevo (Chrilwe Grailach) ter Krka (Gurke). Iz teh podatkov sklepamo,

¹ Schumi, Urkunden und Regestenbuch. I. str. 27.; dr. Ivan Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev. III. Str. 24—25. Listina ni pristna, kajti nastala je šele leta 1170. ali 1171. na podlagi neke druge listine. Vsebina listine pa je sicer zanesljiva razen nekih uvrščenih izrek ter potrjena po listini cesarja Konrada II. iz leta 1028. Dr. Kos misli, da v listini omenjena vas Traskendorf ni Kozje nego Drešinja vas zahodno od Celja, kar se vjema po krajih, določenih v listini cesarja Konrada II. z dne 30. decembra 1028.

² Schumi, Urkunden und Regestenbuch. I. Str. 28—29; dr. Fran Kos, gradivo za zgodovino Slovencev. III. str. 43—44.

³ Schumi, Urkunden und Regestenbuch. I. Str. 30—31; dr. Ivan Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev. III. Str. 54—55.

⁴ Schumi, Urkunden und Regestenbuch. I. Str. 85—86.

da je bilo središče te marke okoli Celja med Savinjo in potoki Koprivnico, Hodinjo in Voglajno, da je segala do Sotle, a čez Savo tudi na Kranjsko ob Krki in Mirni, kjer se navaja edini kraj Škrljevo kot najvažnejše posestvo nekdanj blažene Heme, v tem času pa krške škofije.

Kako daleč je segala oblast Savinjske marke na Kranjskem, se ne da natančno določiti, vendar pa moremo poskusiti po nekaterih listinah, v katerih se navajajo kraji blizu Savinjske marke, tudi to vprašanje razrešiti. V eni teh listin, izdani v Regensburgu 18. okt. 1058., poklanja cesar Henrik IV. svojemu privržencu Anzonu tri zemlje v vaseh, ki se zovejo Bizi (Bičje), Dobelgogesdorf (Šent Jurij), Herzogenbach (Udnje) in Lipnack (Velike Lipljene), ki so vse bile v marki kranjski, a vendar blizu marke Savinjske.¹ V drugi listini, izdani tudi v Regensburgu 11. decembra 1062., daruje cesar Henrik IV. istemu Anzonu posestvo okoli gorenje Krke, kjer je že imel ta Anzon svoja imetja ob potoku Višnjici. Od tukaj se je raztezalo poklonjeno posestvo proti zapadu do zemlje grofov Tietpolda, Rapotona in Engelberona; na posestvu poslednjega je stala vas Luče.² In v tretji listini, izdani na Kranjskem dne 6. julija 1177, potrjuje patrijarh Ulrik II., da je podaril njegov sorodnik Menhard, grof Istre, samostanu v Zatičini vse svoje posestvo v Planini (Kaltenfeld) ter dve vasi Draščo vas

¹ Schumi, Archiv für Heimatkunde. I. Str. 5—7; dr. Fran Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev. III. Str. 125—126. Glede položaja omenjenih vasi so zgodovinarji različnega mnenja. Najbolje se mi zdi razlaga L. Pintarja (Izveztja Muz. dr. XIX. 124). Po tej razlagi je villa Bizi vas Bičje pri Šent Jurju pod Ljubljano. Ne daleč od tam je potok Bičje (Bizi). Lipnack so Velike Lipljene jugovzhodno od Šent Jurja. Herzogenbach so Udnje zahodno od Št. Jurja, ne pa Ponova vas, kakor je trdil Schumi. Kje je bila vas Dobelgogesdorf ni znano. Pintar pravi, da se je morebiti Št. Jurju reklo tako, preden so tam postavili cerkev ter potem po dotičnem svetniku začeli imenovati vas. Te omenjene kmetije so bile le malo oddaljene od tistega sveta, katerega je rečeni kralj daroval Anzonu v listini z dne 11. decembra 1062. med Lučami in Višnjico.

² Schumi, Archiv für Heimatkunde. I. Str. 5—7; dr. Fran Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev. III. Str. 157—158.

(Drassizhdorf) in Globoko (Globoch) v marki ogrski poleg Krke.¹

Zdaj je določiti lego omenjenih vasi v zgorajšnih listinah. Za Bičje, Velike Lipljene, Udnje in Šent Jurij ter Luče smo lego že določili. Drašča vas in Globoko stojita ob desnem bregu Krke, prva v župniji šmihelski, a druga v župniji Zagradec.² A tudi Planina je pač nekje v bližini, če ni morda to Mrzlo polje pri Zatičini. Čudno se morda komu zdi, da postavlja listina Draščo vas in Globoko v marko Ogrsko. To pa nam pojasnuje druga listina iz l. 1161.³, v kateri sporoča cesarski notar Burkard opatu Nikolaju iz Siegburga o svojem poslanstvu v Oglej, Solnograd in na Ogrsko. V tem poročilu pravi, da je potoval skozi Koroško, Kranjsko, Istro, dve marki in ostale kraje Slavonije do Ogrske. Potem pravi dalje v svojem poročilu, da je dal v markah ogrskih ujeti lažikardinale, ker so dohajali čez mejo iz Ogrske kot neprijatelji cesarja Fridrika I. Tukaj pomenja marka gotovo pomejno grofijo in ne mejo, kar dokazuje zopet druga listina iz l. 1164⁴, po kateri je poprosil patrijarh Ulrik II. nadškofa Eberharda solnograškega, da mu pomore v neki zadevi proti grofu H., katerega je pozval na ročišče v ogrsko marko, a kesneje mu zapovedal, naj pride v Feldkirchen. Tukaj se ne more na noben način predmnevati, da bi bil patrijarh pozval grofa E. na ogrsko mejo, nego v pomejno pokrajino. Marchia Ungarie ali Hungarica je izraz, ki je označeval tudi Kranjsko marko, a ne samo Savinj-

¹ Schumi, Urkunden und Regestenbuch. I. 150—150 ... in Marchia Hungarica iuxta Gurk fluvium, a v regestu str. 127 ... in Marchia Sclavonica iuxta Gurk fluvium sitas.

² Mell, Die historische und territoriale Entwicklung Krains vom X. bis ins XIII. Jahrhundert. Graz 1888, trdi na strani 83., da je Drassizhdorf vas Drašice pri Metliki. To pa ne more biti istina, ker v dotični listini se točno določuje lega vasi poleg (iuxta) reke Krke; Metlika pa je vendar daleč od Krke. Zato se tudi ne zlagam niti z Mellom niti s Schumijem, kar pišeta o Ogrski marki.

³ Schumi, Urkunden und Regestenbuch. I. Str. 148.

⁴ Ibid str. 148—149.

sko, saj je tudi Kranjska marka mejila takrat še s Hrvaško ob desnem bregu Krke vsaj v cerkvenem pogledu.

Potemtakem je tekla meja med Savinjsko in Kranjsko marko od Litije na Savi proti Zatičini ter ob Temenici do Trebnjega in od tukaj na Krko pri današnjem Novem mestu in potem ob levem bregu Krke do izliva v Savo. Tako nekako piše o dotični meji Savinjske marke tudi Vladimir Milkovicz¹, ki misli, da je bila Mirna meja obeh mark. A ker se omenja v najstarejših listinah za mejo Savinjski marki na jugu Krka, je rasegala le ta pač malo dalje proti Kranjski marki nego le do Mirne.

Mala izvestja.

Slovarski doneski iz Trubarjevih del.

V naslednjem se hočem omejiti le na najpotrebnejše. Zato navajam samo besede, ki jih *Pleteršnikov slovar* nima in izmed važnejših tudi one, ki jih sicer *Pleteršnik* navaja, a nima Trubarjevega citata.

Adamant, -a, m.: diamant; ... de tu nashe ferce ie terdneshe koker ie tu kamene, shelefu, kuffer inu koker oben Adamant, Pg 57: ee 3 b; pridevnik se glasi: adamantov, -a, -o: Ty ludie po naturi imaio enu terdu inu koker Zaharias 7. gouori enu kamenatu Adamantouu ferce hti Veri: Reg 58: Z IV b s.² Iz nemšč.; prim. mhd. adamas, Lexer, Mhd. Wrtb. s. v.

¹ Die Klöster in Krain. Von Vladimir Milkowicz. Wien 1889. Str. 19.

² Kratice pomenijo: Pg 57 = Tiga noviga Testamenta ena dolga Predguor. 1557.

T 57 = Ta prvi deil tiga noviga testamenta . . . 1557.

Reg 58 = En Regishter . . . 1558.

CII = Catchismus sdveima islagama. 1575.

T 81 = Ta drugi deil tiga noviga testamenta. 1581.

T 82 = Ta celi novi testament. 1582.

arar, -rja, m.: morivec; ... kateriga fte vi fdai Fratarý inu Arary bili, T 82: 502 v Act. Ap. VII. 52 (*οὗ νὺν ὄνεις προδύται καὶ φορεῖς γεγέννησθε*); iz nemšč.: der Häher = der Henker, gl. Schmeller-Frommann, Bayr. W. I. 1072. s. v. hähen, po disimilaciji in asimilaciji v kosih padežih: * ajarja > ararja in potem nom. arar.

avštrija, -e, f.: upor; ... Punte oli Aushtrie fazhenati, CII: 329. Izvor neznan.

bobotliti, -im: klepetati; Inu kadar ui molite, ne bobotlite ueliku, koker ty Aidye, T 57: 14.

bajncirli, -a, m.: viničar; Inu on prauí htimu Baincirli, T 57: 211. — iest fem ta praua vinska terta, inu mui Ozha ie ta Baincirli, 57: 308. — Tako še: Baincirli nom. sg. T 82: 437, Baincirli, dat. sg. T 82: 296. Iz nem.: mhd. winzür, winzürle in nhd. Weinzür, gl. Lexer, Mhd. W. 922 in Schmeller-Fr. II. 928.

baretica, -e, f.: skledica (?): Satu she fdai ty Nemci na nega gud (t. j. sv. Miklavž) tim Otrokom na vezher, pod nih skledice oli baretice lizhkako Iegrazho polagaio, inu te Otroke pregouore, tu ie nim S. Niclaush dal, CII: 283. Temna beseda.

cestiven, -na, -no: cesten; — inu ga ie na cestivenim potoku kerfil, T 82: 503. Pričakovali bi »cestivnem«; e je pisan pod vplivom nom. sg. m., kjer izraža ѣ.

drukniti, -em: pritisniti; vetri fo ... druknili na to hisho, T 57: 18; — drukne ta uodeni uall na to ifto hisho, T 57: 180; druknila T 57: 180; iz nem.

gvečiti, -im: žvečiti; fobmi (t. j. z zobmi) ne guezhiti, CII: 368; Pleteršnik ima le dvečiti in žvečiti; prvo beremo tudi pri Trub.: ... fo duezhili nih Iefike od betesha, T 81: 418.

frančožen, -na, -no: mit der Lustseuche behaftet; (podobne besede gl. Plet. I. 202.) kadar fo na shiuotu gardi, garieui, grintauí inu franzhoshni CII: 181. in 468. Samostalnik se glasi frančož, -a, m. = Lustseuche; zhes Franzhoshe ie Ciriacus CII.: 274 in polni Franzhoshou ... rataio, CII: 390.

fruštati, -am: bičati; ga bodo isdali tim Paganom, de ty ifti nega bodo fashpotouali inu fruštali ..., T 57: 59. Iz ital. frustare »mit der Peitsche schlagen« gl. Bulle-Rigutini, It. Wrt. s. v.

hlapčistvo, -a, n.: der Junggesellenstand; hlapzhiStuu

nom. sg. **CII**: 394, 531. hlapzhiftua (g. sg.) **CII**, 394 s. Beseda je izpeljana od hlapčič: hlapčičstvo — hlapčičstvo — hlapčistvo, prim. človestvo iz človečstvo, človečstvo.

Iuog, -a, m.: vodnik, vodec; Obtuta poštaua inu te Sapuuidi bodo od S. Paula prou Imenouane PÆDAGOGVS. Gal. 3. tuie en Otrocy Iuog, vodez oli Otrocy Schulmoifter, Sakai te Sapuuidi nas vodio le HCristusu: Cat. iz 1555 l.: G 8 a. — Puftite ie, oni fo slipi, inu tih slepzou Iuogi, T 57: 44 pri Mat. XV, 14; v T 82 pa beremo istotam: Puftite ie, oni fo slipi, inu tih slepzou vodci, str. 63. — Ve uom slepim Iuogom, fakai ui prauite, kateri perfequie per tim Templi, tu nishter nei . . ., T 57: 69 pri Mat. XXIII, 16. Temna beseda.

kamenotev, -a, -o: kamên, kamenit; Oni fo pag pyli od te dubouske kaminoteue pezhî, kir ie shnimi shla, katera pezh ie bila ta Cristus, Pg 57: k1b pri I. Cor. 10, 4: ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἥ πέτρα ἐστὶν ὁ Χριστός. Možno je, da je kaminoteue le tiskovna napaka za kamenitoue, kar imamo v T 57: 104: kamenitouu in ib. 105: kamenetouu. Omenim še kaminav, -a, -o: kamên: Seime ie palu na kaminauu, T 57: 36 in istotam, 37: na kaminouu z «o» po nom. sg. m.* kaminou kakor prou za prav itd.

knof, -a, m.: Burgzinne; Inu on nega pela vtu Ierufalem inu ga poštaui na te (!) knof te cerque, T 57: 169. — . . ga poštaui na ta Knof te Cerque, T 82: 237. Glej še Dalmatin, Biblia, I. 187 a: Inu je sturil dva Knoffa is Brona islyta, de bi fe gori na ta Stebra poštauila, inu vsaki Knoff je bil pet komulzou viffok. itd. Iz nem. knouf, st. m. nodus; auf türmen pinnaculum (t. j. po Georgesu 1526: 1. ein kleiner Flügel, pl. kleine Schwingen (Flügel); 2. die Spitze eines Gebäudes, der Giebel); gl. Lexer, Mhd. Wtl. 1654.

kumelj, -a, m.: Kümmel; Ve uom Piffariem inu Fari-feiom, ui Hynauci, fakai ui defetite to metto, inu anesh, inu kumel, T 57: 70. Iz nem. mhd. kümel, kume, küme. Slovenščina pozna kumîn, ki je iz ital., dočim priča kumelj s svojim l-om za nemški izvor. Gl. Weigand-Hirt, Deutsch. W. s. v. in tam navedeno literaturo.

ločitvi list: Scheidebrief; Onu je tudi rezhenû, Kateri fe lozhi od fuie shene, ta ima neei dati en lozhitui lyft, T 57: 12.

— Sakai ie tedai Moifes fapouedal dati en Lozhituilift, inu od nee fe lozhiti? T 57: 55. — Moifes ie perpuftil piffati ta lozhitui lyft, inu lozhiti fe, T 57: 128. — ločitvi po mojem mnenju ni noben pridevnik, marveč stari gen. sg. samostalnika ločitev, ki se je sklanjal po ū-debelskem vzorcu, torej slov. ločitev, gen. ločitbve in s prenešeno končnico i-debel, ločitvi, ki se je ohranil v naši frazi. Gen. ločitvi je zelo star, ker je bil v rabi še prej, predno so ā-debla prevzela v gen. sg. končnico jā-debel.

možica, -e, f.: ona bode Mofhizha imenouana, fa uolo kir ye is mofha vfeta, Cat. iz l. 1550, A VI a; — ona bode ena Moshiza imenouana, Satu, kir ie is Mosha vfeta, Pg 57: 13 a. Pleteršnik navaja besedo, citira pa samo Krelja.

okorneti, -im: starr werden; ... inu de fmo mi, koker de bi bili okorneli inu liffeni ratali, de te velike milostiue oblube Boshye ... tiga nashiga ferza ne omiezhe, Pg 57: ee 3 b. Kontaminacija glagola okoréti in pridevnika okórən, -na, -no.

odlašav, -a, -o: oni, ki odlaša; te linee, odlashoue, kefne ... opominati, CII: 311. Pričakovali bi odlashaue; o je pod vplivom nom. sg. m., kjer je tautosilabični -au prešel pravilno v -ou.

povitica, -e, f.: potica; te vode, Sul, Suezhe, poutizh, Iayz ... vezh ne shegnuie, CII: 215; Oblak, Let. Mat. Slov. 1891, str. 150, omenja to besedo pod gaslom »povitič«, kjer misli ali na masc. nom. sg. ali na gen. pl. povitiča, -e, f. Omenjam radi tega to besedo, da popravim mnenje Oblakovo: zh moramo tu brati kot c, torej je povitic (= poutizh) gen. pl. samostalnika povitica. Tudi marsikje drugod imamo zh za glas c, dasi sporadično, n. pr.: ta Padezh inu Greh tih nashih peruih Stari-sheu, Pg 57: cc 1 b; Islagauetz, Pg 57: s 4 b; velik nuzh inu praui faftop, Pg 57: m 3 a; de oni prou inu fgruntom faftopio ta nuzh inu dobruto, Pg 57: p 4 a; Spraulauzhu T 60: d 1 b. Prauizha T 60: e 3 a. padezh T 60: 18 b. poklizhal T 60: 14 a. poklizhani T 60: 1 b. Diuizh (g. pl.) CII: 495 itd.

izpusati, -am: büßen; steim ie on nashe grehe plazhal popolnoma, inu ifpuffal ta ueliki ferd, Pg 57: h 2 b. — de ftako nega Martro te nashe grehe ie platil inu ifpuffal, Pg 57: r 4 a. Iz nem. büßen., mhd. büezen.

prstev, -a, -o ali prstov, -a, -o: prstên; Sludi... fe ne pufti ftem kropilom, kadilom, solio, fuezhami, sliffenimi, poslazhenimi, kaminetami (ta oblika je napravljena, pač le od Trubarja in ne od naroda po samostalniku kamenje, ki slove pri Trub. kamine) oli perftouimi cryshi pregnati, CII.: 143.

plumbart, -a, m. 10... ty nashi Starishi ob vřakim Plumbarti, tu ie vřelei zhes 50 leit Vrym... rumali, CII.: 249. Iz nem. Blumenfahrt?

prosati, -am: prassen; Bug nei tigazhloueka ftuaryl, de bi... proffal, CII.: 466. — de bi bili nefmafni, proffary inu nepokorni, T 81: 258. — Tu preshuftuu, kurbarya, nezhistoft, hotliuoft, kreg, resdilene, lozhene od te praue Vere, huda miffel pruti blishnimu, vbyene, pyanzhouane, proffane inu kir fo tim glih, Od katerih fem iest vom poprei praul... , De ty kir take rezhi delaio, tiga Boshyga kraleuftua Erbizhi ne bodo, Pg 57: n3b. Iz nem. prassen = im Essen und Trinken verschwenderisch sein, gl. Weigand-Hirt, D. W. II. 466.

rodoven, -na, -no: rodoviten; inu ie nom ta desh is nebes inu rodoune zhafe daial, T 57: 379.

rufijaniti, -im: de oben zhloek ne ima hpreshuftuu inu kurbarij pomagati, fueitouati ruffianiti... Cat. iz l. 1555: F2b. — oli ta Sludi no (i. e. dečlo) napela vmei hude nezhiste lotre inu htim Roffiankom... CII. 148. — pred Curbary, pred Curbami, pred Ruffiani, CII.: 389. Gl. Pleteršnik, II. 443, ki Trub. ne citira.

svarež, -a, -o: pres tadla inu pres fuaresha fem iest bil, Pg 57: t2a.

strhnił, -a, -o: morsch; starhnil leiř, CII.: 262.

saramenta, -e, f.: dračje; Kadar pag Pavel dofti faramente ukupe fagrabi inu na ogen poloshi... T 57: 426. Iz ital. sarmiento m. = Reisigbündel, Bulle-Rigutini, It. Wb. 732.

spovzdrezati, -žem: aufschürzen; de fe on spoufdreshe inu bo nee kmyfi pořadil... T 57: 208 in T 82: 292 (v T 57 je »kymfi(!)« in »bode«). Pleteršnik pozna samo »spodrêc«, »izpodbrêc« »izpodbrêcati« »nabrêncati«. Prvo je nastalo iz drugega, kjer je interkonsonantični b izpadel. Beseda ni razložena ne pri Miklošiču, ne pri Bernekerju. Ako pomislimo, da

rabijo Štajerci za isto dejanje besedo »podkóšati« (gl. Plet. s. v.), ki gotovo spada k znani vrsti »košat« itd., tedaj lahko sodimo, da tiči tudi za psl.* brenk- pojem košatosti (Breitbuschigkeit, Schwangerschaft, Anschwellung in enako). Radi tega mislim, da spadajo naše besede k slov. na- brékæl = angeschwollen, »aufgeworfen«, na- brékniti »anschwellen, aufdunsen«, na- brékniti »anschwellen machen, schwängern« in dalje k rusk. na- brjáknutъ itd., gl. Berneker, Et. Wb. 84. s. v. brěknō. Slov. brecati je analogično nastala oblika po iterativnih glagolih -ricati, smicati i. e. Prvotno deblo je * bher-, ki je potem v našem slučaju razširjeno z determinativi -n-k-; imamo pa v slovenščini od istega debela še druge izpeljanke n. pr. z determinativom -d(h)-: brdo, brada, bradavica; z -g(h)-: breg; z -ū-: brv, obrv, kar je že omenil Per Persson, Beitr. z. idg. Wortforschung, str. 14 sl. K temu deblu priklopim še nabrekæl, izpodbrec in kar je ž njimi sorodnega. Treba je še razložiti Trubarjev glagol spovzdrezati, -žem. Postanek te besede si mislim takole: dvomim, da je -z- tukaj stari z (iz g ali ġ, kjer bi se torej menjavala determinativa -g- oz. -ġ- in -k-, dasi se to pogosto nahaja), ampak da se je v mlajši dobi vrnil na mesto starega -c- iz -k- in sicer so tu vplivale besede »vezati« »tezati«. Tako je iz »izpodbrecati« po izpadu -b- nastalo »izpodrezati, izpodrežem«. Predlog iz- je zamenjal predlog s- (s- iz iz- pri Trub. še ni mogoč) in v to obliko se je vrnil predlog vřz-, ki znači dejanje, ki se vrši v smeri od spodaj navzgor (prim. aufschürzen) in tako je nastalo s- po- vz-drezati, kakor da bi bil -d- korenski del. Dialektično je znana še oblika »spodrěncati«, kjer pač ni ohranjen stari rinezem, kakor tudi ne v »mencati« poleg »mecati«; -n- je poznejši fiziološko upravičljivi vrinek: ko se je še artikuliral »e«, je konica jezika že dotikala prednji del neba, kjer se artikulirata »c = ts« in »n«, a še predno se je popolno artikuliral glas »c«, je jeziček odprl pot v nosno votlino, vsled česar je nastal »n«, torej »spodrencati«. Gotovo niso bile brez vpliva besede »mənōc, mánem itd. in drěncati, dřncati.

stalo, -a, n.: Inu kateri ie vmei uami kir more fuio skerbio fuimu ftalu le en lakat doftautiti, T 57: 207 pri Luk. XII. 25. »ftalu« prestavlja grški: ὁλικία, ὅ: Körpergröße: τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναιται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ὁλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα.

V tem pomenu ne pozna Plet. besede. Nemožno je določiti, ali imamo tu masc. stal, -a ali pa neutr. stalo, -a.

špinat, -a, m.: čipke; ta fe ie oblazhil fteim shametom inu shpinatom, T 57: 221. — ona fama febi dela oddetel, spinat inu shcarlat ie nee oblazhilu, CII: 357. Najbrže iz nem. Spinát, ki pomeni rastlino (slov. špinača iz ital. spinace), ki pa njeni listi in semena imajo obliko čipk na robu, vsled česar je (še pod vplivom latinskega spina) nastal pomen »čipke«. Gl. Weigand-Hirt, Deutsch. Wb. II. 919.

šlemati, -am: Sakai Bug nei tiga zhloueka ftuairil, de bi na tim fueitu, koker ena shiuina shiuil, . . . shlemal, proffal, CII: 466. Iz nem. schlemmen = in Speise und Trank üppig leben, pomeni torej isto, kar sledeči proffal. Gl. Weig.-Hirt. a. a. O. II. 728 in še Schmeller-Frommann II. 522.

tepigov, -a, -o: Ampag ty neuerni Iudi is nyda, ufameio kfebi ene hude tepigoue moshie . . . T 57: 388. Pleteršnik omenja besedo; hočem navesti le njen izvor; najbrž je iz nem. täppig taumelig, schwindlich, toll; antäppig = insinuant, zudringlich, razširjena z domačim sufiksom. Gl. Schmeller-Frommann, Bayr. Wb. I. 612.

timon, -a, m.: Inu kadar fo te mazhke gori ufdignili, fe timu moriu ifrozhe inu oduesheio te fuefe tiga timona . . . T 57: 426. Iz ital. timone = Ruder, Steuerruder.

tatljiv, -a, -o: te linee, tatliue, lashniue — Bug vta Pekal mezhe. CII: 386. — ty hudi, neuerni, tatliui fo prekleti, CII: 501.

trenenje, -a, n: Inu ta Hudizh pela nega na eno uiffoko goro, inu uenim ozhima trenenu pokashe nemu ufa kraleuufu (!) tiga celiga fuita, T 57: 169.

telski, -a, -o: za naš običajni telečji: kalbs-; telsko inu koslouo kry, T 81: 289.

vpelcati, -am: vcepiti; . . . na tih, kir fo Vcriftusa fafayeni inu fto prauo Vro vnega vpelzani, nei . . . ferdammena, CII: 133; — Mi fmo Vcriftufa skufi to Vro inu ta Kerft fafaieni inu vpelzani, T 60: 9 a s; dalje še T 60: 9 b s: vpelzana, ib. 9 b: vpelzani in 19 a: vpelzan. Iz nem. pelzen = propfen.

vragometnik, -a, m.: Cristus ofdraui eniga Vraga-metnika, T 57: 33 s.

vseha, -e, f.: fo no polushili veno vseho, T 82: 513; v Act. Ap. IX. 37: ἔθρην ἐν ὑπερφ, torej po Pappé, Griech. Wrt. s. v.: »der obere Teil des Hauses, Oberstock, Söller, Zimmer im obern Stock, wo die Frauen wohnten«. Najbrž je Trubar napačno prestavil; menim namreč, da je »vseho«, za »vseko«, s čimer je mislil Trub. grob, vsekan v skalo.

zetec, -ca, m. = Täufling: Botri inu Botre . . . fo dolshni nih Setce vishati inu napelouati Vnebeffa, CII: 426 s. — Botri fo pryzha, duhouski Ozheti fuih Setceu, CII: 490. Plet: II. 914. pozna sicer to besedo, a ne citira Tr.

žel, -a, m. = Stachel; inu na nih repih fo bili sheluui, T 81: 398. v Apokalipsi IX. 10: καὶ κέντρα ἦν ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν. Slovensčina ima le neutr. želo. Sheluui kaže gotovo na masc. žel, mogoče pa je, da je Trubar ta sklon v tej obliki sam napravil.

Ramovš Francé.

Pustna kobila (rusa, šarga, gambela, košuta itd.)

Malone po vsem Slovenskem je znan pod raznimi imeni pustni običaj »ruso goniti«. Davorin Trstenjak ga omenja v »Glasniku« 1860, II. 141 in tudi Josip Pajek ga navaja v »Črticah iz dušnega žitka štajerskih Slovencev« 1884, 212 (»Belo ruso vodimo, konjem srečo prosimo, zobi ji ne dajemo, z meglo jo napajamo«). Josip Karba popisuje ruso, kakršno gonijo na pustni dan po Murskem polju in skoro po vsem panonskem delu Štajerske. Rusa ima leseno glavo in lahko premiče spodnjo čeljust. Vrat je ovit s kožuhovino (zajčjo kožo), na grlu nosi zvonce. Trup prekriva rjuha in v njej sta bodisi dva moža (čtetveronoga rusa ali »šarga«) ali samo eden. Čtetveronogo ruso jezdi mala figura (faček). Rusa prihiti v vsako dvorišče in je zelo nemirna. Zlasti ženske in otroci morajo gledati, da jih ne dobi. Gonjač je seveda neusmiljen in pretepa neposlušno stvar. Z glasnim klicanjem in z dolgim bičem jo kroti in uganja ter ji pomaga na noge, če je legla na gnoj. Ponuja jo na prodaj, po dolgem šaljivem barantanju pa jo žene dalje. Ko sprejema darilo (jajca, klobase, sir), je rusa že za plotom na cesti in v diru v sosedni dvor.

Dvonogo ruso gonijo na pustni večer po hišah. Ta je še bolj nevarna, kajti v sobi ji je težko ulti. Gonjač jo kroti in prodaja. Na Ptujskem polju barantajo za ruso najrajši v hrvatskem (zagorskem) jeziku.

Na slovenskem Koroškem gonijo o pustu belca, ki ima glavo iz sukna. Dva fanta sta pripognjena v njem, ki se opirata drug ob drugega, da nastaja konjska podoba. Na vratu ima belec velike zvonce. Na belcu sedi tretji deček (včasih v vojaški obleki). Belca spremlja vrsta našemljenih dečkovkovačev, ki skušajo v vsaki hiši podkovati konja. Po šaljivem prizoru jih gospodinja obdaruje in nato gredo z belcem dalje¹.

Na nemškem Koroškem in Štajerskem je tudi zelo razširjen ta običaj, ki ga zovejo »Schimmelreiten«². Po Bavarskem je znana rusa pod imenom »Fastnachtschimmel«, po Češkem in in Moravskem pa jo zovejo »klibna«, »kobyla«, »chlibna«. Čenek Zíbrt popisuje prizor s klibno tako:

Najprej stopi v sobo vodja »klibnář«. Po običajnem pozdravu prosi gospodarja prenočišča zase in za svoje ljudi. Če je gospodar pri volji, pokliče klibno v sobo. Klibna pridirja z velikim ropotom naglo v sobo. Na voditeljevo znamenje poklekne in jezdec jo razjaše. Nato prihajajo na vrsto različne šale. Klibno kupujejo, očitajo ji razne hibe, ona pa poskakuje pred njimi. Nazadnje zahvali vodja gospodarja, želi lahko noč in odide s klibno. Sedaj prihite nenadoma »kozlički« v sobo in preganjajo dekleta, nazadnje zaplešejo in izginejo³.

Podobne običaje nahajamo tudi med češkimi Nemci⁴. O rusi pri Lužiških Srbih poroča Schulenburg. Konj hoče v vsaki hiši slanine. Gospodinja mu noče dati slanine, češ, konj te jedi ne je. Konj pa se raztogoti in gospodinja mu obesi venec (klobaso) na vrat. Konj še hoče piti, toda vode ne pije. Zopet

¹ Fr. Francisci, *Culturstudien über Volksleben, Sitten und Bräuche in Kärnten*, Wien 1879, 74.

² *ibid.* 51; Dr. Ant. Schlossar, *Cultur- und Sittenbilder aus Steiermark*, Graz, 1885, 17; *Österr.-Ung. Monarchie in Wort und Bild*, Kärnten, 1891, 104, 120.

³ Český Lid II. 350.

⁴ J. J. Ammann, *Fastnacht im Böhmerwald*, Mitteil. des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1890, XXVIII. 70.

je prepír, dokler ne dobi konj požirka žganja. Nato se odpravijo k sosedu¹.

Na Angleškem, Danskem in Norveškem in vobče po vsej Evropi poznajo ta običaj, kakor dokazuje prepričevalno z mnogimi citati Veselovskij v studiji o koledih².

V Dubrovniku je hodila nekda j pustu rusa, ki je imela velike zobe. Gobec je odpirala in zapirala. Običaj pa je že gineval, ko ga je zápisal Karadžić³.

Vsa poročila o rusi se precej strinjajo. Rusa ni samo pustni običaj, temveč tudi o božiču jo gonijo. Maškarni spre vodi s podobnimi živalmi o božiču so bili nekda j običajni pri Čehih, Poljaki h, Rusih in Jugoslovani h⁴. Na Poljskem vodijo koledniki še dandanes »kozo« ali »turonja« (tele), ponekod ves čas od božiča do svečnice. Tudi na Litvi hodijo koledniki s kozlom ali medvedom. V dobi carja Mihajla Fedoroviča so (17. stol.) vodili kobil o, kar dokazujejo tudi ruske cerkvene prepovedi⁵. Razvidno je torej, da je sprevod mask s kobil o starodaven ljudski običaj, zoper katerega se je brezuspešno borila cerkvena in posvetna ruska oblast. V prepovedih se je ohranil spomin in baš v njih nahajamo obilo zanimivih poročil o priljubljenem običaju.

Velika sorodnost slovanske ruse z nemškimi pustnimi spre vodom je zapeljala nemške primerjajoče narodopisce, da so reklamirali običaj za svoj narod. Toda običaj je tako razširjen in tako star, da ne more biti govora o nemškem izviru. Ruso nahajamo daleč zunaj evropskih mej, kamor gotovo ni segel vpliv nemškega običaja⁶. Rimska cerkev je prepovedovala živalske šeme že začetkom V. stoletja in v vseh poznejših sto-

¹ Cit. po Českem Lidu, II. 359.

² ibid. II. 358: Raziskani ja v oblasti russkih duhovnih stihov, VII., Sbornik otdělenija russkago jazyka i slovesnosti Imper. Akad. Nauk, XXXII. S. Peterburg 1883, 128 n.

³ Karadžić, Srpski rječnik 1852, »turica« 756, »čoroje« 828; Dalmation (Österr. Ung. in Wort und Bild« 1892, 146.)

⁴ Archiv für slaw. Philologie, 1887, 353.

⁵ Kostomarov, Očerki domašnej žizni i nra vov velikorusskago naroda v XVI. i XVII. stolětijah. S. Peterburg, 1887, 262.

⁶ Richard Andree, Ethnographische Parallelen und Vergleiche, Leipzig, 1889, 114.

letjih iznova. Najstarejši dokaz je menda ohranjen v novoletni homiliji turinskega škofa Maksima okoli leta 441, ki graja pre-ustrajanje ljudi v živali. Koncil v Auxerre (578) je proglasil živalske šeme za poganski običaj. Neka pridiga iz 6.—7. stoletja, ki se pripisuje včasih sv. Avguštinu, se pritožuje na kristjane, ki se zavijajo v kožuho in si natikajo živalske glave¹.

Srednjeveški poenitentiali prepovedujejo istotako nošenje živalskih kož in glav — grešni hudičev običaj, zaradi katerega zasluži vsak neposlušnež tri leta pokore².

V Correctorju Burcharda Wormskega († 1025) se glasi vprašanje h grešnikom:

»Ali si storil to, kar so delali pogani in kakor doslej delajo na novo leto, — ali si se pretvarjal v jelena? Ako si storil, 20 dni se boš pokoril ob kruhu in vodi.«

Izmed ostalih prič o tem običaju je zanimivo poročilo v životopisu sv. Eligija. Ta svetnik je prepovedoval na novo leto pretvarjanje v živali, zlasti v konje.

Cerkev se je torej vztrajno borila proti temu novoletnemu in pustnemu običaju, ki sega, po navedenih poročilih sodeč, gotovo v prastaro pogansko dobo. Smatrati ga moramo za ostanek poganskih obredov.

Nemški bajeslovci vidijo v jezdecu spomin božanstva Wodana, v konju pa njegovega solnčnega belca (Grimmova šola).

¹ Český Lid II. 361. Prim. Binterim, Denkwürdigkeiten der christlich-kathol. Kirche, Mainz II. 2. 539, 578—575: „In istis diebus miseri homines et, quod peius est, et aliqui baptizati, sumunt formas adulteras, sumunt formas monstruosas, in quibus quidem, quae primum reddenda aut potius dolenda sunt, nescio. Quis enim sapiens credere poterit, invenire aliquos sanae mentis, qui cervulum facientes, in ferarum se velint habitus commutare. Alii vestiuntur pellibus pecudum; alii adsumunt capita bestiarum, gaudentes et exultantes, si taliter se in ferinas species transformaverint, ut homines esse non videantur...“

² „Si quis Calendis Ianuarii in cervulo aut vetula (vitula) vadit id est in ferarum habitus se commutant et assumunt capita bestiarum; qui vero taliter in ferinas species se transformat, tres annos poeniteat, qui hoc daemoniacum est.“ Wasserscheben, Die Bussordnungen der abendländischen Kirche, Halle, 1851, 547. (Citat po Češkem Lidu II. 362.) Ibid. 368: „Si quis in Calendis Ianuarii quod multi faciunt et in cervulo dicunt aut in vetula vadit, III. annos poeniteat.“

Na Češkem si je izmislilo ljudstvo novo razlago. Tam trde, da hodi klibna na spomin kralja Baltazarja, ki je prijahal na belem velblodu v Betlehem, da se pokloni novorojenemu Bogu. Klibna je po tej razlagi velblod¹. Tudi slovenska rusa ima na Panonskem često grbo in na Ptujskem polju zovejo štirinogato ruso »gambéla« (= kamela).

Nekateri bajeslovci (Mannhardt na čelu) smatrajo ruso za žitnega demona (Vegetationsdämon), ki slavi svoj obhod o božiču. Dr. Sepp nahaja v rusi ostanek vere v pretelesovanje duš².

Dr. Ljudevit Pivko.

O Grundnerju.

O tem možu, ki je poslovenil l. 1809 dve Callinovi brambovski pesmi,³ vemo samo to, da je bil nadzornik velikih posestev grofa Ferdinanda Eggerja na Koroškem.⁴

Sartorijev potopis po Koroškem je povzročil deželi silno nevoljo, kajti v knjigi je silno hvalil Štajersko, Koroško pa je poniževal. Zato so domoljubni Korošci nastopili v Cariniji proti njemu in zagovarjali svojo ožjo domovino. Tako je l. 1811. nastopil dr. Kumpf, ki je zavrnil Sartorijeve trditve, in se pri tem vzkliceval v gospodarskih stvareh na Franca Grundnerja.

Ta je objavil v listu »Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat« leta 1811. v oktobrski številki Nr. 79, pag. 472 in sl. članek proti Sartoriju, ki je bil ponatisnjen v »Sonabend's Anhang der »Graetzer-Zeitung« k št. 163. in 167. Dr. Kumpf, ki je bil dober prijatelj Jarnikov, pravi o Grundnerju: Herr Grundner ist ein Mann, der nicht blos in Kärnten als ein sehr unterrichteter, wahrheitsliebender, ebenso bescheidener als freimütiger und einsichtsvoller Forscher be-

¹ Na Taborskem. Český Lid, II. 351.

² Ime rusa je najbrž izpeljano od nemške besede »Roß«. (Iz nekoga dovtipa, kako Stojnci na Ptujskem polju nemški znajo, lahko zvemo, da je konj »rus«, kobila pa »rusanja«!)

Štrekeljeva zbirka »Slov. nar. pesmi« navaja verze o rusi (po Dav. Trstenjaku) v III. zvezku str. 205, Rusa 5157.

³ Glej ČZN. 1911. str. 80—86.

⁴ ibid str. 84.

kannt ist; sein Name schon verbürgt hinreichend die strenge Genauigkeit seiner Angaben, wenn sie auch nicht, was doch der Fall ist, durchaus auf die Resultate der Steuerregulierung, der Grundaussmessungen und neuesten Seelenbeschreibungen gestützt wären. Er vergleicht die von Herrn Sartori so sehr gepriesene und gelobte Steiermark mit dem von ihm so sehr in Schatten gesetzten Kärnten in folgender Hinsicht: 1. Flächeninhalt und Ertrag des Bodens. 2. Bevölkerung. 3. Viehzucht.« — (Carinthia, 1811, št. 17.) Grundner torej ni bil navaden oskrbnik, ampak jako izobražen mož, katerega ime je slovelo čez koroške meje; nahajamo ga tudi med subskribenti lista »Kärntnerische Zeitschrift« l. 1820. Grof Egger je imel mnogo posestev na Koroškem. V Lippitzbachu n. pr. je imel tovarno za črno in belo pločevino (valjénec).¹ Bil je ob enem ravnatelj c. kr. stanovske družbe za pospeševanje kmetijstva in umetnosti na Koroškem.

Fr. Kotnik.

Vodole še enkrat.

Na Štajerskem imamo šest krajev z imenom Vodole ali Vodule, kar je isto, ker v novi, kakor tudi stari slovenščini nenaglašen o rad prehaja v u,² od lokalnega izgovora je odvisno, da se sliši bolj u ali o. Vsa ta imena se rabijo v množinski obliki, torej: v Vodolah ali na Vodolah, nikdar pa kot kolektivno ime v singularu. Razen tega imamo Vodulo in Vodulec — singularno ime ali ne kolektivno. Vsled tega bi bil vrinjen l v pluralni obliki ravno tako mogoč, kakor v Borovljah, Dramljah itd., sploh vprašanje o vrivanju ali nevrivanju epentetičnega l v kolektivnih singularnih imenih tu ne pride v poštev.

Toliko v pojasnilo z ozirom na tozadevno repliko gosp. Pintarja v »Ljubljanskem zvonu« 1913, str. 473—477.

Trdno pa stoji: Vodole in Vodolec ne prihajajo od vode, ampak od dola.

Fr. K.

¹ Carinthia 1811, št. 18.

² Vondrak, Altkirchenslavische Grammatik 110—111.

Književna poročila.

Zgodovina slovenskega naroda. Spisal dr. *Josip Gruden*. 3. zv. 1913. S tem zvezkom, ki obsega strani 321—528, je končan drugi del, oziroma srednji vek. Vsebinsko tvorijo turške vojne pa upravna in kulturna zgodovina v naslednjih odstavkih: Turki na Balkanu, Turški navalni ob koncu srednjega veka, Deželna bramba in tabori, Zgodovinski dogodki v narodnih pesmih in pripovedkah, Plemstvo in deželna uprava, Mesta, obrt in trgovina, Rudarstvo, Razmere kmečkega stanu, Kmečki upori srednjega veka, Pod akvilejskimi patriarhi, Pod solnograškimi nadškofi, Stari in novi redovi, Šolstvo, znanost in umetnost, Versko in narodno življenje. Snov je torej zelo raznovrstna in zanimiva. Nekatere stvari so sploh tukaj prvokrat celotno opisane, n. pr. rudarstvo in zgodovina narodnih noš. Za opis starih narodnih noš so seveda viri zelo pičli, o nošah nekaterih pokrajin sploh ne zvemo nič, gotovo pa so se Slovenci že v starodavnih časih različno nosili po različnosti plemen, klimatičnih in krajevnih razmer. Kakšne so bile n. pr. po pravem „godeže“? Proučevanje naše narodne noše bi bil zanimiv predmet posebne študije; trebalo bi se pri tem ozirati na domače stare slike, zlasti votivne in rezbarije, potem pa primerjati našo nošo s hrvaško, laško in nemško. Zdi se nam, da sta odstavka „Pod akvilejskimi (zakaj ne oglejskimi? Lah n. pr. ne piše nikdar vescovo di Ljubljana, ampak Lubiana) patriarhi“ in „solnograškimi nadškofi“ v tej razvrstitvi nekam siloma vrinjena in s tem pretrgana nit kulturne zgodovine. Med solnograškimi nadškofi je v 13. stol. posebno znamenit — tudi za nas Slovence — Eberhard II. (1200—1246).

Mislimo, da so ravno pod tem nadškofom levo od Drave v starih pražupnijah nastali nekateri vikariati kakor: Selnica, Sv. Peter nižje Maribora, Sv. Lenart v Slov. gor., Sv. Jurij ob Ščavnici, Sv. Križ na Murskem polju, Ljutomer. Čudna usoda je zadela tega velezaslužnega moža. V takratnih političnih zmedah je bil kot pristaš cesarja Friderika II. h koncu svojega življenja izobčen iz cerkve in njegovo truplo ni bilo pokopano, ampak shranjeno v kamrici na cerkvenem podstrešju v Rastadtu. Šele nadškof Rudolf v. Hohenneck je l. 1288 dobil iz Rima dovoljenje, prepeljati ga v Solnograd in pokopati.¹

Najznačilnejši dogodki poznega srednjega veka, ki segajo potem še v novi vek, so turške vojne. V knjigi so opisani seveda le glavni navalni. Nihče ne dvomi, da so turški pohodi vsekali globoke rane hrvaškemu in slovenskemu narodu, a za čudo so te rane še precej hitro zacelile. Vkljub gospodarski krizi in turškim napadom imamo ravno iz nesrečne Friderikove dobe primeroma največ umetniških stavb, naše epske pesmi se nanašajo zlasti na 15. stoletje in v solnograški sinodi l. 1569.

¹ Dalham, Concil. Salisb. str. 89—99; Hefele, Conciliengeschichte VI. 229.

(torej še po poznejših hudih napadih in denarnih krizah) pravi nadškof s popolno gotovostjo, da je v solnograški cerkveni pokrajini le malo župnij, ki bi ne mogle same oskrbeti potrebnih popravil pri cerkvah.

Glede turških vojn bi tu opozoril, da je skrajni čas, lotiti se sistematičnega zbiranja ljudskih pripovedk in tradicij o Turkih; tradicije raznih krajevnih skupin se naj potem primerjajo med seboj in z zgodovinskimi dejstvi; s tem dobimo čisto novo panogo v naši etnologiji. Zbiranje takega gradiva bi bilo za omikance na deželi bolj zaslužno delo kakor malenkostni osebni napadi v političnih listih! Kako zanimivo bi bilo, primerjati n. pr. pohorske turške pripovedke z onimi na Dravskem polju ali v Slovenskih goricah, štajerske s kranjskimi itd.

A vrnimo se k naši knjigi! Pri razvrstitvi kresov (str. 361.) bi bilo omeniti tudi štajerske, zakaj tudi ti so bili velikega pomena; hitro so naznanili turško nevarnost od ogrsko-hrvaške meje celo v Gradec.

Ime „Zajčki samostan“ — mesto Žički — naj bi že enkrat izginilo iz naših knjig (str. 369), g. pisatelj sam pozneje rabi pravo ime — Žička kartuzija in cerkev (str. 479, 484), na strani 520. pa zopet „zajčki kartuzijani“. — Srebrni rudnik smo nekda imeli tudi na Sp. Štajerskem. Na to nas spominja še sedaj ime nekega hriba „Srebrnik“ blizu Rajhenburga, na Koroškem se omenja srebrni rudnik na Golici blizu Brež l. 1182.¹ — Med najstarejšimi župnijami v Savinjski dolini bi bilo omeniti tudi Braslovče, sploh bi menda ne presegalo okvira te knjige, če bi se naštele sploh vse pražupnije na Slovenskem, čitatelje raznih krajev bi to gotovo zanimalo. — Dominikanski samostan v Brežah — prvi na tleh rimsko-nemškega cesarstva — je bil ustanovljen l. 1220. ali 1221., ne šele leta 1227. (str. 472), iz Brež se je dominikanski red naselil v Ptuj l. 1230., dominikanski „Novi kloster“ v Savinjski dolini je Friderik Celjski ustanovil l. 1451., ne 1453. Med avguštinskimi samostani na Slovenskem je omeniti tudi radgonski, ker je bil precejšnjega pomena za Mursko polje in Slovenske gorice (str. 490). Studeniškemu samostanu dominikank je bila vtelovljena le slivniška pražupnija, druge so se razvile šele pozneje iz slivniških vikarijatov. — O vplivu renesanse in humanizma na naše dežele bo menda g. pisatelj govoril še v naslednjih zvezkih, slično o splošnih velikih umah, kugi itd. v srednjem veku.

Priznati je, da se je g. pisatelj mnogo trudil, podati Slovencem poljudno, pa vendar na višku sedanjega razvoja domače zgodovine stoječe delo. Čuti se povsod, kako obtežuje delo teritorialna in upravna razkosanost slovenskega naroda, in koliko je še treba podrobnih študij. Če torej v dr. Grudnovi knjigi kdo pogreša to in ono, naj nas ravno to izpodbuja, da v vseh slovenskih pokrajinah začnemo že enkrat marljivo in skrbno obdelovati domačo zgodovino. Celu med razumnostjo še je pri nas premalo zanimanja za domačo zgodovino; ne moremo potem zahtevati od ljudstva, da ceni svoje starine in se zaveda svoje narodne in-

¹ Monumenta Carinthiae II, 6.

dividualnosti. Razvit zgodovinski čut je velikanskega pomena za narodno kulturo in za obstoj naroda, kateremu od vseh strani preti pogin. Da se poglobi in razširi zanimanje za domačo zgodovino, naj se Grudnova knjiga dobro izrablja za šolski pouk in razna društvena poljudna predavanja.

Kazalo bi bilo pri vsakem zvezku vsekako potrebno, za celotno delo pričakujemo tudi stvarno kazalo. *F. K.*

Dr. Mal, Grb in barve dežele Kranjske. („Čas“ 1913). Pisatelj nam podaja na 13. straneh omenjene revije zgodovino boja za grb in barve dežele Kranjske. Uvodoma omenja razvoj grbov in bojnih zastav kot spoznalno znamenje in kot simbol skupnosti ene vojske ali krdela ter poznejšo spojitev teh znakov s teritorijem in tako postanek deželnih grbov. Nato prehaja pisatelj k zgodovini grba dežele Kranjske; do 1463. l. je bil grb kranjske vojvodine modrobarven, njegov orel pa je imel na oprsju srebrno-rdeč pas, odkoder je dobila Kranjska belo-modro-rdečo zastavo. 1453. l. je cesar Friderik III. uvedel namesto bele barve zlato. Storil je to iz hvalečnosti do Kranjcev, ki so mu pomagali v boju zoper njegovega brata Albrehta VI., a obenem dal nehoti povod mnogoštevilnim preprirom, kojih enega smo doživeli baš lansko leto. Pač so se držali nekateri Friderikove izpremembe, drugi pa so uporabljali stare barve. L. 1739. so se odločili stanovski odborniki za Friderikov grb in ta odločitev je obveljala do 1836. l. Tedaj pa je namreč odredila dvorna pisarna v srebrnem polju višnjevega orla z rdečim in srebrnim pasom na prsih. Kranjski deželni stanovi so protestirali pri vladi proti tej izpremembi, a protest ni dobil odgovora in zadeva je zaspala za nekaj let. Prekucije 1848. l. so jo zbudile iz spanja; takrat so namreč vpeljali nemški dijaki nacijsionalno trobojnico, kranjska deputacija, ki je došla na Dunaj, pa je prinesla s seboj belo-modro-rdečo zastavo, dasi to ni bilo stanovom po volji. Ker pa so le-ti izgubili v omenjenem času vso svojo moč, je obveljala ljudska volja, ki jo je podpirala poleg tega še odredba iz leta 1836. „Barve edine slovenske dežele so postale mahoma barve vseh Slovencev in izraz vseslovenskega programa, znak tudi zaželjenega združenja vseh Slovencev“.

Prepir pa tudi sedaj še ni ponehal; narod je bil za belo, stanovski odborniki pa za zlato barvo v trobojnici. Da bi lažje dosegli svoj namen, so poročali zadnji na Dunaj, da ljubljanska narodna straža, ki ima belo-modro-rdečo zastavo, pripada slovenskemu društvu, ki ni brez političnih tendenc. Vendar pa je ministrstvo ugodilo stanovom le v toliko, da smejo rabiti za enkrat še zlato-modro-rdečo barvo kot deželne barve. Iz te odredbe smemo torej sklepati, da je bila vlada sama za to, da ostane izprememba iz l. 1836. sicer v veljavi. Na intervencijo poveljnika in upravnega sveta ljubljanske narodne straže je slednjič vlada z odlokom dne 23. septembra 1848, št. 2778 odredila končno, da so kranjske deželne barve belo-modro-rdeče. (Pisatelj objavlja v svoji razpravi ta odlok kot prilogo). Tako je torej zmagal „narod nad stanovi, osebna ravnopravnost in ljudska volja nad stanovsko predpravo.“ *M. Pirc.*

Društvena poročila.

Poroča društveni zapisnikar.

Četrta odborova seja dne 25. oktobra 1913 v društvenem muzeju.

Navzoči: dr. Turner, dr. Pipuš, prof. Kovačič, prof. Kaspret, prof. Pirc, dr. Pivko; opravičili so se: dr. Arneje, dr. Stegenšek, dr. Verstovšek.

1. Zapisnik III. seje se odobri. 2. Prof. Kovačič poroča o najemu novih knjižničnih prostorov. Po dolgotrajnih pogajanjih s „Posojilnico“ je najelo društvo l. 1908 dvorano v drugem nadstropju v Narodnem domu, kjer se je umestila tudi knjižnica. L. 1911 je najelo društvo od „Posojilnice“ še eno sobo v drugem nadstropju, kamor se je preselila knjižnica. Dne 5. oktobra 1913 pa je posojilnica to sobo odpovedala. — Konstatira se, da odbor ni v zvezi z dotičnim člankom v „Straži“, v katerem je bil napaden posojilnični odbor. — Knjižnica naj se preseli v muzealno dvorano, dokler si društvo ne najde primernih prostorov drugje. — 3. Prof. Kaspret poroča, da se pripravljajo rokopisi za prihodnji letnik. Glede indeksa prvih deset letnikov bo poročal prof. Kaspret v prihodnji seji. 4. Slučajnosti: Izstopili so: 1. Ivan Lorbek, 2. dr. Vladimir Herle, 3. Martin Petelinšek, 4. dr. Rozina, 5. Fr. Cerjak.

Za slovanski seminar na dunajskem vseučilišču se dovoli „Časopis“ brezplačno.

Dr. Juro Hrašovec je poslal društvu letnike „Kola“ in več listin, za kar se izreče zahvala.

Treba je nakupiti precej knjig za knjižico in urediti arhiv listin. Sklep.

Predavanje v Dramljah 9. nov. 1913.

Predaval je prof. dr. Kovačič o stoletnici svetovne bitke pri Lipskem l. 1813. Vdeležba je bila prav povoljna. Govornik

je najprej kratko očrtal politični položaj, ki je nastal v Evropi vsled Napoleonovega poraza na sneženih ruskih poljanah l. 1812. Evropski narodi so se vzdramili in izrabili ugodno priliko, da stresejo iz svojega tilnika neznosen jarem silnega Napoleona. Dne 11. avgusta se je Avstrija pridružila rusko-pruski zvezi ter Napoleonu napovedala vojno. Po mnogoterih večjih in manjših bitkah, v katerih je Napoleon imel precej sreče, tem manj pa njegovi generali, so se naposled vse vojne sile osredotočile krog Lipskega, kjer je prišlo do velikanske bitke narodov (15.—18. okt.). Govornik oriše glavne momente te bitke. Odločitev je padla zlasti 16. oktobra, ko se je Murat zagnal s konjenico proti avstrijsko-ruskim četam in so v Lipskem zvonovi že oznanjali Napoleonovo zmago.

Med tem so se tudi pri nas na jugu vršile važne reči. Vrhovno poveljstvo italijanske armade je Napoleon poveril svojemu pastorku, princu Evgenu Beauharnais, ki je skušal vojno težišče spraviti na Hrvaško in Primorsko, izvabiti notranjeavstrijsko armado pod poveljstvom barona Hillerja iz Alp na jug. Glavna moč francoske armade se je pomikala proti Ljubljani. Toda najprej so Hrvati prekrižali to namero Beauharnaisu, ker so med Savo in Adrijo odpadli od Napoleona in stopili pod avstrijske zastave. Beauharnais je moral svoj operacijski načrt spremeniti. Brez velikih težav so avstrijske čete prodrle tudi iz Koroškega na Kranjsko, kmalu je drzni in pogumni stotnik Lozarič na lahko roko Francozom odtrgal Istro in meseca oktobra so bile jugoslovanske dežele že pod avstrijskim žezlom; proti koncu l. 1913 in l. 1914 se je bojišče prestavilo na italijanska tla. H koncu oriše govornik, kako hude rane so vsekale avstrijskim narodom napoleonske vojne, prišle so še povrh slabe letine in strašen denarni polom l. 1811. A kakor večkrat v zgodovini, se je tudi tukaj pokazalo, da ljudstva elementarne nesreče in vojne katastrofe hitro prebolijo, nevarno je le, če se zunanjim sovražnikom pridružijo notranji: razdor, nravna propalost, zapravljenost, alkoholizem, lenoba, nevednost, nedovzetnost za ideale.

H koncu je vspodbujal govornik poslušalce, naj po svojih močeh podpirajo „Zgodovinsko društvo“, ki razkriva preteklost naše domovine, žalost in veselje, delo in trpljenje naših očetov, naj čuvajo in zbirajo domače starine, stare šege in narodno nošo.

XI. redni občni zbor

v zmislu § 8. dr. prav. se je vršil dne 28. decembra 1913 v Št. Ilju v Slov. gor. v ondotnem „Slovenskem domu“. Mesto za-
držanega g. predsednika je otvoril zborovanje tajnik prof. Fr. Kovačič ter razložil na kratko namen in pomen „Zgod. društva“. Na to je predaval o zgodovini Št. Ilja in okolice.

V ožji šentiljski okolici se dozdej niso našli sledovi prazgodovinskih naselbin, pač pa je v rimski dobi šla velika cesta čez Plač, rimska naselbina je bila pri današnji Gomilici in pri Lipnici, ki se je imenovala Flavia Solva ter je v 3. stoletju imela najbrž škofijski sedež.¹

L. 970. se prvič v listinah omenja „Lipnizza“ in v njeni bližini od nje različen kraj „Ziup“. Tega leta je cesar Oton I. podaril ta svet solnograškemu nadškofu z ribniki, travniki, mlini, podložniki in cerkvami vred. Torej je že takrat bilo tukaj več cerkev. Prastara je bila cerkev Sv. Martina zunaj Lipnice. L. 1170 se v lipniški pražupnji navaja več cerkev: Frauenberg, grajska kapela sv. Mihaela, sv. Jakob v trgu, sv. Janez v Zagajski dolini, v Ivniku, sv. Peter v Gomilici, sv. Mihael v Spielfeldu itd. Prvotna lipniška župnija je obsegala celo današnjo dekanijo lipniško in lučansko ter del švanberške dekanije. Na jugu je ta župnija v bližini današnjega Št. Ilja mejila z jareninsko pražupnijo, v katero je spadala šentiljska okolica, na vzhodu pa s pražupnijo v Radgoni, pod katero je prvotno spadal tudi Cmurek. Med Cmurekom in Spielfeldom je šla meja med staro Karantanijo in Panonijo proti Dravi pri Vurbergu. Šentiljska okolica je torej s celo jareninsko župnijo

¹ Ljubša, Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, str. 25.

spadala v staro Karantanijo. V govorici, v tipu in ljudskem značaju se še dandanes pozna meja med karantanskimi in panonskimi Slovenci.

V 13. stoletju so imeli od Št. Jakobskega dola gori proti Št. Ilju in dalje več podložnikov deželni vladarji. Med drugimi kraji se omenjajo: Hlapje, Selnica ob Muri (ena najstarejših naselbin), Ciršak, Jelenče, Jarenina, Cirknica, Kašovo pri Spielfeldu, Ernovž (Ehrenhausen), Gomilica in razni kraji v gomiški okolici, Podigrac (Podegraetz t. j. pod „gradom“, ki pomeni stražišče in branišče), Plač, Dobrenja. Ves ta svet je bil seveda popolnoma slovenski in iz te okolice so nam znana celo imena nekaterih slovenskih nižjih plemičev. V listini Otokarjevi iz l. 1190 se navajajo kot priče Negoj Pesničar, Mogoj iz Gačnika (Gestnik),¹ Liutold iz Melja.

L. 1329 se imenuje vdova nekega župana Negoja, ki je imela lesen dvorec (ain getzimmert hofmarch). V tej listini se prvič omenja Št. Ilj. Tega leta je namreč 30. nov. Rudolf Dorner, spodnještajerski nadduhovnik, briksenski kanonik in vogavski župnik zastavil za 34 mark srebra po materi podedovano posestvo Herdegu Ptujskemu.² To posestvo je bilo v Kršnici pri Št. Ilju (Greznitz in den puheln pei fand Giligen.), torej je že takrat stala cerkev sv. Ilja. Ker je kraj dobil ime po cerkvi, si moramo predstavljati, da so cerkev postavili v dol, kamor so se kakor v osredju lahko shajali ljudje iz okolišnih hribov. Smer naseljevanja nam kažejo imena: Stara gora in Nova gora ali Novine, kar je istovetno z „in novali“ v

¹ V svojem spisu „Vitezi Pesničarji“ (Časopis 1912, str. 4) sem s Zahnom ta Gestnik istovetil z Gostingom pri Gradcu. Kmalu potem me je g. c. kr. vojni prof. P. Štefan v Mariboru, ki se tudi sam peča z domačo zgodovino, opozoril, da ta Gestnik utegne biti Gačnik v občini Pesniški dvor. Če natančneje premostimo v listinah imenovane kraje ter druge okoliščine (priče v listini so morale dobro poznati mejo in krajevno lego), je veliko verjetnejše, da je ta Gestnik Gačnik in ne Gosting pri Gradcu. V jezikovnem oziru tudi ne bo posebne potežkoče, najti zvezo med Gestnikom in Gačnikom.

² Listina v štaj. dež. arhivu št. 1987.

Otokarjevem urbarju.² Okoliš Stare gore je bil vsekako prej naseljen.

Imenovani Dorner je zastavil tudi neko kmetijo, na kateri sta bila Kristan in Marin, potem neko njivo, katero je prej imel neki Hertel, potem jo je pa Dorner prepustil Kristanu. Pristno slovenska imena, med njimi pa je že tudi nemški Hertel!

Narodna meja se je že v srednjem veku pomaknila globoko na jug. Vzroki so bili: prvotno redko naseljeni Slovenci, madžarski navali, strašne kuge, turške vojne in bojne homatije za časa Baumkircherjeve in Pesničarjeve zarote, ko so bili strašno opostošeni srednještajerski kraji. Umetno in nasilno ponemčevanje se začelja šele novejši čas.

K šentiljski cerkvi je hodil od starodavnih časov eden jareninskih kapelanov ob nedeljah in nekaterih praznikih opravljat službe božje. Pri cerkvi je bilo tudi pokopališče.

Lavantinski škof je na to l. 1535. dne 4. nov. oboje na novo posvetil in birmal okoli 500 ljudi.

L. 1528. še v Št. Ilju ni bilo luteranov, pač pa je l. 1617. neki luteran tukaj dajal veliko pohujšanje. Tega leta je obiskal Št. Ilj sekovski škof ter naročil, naj se vrši služba božja vsako drugo nedeljo v mesecu, potem vsako kvatrno nedeljo, pa ob praznikih device Marije in apostolov. Zaukazal je v zidu zazidati okno, kjer se je ob kvatrah shranjevalo Najsvetejše ter postaviti na oltarju tabernakelj.

L. 1784. je postal Št. Ilj samostojna župnija. Za časa Jožefa II. so namerjavali Št. Ilju priklopiti južni, popolnoma slovenski del sedanje spielfeldske župnije in ondotno cerkvico podreti. Toda spielfeldski graščak je to preprečil.

Stara, brezdvomno gotična št. iljska cerkvica je med tem postala pretesna in začela je razpadati. L. 1806. so jo tedaj podrli in do l. 1810. pozidali sedanjo cerkev.

K sklepu kliče govornik poslušalcem v spomin besede, ki jih je l. 1860. neki prijatelj rekel Božidarju Raiču o krajih ob Pesnici severozapadno od Maribora: V 30—50 letih bodo

² Dopsch, Die lf. Gesamt-Urbare d. St. 111.

na teh lepih gričih gosposke pristave in letovišča in v 100 letih se bodo ti kraji potujčili. Vzroki: popivanje in zapravljivost. Stari domači posestniki ginejo, postajajo viničarji in hlapci ter beže iz rodne grude v svet, tujci se pa naseljujejo v te lepe kraje. Mi smo droben denar, s katerim mogočezi poravnavajo svoje velike račune.

G. Živortnik izreče zahvalo govorniku in „Zgodovinskemu društvu“, ki je prišlo zborovat v Št. Ilj. Na to se zborovanje zaključí.

Peta odborova seja dne 24. januarja 1914 v društveni knjižnici.

Navzoči: dr. Turner, prof. Kaspert, dr. Medved, prof. Kovačič, prof. Pirc, dr. Kotnik, dr. Pivko; opravičil se je dr. Pipuš.

1. Zapisnik IV. seje se odobri.

2. Tajnik, prof. Kovačič poroča, da se je 1. decembra 1913 preselila knjižnica v muzejsko dvorano. Pokazalo se je, da je to stanje za delj časa nevzdržljivo, ker bi se ne mogel razvijati ne muzej, ne knjižnica, še manj pa bi se mogel urediti arhiv, in vendar bi bilo to neobhodno potrebno. Dragocenejše reči v muzejski dvorani niso varne in v zimskem času ni mogoče v dvorani delati. Kakor kažejo razmere, bo moralo „Zgod. društvo v bližnji prihodnjosti svoje delovanje osredotočiti bolj na znanstveno raziskovanje, ko na muzejske zbirke, zato je potrebno ločiti knjižnico in arhiv od muzeja. Začetkom grudnia 1913 je bil na ponudbo zelo primeren prostor v Koroški cesti št. 10. I. nadstr. s tremi suhimi in svetlimi sobami za primeroma nizko ceno. Društvo bo plačevalo zanj 12 K, t. j. vsoto, ki jo je doslej plačevalo za sobico v Narodnem domu, ostanek pa bo plačeval neimenovan prijatelj društva; društvo torej ne bo imelo nobenih novih stroškov. Ker se je radi oddaje stanovanja zelo mudilo in ad hoc ni bilo moči nagloma sklicati seje, so izrazili odborniki pismeno svoje mnenje in stanovanje se je najelo. Odbor izreka neimenovanemu prijatelju društva zahvalo in tajniku istotako, da se je omogočil najem stanovanja.

3. Blagajnik dr. Pipuš je poslal pregled dohodkov in izdatkov leta 1913.

A. Dohodki:

Prebitek iz leta 1912 K 436'74

Podpore:

a) denarnih zavodov . . K 200—

b) štaj. deželnega odbora

1911, 1912, 1913 skupaj „ 800—

c) drugih podpornikov „ 116— „ 1116—

Izkupiček za prodane knjige „ 41'32

Članarine:

a) za prejšnja leta . . . K 1397'75

b) za l. 1913 „ 592'10

c) za naprej „ 83— „ 2072'85

Vstopnina v muzej „ 1—

Razni dohodki „ 19'07

Skupaj K 3687'07

B. Izdatki.

Ostanek pisateljske nagrade za „Trg

Središče“ K 600—

Ostanek pisateljske nagrade za „Časo-

pis“ IX. „ 465—

Tisk in vezava „Časopisa“ (na račun) „ 1554'91

Račun knjižnice „ 4'85

Račun muzeja (stanarina, nakupi, po-

strežba itd.) „ 383'61

Izkupiček za knjige, prenos, račun, čla-

narine „ 3'75

Razni izdatki (poštnina, tiskovine itd.) . „ 108'92

Skupaj K 3121'04

Prebitka koncem l. 1913 je torej . . . K 566'03

Dolga ima društvo še 800 K za tisk in vezanje „Časopisa“ IX. pri tiskarni; za l. 1913 pa še tiskarski računi niso predloženi in honorar pisateljem še ni določen.

Račune je pregledal in v redu našel preglednik dr. Jerovšek dne 23. prosinca 1914. Odbor je račune odobril.

Podpora c. kr. ministerstva je izostala. Sklene se opozoriti poslance, naj posredujejo.

4. Proslava 500 letnice ustoličenja koroških vojvod 15. ali 22. sušca 1914 v Nar. domu bo obsegala govor, sliko ustoličenja in „Tugomerja“. Slavnost prirede slovenska društva skupno. Prof. Pirc je dramatiziral ustoličenje. Dr. Kotnik opozarja na rokopisno dramo, ki jo ima družba sv. Mohorja. Za „Časopis“ bo popisal slavnost prof. Pirc, ki prevzame tudi govor pri slavnosti. Prof. Kaspert upa, da bo prinesel „Časopis“ studijo o ustoličenju, da se končno reši to vprašanje. V enketi narodnih društev bosta zastopala „Zgod. društvo“ prof. Pirc in dr. Pivko.

5 Slučajnosti: Z Matico Srpsko v Novem Sadu se sklene književna zamena. — Tajnik predloži načrt, po katerem se arhiv urejuje, kar se odobri.

Dr. Kotnik javlja, da so sestavljena in vladi predložena pravila koroškega zgodovinskega društva („Društvo za zgodovino in narodopis koroških Slovencev“).

Imenik društvenikov 1. 1913.

Redni udje.¹

Agrež Josip, zasebni uradnik v Brežicah.

Arnejc dr. Ivan, gimn. profesor (prideljen c. kr. naučnemu ministertvu) na Dunaju.

Arzenšek Alojzij, dekan v Vuzenici.

Atteneder Josip, župnik v Šoštanju.

Barle Janko, nadškofijski tajnik v Zagrebu.

Bartol dr. Ant., c. kr. notar v Logatcu.

Baš Lovro, c. kr. notar v Celju.

Benkovič dr. Ivan, drž. poslanec, odvetnik v Celju.

Beranič Davorin, gimn. profesor v Celju.

Bohak Fran, dekan v Sl. Bistrici.

Bohanec Ivan, dekan v Šmarju.

Bosina Ivan, kapelan na Sladki gori.

Brejc dr. Janko, odvetnik v Celovcu.

Brolih Luka, c. kr. gimn. profesor v Pazinu.

Brumen dr. Anton, odvetnik v Ptuj.

Cajncar Jakob, župnik v Središču.

Cajnc Val., katehet v Varaždinu.

Cerjak Josip, župnik v Rajhenburgu.

Cestnik Anton, c. kr. gimn. profesor v Celju.

Christalnigg grof Oskar, graščak v Gorici.

Cukala dr. Franc Ks., župnik v Podkloštru.

Čede Josip, župnik v Studenicah.

Čitalnica narodna v Celju.

Čitalnica v Gradcu.

Čitalnica v Novem mestu.

Čížek Alojzij, župnik v Slov. Gradcu.

Danica, katoliško akademično društvo na Dunaju.

Dekort Josip, župnik v Ljubnem.

Dolenc dr. Metod, c. kr. okr. sodnik v Gradcu.

Ferk Feliks, zdravnik v Mariboru.

Feuš dr. Franc, profesor bogoslovja v Mariboru.

Firbas dr. Franc, c. kr. notar v Mariboru.

Flek Josip, prošt v Ptuj.

Florijančič Josip, župnik pri Sv. Martinu na Poh.

Frančiškanski samostan v Mariboru.

Frangež Jernej, župnik pri Sv. Marjeti.

Fras Marko, c. kr. knjigovodja v Logatcu.

Glonar Josip, dr. phil. v Gradcu.

Godec Ferdinand, zasebnik v Breznici pri Prevaljah.

Gomilšek Fran, župnik pri Sv. Petru na Medvedovem selu.

Gorišek Ivan, župnik v G. Ponikvi.

Gorup Josip, nadučitelj na Polenšaku.

Grafenauer dr. Ivan, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.

Grobelshek Iv., župnik v Gomilskem.

Gruden dr. Josip, kanonik v Ljubljani.

Haubenreich Alojzij, kn.-šk. ekspeditor v Mariboru.

Hauptman Fran, c. kr. profesor in šolski svetnik v Gradcu.

¹ Dosmrtni udje so zaznamovani z razprtimi črkami.

- Hebar Fran, župnik na Sp. Polskavi.
 Hirti Fran, župnik v Slivnici.
 Hohnjec dr. Josip, profesor bogoslovja v Mariboru.
 Holz Fran, tajnik kmetijske družbe v Gradcu.
 Horvat Franjo, slikar v Mariboru.
 Horvat Friderik, župnik v Št. Lovrencu na Pohorju.
 Hranilnica južnoštajerska v Celju.
 Hranilnica in posojilnica v Artičah.
 Hranilnica in posojilnica v Središču.
 Hranilno in posojilno društvo v Ptuj.
 Hrastelj Franc, arhidijakon v Konjicah.
 Hrašovec dr. Juro, odvetnik v Celju.
 Hrašovec dr. Silvin, c. kr. okrajni sodnik v Novem mestu.
 Hribar Ivan, zastopnik „Slavije“ v Ljubljani.
 Hribovšek Karol, stolni prošt v Mariboru.
 Ilešič dr. Fran, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
 Irgl Fran, župnik na Vranskem.
 Jager Avguštin, župnik v Galiciji.
 Janežič Rudolf, spiritual v Mariboru.
 Jankovič dr. Fran, državni in deželni posl., zdravnik v Kozjem.
 Janžekovič Jožef, župnik pri Sv. Lenartu v Slov. goricah.
 Janžekovič Lovro, župnik v Veržeju.
 Janžekovič Vid, župnik v Svičini.
 Jarc Evgen, državni poslanec in deželni odbornik v Ljubljani.
 Jeglič dr. Anton Bonaventura, knezoškof v Ljubljani.
 Jelšnik Ivan, kapelan v Čadramu.
 Jerovšek dr. A., ravnatelj tiskarne v Mariboru.
 Jerovšek Fran, c. kr. gimn. profesor v Mariboru.
 Joanejska knjižnica v Gradcu.
 Jurčič Josip, dekan v p. v Vuzenici.
 Jurhar Martin v Konjicah.
 Jurko Ivan, župnik v Pamečah.
 Jurko Mira, učiteljica v Artičah.
 Jurkovič Martin, dekan v Ljutomeru.
 Jurtela dr. Fran, odvetnik v Ptuj.
 Kac dr. Viktor, zdravnik v Mariboru.
 Kapler Ivan, župnik pri Sv. Jakobu v Slov. goricah.
 Karba Matija, župnik v Zrečah.
 Kardinar Josip, c. kr. gimn. profesor v Celju.
 Kaspert Anton, c. kr. gimn. profesor in šolski svetnik v Gradcu.
 Kavčič Jakob, kanonik v Mariboru.
 Kavčič Josip, kapelan pri Sv. Juriju ob južni železnici.
 Kidrič dr. Fran, asistent c. kr. dvorne knjižnice na Dunaju.
 Klasinc dr. Ivan, odvetnik v Gradcu.
 Knaflič Vladimir, odvetniški kandidat v Gorici.
 Knjižnica krš. soc. zveze v Mariboru.
 Koblar Anton, dekan v Kranju.
 Kocbek Anton, župnik pri Sv. Križu.
 Kociper J. Ev., gimn. profesor v Mariboru.
 Kodrič Josip, kapelan v Št. Martinu pri Slov. Gradcu.
 Kokelj Alojzij, župnik v Vurbergu.
 Kolar Anton, župnik v Št. Ilju pri Velenju.
 Kolarič Anton, gimn. profesor v Ptuj.
 Kolarič Josip, župnik pri Sv. Martinu na Paki.
 Kolšek dr. Josip, odvetnik v Laškem trgu.
 Komatar Fran, c. kr. profesor v Kranju.
 Komljanec dr. Josip, profesor v Ptuj.

- Kos dr. Fran, c. kr. profesor in šolski svetnik v Gorici.
- Kosar Jakob, župnik v Žičah.
- Koselj Fran, župnik v Ločah.
- Koš Jakob, župnik pri Sv. Lenartu nad Laškim.
- Kotarska učiteljska knjižnica v Kastvu.
- Kotnik dr. Fran, gimn. profesor v Celovcu.
- Kovačič dr. Fran, profesor bogoslovja v Mariboru.
- Kozinc Ivan, župnik v Slivnici pri Celju.
- Kožuh Josip, c. kr. gimn. profesor v Celju.
- Krajnc Josip, kapelan v Žetalah.
- Krajnc Viktor, c. in kr. generalmajor v Gradcu.
- Krajni šolski svet v Središču.
- Kranjc Marko, kapelan v Ribnici.
- Krek dr. Bogomil, dvorni in sodni odvetnik na Dunaju.
- Kronvojl dr. Josip, c. kr. sodni svetnik pri Sv. Lenartu.
- Kropivšek Valentin, kapelan v Šoštanju.
- Krošelj Fran, kapelan v Šoštanju.
- Kruljc dr. Franc, dekan v Laškem trgu.
- Kuhar Anton, kapelan v Solčavi.
- Kuhar Štefan v Bratonicah.
- Kukovec dr. Vekoslav, deželni poslanec in odvetnik v Celju.
- Kumer Karol, župnik v Prihovi.
- Lah Martin, župnik pri M. Snežni.
- Lajnsič Anton, župnik v Št. Martinu pri Vurbergu.
- Lasser Franc, dv. kapelan v Celovcu.
- Lederhas Ludovik, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
- Lekše Fran, župnik v Lučah.
- Lenart Janez, nadžupnik pri Sv. Martinu.
- Lendovšek Mihael, župnik v Makolah.
- Leskovar Ferdinand, posojilnični tajnik v Mariboru.
- Lipej Fran, trgovec v Brežicah.
- Ljubša Matija, kurat v p. v Gradcu.
- Lilek Emil, avskultant v Celju.
- Lom Fran, župnik pri Sv. Petru na Kronske Gori.
- Lončarič Josip, kapelan pri Sv. Jurju pod Taborom.
- Lukman dr. Fran, profesor bogoslovja v Mariboru.
- Maister Rudolf, c. in kr. stotnik v Celju.
- Majcen Gabriel, c. kr. učit. profesor v p. v Mariboru.
- Majcen Josip, kanonik v Mariboru.
- Majhen Josip, nadučitelj v p. v Studenicah.
- Markošek Ivan, realni profesor v Mariboru.
- Marzidovšek Jakob, vojni kurat v Gorici.
- Mastnak Martin, c. kr. profesor v Gorici.
- Matek dr. Martin, kanonik v Mariboru.
- Mavrič Karol, učitelj v Križevcih.
- Mayer dr. Fran, odvetnik v Šoštanju.
- Medved dr. Anton, c. kr. gimn. profesor v Mariboru.
- Menhart Jakob, župnik pri Veliki Nedelji.
- Mešiček Josip, župnik v Brežicah.
- Meško Fran Ks., župnik pri Mariji ob Zili.
- Meško Josip, župnik pri Sv. Miklavžu v Ljut. goricah.
- Meško Martin, župnik pri Kapeli.
- Mihalič Josip, župnik pri Sv. Barbari.
- Mikl Fran, trgovec pri Sv. Marjeti.
- Makar p. Bernardin, frančiškan v Gorici.

V zalogi „Zgodovinskega društva“

se dobe pri »Zgodovinskem društvu« ali pa po Cirilovi tiskarni v Mariboru letniki I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII. in IX. „Časopisa za zgodovino in narodopisje“. Cena za ude 5 K, za neude 6 Kron. Sedmi letnik (1910) stane 7 K.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabriel Majcen k pedesetletnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča. 20 v, s poštnino 25 v.

Zgodovinska knjižnica. I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena po pošti 23 v.

Zgodovinska knjižnica. II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena po pošti 45 v.

A. Kaspret: Die Instruktion Erzherzog Karls II. für die landesfürstlichen Reformierungs-Kommissäre in Steiermark aus dem Jahre 1572. Po pošti 35 v.

Zgodovina Jarenine v Slov. gor. Spisal G. Majcen. Cena 30 v, po pošti 35 v.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 20 v, po pošti 25 v.

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Broš. s pošto K 5-60, v pl. vez. po pošti K 6-80.

Poziv.

»Zgodovinsko društvo« je ena najvažnejših kulturnih naprav na Slov. Štajerskem. Kar so na gospodarskem polju sadruga in posojilnice, to je v kulturno-znanstvenem ozirju »Zgodovinsko društvo«. Namen tega društva je, gojiti domačo zgodovino in narodopisje, sbrati domače starine in umetnine ter ustvariti polagoma kulturno-zgodovinski in naravoslovni južnoštajerski narodni muzej. Če se hočemo Slovenci na Štajerskem vsdržati in veljati kot kulturen narod, nam je preiskovanje domače zgodovine in narodni muzej brespogojno nujno sredstvo.

Pomanjkanje gmotnih sredstev in sodelavcev je najhujša ovira, ki sadrzuje »Zgodovinsko društvo« v njegovem delovanju.

Posivljemo tedaj vse dosedanje ude, da ostanejo društvu svesti, in vsak ud naj pridobi še vsaj enega novega uda. Pristopijo naj kot člani posamezniki, pa tudi občine, razna nepolitična društva, šolske in župnijske knjižnice.

Za muzej pridobivajte najdbe v prazgodovinskih grobiščih, posodbo, nakitje, staro orožje, stare slike, pohištvo, kmečko in rokodelsko orodje, narodno nošo, godbene instrumente in druge narodopisne predmete. Za knjižnico in arhiv sbirajte knjige in listine.

Spominjajte se v oporokah »Zgodovinskega društva« kot edinega, res pozitivno znanstvenega društva na Slov. Štajerskem.

Med slovenskim razumništvom je mnogo umskega kapitala; posvetite svoje moči obdelovanju domače zgodovine in narodopisja. Strastni strankarski boji, ki mnogokrat poširajo moči in gmotna sredstva, so le hipnega pomena; trajno veljavo v zgodovini ima le pozitivno kulturno delo, ki edino tudi pred sunanjim svetom more povzdigniti naš ugled.

Naš narod izmeče leto za letom milijone tujcem za alkohol, ki ga duševno zastruplja, telesno in gospodarsko uničuje, ali za plemenite kulturne cilje, ki jih zasleduje »Zg. društvo«, ni smisla in pošrtovalnosti?

